

„Értékteremtő tudomány”

ÉRTÉKTEREMTŐ TUDOMÁNY

A Magyar Tudomány Napja alkalmából
2019. november 13-án rendezett
tudományos konferencia anyaga

Szerkesztette:
Schmercz István

Lektorálta:
Földvári Katalin

Nyíregyháza
2020

A Pedagógiai és Pszichológiai Központ
kiadványai
3. kötet

Kiadja:
Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi
Főiskola

Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13-19.
Tel.: (42) 597-600
Fax: (42) 597-600
e-mail: szentatanaz@szentatanaz.hu

Felelős kiadó:
Dr. Véghseő Tamás
rektor

Nyomdai előkészítés:
Balogh Katalin

© 2019 szerzők

ISSN 2630-8630
ISBN 978-615-6201-04-1

Tartalom

Gyurkovics Miklós (SzAGKHF): Köszöntés	7
Schmercz István (SzAGKHF): Értékteremtő tudomány	13
Összefoglaló	15
TEOLÓGIAI SZEKCIÓ	19
Berki Anna (ELTE): Báthory András, mint warmiai püspök	19
Ivancsó István (SzAGKHF): Különleges idézetek papjaink primíciás képein	35
Kruppa Tamás (SzAGKHF): A nők pappá szentelésének teológiai háttere	49
Puskás Bernadett (NYE): Puskás László szakrális művei 1975 és 1985 között	61
Soltész János (SzAGKHF): Tabuk és értékek	83
MULTIDISZCIPLINÁRIS SZEKCIÓ	99
Csajbók Zoltán Ernő (DE): Durván folytonos valós függvények	99
Dráviczki Sándor (NYE): Magatartászavarok korrekciója az óvodában	113
Fucskó Mónika (DE): A „normalitás keretei” az intézményben élő sérült személyek életében	123
Inántsy-Pap Ágnes (SzAGKHF): A görögkatolikus oktatás és nevelésügy a püspöki rendelkezések és a korabeli sajtó tükrében (1913-1948)	135
Kührner Éva (SzAGKHF): A könyvmentés dilemmái	141
Nagy Andrea (NYE): Migráció versus multikulturalizmus	153
†Nagy Edit (SzAGKHF): A hallgatók mentálhigiénés állapota a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán	163
Nagy Roland (NYE): A robotika, mint az IKT eszköze	179

Szabóné Berta Olga (NYE) – Oroszné Ilcsik Bernadett (NYE): Az influencerek és a marketing kapcsolata a digitalizált világban - avagy egy marketingkutatás módszertani kérdései	187
Tanyiné Kocsis Anikó (NYE)– Szerafinné Szabolcsi Ágnes (NYE): A pedagógiai szakirodalom online forrásai	205

GYURKOVICS MIKLÓS (SZAGKHF)

Köszöntés

A tudomány értéke keresztény szemmel

Köszöntő beszéd a Magyar Tudomány Ünnepeinek alkalmából
2019. november 13.

A Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola fenntartója, rektora és valamennyi munkatársa nevében tisztelettel köszöntöm kedves mindnyájukat a Magyar Tudomány Ünnepeinek alkalmából megrendezett konferenciánkon, melynek központi témája az „értékteremtő tudomány”.

A hit nem áll szemben a tudománnyal

2019-ben a tudományról és a hitről beszélni kihívás és egyben feladat is. Mára közismertté vált az a nézet, miszerint a tudomány szemben áll a hittel. Stílusosan mondva, görögkatolikus intézményünk feladata e tévhit tudományos cáfolása. Nemcsak a kétezres években élő kereszténység feladata e szándék megvalósítása, hanem már a kereszténység bölcsőjénél is világosan megmutatkozott a hit, az értelem és a tudomány harmonizálásának a szükségszerűsége. Azok a keresztény gondolkodók, akik a hitet észszerűnek, sőt tudományosnak vallották, meggyőződésüket az emberi lélek racionalitására és a természet racionális mivoltára alapozták, ebből kifolyólag pedig arra a hitre, mely a világmindenségben megmutatkozó értelmes rendet nem a véletlenség szerencsés konstellációjából létrejött képződménynek vallja, hanem Isten racionális művének. Keresztény hitünk szerint a világban lévő racionalitás, mint ahogy az ember értelme is Isten műve, és ezért képtelenség lenne Istent szembe állítani az értelemmel. A kozmosz és az emberi psziché logikája Istennek, mint az abszolút rációnak és egyben a gondviselő atyának az értelmét tükrözi vissza. E tükörképben válik Isten is megismerhetővé, és a természetben lévő ráció miatt a világ is kutathatóvá, illetve kiszámíthatóvá.

Isten gondviselő terve szerint az ember alaptermészetéhez tartozik a kíváncsiság és a belőle fakadó „nyugtalanság”, a keresés és a kutatás inspiráló „nyugtalansága”. Tudjuk, hogy az ember szinte határtalan odaadással képes kutatni a körülötte lévő világot, a társadalmat, saját énjét, sőt még a kifürkészhetetlen Istent is. E kutatásra ösztönző ösvály alapja a remény, a racionalitás reménye. Vagyis mindaz, aminek a léte logikusnak mutatkozik, azonban az ember ismerete előtt rejtve maradt, az ember reménye szerint érdemes arra, hogy akár éveken át és áldozatok árán is kutatva legyen. Sőt, még akkor is, ha több eredménytelenség kövezi a remélt eredmény feltárásának az útját. Még a kudarcok átvészélése után sem fogyhat el a keresztény kutató reménye, mivel a tudatában van annak, hogy nem a cél értelmetlen, hanem az emberi értelem, vagy a kutatási módszer bizonyult gyengének.

A legnemesebb tudományos kutatások a határok, a korlátok és a falak mögött rejtőzködő valóságok feltárására irányulnak. Az ilyen kihívásokkal teli kutatások egyrészt tiszta kíváncsiságból születnek, másrészt abból az erős reményből, mely a határok átlépésében, a korlátok kitágításában reménykedik, és abban, hogy a falak mögött ott vár az, aminek a megismerésére egykor elindultunk. E kiolthatatlan ösvály, mely a végtelenséget is megcélozhatja már, önmagában is Isten létét bizonyítja. A kutatók ösreménye pedig arról az isteni rációról tesz tanúságot, mely a világban és az emberben is kiolthatatlanul tündököl.

A tudomány értéke az igazság fáradhatatlan kutatása

Alexandriai Kelemen az a keresztény gondolkodó volt, aki a harmadik század elején az elsők között foglalkozott tudományként a keresztény teológiával. Mivel műveltsége mélyen az antik bölcséletben gyökerezett, ezért téziseinek a kifejtéseinél gyakran támaszkodott a hellén bölcsélet nagyjaira, sőt akár még preszokratikus filozófusok tanításaira is. A Szókratész előtt élő bölcselőkben van valami csodálni való, amire Kelemen felfigyelt, ez pedig a természettudományokra és a lélekre, sőt a misztikára való nyitottság. Ilyen volt Hérakleitosz is (kb. Kr. e. 535 - 475), akinek a tanítására közel 50 alkalommal utalt Alexandriai Kelemen.¹ Hérakleitosz a *természetről* azt

¹ Clemens Alexandrinus, Band 4, Teil 1, Register 1, ZitateRegister, TestimonienRegister, Initienregister für die Fragmente, Eigennamenregister (ed. Ursula Treu – Otto Stählin), Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte 39/1, Berlin, 1980, reprint 2013, 40.

vallotta, hogy szívesen rejtőzik az ember elől.² A bennünk lévő „értelem” (görögül *logosz*) azonban az embert a természet rejtelseinek a feltárására, kutatására ösztönzi. E nemes vállalkozást elsősorban a remény mozgatja, vallotta Hérakleitosz is: „Ha valaki nem remél, nem találhatja meg a remélhetetlent, mert azt nehéz megtalálni, és úttalan út vezet hozzá”, jegyezte fel e preszokratikus mester tanítását Alexandriai Kelemen.³

Mi indíthatta a kereszténység híres bölcslőjét arra, hogy Hérakleitoszt idézze? A hérakleitoszi fr. 18B sorai Kelemennél egy olyan szöveggörnyezetben találhatóak, ami a hit értékének a bizonyításáról szól, méghozzá a hitnek a tudomány és az erkölcsi élet területén való nélkülözhetetlenségét támasztja alá.⁴ Mindkét területen (tudomány és erkölcs) való jártasság elsajátításának és az ezekben való előrehaladás növekedésének az elsődleges feltételei a hitelt érdemlő mester személye, és e mester tanításának megkérdőjelezhetetlen igazsága. Ez minden keresztény oktató hivatása is. Kelemen hitében az igaz mester Jézus Krisztus személyében teljesedett be, aki számára a megtestesült Isteni Logosz, vagyis a megtestesült Isteni Ráció. A Logoszról, bár töredékesen, a sokkal korábban élő Hérakleitosz is megsejtett valamit, vélte Kelemen. Azonban alexandriai szerzőnk számára az apostolok tanítása szerint az Isteni Logosz az abszolút hitelt érdemlő Mester, és egyben maga a kozmikus igazság teljessége is.⁵

Kelemen teológiájára nagy hatással voltak Alexandriai Philón (kb. Kr. e. 20 – Kr. u. 50) egezetikai művei, aki, hogy „szentesítse” a hellén bölcseletet, azt tanította, hogy a görögök minden bölcsességüket Mózesztől lopták, ezért indokolatlan az egyes rabbik filozófiától és tudományoktól való irtózása. Philón filozófia mellett szóló érveit Alexandriai Kelemen tovább gazdagította, mivel az Isteni Logosz (Ráció) személyét teljes mértékben azal a Jézus Krisztussal azonosította, aki az emberi természetet magára véve az emberi értelem számára felfoghatóan tanította az isteni igazságokat.⁶ E keresztény hitre alapozott bölcselet azt a vallásos világszemléletet eredményezte, mely az egzakt tudományos igazságok feltárását és megértését is Jézus Krisztus személyétől eredeztette. E szemléletváltás oka az a meggyőződés, hogy az Isteni Logosz igazságait a kozmoszból és az Ószövetség-

2 Hérakleitosz, fr. 123B 22 Diels – Kranz.

3 Hérakleitosz, fr. 18B 22Diels – Kranz in *Sztrómata* II,4,17,4.

4 *Sztrómata* II,4,12,1-7,35,5.

5 *Sztrómata* II,4,12,1-3 itt Kelemen az Isteni Logoszról a Jn 14,6 és Zsid 11,32 alapján írt.

6 *Sztrómata* II,5,20,1; I,1,10,2; 23-24; VI,2,4,3-4.

ből is csak töredékesen, illetve homályosan lehet feltárni, teljes egészében azonban a megtestesült Jézus Krisztus személyes tanításából lehet felismerni. A kereszténység hittel vallja, hogy Jézus az Igazság, és ezzel együtt azt is, hogy Jézus Krisztus a tudományos igazság kritériuma is.⁷

A hérakleitoszi és a philóni logosztan, a keresztény Alexandriai Kelemen tudományelméletében és hitében új dimenziókra talált. Kelemen Hérakleitoszsal és a sztoicizmussal együtt elismeri, hogy a természet a racionális igazságok tárháza, továbbá, hogy ehhez az igazsághoz fáradságos szellemi munkával lehet közelebb kerülni. Philónnal együtt osztja, hogy a természetet uraló racionális elvek Isten Logoszának a művei; végül pedig János evangéliumával és Pál tanításával együtt vallja, hogy az ember csak Jézus Krisztus kinyilatkoztatásán keresztül ismerheti meg a természet és Isten racionális igazságait.

Az igazság keresése reményt ad a világnak

A korai keresztény forrásokra való utalások is bizonyítják, hogy a hit nem lehet akadály a tudományos kutatások eredményességének. A keresztény kutatók Istenbe vetett hite az az energiaforrás, ami a kudarcokból a valódi igazságok feltárásához lendíti tovább tudósok reményét. Hogy mi az igazság? A keresztény kutatók tudományos eredményeinek hitelesítő mércéje nem lehet eltérő Krisztus igazságától. Ezért a keresztény kutatók nem elégednek meg a részigazságok feltárásával, mivel hitük szerint tudják, hogy az igazságból csak egy van, és az pedig az abszolút igazság, Jézus Krisztus. Az abszolút igazság kritériuma azonban nem az emberi értelem, mivel az ember nem birtokolja az abszolút igazságot, hanem részesül belőle. Ezért minden tudományos kutatás hitelessége csak akkor válhat bizonyossá, ha az összhangban van Isten kinyilatkoztatásával. Az első keresztény tudósok biztató üzenete arra ösztönöz minket, hogy csak azokat a kutatási eredményeket nyilvánítsuk igazgá, amelyek Krisztussal is összhangban vannak, és a teljes emberiség erkölcsi javát szolgálják. Az igazság kritériuma nem az emberi számításokon alapszik, hisz tudjuk, hogy azok igazságai nem egyszer relatívaknak bizonyultak. A keresztény tudósok számára a tudományos igazság kritériuma Krisztus örök igazsága, melynek alappillére a tízparancsolat és a végletekig elmélyülő felebaráti szeretet.⁸

7 Jn 14,6: "Én vagyok az út, az igazság és az élet", mondta Jézus magáról.

8 Kiv 20,1-17; 34,1-31; MTörv 5,6-21; Mt 5,1-17; 22,37-40, Jn 14,21.

Keresztény hitünk alapján a valós tudomány olyan nemes célokat szolgál, melyek az egész emberiség javára válnak. Csakis ilyen abszolút és egyetemes célokat követve lehet értékteremtő a tudomány, hisz így annak a reményét árasztja, hogy eredményei egyetemesen minden ember javát szolgálják. Tehát a hiteles tudomány eredménye mindenki javát szolgálja. Azt nem nevezhetjük hiteles és igaz tudományos eredménynek, ami egyesek számára áldás, mások számára pedig átok.

Hogy mi a tudományok és a tudományos kutatások, de mindenekelőtt a keresztény kutatói élet világ felé tükröződő értéke? Úgy vélem, hogy nem a pillanatnyi részeredmények hajhászása, vagy éppen azok hangzatos menedzselése. Hisz nagyon sok értékes tudós ember áldozta fel, túlzás nélkül mondván, az egész életét egy olyan problematika megfejtésére, ami számára továbbra is megfejtetlen maradt, és csak a munkásságukat folytató kutatók új nemzedéke érhetette el a cél beteljesülését.

A keresztény kutatók társadalmunk, és elsősorban fiataljaink felé mutatott értéke nem lehet más, mint a tudományos munkában való kitarítás, a társadalom érdekében meghozott áldozatvállalás, és mindenekelőtt a remény, még hozzá az értelemben vetett remény továbbadása. A krisztusi igazságokhoz mért keresztény lelkülettel művelt tudomány 2019-ben már azzal is értéket teremthet, ha fiataljainkat újra megtanítja a jóban és az igazban remélni.

Főiskolánk hálással köszöni mindazok fáradságos munkáját, akiket a kutatás hiteles reménye hajtott előadásuk megtartására, és kívánom, hogy Isten áldásával társadalmunk számára értékalkotóvá váljanak. Úgyszintén hálával tartozunk a konferencia szervezőinek, Dr. Schmercz István tanár úrnak és közvetlen munkatársainak, tudományos tevékenységükért és állhatatos munkájukért!

Értékkeremtő tudomány

A Magyar Tudomány Ünnepeinek rendezvénysorozatához immár harmadik alkalommal csatlakozott a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola a Pedagógiai és Pszichológiai Központ szervezésével 2019. november 13-án, a főiskola Szent Péter-termében.

A magyar tudomány ünnepéről az MTA már 1997 óta megemlékezik. 1825. november 3-án Széchenyi István birtokainak egy évi jövedelmét felajánlotta a Magyar Tudós Társaság megalapítására, és ezzel lehetővé tette a Magyar Tudományos Akadémia megalapítását.

A 2003. évi XCIII. törvény:

„Az Országgyűlés a tudomány társadalomban betöltött szerepét kiemelkedően fontosnak, a tudomány művelése és fejlesztése érdekében végzett tevékenységet elismerésre és kiemelkedő támogatásra méltónak tartja. Bíz abban, hogy Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz megnöveli a magyar kutatók, tudósok eddig is eredményes hozzájárulását az emberiség tudásának, ismereteinek gyarapodásához. Fejet hajt elődeink előtt, akik a magyar tudomány fejlődéséhez hozzájárultak. Ezért a következő törvényt alkotja:

1. § Az Országgyűlés november 3-át - azt a napot, amelyen 1825-ben Széchenyi István birtokainak évi jövedelmét Magyar Tudós Társaság alapításának céljára felajánlotta, és ezzel lehetővé tette a Magyar Tudományos Akadémia megalapítását - a Magyar Tudomány Ünnepevé nyilvánítja.”

Az idei évben a 16. alkalommal kerül megrendezése ez a konferencia, Főiskolánkon pedig a harmadik alkalommal. A Tudomány napi események minden évben egy központi gondolat köré szerveződnek, melyek mintegy irányt mutatnak az előadásoknak. Ebben az évben az **Értékkeremtő tudomány** a vezérgondolat.

Az értékek azok a pszichés képződmények, melyek motívum képző funkciójukon keresztül az emberi viselkedést meghatározzák. A nevelés, mint pedagógiai érték közvetítés, a szocializáció folyamatában valósul meg: az interiorizálódott értékek hierarchikus rendszerbe szerveződve.

A magyar pedagógiában a nevelési célok értékelméleti megalapozásának gyökerei Weszely Ödönhöz és Prohászka Lajoshoz nyúlnak vissza.

Weszely szerint a nevelés céljait azok az értékek jelentik, melyek a jövő nemzedéke szempontjából értékesek. Értérendszerét két szinten fogalmazza meg. Ideális értékek (igaz, jó, szép) és reális értékek (szükséges, hasznos, értékes). Felvázolja az emberi kultúra egyes területei által közvetített értékeket, s ezeket – a kultúrpedagógia szellemében – egységesen értelmezett rendszerbe foglalja.

Prohászka szerint a nevelésnek a műveltség egységes fogalmából kell kiindulnia. A műveltséget, a kultúrát és az objektív szellemet egyazon dolog három különböző szerveződésének tekinti. Ebben a rendszerben a pedagógiát az objektív szellem azon tudományának tekinti, amelyet műveltségnek nevezünk. Ezek vetületeként a műveltség típusainál jelennek meg nála az érték kategóriák úgy, mint értékirányítások a javak értéksorrendjében és a műveltség területein.

Weszely és Prohászka pedagógiai értékszemplélete a nevelési célrendszer olyan elemeit alkotják, melyek szociokulturális tradíciók formájában jelennek meg napjaink értékszocializációs tartalmaiban.

A mai konferenciánk célkitűzése: rámutassunk azokra az értékekre, melyek az egyes kutatók munkájában megjelennek és ezeknek adjunk fórumot. A mai rendezvényünk célja: felhívni a figyelmet arra, hogy támogató környezetben valamennyi tudományterület megteremti – egy nemzet jólétét szolgálva, nemzeti kincseit gyarapítva – azt az értéket, amely annak megfelelő helyén hasznosul, és ezek az értékek, természetükből adódóan más módon jeleníthetők meg.

A tudomány művelői új értéket teremtenek. Ez jelenti a tudás megszerzését, alkalmazását és továbbadását. Az új tudás önmagában is érték, így a tudomány áthatja az ember mindennapjait

ÖSSZEFOGLALÓ

Az ünnepségen **Dr. Gyurkovics Miklós**, a főiskola tanára mondott köszöntőt. **Dr. Schmercz István** megnyitójában az Értékteremtő tudomány vezérgondolatát fejtette ki a magyar pedagógia értékelméleti megalapozásának kontextusában. A plenáris előadást **Dr. Vincze Krisztián** tartotta *A Tudomány és a keresztény vallás szinergiája* címmel, melyben kifejtette, hogy a tudomány és a keresztény vallás úgy tud fejlődni, hogy egyik rátámaszkodik a másikra, ez a szinergikus kapcsolat lényege. Nem igaz, hogy a tudomány és a vallás ellentétben állnak egymással, kapcsolatuk sokkal árnyaltabb ennél, hiszen egy azon valóságnak különböző megközelítését jelentik.

A konferencia ezt követően két szekcióban folytatódott tovább. A teológiai szekcióban **Berki Anna Báthory Andrást**, *mint warmiai püspököt* mutatta be. Báthory András elődeinél sokkal kevesebbet foglalkozott a porosz egyházi ügyekkel. Ha megnézzük a konkrétan megemlíttet intézkedéseit, akkor lelki vezetés helyett inkább olyanokat találunk, mint a lidzbarki vár felújítása és kibővítése, rászoruló, tehetséges diákok támogatása vagy könyvtár bővítés. Mentségére szól, hogy egy Stanisław Hozjus, vagy egy Marcin Kromer után eleve nem volt egyszerű feladat kiemelkedőt alkotni, ráadásul a figyelmét folyton elvonták egyéb ügyek, először a krakkói püspöki jelölés kudarca, majd más politikai és erdélyi kérdések.

Dr. Ivancsó István *a görögkatolikus papjaink primíciás képein* lévő különleges idézetekkel foglalkozott, melyek közül azokat mutatta be, amelyek nem a Szentírásban és nem a liturgia szövegében találhatóak. A kiemelt idézetek szokásokat, énekeket, verseket és Szentatyáktól származó gondolatokat tartalmaztak, az előadó ezek elemzésével és statisztikai vizsgálatával foglalkozott.

Dr. Kruppa Tamás *a nők pappá szentelésének teológiai hátteréről* beszélt. A szentírási alapokat fejtette ki, bemutatva az Egyházi Tanítóhivatal álláspontját. Gondolatait az újkori pápák tanításával támasztotta alá.

Dr. Puskás Bernadett édesapja, *Puskás László szakrális műveit mutatta be az 1975 és 1985 közötti időszakból*. Példaként ikonosztázionokat, ikonokat, festményeket és mozaikokat hozott, miközben személyes emlékeivel színesítette az elmondottakat.

Dr. Soltész János *Tabuk és értékek* címmel tartotta meg előadását. Egy most megjelent iskolai dokumentum kapcsán beszélt erről, rámutatva arra, hogy a keresztény embernek mennyire kell ragaszkodnia a krisztusi tanításhoz.

A multidiszciplináris szekcióban **Dr. Csajbók Zoltán Ernő** *a durván folytonos valós függvényekről* beszélt. Az 1990-es években Pawlak kezdeményezte a durva kalkulust. Munkája a vérnyomás-értékek mérésének modellezésére, valamint az EKG hullámok értékelésére használható a gyakorlatban is.

Dr. Dráviczki Sándor előadásában *az óvodáskori magatartászavarok korrekcióját* mutatta be. A retardációt mint a magatartási zavarok kategorizációját ismertette. Megoldás: ezeket szocializációs zavarként kezeljük, ahol a korrekciót az érzelmi kapcsolat kialakítása segítheti, melyben fontos szerepet kap a gyermek megnyugtatása.

Az elhunyt **Dr. Nagy Edit** *a főiskola hallgatóinak mentálhigiénés állapotára* vonatkozó kutatásait ismertette **Dr. Schmercz István**, aki elsőként azokat a jellemzőket határozta meg, amelyek segítségével leírhatók ezek az állapotok. A veszélyeztetett rétegek a következők: női hallgatók, élettársi kapcsolatban élők, hajadonok, GYES-en lévők, azok, akik nem megfelelő végzettséggel töltenek be vezetői beosztást, azok, akik az internet/szakkönyvek vagy szakemberek segítségével nyernek lelki támogatást és azok, akik reálisan értékelik testtömegüket.

A robotika oktatásban dolgozó **Nagy Roland** *az IKT eszközök használatának a 8-12 éves korú gyerekek gondolkodási képességeire való hatását* elemezte. A robotika alkalmas a programozási és az algoritmikus gondolkodás fejlesztésére, problémaszituációkban a reakcióidő csökkentésére, valamint a kooperatív technikák elsajátítására.

A szekcióban két könyvtártudományi előadás is elhangzott. **Dr. Kührner Éva** *a könyvmentés dilemmáiról*, míg **Tanyiné dr. Kocsis Anikó** *a pedagógiai szakirodalom online forrásairól* beszélt. Dr. Kührner Éva a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola könyvmentéséről szóló előadásában először az intézmény könyvtárának történetét mutatta be 1950-es évektől napjainkig. Ezt követően ismertette Ojtozi Eszter, M. Pandur Julianna, Ivancsó István és Golub Xénia szerepét a gyűjtemény kialakításában. Tanyiné dr. Kocsis Anikó előadásában három forrásra támaszkodott: a weben történő: információvisszakeresésre (Oktatási és Kulturális Közlöny, Jogtár, Magyarország.hu), az Információs portálokra

(OFI, Magyar Pedagógusok Háza Portál), valamint az online periodikákra (Iskolakultúra, Educatio).

Fucskó Mónika kutatásaiból *az önrendelkezés sajátosságait* ismerhettük meg *az intézményben élő sérült felnőtteknél*, amelyen belül kitért az autonómiára, az önállósodási lehetőségekre, az intézményben élő felnőtt korú értelmileg és halmozottan sérültek esetében. Példaként bemutatta egy kelet-magyarországi nagyváros intézményi ellátórendszerének teljeskörű vizsgálatát, az ellátottak és a szakemberek véleménye alapján. **Dr. Inántszy-Pap Ágnes** *a görögkatolikus fenntartású oktatási intézményekben tanuló diákok szüleinek iskolaválasztási döntéseit* elemezte. **Dr. Nagy Andrea** *a migráció és a multikulturalizmus dilemmáit* fejtegette. A mai világban gyakran találkozunk a migráció fogalmával, ezért az előadó a fogalom tisztázására vállalkozott, hogy a migráció által kialakult helyzetet kezelni tudjuk. Ezért is fontos beszélni a multikulturalizmusról, melyet a 90-es években több állam politikája is követett. Járható-e ez az út, vagy újat kell keresni?

Dr. Szabóné dr. Berta Olga és **Oroszné Ilcsik Bernadett** *az influence-erek és a marketing kapcsolatát mutatta be a digitalizált világban*. A vizsgálat egy kezdő kutatásra irányul, melyben ismertették, hogy egy új fogalom, az influencerek, milyen hatással bírnak napjainkban döntéseinkre. A két kutató a közösségi média növekvő szerepét vizsgálja a marketing hatásban a különböző korosztályok döntéseinek tükrében. **Ungvári Sándor** *az idősekről gondoskodó intézményeink fejlesztési perspektívájáról* beszélt, melynek során hangsúlyozta a szervezeti formák alakulásának és változtatásának szükségességét.

A szerkesztő

TEOLÓGIAI SZEKCIÓ

BERKI ANNA (ELTE)

Báthory András, mint warmiai püspök

Báthory István azon rokonai közül, akik Lengyelországba költöztek, Báthory András (1561?-1599) bíboros, warmiai püspök futotta be a legsikeresebb pályát. Fiatalon került Lengyelországba, ahol nagybátyja a pułtuski jezsuitáknál taníttatta.¹ Tanulmányával szépen haladt, római útjai alatt sokan dicsérték latin beszédeit, és lengyelül is kiválóan megtanult.² Felmerült a kérdés, hogy egyházi vagy világi pályára szánják-e, de mivel Báthory Istvánnak több rokonával is voltak tervei, unokaöccsére bízta a döntést.³ Andrást főleg az terelte az egyházi karrier irányába, hogy római útjai során a pápa is megkedvelte és fiatal kora ellenére bíborossá nevezte ki.⁴ Pártfogói további segítségének köszönhetően utódlási joggal rendelkező koadjutor lett a warmiai püspökségben, Marcin Kromer püspök mellett.⁵ A püspöki tisztséget 1589-ben nyerte el Warmiában, ahol olyan püspökök utódjaként kellett helyt állnia, mint a már említett Kromer, vagy az ő elődje Stanisław Hozjusz. Pályájában komoly kudarcként kellett elkönyvelnie, hogy nem sikerült megszereznie a krakkói püspöki címet.⁶ Ezt követően maradt számára a warmiai püspökség, melyet még nyolc évig irányított. Világi ambícióit azonban nehezen adta fel, a felszentelésbe csak 1597-ben egyezett bele, akkor is csak a szubdiakónussá vált.

1 HORN ILDIKÓ (2002): *Báthory András*, Budapest 16. (A továbbiakban: HORN)

2 HORN, 33.

3 HORN, 42.

4 ACHREMCZYK, STANISŁAW (1997): *Historia Warmii i Mazur*, Olsztyn, 11. (A továbbiakban: ACHREMCZYK)

5 SZORC, ALOJZY (2000): *Andrzej Batory jako koadiutor Marcina Kromera (1584-1589)*, in *Forum Teologiczne* 1 637. (A továbbiakban: SZORC, *Andrzej Batory*...)

6 HORN, 142-150.

Báthory András életét végül 1599-ben fejezte be erdélyi fejedelemeként, mivel unokatestvére Zsigmond ebben az évben az ő javára mondott le tisztségéről. Ilyen körülmények között Báthory otthagyta püspöki székhelyét, és Erdélybe utazott. Az újdonsült fejedelmet Mihály moldvai vajda megtámadta és végül András menekülés közben vesztette életét.⁷

Báthory András a szakirodalomban

A bíborosfejedelem historiográfiai értékelése azért nagyon izgalmas, mert a magyar és a lengyel szakirodalomban komoly hangsúlykülönbségek vannak a megítélésében, illetve püspökségének értékelése egyelőre nem kapott megfelelő figyelmet a biográfiában. Néhány kivételtől eltekintve a lengyel és a magyar szakirodalom sem értékeli negatívan Báthory András püspökségét, de általában csak érintőlegesen tesznek említést róla, így viszonylag nehéz utánajárni, hogy milyen konkrét tevékenységek köthetőek a nevéhez. Ennek több oka is van. A világi szakirodalomban Báthory András életének többi aspektusa elvonja a figyelmet erről a kérdésről. Magyar részről inkább a politikai vonatkozások kerülnek elő, Báthory István családpolitikája, illetve András erdélyi fejedelemmé válása és halála. Ebben a történetben a lengyel püspökség kérdése csak, mint a karrier egy állomása kerül elő. A lengyel egyháztörténeti szakirodalomban viszont azért emlékeznek meg róla röviden, mert olyan nagyformátumú püspököket követett, mint Stanisław Hozjusz vagy Marcin Kromer.

Báthory András legfontosabb magyar- és lengyelországi életrajzírója, Horn Ildikó politikatörténeti szempontból közelítette meg a bíboros történetét és főleg a krakkói püspökségre való aspirálásával foglalkozik könyvének Warmiáról szóló fejezetében. A püspök hozzáállásával kapcsolatban azt írja, hogy nagy kedvvel vetette bele magát az egyházmegye ügyeibe.⁸ Hasonló véleményen van a lengyel kutatók közül Jerzy Wojciech Heide, szerinte az első évben Báthory példás püspökként tevékenykedett.⁹ Ale-

7 KOWALKOWSKI, JACEK (2012): Testament Andrzeja Batorego z 1599 roku, in *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4, 647-648

8 HORN, 143.

9 HEIDE, JERZY, WOJCIECH (2006): *Archiwum dawne i nowe lidzbarskiego kościoła archiepiskopalnego*, (krit. kiad. C. P. WOELKY) Olsztyn, 98. (A továbbiakban: HEIDE) Ennek ellentmondani látszik az a tény, hogy az első néhány évben a kinevezését sem lehetett elintézní.

xander Rogalski Báthory egész működéséről úgy tartja, hogy jó vezetője volt Warmiának.¹⁰ Ezekkel a véleményekkel szemben Tadeusz Glemma úgy tartja, hogy Báthorynak igazán a krakkói püspökség elnyerése volt a célja, és amíg ott nem vált reménytelenné a helyzet, addig Warmiában sem csinált semmit.¹¹ Alojzy Szorc azt is megemlíti, hogy Báthoryt az erdélyi ügyei is sokszor elvonták a püspökségi feladatokról.¹²

A lengyel szakirodalomban rendkívül hangsúlyos az a tény, hogy Báthory csak 1597-ben szenteltette fel magát, akkor is csak a pápai nuncius, Malaspina kifejezett nyomására. A legjellemzőbb példa talán az, hogy Szorc Báthory koadjutorságáról szóló cikkének már a második mondatában leírja ezt aényt, miután cikke megírásának apropójaként említi a püspök halálának 400. évfordulóját.¹³ De a püspökség történetével foglalkozó művek is minden esetben megemlítik ezt.¹⁴

A warmiai püspökség

A warmiai püspökség a Balti-tenger partján található, korszakunkban a Királyi Poroszföldhöz tartozott. A porosz püspökök helyzete mind egyházi, mind világi szempontból különleges volt. Egyrészt a warmiai egyházmegye a korábbi politikai változások miatt közvetlenül a Szentszék alá tartozott, ami nagyobb önállóságot jelentett,¹⁵ másrészt az itteni egyházi vezetők a Királyi Poroszföld politikai vezetőinek is számítottak. A warmiai püspök volt a porosz szenátus elnöke a chełmnói pedig az alelnök. Az elnök távollétében az alelnök feladata volt összehívni az általános szejmiket.¹⁶

A porosz püspökök politikai szerepvállalása bizonyos értelemben megkönnyítette, bizonyos értelemben megnehezítette az életüket. Hozjusztól kezdve a warmiai püspökökre jellemző volt, hogy a király feltétlen hívei

10 ROGALSKI, ALEXANDER (1956): *Kościół katolicki w Warmii i Mazurach*, Warszawa, 120. (A továbbiakban: ROGALSKI)

11 GLEMMMA TADEUSZ (1956): Piotr Kostka. Lata młodości i działalność polityczna 1532-1595, Toruń, 204. (A továbbiakban: GLEMMMA, Piotr Kostka)

12 SZORC, Andrzej Batory..., 278.

13 SZORC, Andrzej Batory..., 237.

14 ROGALSKI, 120., HOCHLEITNER, JANUSZ (2000): Religijność potrydencka na Warmii (1551-1655), Olsztyn, 142. (A továbbiakban: HOCHLEITNER)

15 GLEMMMA, Piotr Kostka 367.

16 DYGDALA (1999): Jerzy, Biskupi chełmińscy i kujawscy doby potrydenckiej i ich rola w życiu Prus Królewskich (1569-1772) in *Studia Pelplińskie* 29, 119. (A továbbiakban: DYGDALA)

voltak, és ezzel együtt a központosítási törekvések pártfogóinak is számítottak. Ennek ellenére a porosz politikai tisztségük miatt, mint a szejm elnöke és első szenátora képviselniük kellett a speciális porosz érdekeket és különállást. Ezt bonyolította a vallási helyzet, hiszen a németajkú területen nagyon erős volt a lutheránus előretörés. Velük a politikában úgy kellett együttműködniük a püspököknek, hogy közben vallási téren igyekeztek visszaszorítani őket.¹⁷

Elődök Warmiában

Báthory András püspökségének értékeléséhez érdemes megvizsgálni elődeinek munkásságát. Az egyházi változásokat figyelembe véve két csoportot lehet elkülöníteni a reformáció elterjedését követően: a tridentini zsinat előtti és az ottani rendelkezéseket már ismerő/beteljesítő püspököket. Warmia esetében vannak jellemzők, amik mindkét csoportra igazak. Az itteni püspökök, ahogyan általában a lengyel püspökök a 16. században, mind humanista műveltségű, külföldi tanulmányokat folytató (általában a bolognai vagy padovai egyetemen), mecénási tevékenységükről ismert személyek voltak. A különbségeket a lelki munka komolyan vételében találhatjuk.

Tipikus példája volt a papság reformátorok által kifogásolt helyzetének Fabian Luzjański püspök. Jogi doktorátust szerzett és Kopernikusszal együtt Bolognában tanult, tehát műveltségét tekintve illett a warmiai püspökök sorába, de rendkívül gyenge ember volt. A „francia kór”, vagyis a szifilisz is kínozta, de nem csak ez mutatja, hogy nem élt igazán példamutató életet, hanem az a tény is, hogy tizenegy éves püspöksége alatt (1512-23) egyetlen alkalommal mutatott be misét, azt is a saját felszentelésén.

A későbbi püspökök már sokkal jobban megfeleltek az egyházi elvárásoknak. Ilyen volt a protestantizmussal harcoló Maurycy Ferber, aki szintén kortársa volt Luthernek (1516-tól volt kanonok, 1523-tól püspök), de vállalta a nehézségeket a papság állapotának javításáért.¹⁸ Utóda, Jan Dantyszek, az első lengyel nagykövet, diplomataként indította pályáját, majd Lengyelországba hazatérve szenteltette fel magát. Támogatta a mű-

17 HOCHLEITNER 131.

18 ZINS, HENRYK (1957): *Początki reformacji na Warmii*, in *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*. 2. , 59-60. (A továbbiakban: ZINS)

vészeteket, tehetséges diákok taníttatását vállalta. Az erasmusi, mérsékelt katolikus reformáció híve volt, Lutherrel levelezésben is állt.¹⁹ Az őt követő Tiedemann Giese csak két évig állt az egyházmegye élén.²⁰ Ő kimondottan szimpatizált a protestánsokkal, bár születtek Lutherrel vitatkozómunkái, de ezekben nagyon gyengén tudta csak védeni az egyházat, mert teljesen tisztában volt a problémákkal. Írásaiban főleg a káplánok alkalmatlanságára, a babonaságra és a nepotizmusra hívta fel a figyelmet.²¹

Warmiában még egész jó volt a helyzet a másik porosz püspökséghez, Chełmnohoz képest. A másik porosz egyházmegye katolikus szempontból nagyon rossz állapotban volt, amikor Piotr Kostka átvette a püspökséget 1574-ben. A Giesét követő püspökök nem voltak alkalmasak egy ilyen nehéz feladatra, Jan Lubodzieski (1551-62) teológiailag nem volt elég képzett, Stanisław Żeliszawski pedig nem volt elég elkötelezett a hívek visszatérítésének ügye iránt. Ennek a helyzetnek és a németajkú lakosság fogékonyságának köszönhetően a protestantizmus rendkívül elterjedt az egyházmegyében.²² Változás Warmiában Hozjusz majd Kromer, Chełmnoiban pedig Kostka püspöksége alatt történt.

Hozjusz (1551-1579) és Kromer (1579-1589) pályafutásában kiemelkedően sok a hasonlóság. Mindketten német származásúak és polgárcsaládban látták meg a napvilágot.²³ Humanista műveltséggel bírtak és Itáliában szereztek jogi doktorátust.²⁴ Együtt kezdték világi pályafutásukat a királyi kancellárián, ahol király megbízható híveivé váltak és számtalan külföldi megbízatást teljesítettek.²⁵ Mindketten a radikálisabb reformok híveinek számítottak. Hozjusz személyesen is részt vett a tridenti zsinaton.²⁶

A warmiai püspökséget mindketten a király közbenjárására, a törvények figyelmen kívül hagyásával, a porosz indigenátus megléte nélkül nyerték el. Hozjusz nyitotta a lengyel püspökök sorát. Az ő esetében Zsigmond Ágost még alkudozott a poroszokkal és ígértet tett rá, hogy még egyszer nem nevez ki lengyel püspököt. Ennek ellenére Kromer is hasonlóan került a

19 ACHREMCZYK, 77.

20 1549-50, korábban 1538-49-ig chełmnói püspök volt.

21 ZINS, 59.

22 GLEMMA, *Piotr Kostka* 246.

23 ACHREMCZYK, 78.

24 PIETRZYK ZDZISŁAW (2014): *Marcin Kromer (1512-1589)*, in OBRĘBSKI, ANDRZEJ (szerk.) *Marcin Kromer. Polski Liviusz z Biecza*, Gorlice. 9-10.

25 HOCHLEITNER, 139-140.

26 HOCHLEITNER, 130.

püspöki székhelybe. Hozjus és Kromer esetében a német felmenők még szépítették valamelyest, hogy a király akaratának köszönhették tisztségüket, Báthory kinevezését azonban már csak politikai érdekekkel lehetett magyarázni. Őt követően a lengyel királyok már nem foglalkoztak a látszattal, hanem saját tetszésüknek megfelelően helyeztek püspököt Warmia élére.

A tridenti zsinat utáni feladatok

A tridenti zsinat a katolikus megújulás jegyében összegezte, hogy mik is a püspökök feladatai.

Természetesen a protestánsok elleni harc kiemelt fontosságú volt, meg kellett oldani számos gyakorlati problémát a papság életvitelével kapcsolatban, és a szerzetesrendek is komoly támogatásra szorultak. A katolikus fiatalok nevelése és a protestantizmus elleni fellépés szempontjából is nagy jelentőséggel bírt az oktatás támogatása. A helyi állapotok felmérése miatt szükségessé vált a vizitációk minél gyakoribb megtartása, majd ennek megfelelően a problémák megállapítása és orvoslása.

Ezek közül a porosz püspökségekben a legfontosabb a protestánsok elleni harc volt, ugyanis a német lakosság körében nagyon gyorsan elterjedtek az új tanok. Már a Luther fellépését megelőző időkben is ez volt a jellemző, Wycliff és Husz gondolatai is sok követőre találtak.²⁷ Hozjus és Kromer minden politikai és egyházi módszert bevetettek a hívek visszaszerzésének érdekében. Az volt az elvük, hogy a protestánsokkal a politikában sem szabad együttműködni. Hozjus a legkitartóbb protestánsokkal személyesen beszélgetett, akit nem sikerült áttéríteni, azt eltávolította Warmiából. A szakirodalom szerint ennek a munkának az eredménye, hogy Warmia Kromer idejére katolikusabb lett, mint az elődei alatt.²⁸

A gyakorlati élet problémái Poroszföldön is hasonlóak voltak, mint bárhol máshol Európában: nem tartották be a cölibátust, nem viselték az egyházi öltözéket, vagy egyenesen fegyvert hordtak. Utóbbiakkal a magyarázattal, hogy nem volt biztonságos az utazás abban az időszakban. A káplánok márpedig gyakran indultak hosszú utakra, de általában a püspök engedélye nélkül és csak akkor mentek vissza a szolgálati helyükre, ha nagyon muszáj volt. Szintén gondot okozott, hogy uzsorakamatra adtak

²⁷ ZINS, 55.

²⁸ ACHREMCZYK, 78-79.

kölcsönt, illetve sokszor nem beszéltek a helyiek nyelvét, a németet. Ennek a problémának a megoldására számos szabály született a korszakban, többek között előírás volt, hogy ebben az esetben németül beszélő káplánt kell tartani. Ezt, főleg anyagi indokok miatt, sokszor nem tartották be, pedig az anyanyelvi prédikáció fontos eszköze lett volna a visszatérítésnek.²⁹ Báthory elődei nem csak a felsorolt szabálytalanságok megszüntetését vagy büntetését tartották fontosnak, hanem szívükön viselték a papok gyakorlati megsegítését is. Hozjusz már pályája kezdetén felszólalt az 1551-es piotrkówi zsinaton a káplánok lelki életének problémáiról.³⁰ Kromer nevéhez pedig több liturgiai munka is köthető,³¹ illetve a vizitációk lefolytatásához is írt egy segítő munkát, amelyben összegezte a saját tapasztalatait.³² Hozjuszal és Kromerrel ellentétben Báthory nem sokat tett azért, hogy káplánjai példamutató életet éljenek, sőt, még azzal is kivívta az utókor kutatóinak ellenszenvét, hogy protestáns édesanyját ő tartotta el lidzbarki várában.³³ Báthory maga sem mindig tartotta be a szabályokat. Amikor nem sikerült megszereznie a krakkói püspökséget, annyira kikelt magából, hogy fel is hagyott az egyházi viselet hordásával, kardot kötött, és azt hangoztatta, hogy ha nem volt méltó a krakkói püspökségre, akkor a bíborosi cím sem kell neki.³⁴

A tridenti zsinat egyik előírása volt, hogy a püspökök évenként tartsanak vizitációt. Ezt azonban Hozjusznak és Kromernek sem sikerült betartania, azonban ők többször is ellenőrizték egyházmegyéjük működését. Ebben a kérdésben Báthory is megfelelt a kívánalmaknak, még ha tízéves irányítása alatt csak egyszer végzett is vizitációt.³⁵

A protestánsok elleni harcban nagy segítséget jelentettek a szerzetesrendek, akiket a porosz püspökök is komolyan támogattak. Hozjusz nevéhez köthető a jezsuiták betelepítése Lengyelországba. Mivel a braniewoi lutheránusokkal sikerült a leginkább elfogadtatnia a katolikus térnyerést, a jezsuiták otthonának is ezt a várost jelölte ki. Az első képviselőjük 1564-ben érkezett meg, később számuk növekedésével megkapták a régi ferences

29 GLEMMMA, *Piotr Kostka* 268-269.

30 HOCHLEITNER 130.

31 *Mszal warmiński, Brewiarz warmiński*

32 *Ratio visitandi ecclesias dioecensis Varmiensi*

33 ACHREMCZYK, 116.

34 HORN, 151.

35 HOCHLEITNER 16.

rendházat, és megnyithatták az első kollégiumukat.³⁶ Báthory András a ferenceseket támogatta, akiknek a barzewoi rendházat felújította és könyvtárat is adományozott nekik.³⁷

Mindhárom püspök felismerte az oktatás hatását a vallási térnyerésre. A katolikus fiatalok támogatása érdekében Hozjus 50, Báthory pedig 5 diák taníttatását fedezte a braniewoi kollégiumban. Kromer is hasonlóan tett, emellett 1576-ban komoly pénzbüntetés terhe mellett megtiltotta a katolikus szülők számára, hogy más vallású iskolában taníttassák a gyermekeiket. Ezen kívül nem engedte a fiatalokat az egyébként népszerű célpontnak számító, de protestáns Lipcsében továbbtanulni.³⁸

A zsinat konkrét intézkedésein túl fontos megemlíteni a személyiség kérdését is. Míg Hozjus és Kromer az egyházi pálya iránt elkötelezett emberek voltak, Báthory egész életét végigkísérte az egyházi vagy világi karrier dilemmája. Láthattuk, hogy a legfontosabb püspöki feladatok közül alig-alig látott el valamit, kiemelkedő elődeihez mérten kimondottan gyenge püspöknek tarthatjuk.

Levezetés Piotr Kostkával

Báthory András püspöki aktivitását a kollégáival való kapcsolattartás alapján is lemérhetjük. Legközelebbi püspöktársa a chełmnói egyházmegyét irányító Piotr Kostka volt. Vele az egyházi és a porosz politikai ügyek miatt is gyakran kellett volna érintkeznie, azonban látni fogjuk, hogy ez nem volt jellemző.

Piotr Kostka az elsők között volt a tridenti reformokat elfogadó és gyakorlatba átültető püspökök közül.³⁹ Tanulmányait Padovában és Párizsban végezte, jogi doktorátust szerzett. 1574-ben nyerte el a püspöki címet. Eleinte nem támogatta Báthory Istvánt, de később őszinte hívévé vált.⁴⁰ Pártfogásába vette a jezsuitákat, ő telepítette le őket Toruńban is. Segített Magdalena Mortęskát a chełmói bencés apácakolostor megreformálás-

36 http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Staniław_Hozjus (2017.05.26.)

37 HORN, 154.

38 HOCHLEITNER, 142.

39 DYGDAŁA, 105.

40 KOSTKA, JERZY, ANTONI (2010): *Kostkowie herbu Dąbrowa*, Koszalin, 62-64. (A továbbiakban: KOSTKA)

ban.⁴¹ Fellépett a protestánsok ellen, és rendszeresen végezte a vizitációkat. Szívügye volt a lengyeliség erősítése porosz területen, teljesen egyetértett azzal, hogy lengyel nyelven tartsák a porosz állami gyűléseket.⁴² A szívének talán legkedvesebb alapítása az obszerváns ferencesek Lubawiebe való visszatelepítése volt.⁴³

Jellemző a porosz püspökségek helyzetére, hogy Hozjusz azért dicsérte nagyon Kostkát, mert elődeivel ellentétben jobb püspök volt, mint szenátor.⁴⁴

A sok közös témára való tekintettel a warmiai és a chełmnói püspökök gyakran váltottak levelet, legalábbis Piotr Kostka és Marcin Kromer esetében így volt. Kostkának kb. 130 levele⁴⁵ maradt fenn, ezek nagy része Kromernek szól. Báthory Andrásnak viszont összesen csak kettőt⁴⁶ címzett. Természetesen nem tudhatjuk, hogy mennyi vészett el a levelek közül, de ilyen mennyiségeknél már meg lehet állapítani bizonyos tendenciákat.

Mi lehet az oka annak, hogy a két püspök között ennyire kevés levélváltás történt? Megvizsgálhatnánk azt, hogy más püspökökkel mennyit levelezett Báthory. Kromerrel például szintén nagyon keveset írtak egymásnak,⁴⁷ ez azonban a jelen kérdés szempontjából nem jelent magyarázatot. Kromer ugyanis nem támogatta a király unokaöccsének koadjutorrá való kinevezését, csak András pártfogóinak nyomására egyezett bele a dologba. A tisztség megszerzéséért azonban ebben a helyzetben nem is maga Báthory ostromolta a püspököt, hanem nagyrészt Jan Zamoyski, aki a király támogatásával járt el az ügyben.⁴⁸ Ennek köszönhetően nem volt túl szoros a viszony a két férfi között, így nem is gyakran váltottak levelet.

Piotr Kostka és Marcin Kromer között viszont hamar mély barátság alakult ki, ami magyarázza is a levelek nagy számát. Közel hozta őket, hogy nagyon hasonló körülmények között dolgoztak ugyanazokért a cé-

41 DYGDALA, 116.

42 KOSTKA, 64-66.

43 GLEMMA, TADEUSZ (1997): *Odnowienie klasztoru bernardynów w Lubawie przez biskupa chełmińskiego Piotra Kostkę*. in *Zapiski Historyczne* 62. 4 sz. 113-122.

44 GLEMMA, *Piotr Kostka* 238.

45 A levelek többségének lelőhelye: Archiwum Archidiecezi Warmińskiej w Olsztynie (D36) (A továbbiakban: AAWO) és a Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie (308) (A továbbiakban CZART), néhány pedig kisebb levéltárakban található (Archiwum Miejskim w Toruniu i Archiwum Diecezjalne w Pelplinie).

46 AAWO, D36, f95-95v, f96

47 CZART, 1620, s. 313, 321, 333.

48 SZORC, *Andrzej Batory...*, 283.

lokért. Az ő levelezésükben gyakran jelennek meg politikai témák, hiszen erről Kostkának tájékoztatnia kellett Kromert, de sokat írtak egyházi és személyes témákról is.⁴⁹ Piotr Kostka betegségeiről például ezekből a levelekből vannak információink.⁵⁰ Kostkáról egyébként elmondható, hogy mind a kollégáival, mind a szomszédaival jó viszonyt alakított ki,⁵¹ így nincs indok azt feltételezni, hogy Báthoryval ne tett volna így, ha több alkalma nyílik rá. Kostka fokozatosan lett csak a Báthoryak támogatója. Kezdetben, amikor Báthory István megkereste őt azzal, hogy támogassa unokaöccsét a koadjutori cím megszerzésében, akkor még ő is tiltakozott, a jelölt fiatal kora és a porosz hagyományok miatt, azonban amikor a porosz rendek keresték meg ugyanebben az ügyben, akkor már kitérő választ adott. Amikor pedig a király küldötte, Piotr Tylicki által meggyőzte Kromert és a káptalant, akkor már ő is szívélyesen üdvözölte Báthory Andrást a tisztségében. Azt remélte, hogy a királlyal való kapcsolata a Királyi Poroszország javára válhat, és számított rá, hogy ha Báthoryt beiktatják a püspöki tisztségbe, akkor átveszi tőle az elnökség fárasztó feladatát, ami aztán idővel be is következett.⁵²

Szintén felmerülhet a szolgálati idők átfedésének kérdése, hiszen nem mindegy, hogy ennyi levél mennyi idő alatt keletkezett. Valóban, Piotr Kostka és Marcin Kromer hosszabb ideig voltak püspöktárasai egymásnak (10 év: 1579-1589), mint Kostka és Báthory (6 év: 1589-1595),⁵³ azonban nem annyira nagy a különbség, hogy a levelezés mennyiségében ilyen mértékű eltérést magyarázzon.

Mivel Piotr Kostka még Báthory püspöksége idején halt meg, magyarázat lehetne, ha kevesebbet foglalkozott volna a porosz ügyekkel élete végén. Ez azonban nincs így, hiszen csak 1594 augusztusától,⁵⁴ szeretett unokatestvére, Krzysztof halálától kezdve vonult vissza valamennyire a közéletől, tehát halála előtt egy fél évet töltött csak viszonylagos visszavonultságban.⁵⁵

A legvalószínűbb következtetés az marad, hogy Báthory András kevesebbet törődött az egyházmegyéje ügyeivel a többi említett püspöknel.

49 GLEMMA, *Piotr Kostka* 240.

50 GLEMMA, *Piotr Kostka*, 236.

51 GLEMMA, *Piotr Kostka* 390.

52 GLEMMA, *Piotr Kostka* 412.

53 HEIDE, 96-99., GLEMMA, *Piotr Kostka*, 103, 211.

54 <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/krzysztof-kostka> (2018. 05. 10.)

55 GLEMMA, *Piotr Kostka*, 209-211.

A két, Báthory Andrásnak szóló levél közül csak az egyik, a korábban keletkezett foglalkozik fontosabb ügyekkel. Ez az első levél 1591-ben kelt, de február 12-én, két hónappal Myszkowski, krakkói püspök halála előtt. Ebben tehát még nem az ezzel kapcsolatos nehézségek jelennek meg, hanem a warmiai kinevezés konfliktusai. Annak ellenére, hogy Kromer már 1589 márc. 23-án meghalt, az utódlás kérdése 1591-ig elhúzódott. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy a konzervatívabb képviselők nem akarták Báthoryt az elnöki tisztségben látni, ezért megkérdőjelezték az indigenátusát. Ezt követően pedig az eskütételre tudtak nehezen sort keríteni, mivel Báthory sok időt töltött Erdélyben, a király pedig nem jelölte még ki azt a püspököt, aki letetné vele az esküt. Végül az ellenkező követek beleegyeztek az utódlásba, de amint levelükben hangsúlyozták, „az ország törvényeinek ellenében, István királynak az érdemeiért.”⁵⁶

Piotr Kostka ebben a levelében támogatásáról biztosítja Báthoryt, és kéri, hogy érje el a királynál a szejm összehívását, hogy végre a püspöki esküre is sor kerülhessen, és a szenátus szavazhasson az adóról. Ennek az elintézését Báthoryra hagyja, de megjegyzi, hogy ő személyesen nagyon reméli azt, hogy Báthory a gyűlésen teljes jogú püspökké válhat. Báthory korábbi távolléte adhat magyarázatot arra, hogy Kostka beszámol azokról a személyekről, akik a legutóbbi alkalommal András ellen emeltek szót és kéri őt, hogy védje meg magát ezekkel az emberekkel szemben.⁵⁷

Az erőfeszítések ellenére a következő gyűlésen, 1591. április 4-én nem sikerült semmit sem elintézni. Báthory a résztvevők tudtára adta, hogy a király még nem választotta ki a püspököt, aki letetné vele az esküt, ezért Piotr Kostka gyorsan lezárta az összejevetelt. Az ezt követő alkalmon a chełmnói püspök betegség miatt nem volt jelen, Báthory pedig már a krakkói püspökség ügyeibe bonyolódott bele.⁵⁸

A második levél egy sokkal nyugodtabb időszakban, 1593 augusztusában íródott. Ekkor a porosz politikai élet is kevésbé volt feszült, mivel III. Zsigmond már néhányat teljesített a porosz rendek követelései közül. Ennek köszönhetően a levél előtti legutolsó gyűlésen a szenátus vita nélkül szavazta meg az adót, valamint felkérték a warmiai püspököt, hogy üdvözölje a Svédországból hazatérő királyt. A következő alkalmon Elblągban a püspökök közül csak Báthory jelent meg. Piotr Kostka a fent említett levél-

⁵⁶ GLEMMMA, *Piotr Kostka* 197-198.

⁵⁷ AAWO, D36 f95-95v

⁵⁸ GLEMMMA, *Piotr Kostka* 202-204.

ben kérte meg őt, hogy betegsége okán mentse ki a követek előtt. Kostka támogatásának fokát mutatja, hogy nem csak a gyűlés sikerét kívánja le vele végén, hanem kéri Istent, hogy minden Báthory dicsőségének további növekedésével történhessen.⁵⁹

Láthatjuk tehát, hogy a két püspök viszonya szívélyes, kollegiális volt. Kostka támogatta András is, mint korábban a nagybátyját. Annak, hogy nem alakult ki szorosabb kapcsolat közöttük, az volt az oka, hogy Báthory távollétei és egyéb aspirációi miatt keveset tudott Warmia ügyeivel foglalkozni.

Báthory András működése

Báthory András a warmiai püspökséget csak karrierje egy átmeneti állomásának vélte. Ez nem volt szokatlan a korban, a lengyel püspökök általában igyekeztek egyre jövedelmezőbb és nagyobb presztízsű egyházmegyék élére kerülni. Bár a warmiai a 6. legjövedelmezőbb püspökség volt, így Báthory viszonylag elégedett lehetett volna vele, neki lehetősége nyílt a krakkói püspökség megszerzésére, ami viszont minden szempontból előnyösebb lett volna számára. Ez részben a magasabb jövedelemnek és presztízsnak,⁶⁰ részben a határ közelségének volt köszönhető. Nagybátyja még külön hangsúlyt fektetett arra, hogy északi területeken adományozzon birtokot a magyaroknak, hogy mindenképpen azt a látszatot keltse, az idetelepülő magyarok is a lengyel érdekekért dolgoznak. Báthory Andrásnak azonban eddigre már meggyűlt a baja a porosz ellenállással, ráadásul Krakkóban közelebb lett volna támogatóinak, például Zamoyskinak a birtokaihoz is. Az, hogy Báthorynak nem sikerült megszereznie a krakkói püspökséget, a lengyel közvéleményben is nagy megdöbbenést keltett, mivel Báthory utódlási joggal rendelkező koadjutor volt, és III. Zsigmond már két évvel korábban neki ígérte a püspökséget. Ennek ellenére a király inkább a Habsburg-párt jelöltjét, Jerzy Razdiwiłł-t nevezte ki.⁶¹

Ahogy Kromer esetében, itt is el lehet mondani, hogy a sors fintora, ami Báthoryval történt. Kromer, aki a porosz tiltakozás ellenére az egyházi

59 AAWO, D36 f96

60 Juliusz Ruggieri (1566-68, pápai nuncius) listája alapján a warmiai egyházmegye évi 12 ezer zł. bevételt jelentett, míg a sorban második krakkói 50 ezer zł.-t. In: KUMOR, BOLESŁAW; OBERTYŃSKI, ZDISŁAW (1974): (szerk.), *Historia Kościoła w Polsce*, I./2. Warszawa, 32.

61 HORN, 142-150.

törvényeket tekintve jogtalanul lett koadjutor, majd püspök, kénytelen volt beletörödni, hogy neki is ugyanilyen módon kell támogatnia Báthoryt.⁶² Később Báthory András, aki szintén a porosz jogok semmibevételével került a püspöki székbe, kénytelen volt elfogadni, hogy a krakkói püspöki címet hasonlóan igazságtalan körülmények között veszíti el.

Ezt a kudarcot követően, Báthory elkezdett komolyabban foglalkozni Warmiával, bár továbbra sem zárkózott el a világi pálya lehetőségétől és még hat éven át nem egyezett bele a felszentelésbe sem. Emiatt az egyházi szolgálatot a plocki és a chełmnoi püspökök végezték helyette. Mik voltak akkor Báthory konkrét tevékenységei? Elsőként a lidzbarki püspöki vár felújítását lehet említeni. Ez főleg belső renoválást jelentett, illetve egy termet építtetett hozzá az épülethez, amit a mai napig Báthory-teremnek hívnak. Ezen kívül felújította a Besiekiery várat, és a már említett barczewoi ferences rendházat. Tartott egy vizitációt 1597-98-ban.⁶³ Támogatta a braniewoi kollégiumot, melyet tervei ellenére nem volt alkalma egyetemmé fejleszteni. Ahogy már említettük, a diákokat, főleg magyarokat ő issegítette - ki-csivel ugyan szerényebb mértékben, mint Hozjus-, ő 5 diák tanulmányait fizette.

Báthory püspökségének értékelése

Ha megnézzük Báthory tevékenységét püspökként, akkor lelki munkásságot nem nagyon találunk. Ami a nevéhez köthető, az csupa olyan dolog, amit világi mecénásként is megtehetett volna, mint várak és kolostorok felújítása, könyvek adományozása. Jól mutatja világiasságát, hogy az udvartartásában is sokkal kevesebb egyházi személy volt, mint az várható lett volna.⁶⁴ Ez csak részben tudható be annak, hogy ő volt a lengyelországi erdélyiek vezetője. Azt is jól mutatja, hogy szándékában állt végig fenntartani a világi karrierre való áttérés lehetőségét. Ezen kívül beszédes, hogy a kinevezésének az ügyét se sürgette a királynál, utolsó éveiben pedig gyakran erdélyi ügyeivel foglalkozott.

Ráadásul megkönnyítette a dolgát, hogy egy nyugodtabb időszakban került az egyházmegye élére. A poroszok éppen Kromer püspökségének

62 SZORC, ALOJZY (2002): *Artykuły zaprzysiężone Marcina Kromera z 1571 roku*, in *Echa Przeszłości* 3. 57.

63 HOCHLEITNER, 16.

64 HORN, 144-145.

végén és az átmeneti időszakban küzdöttek sokat III. Zsigmonddal, aki vonakodott megadni törvényes előjogaikat. Így az adók megszavazása gördülékenyen ment a porosz szejmen, és Báthory inkább csak olyan feladatokat kapott, mint a Svédországból visszatérő király üdvözlése.

Báthory András láthatóan egész életében abba az irányba haladt, ahol a legnagyobb befolyásra tehetett szert, amíg ez az egyházi pályán mutatkozott, addig a különböző püspökségek elnyerésébe fektette az energiáját. Azt, hogy híjával volt az egyházi elhivatásnak, jól mutatja, hogy csak 1597-ben egyezett bele a felszentelésbe. Amikor pedig lehetősége nyílt az erdélyi fejedelemségre, akkor, bár megható levelekben búcsúzott püspökségétől, mégis inkább a világi pályát választotta. Ez azonban csak néhány hónapos uralkodást jelentett számára. Természetesen a korszakban ezeket a szándékokat nem lehet ilyen kristálytisztán elválasztani, hiszen az egyházi vezetői pálya minden esetben politikai befolyást is jelentett, ahogy azt akár Hozjusz példáján láthatjuk. Ennek ellenére kijelenthető, hogy Báthory András sokkal inkább vágyott világi karrierre, mint egyházira.

Bibliográfia

Levéltári források:

Archiwum Archidiecezi Warmińskiej w Olsztynie, D36, f95-95v, f96
Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie 1620, s. 313, 321, 333.

Szakirodalom:

ACHREMCZYK, STANISŁAW (1997): *Historia Warmii i Mazur*, Olsztyn.

DYGDAŁA, JERZY (1999): *Biskupi chełmińscy i kujawscy doby potrydenckiej i ich rola w życiu Prus Królewskich (1569-1772)* in *Studia Pelplińskie* 29 103-122.

GLEMMA, TADEUSZ (1997): *Odnowienie klasztoru bernardynów w Lubawie przez biskupa chełmińskiego Piotra Kostkę*. in *Zapiski Historyczne* 62. 4 sz. 113-122.

GLEMMA TADEUSZ (1956): *Piotr Kostka. Lata młodości i działalność polityczna 1532-1595*, Toruń.

- HEIDE, JERZY, WOJCIECH (2006): *Archiwum dawne i nowe lidzbarskiego kościoła archiprezbiterialnego*, (krit. kiad. C. P. WOELKY) Olsztyn.
- HOCHLEITNER, JANUSZ (2000): *Religijność potrydencka na Warmii (1551-1655)*, Olsztyn.
- HORN ILDIKÓ (2002): *Báthory András*, Budapest.
- KOSTKA, JERZY, ANTONI (2010): *Kostkowie herbu Dąbrowa*, Koszalin.
- KOWALKOWSKI, JACEK (2012): Testament Andrzeja Batorego z 1599 roku, in *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4, 647-664.
- KUMOR, BOLESŁAW; OBERTYŃSKI, ZDISŁAW (1974): (szerk.), *Historia Kościoła w Polsce*, I./2. Warszawa.
- PIETRZYK ZDISŁAW (2014): *Marcin Kromer (1512-1589)*, in OBREŃSKI, ANDRZEJ (szerk.) *Marcin Kromer. Polski Liviusz z Biecza*, Gorlice. 9-14.
- ROGALSKI, ALEXANDER (1956): *Kościół katolicki w Warmii i Mazurach*, Warszawa.
- SZORC, ALOJZY (2000): *Andrzej Batory jako koadiutor Marcina Kromera (1584-1589)*, in *Forum Teologiczne* 1 237-283.
- SZORC, ALOJZY (2000): *Artykuły zaprzysiężone Marcina Kromera z 1571 roku*, in *Echa Przeszłości* 3. 49-66.
- ZINS, HENRYK (1957): *Początki reformacji na Warmii*, in *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*. 2. 53-91.

Online szakirodalom:

<http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/krzysztof-kostka> (2018. 05. 10.)

http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Stanisław_Hozjusz (2017.05.26.)

Különleges idézetek papjaink primíciás képein

I. Bevezetés

Az egyházi berkekben járatos személyek előtt nem ismeretlen a „primícia” fogalma, mert a szót hallva-olvasva azonnal az újonnan felszentelt pap első miséjére tudnak asszociálni. S valóban, a katolikus lexikon szócikke is ezt mondja: „az újonnan fölszentelt pap első miséje”,¹ igaz, csak harmadik pontban, mégpedig az „első termés” és a „zsengeáldozat” után. – A témát kevésbé ismerőknek is eligazítást adnak a világi szótárak és lexikonok. Az egyik ilyenben ugyanazt olvashatjuk, mint a katolikusban: „az újonnan fölszentelt pap első miséje”,² az általános ismertető világhálós szótár pedig rövidebben, de mégis ugyanezt tartalmazza: „a pap első miséje”.³ Hosszabb leírással is találkozhatunk: „az újonnan felszentelt pap ünnepélyes keretek között tartott első miséje”.⁴ Nem meglepő, hogy még a „Rejtvényfejtői segédletbe” is bekerült a fogalom: „a felszentelt pap első miséje (vallás) (idegen szóval)”⁵

Mindezek mellett kialakult az a gyakorlat az egyházban, hogy az újmisé pap a primíciája végén – miközben újmisé áldásban részesíti a jelenlévőket (amiért a régiek szerint egy csizmatalpat is érdemes elkoptatni⁶) – szentképet oszt, amelyre felírta mintegy mottóul a papi életének vezérgondolatát.

1 „Primícia”, in DIÓS ISTVÁN (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2006, XI. köt., 275.

2 „Primícia”, in BAKOS FERENC (szerk.), *Idegen szavak és kifejezések szótára*, Budapest 1986, 681.

3 <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Prim%C3%ADcia> [letöltés: 2019. 10. 16.]

4 „Újmise”, in VIZI E. SZILVESZTER (szerk.), *Magyar Nagylexikon*, Budapest 2003, 17. köt., 890.

5 <http://bitepito.hu/rejtveny/index.php?searchinput=prim%C3%ADcia> [2019. 10. 16.]

6 Vö. „újmisé áldás”, in DIÓS ISTVÁN (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2009, XIV. köt., 501.

Ezeket a primíciás – és a papi élet kerek évfordulóihoz kötődő – szentképeket gyűjtöm magyar görögkatolikus papjainktól, s az 1914 és 2007 közötti időből összegyűjtötteket könyv formájában publikáltam.⁸ Itt és most eme könyv alapján kísérlem meg bemutatni azokat az idézeteket, amelyek nem „szokványosak”, tehát nem szentírási, illetve liturgikus idézetek.

2. Imádságok

A papjaink primíciás emlékképein szereplő imádságok közül a liturgikus idézeteket már részletesen tárgyaltuk.⁹ Ugyancsak feldolgoztuk és bemutattuk azokat az idézeteket is, amelyek az Istenszülőhöz, illetve a pócsi Máriához szólnak.¹⁰ Ezeket tehát itt mellőzzük és három újabb téma, illetve cím köré csoportosítva gyűjtjük össze az olyan idézeteket, amelyek imádságokból származnak. Ez a három terület a következő: fohászok, a Jézus-ima, saját ima. A következőkben ezeket vesszük sorra.

2.1. Fohászok

Primíciás szentképeink között hat olyan lehet találni, amelyeken egy-egy fohász kapott helyet. Öt újmiséis papunk Jézus Szívéhez fohászodik, mégpedig kétféle, bár egymástól alig különböző módon. Egyikük kivételével mindnyájan második idézetként alkalmazták ezt a fohászt. A hatodik ima pedig nem Jézushoz, hanem az Atyához szól.

- 7 Ezek teljes listáját lásd IVANCSÓ ISTVÁN, „A papi jubileumok elnevezései”, in *Centralista* ... (2019) ... A lista az öt éves évfordulótól a hetvenöt évesig tartalmazza az elnevezéseket, ám ehhez meg kell jegyezni, hogy gyakorlatunk szerint csak az ezüst-, arany-, gyémánt-, vas- és rubinmisét ünneplik a papjaink, és csak ezekre készítenek emlékképet.
- 8 IVANCSÓ ISTVÁN, *A magyar görög katolikus papság szentelési emlékképeinek gyűjteménye (1914-2007)*, (Collectanea Athanasiana, V. Varia, vol. 2.), Nyíregyháza 2016. – Eddig az általános ismertető mellett egy részletes tanulmány született a könyv anyagával kapcsolatban. Lásd MINCSIK VERONIKA, „Örök emlékezetben lesz az igaz» – A Hajdúdorogi Egyházmegye papságának primíciás és jubileumi szentképei (1914-2007) az erről szóló könyv alapján”, in *Athanasiana* 48 (2019) 155-184.
- 9 IVANCSÓ ISTVÁN, „Liturgikus idézetek papjaink primíciás képeiről”, in *Athanasiana* 8 (1999) 101-115.
- 10 IVANCSÓ ISTVÁN, „A pócsi Mária és az Istenszülő papjaink primíciás képein”, in *Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma 2005*, Nyíregyháza 2004, 98-102.; IVANCSÓ ISTVÁN, „Idézetek papjaink primíciás képein a pócsi Máriához, illetve az Istenszülőhöz”, in GALÓ MIKLÓS – VASS LAJOSNÉ (szerk.), „Tudásalapú gazdaság és életminőség” – A „Magyar Tudomány Napja 2004” alkalmából rendezett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tudományos konferencia anyagának bemutatása (szekció ülések), (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Közalapítványi füzetek 21.), Nyíregyháza 2005, 231-234.

[1.] „Jézus szentséges Szíve, bízom benned” – Ez az egyik formája a fohásznak, amit Dudás Miklós, a később megyéspüspök írt fel a szentképére 1927-ben.¹¹ Zárójelben jelezte azt is, hogy ennek a röpimának az elmondásával 300 napi búcsú jár együtt.¹² Ezt azt jelenti, hogy a keresztény ókorban 300 napig kellett vezekelni annyi kegyelemért, amennyit most eme imádság elmondásával meg lehet szerezni. Aztán Mosonyi László alkalmazta ezt a fohászt egyetlen idézetként 1938-ban.¹³ Végül Obbágy Miklós is felírta a gumibélyegzővel készített szentképére 1955-ben, de ő a búcsú említését már lehagyta róla.¹⁴

[2.] „Jézus szentséges Szíve, jöjjön el a Te országod” – A fohásznak ezt a módosított változatát¹⁵ használta fel Kiss Leontin bazilita szerzetes atya 1935-ben,¹⁶ és ő is jelezte hozzá a 300 napi búcsút. Ugyancsak ezt tette Galamb György 1937-ben.¹⁷ Az újszentelt pap számára szép idézet ez, hiszen ő maga is Isten Országának az elérkezésén akar munkálkodni a papi életében. S nem mellőzhető az utalás, hogy Jézus a Miatyánkban tanította: „Jöjjön el a te országod” (Mt 6,10; Lk 11, 2).

[3.] „Igen, Atyám!” – Ezt a másik fohászt írta fel primíciás képére egyedüli idézetként Timkó Imre, a később megyéspüspök 1945-ben.¹⁸ Ő eredetileg bencés szerzetesnek készült, és ez magyarázza azt, hogy a bencés szerzetesi regula szellemét sugalló eme rövid fohászt használta, mintha csak ezt mondaná: „Igen, jelentkezem a szolgálatra”. Ám, ha mélyebbre akarunk ásni, Jézus áldó imádságának szavait is felfedezhetjük benne, melyeket a Szentlélekben felujjongva mondott: „Igen, Atyám, mert így tetszett neked” (Lk 10,11).

11 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 68. szám. – A könnyebb és egyszerűbb visszakereshetőség érdekében a könyvnek nem az oldalszámait jelezzük, hanem a benne található képek sorszámaát (a következőkben is).

12 Ma is használatos imakönyvünk első kiadásában is jelen volt a fohással együtt járó búcsú jelzése. Lásd *Emeljük föl szívünket! Görög katolikus imakönyv*, Budapest 1958, 27. Az újabb (számmal nem jelzett második, 1967-es) kiadástól kezdve azonban a búcsúra való utalás elmaradt az ima végéről.

13 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 117. szám.

14 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 208. szám.

15 A franciaországi Kérizinen-ben a Szűzanya 1955-ben kérte a világ felajánlását ezzel a fohással. Vö. *Kérizinen. Jézus Szentséges Szívének és Szűz Mária Szeplőtelen Szívének üzenetei 1938-1965*, Budapest 1995. Ám a fohász nyilvánvalóan korábbi, hisz már húsz évvel hamarabba megjelent a primíciás képen.

16 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 98. szám.

17 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 106. szám.

18 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 167. szám.

2.2. Jézus-ima

A keleti kereszténységben klasszikussá vált Jézus-imát is alkalmazták egyes papjaink primíciás idézetként. Összesen nyolc ilyen szentkép található a gyűjteményben. Öt pap a rövidebb változatot alkalmazta, mégpedig második idézetként, három pedig a hosszabb, teljes formát írta rá a szentképére, és első idézetként.

[1.] „Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam!” – Ezzel a fohással Kiss Antal esetében találkozunk először, aki 1968-ban választotta magának ezt az idézetet.¹⁹ Vele együtt Obbágy István is hasonlóképpen cselekedett ugyancsak 1968-ban.²⁰ Majd Szarka József következett 1970-ben,²¹ aztán Rakaczki Mihály²² és Tóth Mihály 1971-ben,²³ akik mindnyájan ezt a fohászt írták fel a primíciás képükre.

[2.] „Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam, bűnösön!” – A Jézus-imának ezt a klasszikussá vált, teljes formáját használta idézetként a szentképén Mosolygó Tibor 1998-ban,²⁴ majd Bubrik Miklós 2001-ben,²⁵ végül pedig Kapcsai Viktor 2003-ban.²⁶ Velük együtt minden fiatal – és természetesen idősebb vagy idős – pap is átérezheti, hogy mennyire szüksége van az Úr irgalmára, nemcsak az egyéni, hanem a papi életében is.

2.3. Saját ima

Békés Géza az 1947-ben végzett primíciájára saját imát állított össze, amit második idézetként írt fel a szentképére.²⁷ A többi emlékkép tartalmát tekintve ez az ima viszonylag hosszú. Teljes szövege a következő: „Kegyes Jézus, az emberiségnek jó Pásztora, aki életedet adad juhaidért, és szent testeddel és szent véreddel táplálsz a megváltott lelkeket, töltsd be a szeretet Lelkével újmisést szolgálódat, hogy amit Tőled vett, az igazságot és kegyelmet, buzgó örömmel adja híveidnek és kész legyen önmagát is felál-

19 *Gyűjtemény* (8. l. l.), 259. szám.

20 *Gyűjtemény* (8. l. l.), 264. szám.

21 *Gyűjtemény* (8. l. l.), 276. szám.

22 *Gyűjtemény* (8. l. l.), 278. szám.

23 *Gyűjtemény* (8. l. l.), 279. szám.

24 *Gyűjtemény* (8. l. l.), 419. szám.

25 *Gyűjtemény* (8. l. l.), 438. szám.

26 *Gyűjtemény* (8. l. l.), 449. szám.

27 *Gyűjtemény* (8. l. l.), 178. szám.

dozni a halhatatlan lelkek üdvösségeért. Ámen. Miatyánk... Üdvözlégy... Dicsőség az Atyának...”.²⁸

3. Idézetek az atyáktól

Primíciás szentképeink között találhatóak olyanok is, amelyeken a szent-atyáktól való idézet tűnik fel. Összesen négy ilyen kép létezik, de az első esetben ugyanazt az idézetet választotta három újmás is.

[1.] „Magadnak teremtettél minket, Uram, és nyugtalan a mi szívünk, míg csak Benned meg nem nyugszik”²⁹ (Szent Ágoston) – Először Orosz Ágoston Sándor írta fel újmásis képére ezt a híres idézetet 1941-ben.³⁰ Ő bazilita szerzetesként szentelődött áldozópappá, a rendben pedig az Ágoston nevet kapta, így érthető, hogy Szent Ágostontól vette a primíciás idézetét, és amint látható, zárójelben közölte is a nevét. Aztán Nagy Béla alkalmazta ugyanezt az idézetet 1946-ban.³¹ Végül Mazur Béla 1946-ban szintén ezt tette.³²

[2.] „Tegyétek kezembe szíveteket, és én Isten elé teszem le, Teremtő Istenünk hatalmasabb annak megőrzésére” (Aranyszájú Szent János) – Ezt az idézetet Pacsai János írta fel primíciás képére 1998-ban.³³ Érdekes, hogy más idézetet nem is választott a szentképére. – Ha helyesen értelmezzük ezt a mondatot, megláthatjuk benne, hogy a pap mennyire közvetítő tud lenni Isten és ember között. A hívek bizalommal adhatják át magukat a papnak, ő pedig Isten színe elé viszik őket. Érdemes figyelni arra, hogy a szív a teljes embert jelenti.

28 Nem egyedülálló az ilyen hosszú ima, de ritka. Kriskó György az 1978-ban végzett ezüstmiséje alkalmával írt hasonló terjedelmű imádságot az ezüstmisés szentképére. „Pappászentelésem 25. évfordulóján is hálát adok Neked, Istenem, hogy véges az idő, hogy rövidül utam, amelyen egyre elhagyatottabban, mind nehezebb haladni. Hálát adok Neked, Uram, hogy az évekkkel együtt lekopik rólam mindaz, ami útközben rámtapadt – vágyak, fájdalmak, bűnök és örömeim. Hálát adok Neked, Istenem, hogy magányom – fogyatékságaival együtt – amely itt még gyötör, ott belevész majd a Te mindent betöltő teljességedbe”. Lásd *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 200. szám.

29 SZENT ÁGOSTON, *Vallomások*, I.I.,1. Lásd *Szent Ágoston vallomásai*, Budapest 2015, 24.

30 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 135. szám.

31 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 169. szám.

32 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 172. szám.

33 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 416. szám.

4. Vers, ének

Négy görögkatolikus papunk olyan különleges idézetet választott a primíciás képére, amelyek mellett, hogy nem szentírási és nem liturgikus idézetek, az előző kategóriákba sem sorolhatók be. Ezek verses költemények. Közülük az első háromnak dallama is van. Egy pedig olyan közöttük, amely görögkatolikus imakönyvekben is előfordul.

[1.] „Fogadj engem, Szűzanyám, igaz fiadnak, Hadd törölöm le könyneit síró arcodnak” (Harmat – Sík) – Kocsis Péter 1937-ben³⁴ választotta második idézetként a primíciás képére ezt az idézetet, zárójelben jelezve a szerzőket is. Egy római katolikus ének részletéről van szó ebben az esetben. A „Keservesen siratja Mária Fiát” című éneket a Harmat Artúr (katolikus egyházi zeneszerző) és Sík Sándor (piarista papköltő) által szerkesztett „Szent vagy, Uram” című római katolikus énekgyűjteményben találhatta az újmiséünk a 72. szám alatt.³⁵ – Az Istenszülő iránti fiúi szeretet megnyilvánulása tűnik ki a szöveg megválasztásából.

[2.] „Hiszek a szent Szívben / És szeretetében. / Hiszek a lelkeknek szent közösségében. / Hiszek a szeretet végső győzelmében” (Prohászka) – Zengő (Rozsán)³⁶ Mihály 1947-ben első idézetként választotta a szentképére³⁷ ezt a Prohászka Ottokár püspöktől (1958-1927) származó imádságot. Prohászka püspök hitvallásáról van szó, amit a Jézus Szíve rózsafüzérben fogalmazott meg. Ezt az imát „a három kis szemre kell imádkozni”. – Érdekessége, hogy Halmos László kottát is szerzett ehhez a négysoros imádsághoz.³⁸ Idézetünkben a sorvégi jelzések láthatók is.

[3.] „Jézus Szíve, szeretlek én, / Segíts át az élet tengerén” – Ezt az idézetet Zatik János írta fel primíciás képére 1960-ban, második idézetként.³⁹ Ebben az esetben is egy római katolikus népénekből vett idézetről van szó.

34 *Gyűjtemény* (8. láb.), 110. szám.

35 Mai lelőhelye: *Hozsanna! (Téljes kottás népénekeskönyv)*, Budapest 1971, 170-171. A 6. versszak a 171. lapon található. Illetve: Éneklő Egyház. Római katolikus Népepektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal, Budapest 2013, 169. Itt három versszaka van, de az utolsó itt is a fent idézett szöveg. Jelzik a dallamot is: Bozóky (vagy Bozóki) Mihály alkotta 1797-ben.

36 Eredeti neve Rozsán volt, de azt Zengőre magyarosította, s a szentelési anyakönyvbe már így lett bevezetve.

37 *Gyűjtemény* (8. láb.), 174. szám.

38 MIKLÓS DEZSŐ (szerk.), *Énekek Jézus Szívéről. A nép ajkán élő énekek gyűjteménye*, Székesfehérvár 2008, 12-13. – Apró megjegyzés, hogy diák korában a jelen sorok írója is nagy lelkesedéssel énekelte ezt a feldolgozást a Kecskeméti Piarista Gimnázium kórusában.

39 *Gyűjtemény* (8. láb.), 231. szám.

A három versszakos ének első két sorát vette át az újmiséis.⁴⁰ Nem ismerős sem a szövegnek, sem a dallamnak a szerzője. A görög katolikus hívek is megszerették ezt az éneket, és talán még a liturgikus énekeinknél is erőteljesebben tudták sok templomban énekelni. Nem csoda tehát, hogy egy újmiséis pap is felhasználta primíciás idézet gyanánt.

[4.] „Csak benned, Uram, s csak egy a reményem: / Csak annyit engedj kérni szerényen, / Hogy, amit most némán sűgok eléd, / Álljam, becsülettel, legalább a felét!” (Sík Sándor) – Tovai József az 1977-ben végzett primíciája alkalmával választotta ezt a piarista papköltő verséből származó idézetet.⁴¹ Másikat nem is használt. A „Te vagy a jó” című versről van szó, amely az „Isten fiatal” című kötetben jelent meg először, 1940-ben.⁴² Az öt versszakból ez az utolsó, amit újmiséis pap idézet gyanánt választott magának. A költő az életében tapasztalja Isten figyelmeztetését, akár dorgálás formájában is, és az utolsó versszakban foglalja össze a lényegét, ami a kezdődő papi élet kiváló mottója lehet az ígéret teljesítésére.

5. Egyéb idézetek

Papjaink primíciás képein olyan idézetek is felbukkannak, amelyek az eddig tárgyalt egyik csoportba sem tartoznak bele. Két esetben katolikus egyházi idézetről, egy harmadikban protestáns személytől, a negyedik esetben pedig teljesen „világi” környezetből származóról van szó.

[1.] „Míg élek, remélek” – Ez az idézetet dr. Csobay András 1943-ban írta fel a szentképére első idézetként.⁴³ Az idézet eredeti formájában Giordano Bruno dominikánus szerzetestől (1548-1600)⁴⁴ származik, mégpedig latin változatában: „Dum spiro, spero”, amelynek közismertebb formája magyar nyelven: „Amíg élek, remélek”. A szentképen az újmiséis pap nem tüntette fel a mondás szerzőjét. Azonban egyértelmű az eredete, valamint az is, hogy egy papi élet mottójául szolgálhat ez a szép gondolat.

[2.] „Igazságban és szeretetben! Mindent Isten nagyobb dicsőségére!” – Tóth Elek 1958-ban második feliratként összetett idézetet készített a

40 MIKLÓS, Énekek Jézus Szívéről (38. láb.), 34-36.

41 *Gyűjtemény* (8. láb.), 301. szám.

42 *Sík Sándor Összes Versei*, Budapest 1941, 443.

43 *Gyűjtemény* (8. láb.), 147. szám.

44 Giordano Bruno Rómában, 1600. február 17-én a Campo dei fiorin végezte be életét máglyahalállal. Szobra most is ott látható.

primíciás képére.⁴⁵ Első része újszövetségi részlet lehet, bár nem jelezte a helyét (2Jn 1,3). A második rész egyértelműen a jezsuita jelmondat, amely a rendalapítónak, Loyolai Szent Ignácnak (1491-1556) a lelkiségét tükrözi: „Ad maiorem Dei gloriam”. Ez utóbbi mottó sem lehetett szokatlan az újmisési pap számára, hiszen a papi zsolozsmáskönyvünk is ennek a mondatnak a magyar kezdőbetűivel fejeződik be: „M. I. N. D.”⁴⁶

[3.] „Életem és munkám beszéljen arról, amit hiszek!” (Albert Schweitzer) – Ezt az idézetet Szabó Mihály választotta magának 1976-ban⁴⁷ második primíciás jelmondatként. Feltűnő volt, hogy nem katolikus, hanem protestáns személytől vette a mottóját.⁴⁸ Ugyanis Albert Schweitzer (1875-1965) református lelkész, filozófus, orgonaművész, tanár és orvos volt. A nyíregyházi szeminárium kispapjai között hamar népszerűvé vált az ebben az időben megjelent róla szóló könyv,⁴⁹ így ők is elfogadhatónak tartották, hogy az újmisési ebből választotta az idézetét. Mindenesetre, frappáns mottó, ami jól kifejezi a papi élet és tevékenység célirányultságát.⁵⁰

[4.] „Miért ne higgyünk abban, ami bennünk él, és miért ne élhetnénk annak a bűvöletében, amiben hiszünk” (A. Rjunoszuke) – Számunkra a

45 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 220. szám.

46 *Dicsérjétek az Úr nevét! Görögszertartású katolikus ima- és énekeskönyv. Tartalmazza a mindennapi egyházi zsolozsma állandó részeinek magyar fordítását az Apostoli Szentszék által kiadott hiteles egyházi szövegek nyomán, az egyházi év nevezetesebb alkalmaira szóló változó részekkel, – különös tekintettel a magyar nyelvterületen érvényes liturgikus gyakorlatra és közhasználatú szövegekre*, Miskolc 1934.

47 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 297. szám.

48 Az akkori szemináriumi rektor – emlékeim szerint – nem is akarta engedélyezni ezt a választást. – Megköszönöm Szabó Mihály információját, melyet a primíciás jelmondatával kapcsolatban volt szíves megadni. „Az Albert Schweitzer-idézet már legalább három évvel a szentelésem előtt nagy hatással volt rám, amikor egy hivatástisztázó évet kértem a püspök úrtól. Debrecenbe egy nyomdába kerültem dolgozni, ahol egy református teológus hallgatótól kaptam Schweitzer önéletrajzi kötetét. A körülöttem élők elkötelezett kereszténységét nem vontam kétségbe, de kevés helyen tapasztaltam az ebből származó örömet. Az idézet egy darab papíron sokszor szemem elé került, így erősödött bennem annak tartalmi üzenete. Azt is éreztem, hogy idézeteink kiválasztásához nem kaptunk konkrét segítséget a szemináriumban. Mindenesetre én nem a Bibliából vehető idézetekkel szemben döntöttem, hanem ennek egyszerűsége miatt”.

49 BORISZ NOSZIK, *Schweitzer*, Budapest 1976.

50 Szövegkörnyezetébe helyezve így szól a teljes idézet, amit egy újságírónak nyilatkozott: „Ahelyett, hogy heves vitákban próbáltam volna elismertetni eszméimet, elhatároztam, hogy életemet változtattam meg érvvé. Kitarok amellet, amiben hiszek és megvédelmezem annak az életnek a terminusaiban, amelyet élek, és azzal, amit cselekszem. Ahelyett, hogy azt hirdetem hiszek a bennünk létező Istenben, megpróbálok úgy cselekedni, hogy maga az életem és a munkám beszéljen arról, amiben hiszek”.

legfeltűnőbb Demkó Balázs választása, aki 1995-ben⁵¹ második idézetként tette a primíciás szentképére ezt a szöveget.⁵² Azért szembeűnő ez, mert japán szerzőről van szó, aki nem volt katolikus, még csak protestáns sem, bár élete végén érdeklődött a keresztény témák iránt. A neve helyesen Akutagava Rjúnoszuke (1892-1927) – tehát Akutagava R. lenne rövidítve⁵³ –, ugyanis a vezeték- és keresztnév sorrendje a japánoknál ugyanolyan, mint a magyaroknál. Az idézet „Az éneklő borz” című művének a végén található, melynek magyar nyelvű fordítása is megjelent.⁵⁴

6. Áldás-kérés

Szokássá vált, hogy a papszentelés felemelő ünnepségét követően – általában a következő vasárnapon – a szenteléshez hasonló nagy külsőségek közepette végezte, illetve végzi az új pap az első liturgiáját. Sok helyen a templomból jönnek eléje lobogókkal a szülői házhoz, és onnan vezetik körmenetben a templomig. S mielőtt elindulnának, a szüleitől, testvéreitől, rokonságától búcsút vesz. Szinte olyan ez a mozzanat, mint az esküvő

51 *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 400. szám.

52 Megköszönöm Demkó Balázs információját, melyet a primíciás képével kapcsolatban volt szíves számomra megadni. „Mit keres egy ilyen »profán« idézet egy primíciás képen. A papi jelmondat mellett [»Keressétek elsősorban az Isten országát és annak igazságát, és a többit is mind megkapjátok« (Mt 6,33) – a szerk. megj.] elkísért ez a mondat is, és akkor úgy gondoltam, hogy egész életemben el fog kísérni, és igaz lesz rám Akutagava Rjúnoszuke eme sora, ami az »Az éneklő Borz« című novellája utolsó sorai között található. – Amikor a hivatásomat kaptam, 1987-ben, akkor nem volt esélyem papságra gondolni, csak a hitem volt és a reményem, amit hagyni kellett élni, és kibontakozni. Szó szerint annak a bűvöletében éltem, hogy meghívott az Úr, és tudtam, hogy nem gondolhatok másra, még akkor sem, ha erre fizikailag nincs lehetőségem. Hagyni kellett, hogy Isten fordítsa úgy a dolgokat, hogy lehetőséget kapjak hivatásom elhelyezésére, pl. hogy jelentkezhessek papnövendéknek. Hivatásomat a román hadseregben kaptam, és nem volt '87-ben Romániában Görögkatolikus Egyház. De a hivatásom ajándéka után, pár hónapra rá, olyan körülmények közé kerültem, ahonnan Isten kegyelméből »megszökhettem« Döntésem nagyon fájdalmas és életveszélyes volt. El tudod képzelni, hogy milyen erőt jelentett a megszólítotttság és az a lelki munka is, amit kifejezett ez az aforisztikus mondat: »Miért ne higgyünk abban, ami bennünk él, és miért ne élhetnének annak a bűvöletében, amiben hiszünk?« – Áldozópapként sokszorosan igaznak érzem újra ezt a mondatot, a jelmondatom evangéliumi világossága mellett! Hitünk igazságai és a Szent Liturgia, de az összes szertartásunk ezt a »bűvöletet« jelenti nekem. Akárhol szolgáltam eddig, azzal a nehézséggel is találkozom, hogy nem könnyű papként a hívekkel annak a bűvöletében élni, amit hiszünk”.

53 Itt mondok köszönetet Akiyama Manabu János tokiói professzornak a pontosításért és a gazdag információs anyagért, melyet volt szíves megküldeni.

54 AKUTAGAVA RJÚNOSZUKE, *Az éneklő borz. Novellák*, Bukarest-Budapest 1982.

előtti búcsúztató. Ennek fényében nem szokatlan, hogy az újszentelt pap a primíciás képerre olyan feliratot is felír, amiben áldást kér a szüeleire, illetve azokra, akik segítettek eljutni addig a felemelő pillanatig, hogy pappá lehetett és bemutathatja az ünnepélyes primíciáját. A felirat a korábbi időben ritkábban fordult elő a képeken, és a szöveg sem volt egyöntetű, de 1990-től már alig van olyan szentkép, amelyiken ne szerepelne, mégpedig azonos szöveggel. Közös bennük, hogy második „idézetként”, vagyis feliratként használták őket az újmisések.

[1.] „Adj, Urunk nyugodalmat édesapámnak, és áldd meg szüleimet, testvéreimet s mindazokat, akik szent oltárodhoz jutni segítettek” – Ezt a fohászt Sebődi Miklós harmadik idézetként⁵⁵ írta fel 1962-ben a primíciás képerre.⁵⁶

[2.] „Istenem, áldd meg Szüleimet, testvéreimet, rokonaimat és mindazokat, akik bármiképpen a Te oltárodhoz segítettek” – Béres Miklós 1968-ban írta fel a szentképerre második feliratként ez a szöveget.⁵⁷

[3.] „A jó Isten áldja meg szüleimet, testvéreimet, s mindazokat, akik az Úr oltárához jutni segítettek” – Az előbbivel csaknem azonos ez a szöveg, amit Káplár János 1970-ben alkalmazott a szentképén.⁵⁸

A továbbiakban az iméntiekhez képest egy kissé változott a forma, mert egyrészt rövidebbé vált, másrészt a megszólítás is átalakult.

[4.] „Istenem, áldd meg mindazokat, akik oltárodhoz segítettek” – Ilyen módon használta ezt a formát Tálás Mihály, Gulybán Tibor és Szónoczkó János 1978-ban,⁵⁹ akik egy évfolyamban tanultak. Egy évtized múltán pedig Jónyer István 1989-ben⁶⁰ ugyanezt a változatát használta az áldás-kérésnek.

[5.] „Áldd meg, Uram, Szüleimet, és mindazokat, akik oltárodhoz segítettek” – Egyedülként jelenik meg ez az áldást kérő formula, amely hasonló az eddigiekhez, de mégsem azonos velük mindenben, mert az Urat említi, és benne vannak a szülők is. Gulybán Gergely írta fel így a primíciás képerre 2005-ben ezt a formulát.⁶¹

55 Meglehetősen ritka a három idézet alkalmazása.

56 *Gyűjtemény* (8. l. l. b. j.), 238. szám.

57 *Gyűjtemény* (8. l. l. b. j.), 263. szám.

58 *Gyűjtemény* (8. l. l. b. j.), 274. szám.

59 *Gyűjtemény* (8. l. l. b. j.), 303., 305. és 307. szám.

60 *Gyűjtemény* (8. l. l. b. j.), 361. szám.

61 *Gyűjtemény* (8. l. l. b. j.), 468. szám.

[6.] „Áldd meg, Uram, mindazokat, akik oltárodhoz segítettek” – Az előzőektől eltekintve már egységessé válik az áldás-kérés szövege, amit először Lipusz László alkalmazott 1991-ben.⁶² A következő esztendőben Laczkó Zsolt használta, majd 1993-ban két pap is: Kiss Zsolt és Terdik Mihály. Évekre lebontva így lehet összegezni ennek az áldás-kérésnek a jelenlétét a szentképeken: 1996-ban Magyar László, Thodory Ferenc, és Stefán Zoltán alkalmazta. 1997-ben Demkó István, Szemerszki Mihály és Munkácsi János. 1998-ban ismét három személynél látjuk: Mosolygó Tibor, Béres Gábor és Sivadó Csaba esetében. 1999-ben Mák Ferenc, Tasi Tamás, Lipcsák Tamás, Papp Tibor és Makkai László alkalmazta. 2000-ben Végheő Tamás, Urgyán Antal, Tyukodi Attila és Monostori Marcell használta. 2001-ben szintén négy személy írta fel a szentképére: Seszták István, Kovács Róbert, Jármí Zoltán 2001 és Bubrik Miklós. A 2002-es évben hatan írták változatlan formában a szentképükre ezt a feliratot: Urbán Evariszt, Ősz Tibor, Ignácz András, Máté Csaba, Jaczkó Sándor, illetve Terdik János nem második, hanem harmadik idézetként. 2003-ban hat újszentelt pap: Kepics Mihály, Kapcsai Viktor, Moldván Tibor, Bodnár Attila, Kovács Lajos, Bacsó János és Papp Zoltán használta a feliratot. 2004-ben szintén hatan voltak, akik felírták a szentképükre: Hülvély Zoltán, Horváth Tamás, Zajác Gábor, Galambvári Péter, Csejoszki Szabolcs és Vincze Krisztián. 2005-ben már nyolcan alkalmazták ezt az idézetet a szentképükre: Virág László, Egri Tibor, Mosolygó Tamás, Takács János, Bodnár Dániel Csaba, Szabó Antal, Szepesi Szilárd és Szabó Roland. 2006-ban öt új pap írta fel szentképére ugyanezt a szöveget: Deák Csaba, Kiss László, Jaczkó Dániel, Biró István és Takács Gusztáv. 2006-ban hat újszentelt pap használta ugyanezt a szöveget: Sajben Zsolt, Koleszár Ákos, Kovács István, Kanyó Árpád, Halinda Gyula és Ivancsó Bazil. Végül 2008-ban Király János bazilita szerzetes is ráírta a képére ezt az áldás-kérést.

7. Összegzés

Kitűzött célunknak megfelelően azokat a primíciás idézeteket gyűjtöttük ki és dolgoztuk fel, amelyek nem a Szentírásból és nem a liturgikus

⁶² *Gyűjtemény* (8. l.áb.), 378. szám. – A továbbiakban eltekintünk a képek számainak közlésétől, mert a könyv alapján könnyedén nyomon követhető; alig van olyan, amelyiken nem szerepelne, és ettől kezdve valóban ugyanolyan az áldás-kérés formulája.

szövegeinkből származnak. A címben is ezért található a „különleges” jelző. Emlékképeinknek a gyűjteményéből, illetve az annak alapján kiadott könyvből⁶³ megállapítható, hogy újszentelt papjaink szerettek második idézetet is írni a szentképükre. S az itt tárgyalt idézetek túlnyomó része éppen ilyen, tehát második idézet, ami különösen érvényes az áldást kérő szövegek esetében.

Számszerűsítve azt lehet mondani, hogy újszentelt papjaink a következő megosztásban használták ezeket a „különleges” idézeteket:

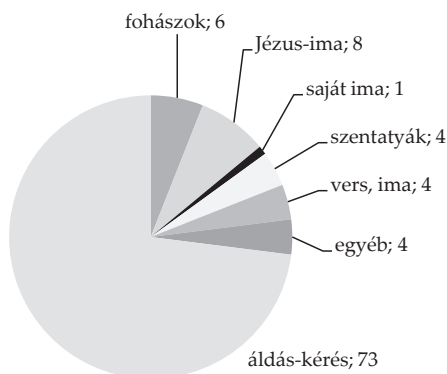
fohászok	6
Jézus-ima	8
saját ima	1
idézetek az atyáktól	4
vers, ének	4
egyéb idézetek	4
áldás-kérés	73
összesen	100

Ha azt tekintjük, hogy az eddig begyűjtött 407 primíciás kép közül⁶⁴ 100 képen szerepel – túlnyomó részt második idézetként – ilyen „különleges” szöveg, akkor ez csaknem egynegyedét teszi ki a teljes anyagnak. Nyolcvan eset még bizonytalan, ugyanis összesen 487 papunk szentképeinek az adatai szerepelnek a gyűjteményben és a könyvben. Lehet, hogy az 1949 előttről előkerülő emlékképek⁶⁵ feliratai még változtathatnak az arányokon és az összesítésen.

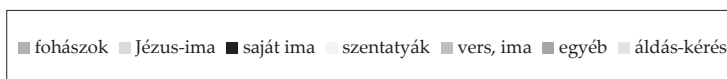
63 IVANCSÓ ISTVÁN, *A magyar görög katolikus papság szentelési emlékképeinek gyűjteménye (1914-2007)*, (Collectanea Athanasiana, V. Varia, vol. 2.), Nyíregyháza 2016.

64 Természetesen a könyv anyagát tekintve, mely 2007-ig tudta magába foglalni az adatokat.

65 Ugyanis 1950-től kezdve teljes az anyag, nem hiányzik egyetlen primíciás kép sem.

Az idézetek megoszlása

Befejezésként annak a reményünknek szeretnénk hangot adni, hogy a gyűjtő, rendszerező és feldolgozó munkánkat folytatni tudjuk. Egyrészt abban az irányban, hogy a még be nem gyűjtött anyagot is megszerezzük, és a további képek is kötetbe kerüljenek, másrészt pedig úgy, hogy további publikációk születhessenek ebből a meglehetősen gazdag anyagból.

Felhasznált irodalom

AKUTAGAVA RJÚNOSZUKE, *Az éneklő borz. Novellák*, Bukarest-Budapest 1982.

BAKOS FERENC (szerk.), *Idegen szavak és kifejezések szótára*, Budapest⁸1986.

BORISZ NOSZIK, *Schweitzer*, Budapest 1976.

Dicsérjétek az Úr nevét! Görögszertartású katolikus ima- és énekeskönyv.

Tartalmazza a mindennapi egyházi zsolozsma állandó részeinek magyar fordítását az Apostoli Szentszék által kiadott hiteles egyházi szövegek nyomán, az egyházi év nevezetesebb alkalmaira szóló változó részekkel, – különös tekintettel a magyar nyelvterületen érvényes liturgikus gyakorlatra és közhasználatú szövegekre, Miskolc 1934.

DIÓS ISTVÁN (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2006, XI. köt.

DIÓS ISTVÁN (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 2009, XIV. köt.

Emeljük föl szívünket! Görög katolikus imakönyv, Budapest 1958.

Éneklő Egyház. Római katolikus Népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal, Budapest 2013.

Hozsanna! (Teljes kottás népénekeskönyv), Budapest 1971.

IVANCSÓ ISTVÁN, „A papi jubileumok elnevezései”, in *Centralista ...* (2019) ...

IVANCSÓ ISTVÁN, „A pócsi Mária és az Istenszülő papjaink primíciás képein”, in *Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma 2005*, Nyíregyháza 2004.

IVANCSÓ ISTVÁN, „Idézetek papjaink primíciás képein a pócsi Máriához, illetve az Istenszülőhöz”, in GALÓ MIKLÓS – VASS LAJOSNÉ (szerk.), „*Tudásalapú gazdaság és életminőség*” – A „*Magyar Tudomány Napja 2004*” alkalmából rendezett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tudományos konferencia anyagának bemutatása (szekció ülések), (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Közalapítvány füzetei 21.), Nyíregyháza 2005.

IVANCSÓ ISTVÁN, „Liturgikus idézetek papjaink primíciás képeiről”, in *Athanasiana* 8 (1999) 101-115.

IVANCSÓ ISTVÁN, *A magyar görög katolikus papság szentelési emlékképeinek gyűjteménye (1914-2007)*, (Collectanea Athanasiana, V. Varia, vol. 2.), Nyíregyháza 2016.

Kériszinen. Jézus Szentséges Szívének és Szűz Mária Szeplőtelen Szívének üzenetei 1938-1965, Budapest 1995.

MIKLÓS DEZSŐ (szerk.), *Énekek Jézus Szívéről. A nép ajkán élő énekek gyűjteménye*, Székesfehérvár 2008.

MINCSIK VERONIKA, „»Örök emlékezetben lesz az igaz« – A Hajdúdorogi Egyházmegye papságának primíciás és jubileumi szentképei (1914-2007) az erről szóló könyv alapján”, in *Athanasiana* 48 (2019) 155-184.

Sík Sándor Összes Versei, Budapest 1941.

SZENT ÁGOSTON, *Vallomások*, I.I.,1. Lásd *Szent Ágoston vallomásai*, Budapest 2015.

VIZI E. SZILVESZTER (szerk.), *Magyar Nagylexikon*, Budapest 2003, 17. köt.

<http://bitepito.hu/rejtveny/index.php?searchinput=prim%C3%ADcia> [letöltés: 2019. 10. 16.]

<https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Prim%C3%ADcia> [letöltés: 2019. 10. 16.]

KRUPPA TAMÁS (SZAGKHF)

A nők pappá szentelésének teológiai háttere

A nők pappá szentelésének a kérdése már hosszú ideje jelent megkezdhetetlen problémát az egyházak – leginkább a katolikus és az ortodox egyház – vezetőinek. Megannyi érv mellette és ellene, rengeteg tanulmány, konferencia, nyilatkozat. De hol tartunk ma? A kérdés jóval összetettebb annál, hogy egy rövid tanulmány keretében a teljességre törekedhetnénk. Amire itt vállalkozunk, az egy olyan történeti áttekintés, amely „pro és kontra” helyet ad az aktuális érveknek, hogy világosabbá tegye, a probléma megítélése hol tart ma. A kérdés aktualitását mutatja a nemrég befejeződött Amazóniai Szinódus is, amely javaslatot tett Ferenc pápának kipróbált nős férfiak pappá szentelésére, illetve arra alkalmas és felkészült nők diakónusszentelésére. Ferenc pápa határozatát ezekre a javaslatokra vonatkozóan az egész világ nagy érdeklődéssel várja.

Régebben az Isten szolgálatát kereső nők szerzetesrendekbe jelentkeztek, és nagyrészt ők működtették az egyház szociális intézményeit. Ma viszont a keresztény nők nagy része a világban akar élni, családot alapítani, társadalmi pozíciót elfoglalni, és önmaguk hivatásának ilyen kibontakoztatását szeretnék az egyház szolgálatában megélni a szociális gondozástól egészen a liturgikus szolgálatig.¹ A II. Vatikáni Zsinat óta egyre gyakrabban kerül napirendre a nők pappá szentelésének kérdése is. Gál Ferenc,² a nem olyan rég elhunyt nagyformátumú magyar teológus, ennek három okát véli felfedezni:

1. Az emancipációs törekvés, hogy a nők előtt is nyitva álljanak azok a hivatalok és hivatások, amelyek a férfiak előtt. Ennek a sajátos törekvésnek reprezentáns fóruma lett a feminista teológia néven elhíresült irányzat. A feminista teológia, akárcsak a felszabadítás teológiája, kontextuális teológia: meghatározott társadalmi összefüggésből, a nők elnyomásának, elidegenülésének, önállótlanóságának a szituációjából származik.
2. A paphiány. A nők többsége nyilvánvalóan szorosabb kapcsolatot tart fenn az egyházi közösségekkel, illetve azok nagyobb részét ők

1 SZÉLL., Margit, „Írányelvek és gyakorlati kérdések a nők egyházszolgálatában”, in *Teológia* 3 (1979) 160.

2 GÁL, F., „A nők papságának kérdéséhez”, in *Communio* 2 (1998) 31.

alkotják. Ugyanakkor jogosan jegyzi meg itt szerzőnk, hogy ilyen érvek alapján a nők emberek pappá szenteléséről kellene inkább tárgyalni.

3. A teológiai tanulmányok végzése a Zsinat óta a nők körében is elterjedt, lehetővé vált és divatba jött.

Ezek az okok, és az ezekből született törekvések bizonyos fórumokon meghozták az általuk óhajtott eredményeket: egyes egyházak ma – saját véleményük szerint – érvényesen nőket is pappá szentelnek. A katolikus egyház viszont mindezidáig a mégoly heves viták keresztüztüében sem változtatott kétezer éves hagyományán, sőt még a kérdéstről való vitatkozást is megtiltotta. A következőkben ennek az álláspontnak a hátterét szeretnénk megvilágítani a más véleményen levő felekezetek véleményével való ütköztetés mellett.

Előjáróban le kell szögeznünk, hogy témánkra vonatkozóan egyértelmű állásfoglalást nem olvashatunk a Szentírás lapjain. Ezen a véleményen volt a Pápai Bibliikus Bizottság is, amikor véleményt kértek tőle az *Inter insigniores* enciklika kiadása előtt.³ A sorok között olvasni viszont meglehetősen nehéz, hiszen a különböző módon feltett kérdésekre különféle válaszokat is találunk.

Kétségkívül „forradalmi” tettnek számított, hogy Jézushoz nők is csatlakoztak, ha nem is a szorosabb értelemben vett »tanítványok«⁴ közé hívta meg őket.⁵ Mária és Márta, Mária Magdolna, a kánaáni vagy a samáriai asszony története „ugyancsak tanulságos arra nézve, hogy Jézus menyire komolyan vette a nőket.”⁶ Az ApCsel 16-ban Lídia bíborárusnőről olvasunk, aki nyilvánvalóan vezető szerepet töltött be a közösségben. A 21. fejezet szerint Fülöp diakónus négy lánya is prófétanőként tevékenykedett a közösségben.⁷ A páli üdvözlőlistákon felsorolt munkatársak mintegy negyedrésze nő. A levelek végén összesen tíz név szerepel: Evodia, Júlia, Junia, Mária, Perszia, Főbe, Priszka, Szünktükhé, Trüfainia és Trüfősza. Főbét a Róm 16,1 kifejezetten „diakónusnak” nevezi.⁸

3 AUBERT, J.-M., „Feminista teológia és az egyház szava” in *Mérleg* 2 (1988) 150.

4 A „tanítvány” kifejezés nőnemű alakban egyetlen egyszer szerepel a Szentírásban, amikor az ApCsel 9,36 Tabitát μαθητια-nak nevezi.

5 KREMER, J. „Nők a Bibliában és az Egyházban”, in *Mérleg* 1 (1996) 31.

6 Vö. KREMER, 31.

7 Vö. KREMER, 33

8 Vitatható, hogy a *diakonosz* itt állandó tisztségre utal-e, vagy csak Főbe szolgálataira. Vö. „Diakonissza”. in *Bibliai Lexikon* Haag, H. (szerk), Budapest 1989, 257.

Viszont mi a helyzet Pál kifejezetten nőellenes szövegeivel? Ezeknél mindenek előtt a következőket kell figyelembe venni. Pál, akárcsak Jézus vagy Keresztelő János nőtlen emberek voltak. Nem azért, mert lebecsülték a házasságot vagy a nőket, hanem mert teljesen a különleges megbízatásuknak szentelték magukat. Másrészt ezek a kijelentések nem szisztematikus értekezésként íródtak, hanem egy adott közösség adott problémáira válaszoltak. A kijelentéseinek maga Pál sem tulajdonít örök érvényű hiteliséget: „ha valaki ebben a dologban vitatkozni akar, nekünk nincsen ilyen szokásunk, sem Isten gyülekezeteinek.”⁹ – mondja. A Gal 3,28-ban már kifejezetten az egyenjogúság mellett tör lándzsát.¹⁰ Az 1Kor 14,34-ben tett kijelentését pedig – a nők hallgatásáról a gyülekezetben – csak az egész szakasz összefüggésében lehet helyesen értelmezni. Pál az istentisztelet zavartalan folytatását akarja itt elérni. Azokat utasítja rendre, akik folyton közbeszólnak, kérdéseikkel zavarják az istentiszteleti rendet.¹¹ A lelkipásztori levelekben megfogalmazott tiltások pedig kifejezetten azokra vonatkoznak, akik a korban jellemző gnosztikus tanítást propagálták.¹²

Ezt a kezdeti helyzetet jól összegzik Belon Gellért püspök gondolatai: „A Biblia a teljes humánumot tartalmazza. Amint azonban más kérdésekben is láthatjuk, a kovász még nem járta át az emberi gondolkodás minden rétegét, ezért sok még a férfijogú kultúrákból visszamaradt értelmezés.”¹³ Mindezt figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy a kérdés megoldásához a kulcsot a biblikus kutatás és az exegézis egymaga nem tudja prezentálni.

Az Ósegyház gyakorlatában Főbével és társaival vitathatatlanul elkezdődött a nők diakonisszai szolgálata. Az apostoli atyák hallgatnak a kérdéstől, más források viszont tudósítanak. Észak-Szíriában, Mezopotámiában viszont hivatalosan is elismerték őket. Az Apostolok Didaskáliájában ez olvasható a diakonátussal kapcsolatban: „A diakónus Krisztus helyén áll, és szeretnetek kell őt! A diakonisszát pedig úgy kell tisztelnetek, mint a Szent Lelket.”¹⁴ „A diakonissza legyen különösen buzgó a nők szolgálatában, a férfi diakónus viszont a férfiak szolgálatában. Bár két testben éltek (diakónus és diakonissza), legyen egy a tervetek, az elgondolásotok

9 1Kor 11,16

10 Vö. KREMER. 34.

11 Vö. KREMER. 34.

12 Vö. KREMER. 34.

13 BELON, G., „A női kérdés evangéliumi szemlélete”, in *Teológia* 3 (1979) 145.

14 Didaskália IX., in *Ókeresztény kor egyházfegyelme (az első négy században)*, (ford. Erdő Péter), Ókeresztény Írók V., Budapest 1983.149.

és a lelketek. Ismerjétek fel mi a szolgálat!”¹⁵ (Didaszkália XVI.) A diakonisszák közvetlenül a püspököknek voltak alárendelve. A IV. századtól a szolgálatuk szervezett lett, elterjedt a Földközi-tenger vidékén és virágzott egészen a X. századig.

Egyedülálló bizánci jelenség, hogy a diakonisszákat szabályosan fel is szentelték. Sajátos szerepük volt a liturgiában, például a keresztség kiszolgáltatásakor, amikor nőket kereszteltek, mivel a teljes bemerítéshez le kellett vetkőzni. Ezen kívül felügyeltek a liturgiára, látogatták és gondozták a beteget. Azonban annak ellenére, hogy a klérushoz tartoztak, vezetői szerepük nem volt.¹⁶ Cipriano Vagaggini hosszú tanulmányt szentel a kérdés bemutatásának.¹⁷ Szerzőnk patrisztikus írások – mint a *Traditio Apostolica*, Szalamiszi Epifániosz, Mopszvesztai Teodor és a liturgikus könyvek vonatkozó szakaszainak bemutatásával – teszi egyértelművé a diakonisszák jelenlétét az első évezredben. Ezek a bizánci liturgikus könyvek évszázadokon át megőrizték a diakonisszák számára fenntartott funkciókat (rubrikák), annak ellenére, hogy a XII. századtól a diakonisszák teljesen eltűntek.¹⁸ A keleti egyházakban a nők a mai napig nem léphetnek be a szentélybe. Az első évezredben pedig a latin egyházban csak kendővel a kezükön áldozhattak, mivel „sohasem érinthették az Eukarisztiát közvetlenül a kezükkel. Általános gyakorlat volt az, hogy a nőknek fehér vászonkendővel kellett a kezüket betakarniuk. Ezt a kendőt »dominicale«-nak hívták.”¹⁹

A történelmi egyházak gyakorlatának ismertetésekor természetesen elengedhetetlen ezek érveinek a bemutatása is. Ennek a követelménynek azonban itt csak részben teszünk eleget, mivel érveiket leginkább a katolikus egyház nyilatkozataival szemben fogalmazták meg, amelyek többnyire nem a saját álláspontjuk kiforrott megfogalmazása.

Az ortodox egyház az egyetlen akatolikus egyház, amelyik mai napig a leghatározottabban elveti a nők pappá szentelésének lehetőségét. Ugyanakkor más irányú elképzeléseik nagyon haladó gondolkodásról tesznek tanúságot. *Olivier Clément* messzemenő teológiai fejtegetésbe bocsátkozik. „Amikor a férfi és a nő Istentől megtermékenyítve a világ felé for-

15 Uo. 189.

16 Diós, István, „Diakonissza”, in *Katolikus Lexikon*, Budapest, II. köt., 603.

17 VAGAGGINI, C., „L'ordinazione delle diaconesse nella tradizione greca e bizantina”. in *OCP* 40 (1974) 145-189.

18 BÁRDOSSY, Éva, „Személyes vallomás a diakonissza-modell mai újraéledéséről”, in *Egyházforum* 1 (1997) 19-20.

19 DOLHAL, Lajos, *Az ókeresztény egyház liturgiája*, Budapest 2001, 126.

dul, átalakítva mindegyik megtalálja az emberinek azt a módozatát, ami őbenne dominál: az egyik felébreszt, harcol, a másik »anyai pártfogásával betakarja a világot«. A férfi sebez, hogy ébresszen, a nő behegeszti és meggyógyítja a sebhelyeket.²⁰ Ahogy Fjodorov²¹ fogalmazza: »Minden nő egy kenethozó asszony«. A keresztény aszkézis két alapvető magatartása: a virasztás, ami férfias, és a gyengédség, ami nőies. Az emberiség Ádámmal kezdődik el, hogy az utolsó Ádámon, Krisztuson keresztül egy nőben: az Isten Anyjában fejeződjön be. Az Egyháznak, amely Krisztusban egyesülve a Szentlélek Egyháza, nem a hierarchia a tengelye, hanem az életszentesség. A rendi papság eszközszerű, szolgálattevő funkció, ami birtokosainak semmiféle lényegi magasabbrendűséget nem kölcsönöz. Férfiak számára van fenntartva, mert a pap az istentisztelet ünneplésében Krisztust jeleníti meg, és Krisztus, aki önmagában az egész emberi természetet teljességgel összefoglalja nem nő, vagy valamilyen androgün teremtmény, hanem férfi. Krisztus viszont azért jött el, hogy szolgálata által a Szent Lélek leszállhason, és a Pünkösöd ünnepének lángnyelvei alatt egy megújított emberiség jelenhessen meg, amelynek a szívében viszont egy nő van.

Paul Evdokimov, orosz ortodox laikus professzor Párizsban a keresztény ember általános, királyi papságát kutatja behatóan, és nem a rendi papság ideig tartó szolgálati szerepe foglalkoztatja. Viszont az egyházatyák útmutatása alapján a királyi papságot „quasi szentség”-ként definiálja, mivel a beavatás szentségeiben részesedett hívek Krisztus főpapi áldozatában részesedve maguk is hordozzák Krisztus gyalázatát, és megjelenítik (reprezentálják) azt a falakon – a templom falain – kívül (*extra muros*).²² „Amikor fölveszem keresztemet és követem Krisztust, áldozatot mutatok be Isten oltárán. Ha én magam adom át testemet... és a mártírok dicsőségét követem, áldozatot ajánlottam föl Isten oltárán és saját áldozatom papjává válok.” – írja Órigenész.²³ „Senki sem részesedhet az áldozatban anélkül, hogy ne ajánlja fel magát áldozatul.” – tanítja Nazianzi Szent Gergely is.²⁴ „Az üdvösség tekintetében – pedig – mindenki a maga áldozópapja.” – vallja Studita Teodorétosz.²⁵

20 CLÉMENT, Olivier, *Kérdések az emberről*, Budapest 2004, 125.

21 Nyikolaj Fjodorov, 1828-1903) orosz vallásfilozófus in CLÉMENT, O., *Kérdések az emberről*, 125.

22 EVDOKIMOV, Paul, *Woman and the Salvation of the World: a Christian anthropology on the charisms of woman*, (transl. By Antony P. Gythiel), New York 1994. 109.

23 In Leviticum, homilia IX, 9, PG 12:522-523.

24 Oratio II, apologetica XCV, PG 35:497B.

25 Antirrheticus I, adversus iconomachos, PG 99:328sq.

Mopszvesztiai Theodor pedig hozzáteszi, hogy mivel „*minden*” keresztény ember „*katona és atléta*”, azért a monasztikus lét és a házasság élet *egyaránt* a királyi papság parallel formái, amelyben a mag és a föld kölcsönhatásba lépett egymással és ezáltal egy eddig soha nem látott teljesen új „szentségi” valóság jön létre. A krizmával mint pünkösdi lángnyelvekkel való felkenés által, krisztusiak, Lélekkel fölkenetek leszünk mindnyájan.

Ha egy nő a rendi papságra való „méltóságot” követeli magának, az arról tanúskodik, hogy elfelejtkezett a Lélekben kapott átistenülés igazi és valóban kívánatos méltóságáról – tanítja Olivier Clément. Mindez azonban nem egyedül az így gondolkodó feministák hibája, hanem sokkal inkább az Egyház klerikalizációjának keserű gyümölcse is – szerinte. Újra fel kell fedoznünk a diakonisszák szolgálatát, és a Lélekben misztikusan kötődő lelki anyaság kifejeződését – mondja.²⁶ Arra is szükség van, hogy a nő a pap felesége lehessen, a maga királyi módján a papság hordozója, ez a mód nem csak funkcionális, hanem inkább mélyen személyes, ami tartózkodóan és a Lélekben való odaadás útján valósul meg.²⁷ Itt érthetjük meg, hogy az ortodox felfogás szerint a férfi és a nő nem úgy egészíti ki egymást, mint két funkció, hanem személyes létezésük bonyolult totalitásában.²⁸ Ugyanerre az álláspontra helyezkedett *Evangelos Theodorou*, az Athéni Egyetem liturgia és teológia professzora is 1986-ban. Ő is elveti ugyan a nők pappá szentelésének lehetőségét, azonban hangot ad egy olyan elképzelésnek, miszerint „lehetne olyan intézményeket teremteni, amelybe újra fel lehetne eleveníteni a diakonisszák hagyományos hivatalát.”²⁹

Az evangélikus egyház egyháztana lényeges eltér a római katolikustól, mégis hosszantartó teológiai disputa előzte meg náluk a nők hivatalos egyházi szolgálatba való állítását. Ennek ellenére lehetővé tették, sőt 1992-ben Maria Jepsen Hamburgban már nem csupán lelkész lett, hanem püspökké is szentelték, ami további súlyos kérdéseket vet föl.³⁰

„**A református egyházban** is hosszú út vezetett a nők teljes jogú lelkészi szolgálatának törvényes elfogadásáig (1981), de az útnak még náluk sincs vége.”³¹ A németországi modell folyamatos követése nyomán is csak felülről jövő, erőszakos, hierarchális beavatkozás miatt kerülhetett sor erre.

26 Kérdések az emberről, 126.

27 Kérdések az emberről, 126.

28 Vö. Kérdések az emberről, 125.

29 DÉVÉNY, István, „A nők és a papság. Bibliográfiai jegyzetek”. in *Egyházfórum* 1 (1997) 40.

30 Vö. DÉVÉNY, „A nők és a papság”, 39.

31 BALOG, M., „A lelkészneői hivatás csapdái avagy egy emberségesebb theologia pastorális felé”, in *Theológiai Szemle* 5 (2000) 204.

Az anglikán egyházban³² a női diakonátus évtizedes küzdelem után vált lehetővé. Az első „diakonissza” 1862-ben léphetett szolgálatba, de több mint száz év telt el, amíg – 1973-ban – az anglikán egyházjogba bekerült az a tétel, hogy „a diakonissza felszentelése szentség”. Az ezt követő időkben csak egyes püspökök léptek tovább, s szenteltek nőket pappá is.³³ 1984 novemberében Robert Runcie canterburyi érsek vezetésével összeült az Anglikán Egyház Általános Szinódusa. Úgy döntöttek, hogy dolgozzanak ki egy törvényjavaslatot, amely szabályozza, hogy milyen körülmények között lehet esetleg nőket pappá szentelni. Lépésükkel azonban nem akarták ténylegesen befolyásolni a döntést, azt hogy ténylegesen szenteljenek-e pappá nőket vagy sem. 1986-ban a New Yorkban tartott szinóduson vetették fel azt a kérdést, hogy az anglikán közösség részegyházaiban pappá szentelt nők gyakorolhatják-e hivatalukat Angliában is. 1975 óta ugyanis az amerikai episzkopális egyház engedélyezi a nők pappá szentelését. Jóllehet a szinódus tagjainak kb. 60 százaléka igenlő választ adott, az eredmény „nem”-nek számított, mert az alapszabályok 2/3-os többséget kívánnak meg.³⁴

A két említett szinódus közötti időszakban elvi jellegű levelezés folyt a témáról a római katolikus és az anglikán egyház között. Így Szent II. János Pál levele Robert Runcie érsekhez,³⁵ és ennek válasza,³⁶ ill. Robert Runcie érsek levele Jan Willebrands kardinálishoz, a Vatikáni Egységtitkárság akkori vezetőjéhez,³⁷ amire aztán Ő is válaszolt.³⁸

Runcie érsek levele igazít el némileg az anglikánok érvelésében a nők pappá szentelésére vonatkozóan. Elismeri, hogy valóban kevés azt mondani, hogy nincs ellenvetés a Bibliában a kérdéssel szemben, inkább azt kell bizonyítani, hogy milyen súlyos tanbeli okok követelik, hogy ebbe az irányba fejlődjünk.³⁹ Érvelése látszólag egyszerű, bár éppen ellentétes következtetésre jut, mint a katolikus, vagy az ortodox teológia. „Az örök

32 A vita történetével és az érvekről bővebben: PALMER, Sandra, „Papnők az anglikán egyházban” in *Egyházforum* 2 (1993) 91-96.

33 Vö. DÉVÉNY, „A nők és a papság”, 38-39.

34 „A nők pappá szenteléséről az anglikán közösségekben”, in *Szolgálat* 77 (1988) 58.

35 „II. János Pál levele Főtisztelendő Robert Runcie canterburyi érsekhez”, in *Szolgálat* 77 (1988) 58-59.

36 „Robert Runcie válasza II. János Pál pápának”, in *Szolgálat* 77 (1988) 59-60.

37 „Róbert Rucie érsek levele Jan M. G. Willebrands kardinálishoz, a vatikáni Egységtitkárság elnökéhez”, in *Szolgálat* 77 (1988) 61-64.

38 „Willebrands kardinális válasza”, in *Szolgálat* 77 (1988) 64-67.

39 Robert Rucie érsek levele J. M. G. Willebrands kardinálishoz, a Vatikáni Egységtitkárság elnökéhez, in *Szolgálat* 77 (1988) 61.

Ige – amely feltámadt s felment a mennybe – magába foglalja a nőt is, mert az emberi nemnek ez a fele csak így részesülhet a megváltásban, amit Ő a kereszten szerzett meg.” – Azonban „mivel Krisztusnak, a Főpapnak embersége magába foglalja a férfit és a nőt, a papi szolgálatnak is nyitva kell állnia a nők számára is, hogy tökéletesebben képviselve legyen legfőbb papságának teljessége.” Mivel papi szolgálat az anglikán értelmezésben kiváltképpen azt jelenti, hogy „az egész test papi természetét képviselje”, ezért fogadható el, sőt kötelező is érvelésük szerint a nők pappá szentelésének megengedése.⁴⁰

Azonban sem ez a válasz, sem a későbbi viták nem hozták meg a katolikus fél számára is elfogadható megoldást. Nemsokára azonban egyetemes anglikán állásfoglalásra került sor. Az Angol Egyház Zsinatának (Synod of Church of England) 1992 novemberi döntése az anglikán egyházban megszüntette a bizonytalanságot és kételyt. Az anglikán egyház érvényesen felszentelt papnak tekint ugyanis minden tartományában felszentelt nőt is, mivel immár kétharmados többséggel szavaztak a női papság mellett.⁴¹

Mintegy 1400 női diakónus készült ezután a papságra. Ugyanakkor – ez elleni tiltakozásul – anglikán férfi papok viszont nagy számban kérték a katolikus egyházba való átvételüket.⁴²

A Katolikus Egyház álláspontjának kialakításában már XXIII. János pápa korunk sajátos jelenségei közé sorolta a nők belépését a nyilvános életbe. (*Pacem in terris* enciklika 1973 ápr. 11.)⁴³ A II. Vatikáni Zsinat is megújult szemléletről tesz bizonyosságot. Az emberek között az alapvető jogok tekintetében fennálló minden megkülönböztetés ellenkezik Isten terveivel.⁴⁴ „Ez áll fenn például, ha a nő nem választhatja meg szabadon a férjét vagy életállapotát, vagy nem részesülhet ugyanolyan nevelésben és műveltségben, mint a férfi.”⁴⁵ Mindemellett a II. Vatikáni Zsinaton 16 püspök nyomatékosan kifejezte a diakonissza szolgálat felújításának szükségességét.⁴⁶ 1973-ban VI. Pál létrehozott egy szakbizottságot azzal a feladattal, hogy tanulmányozza a nőknek a társadalomban és az egyházban betöltött szere-

40 Uo. 62.

41 Vö. DÉVÉNY, „A nő és a papság”, 39.

42 Vö. DÉVÉNY, 39

43 LEGRAND. Hervé, „Femme dans l’Église” in *Dictionnaire Critique Théologie*, Lacoste J-Y. (dir.) Paris 1998. 462.

44 Vö. GAUDIUM ET SPES 29.

45 GS 29.

46 „Diakonisszák”. in: *Mérleg* 2 (1988) 200.

pét. A bizottság kifejtette véleményét néhány kérdésről, aztán feloszlott.⁴⁷ 1974-ben egy párizsi nemzetközi kollokvium arra kérte a Rómában ülésező színódust, hogy vizsgálja meg a nők diakonissza-szentelésének lehetőségét. A dokumentum aláírói között találjuk: Marie-Dominique Chenu-t, Yves Congar-t, és Jean-Marc Aubert-et.⁴⁸

Ugyanakkor a nők pappá szentelésével kapcsolatos katolikus álláspontot VI. Pál pápa még határozottan képviselte 1975. október 30-án Donald Coggan Canterbury érsekének írt levelében. „Az egyház kitart amellett, hogy elvi okokból nem megengedhető, hogy nőket papszentelésre bocsásanak. Ezekhez az okokhoz tartozik: Krisztusnak a Szentírás tanúsága szerinti példája, aki csak férfiakat választott apostolai közé; az egyház állandó gyakorlata, amellyel Krisztust követve kizárólag férfiakat választott, s élő tanítóhivatala, amely állhatatosan kitart amellett, hogy a nők kizárása a papságból egyezik Istennek az egyházra vonatkozó terveivel.”⁴⁹

VI. Pál pápa utasítására a Hittani Kongregáció 1976. október 15-én, az *Inter imigniores* kezdetű enciklikát⁵⁰ a nők pappá szentelésével kapcsolatban. Az enciklika érvei: A katolikus egyház hagyományában soha nem szerepelt ilyen felfogás; Krisztus és az apostolok magatartása, akik csak férfiakat hívtak maguk közé; a pap Krisztust képviseli, a szentségi jelszerűséget a férfi. „Az egyház olyan társadalom megvalósulását kívánja, amely nem egyformává alakítja tagjait, hanem amelyet a férfi és a nő adottsága és dinamizmusa tesz harmonikussá.”⁵¹

A nyilatkozat tehát mellözi az olyasfajta szociológiai és pszichológiai megfontolásokat, mint, hogy képes-e a nő az önuralomra, alkalmas-e mások vezetésére és irányítására. A nyilatkozat érvei kizárólag biblikus és teológiai jellegűek. Megjegyzendő, hogy a nyilatkozat szerint a nők pappá szentelésnek az elutasítása nem indokolható közvetlenül a Bibliából. A katolikus felfogás szerint a hit normáit nem kizárólag a Szentírásban kell keresni – miként a protestánsok teszik –, hanem a kinyilatkoztatásnak az egyház által előterjesztett értelmezésében és magyarázatában. A Hittani

47 Uo.

48 Uo.

49 Vö. NOCKE, F-J., „Részletes Szentségtan VI., A Papszentelés”, in SCHNEIDER, T., (szerk). *A dogmatika kézikönyve II*, Budapest 2002, 377.

50 FiLÁ, Béla – Jug László, *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye - Budapest 1997, 796-800.

51 SZÉLL., M., „Írányelvek és gyakorlati kérdések a nők egyházszolgálatában”. in *Teológia* 3 (1979) 164.

Kongregáció döntése tehát lényegét tekintve ekkleziológiai jellegű: azon alapul, hogy az egyház mit tart fontosnak a természetfeletti struktúrában, miről gondolja úgy, hogy hozzátartozik az egyház voltaképpen misztériumához.⁵²

A nyilatkozat megjelenése azonnal parázs vitát eredményezett. Hatásait ma is érezhetjük. Ellenzői úgy érvelnek, nem feltétlenül szükséges, hogy csak férfi képviselje Jézust, mert Jézus nem mint férfi váltott meg minket, hanem azzal, hogy emberré lett, és a kereszthalálában feláldozta magát.⁵³ Ugyanígy elcsépeltnek és elégtelennek nevezik a csak férfiak kiválasztásáról szóló érvet is.⁵⁴

Mások viszont éppen ezen érvekben látnak igazi megalapozottságot az elutasításra. Diakonisszák ugyanis valóban működtek az ókor egyes egyházaiban, különösen Konstantinápolyban és Szíria egyházaiban volt nagyobb szerepük, viszont női püspökök vagy papok ott sem, soha! Egyesek véleménye szerint ez csak azért volt így, mert az ókori társadalom a nők alsóbbrendűségét vallotta. Ez a tény valamelyest állítható a zsidó társadalmi szokásokra és vallásra, de az ókori görög-római világban, a császárkorban a nők jogai nem maradtak el a férfiak jogai mögött, és számos női uralkodóról, és a római birodalom különböző vallásaiban működő papnőről van tudomásunk.⁵⁵ Másrészt Jézus nem arról volt híres, hogy a társadalom előítéleteihez alkalmazkodott volna tetteiben, hanem sok mindenben konfrontálódott azzal. Éppen ezért az a tény, hogy Jézus csak férfiakat tett apostolokká, és az Egyház kétezer éven át követte eljárását, nagyon is meggondolandó.⁵⁶ A nők pappá szentelésének támogatói szerint végül is: „Nem lehet, nincs is elég súlyos megokolás arra, hogy a nőket az egyházi hivataloktól visszatartsák, csak az a kérdés: 'megérett-e már az idő' a megoldásra.”⁵⁷

Karl Rahner, amikor keresi a nők teljes értékű bevonásának megfelelő formáját, nem a pappá szentelésük mellett tör lándzsát, hanem arról beszél: „A nők alapkarizmájának, a szeretetre való fogékonyságuknak megfelelően helyesebb lenne a diakonissza, a szolgálattevő hivatásra felszentelni az arra

52 AUBERT, J-M., „Feminista teológia és az egyház szava”, in *Mérleg* 2 (1988) 150.

53 SZÉLL., M., „Írányelvek és gyakorlati kérdések a nők egyházzszolgálatában”, 161.

54 KOMÁROMI, M., „A nők pappá szentelhetőségéről”, in *Egyházforum* 2 (1996) 109.

55 A témát részletesen tárgyalja: JAKAB, A., „A nők helyzete és szerepe az ősegyházban” in *Egyházforum* 4 (1992) 17-20.

56 Vö. NEMESHEGYI, P., *Isten népének szolgálói*, Róma 1980, 75-76.

57 BOMMER, J., „Die Frau in der Kirche — Frau Pfarrer?”, in *Diakonia* 2 (1976) 102.

alkalmas nőket.⁵⁸ Mivel az időrendben itt következő katolikus-anglikán levélváltás részleteivel korábban már foglalkoztunk, azért ennek az újbóli felelevenítését most mellőzzük.

A kérdésnek újabb lökést Szent II. János Pál pápa 1994. május 30-án kibocsátott *Ordinatio sacerdotalis* kezdetű apostoli levele adott. A pápa ismételten leszögezi az egyház álláspontját: „Az egyháznak nem áll hatalmában a nők pappá szentelése és az egyház híveinek végérvényesen ehhez a döntéshez kell igazodnia.”⁵⁹ A levél lényegében VI. Pál érvelését ismétli meg, majd hozzáteszi: az egyház hagyománya azért ez, mert Krisztus így határozott.

1995. október 28-án újabb pápai megnyilatkozás történt az ügyben. A Hittani Kongregáció *Responsum ad dubium* címmel⁶⁰ válaszolt az *Ordinatio sacerdotalis* apostoli levélben közölt tanítással kapcsolatban felmerült kételyre. „A kérdésre, hogy az *Ordinatio sacerdotalis* apostoli levél tanítása, mint végérvényesen kötelező és mint a hitletéteményhez tartozó tan van-e előterjesztve, miszerint az egyháznak nem áll hatalmában a nők pappá szentelése, a válasz: Igen! E tanítás tehát végleges egyetértést követel, mert Isten írott szaván alapul és mert azt az egyház hagyománya kezdettől fogva állandóan megőrizte és alkalmazta, a rendes és egyetemes tanítóhivatal tévedhetetlenül előterjesztette. Ez okból a Pápa – a jelenlegi helyzetre való tekintettel, gyakorolva a testvérek megerősítésére hivatott tulajdonképpeni tisztségét – ugyanezt a tanítást formális nyilatkozatban előadta kifejezetten ismertetve azt, amihez mindenkor, mindenhol és minden hívőnek szilárdan igazodnia kell, mivel tartalma a hitletéteményhez tartozik.”⁶¹

A Szentatya tehát tisztázni akarta, hogy a férfiak számára fenntartott papszentelést nem szabad „vitathatónak” minősíteni és az egyház eme döntésének „csupán fegyelmi jelentőséget” tulajdonítani. Bár a vitatkozók a továbbiakban több oldalról is megkérdőjelezték a dokumentum kötelező érvényét,⁶² a levél közzététele óta eltelt idő gyümölcsözőnek bizonyult. Számos ember a nyilatkozat nyomán visszanyerte belső nyugalma, miután

58 Idézi CSELÉNYI, I. G., „Korunk kenethozó asszonyai”, in *Teológia* 3 (1979) 187-188.

59 Idézi „Az »Ordinatio sacerdotalis« apostoli levélben előterjesztett tanításról szóló válaszról”, in *Mérleg* 1 (1996) 38.

60 „Válasz az »Ordinatio sacerdotalis« apostoli levélben előadott tanítással szembeni kérdésre”, in *Mérleg* 1 (1996) 37-38.

61 „Válasz az »Ordinatio sacerdotalis« apostoli levélben előadott tanítással szembeni kérdésre”, in *Mérleg* 1 (1996) 38.

62 VASS, György, „A papi hivatal és az emberiség női fele”, in *Egyházfórum* 1 (1997) 4-15.

lelkiismeretét jóhiszeműen talán megingatták a bizonytalanságból fakadó kétségek.

Zárszóként elmondhatjuk, hogy a legutolsó hivatalos pápai nyilatkozat lezártnak tekinti a kérdést. A hangulat azonban mégsem teljesen nyugodt, sőt mostanában az indulatok megint elszabadulni látszanak. Amit világosan kell látnunk, hogy azonos jogokkal nem feltétlenül járnak együtt azonos rangok, vagy feladatok. Minden társadalmi képződmény szilárdsága azon áll, vagy bukik, hogy rendelkezik-e valamilyen rendszerrel, ami megszabja tagjai szerepét. Eltérő szerepek azonos jogok mellett is fennállnak és kellő rugalmasság, azaz a szerepek átcsoportosíthatósága mellett biztosítják a képződmény létét és fennmaradását. Ugyanakkor a struktúraelemek a szétesés veszélye nélkül nem cserélhetőek fel egymással. Mindebből szükségszerűen következik, hogy a nők egyházon belüli szerepének újraeltemezése csak akkor kecsegtethet sikerrel, ha harmonizál az alapvető antropológiai adottságokkal. Másképpen megfogalmazva, minden férfinak és nőnek meg kell értenie és el kell fogadnia az isteni elgondolás látszólagos paradoxonját: biológiai léte és szerepe megalapozza, de egyben korlátozza is a társadalmi önmegvalósítása lehetőségeit és módozatait.⁶³

„Bár a hit által túlléphető a nemi különbség, a létezés során mégis mindig újrászületik és beilleszkedik az Egyház konkrét életébe.” – hangoztatja Léon-Dufour.⁶⁴ Ennek az igazságnak a fényénél megkísérelhetjük jobban megérteni a tanítást, miszerint a nők nem részesülhetnek a papszentelésben. A helyes teológiának nem szabad pártoskodnia a nőkre, és a papságra vonatkozó tanítás között, hanem együtt kell látnia a kettőt. Csak így mélyítheti el Istennek a nőre és a papságra, valamint a nőknek az egyházban való küldetésére vonatkozó terveit.

Ha a hiteles egyházi válasz azt mondja, hogy az Egyháznak nincs a szentségekre vonatkozóan olyan felhatalmazása, amellyel ezentúl a nők pappá szentelését is érvényesnek tekintheti, akkor ez nem maradiság vagy önféjtség, hanem hűség Krisztushoz és az Egyháznak Krisztus által meghatározott alapjaihoz. Ezek után kíváncsian várjuk, hogy Ferenc pápa milyen hivatalos megnyilatkozással válaszol majd az Amazóniai Szinódus javaslataira,⁶⁵ különös tekintettel a nőknek az egyházi szolgálatban való esetleges diakonisszai szolgálatát illetően.

63 SOLTÍ, Gyöngyi, „A nők szerepe az Egyház életében”, in *Szolgalat* 77 (1988) 18-19.

64 LÉON-DUFOUR, X., „Nő”, in *Bibliikus Teológiai Szótár*, Budapest 1986, 1022.

65 2019. október 25-én Hivatalosan bemutatták a Szinódus záródokumentumát

Puskás László szakrális művei 1975 és 1985 között

Bevezető

A hazai szakrális művészet egyik meghatározó alakja Puskás László festőművész, a munkácsi görögkatolikus egyházmegye nyugalmazott papja. Az 1941. február 22-án, ungvári papi családban született művészt mind festőként, mind az egykori Lembergi Képzőművészeti Főiskola (ma Lembergi Művészeti Akadémia) tanáraként a legendás hatvanas értelmiségi és művésznemzedék egyik kiemelkedő képviselőjeként tartják számon ma is Ukrajnában.¹ 1974 októberében családjával Magyarországra repatriálva, a táblakép-festés mellett Puskás László a Képzőművészeti Kiadó szerkesztője, majd művészeti szerkesztőségének vezetője lett Budapesten. 1977-től kezdődően különböző technikákban, műfajokban egyházművészeti felkéréseket is teljesített. Puskás László több évtizedes alkotói munkásságát, amelynek részét képezi kutatói, írói tevékenysége is, több alkalommal is díjjal jutalmazták. Szakrális művészetének első hazai szakaszát mutatja be a tanulmány.²

Az első hazai évek templomi művei

1974-ben, a Magyarországra való költözéssel Puskás László egyfelől az ukrajnai kisebbségi létből igyekezett kiszabadulni. Ahogy felidézte később: „[Lembergben] mindent elsajátítottam az elérhető magyar kulturális

1 Vö. Ваврух Марія (2016): Фактор національної самоідентифікації у живопису Львова другої половини 1960-х – початку 1970-х років, Українська академія мистецтва – Дослідницькі та науково-методичні праці. Науковий збірник, Київ, 96-107.

2 A tanulmány publikálatlan visszaemlékezések, fényképek alapján készült a művész korábbi műlistáinak pontosításával. Ezúton köszönöm Újteleki Zsuzsanna segítségét a Hajdúdorogi Egyházmegye levéltárában fellelhető adatokért. A fényképeket Mudrák Attila, Bakos Zoltán, Erdős Miklós, Puskás Nadia készítette.

anyagból, talán még mélyebben is, mintha Magyarországon éltem volna, nem hiába írt arról Illyés Gyula, hogy a magyar Magyarországon csak ember hétköznapi értelemben, határain kívül élve viszont többszörösen magyarnak érzi magát.”³

Ugyanakkor még inkább fontos volt Puskás László számára a szabad vallásgyakorlás, a görögkatolikus egyházhoz való tartozása, amelyre Magyarországon az 1970-es évek állami egyházügyi kontrollja ellenére is több lehetőség nyílt, mint a Szovjetunióban, ahol a görögkatolikusok csak illegális keretek között gyakorolhatták hitüket. Mint írja: „Ami az istenhit és az Egyház üldözését illeti: abban az időben, a Szovjetunióban, az úgynevezett hruscsovi olvadás után újra felerősödött, Hruscsov parancsot adott ki templomok lerombolására, és hencegett, hogy rövidesen az össz-szovjet központi televízióban bemutatja az utolsó papot.”⁴ És valóban, Magyarországon Puskás László hivatása kiteljesedésében új perspektíva nyílt meg.

Az 1976-ban elnyert Derkovits-ösztöndíja három évig, 1978-ig járult hozzá Puskás László szakmai előmeneteléhez. Szerepelt kiállításokon, 1980-ban (világi) festészetéért a Művelődési Minisztérium Nívódíját kapta meg. De időközben a család által látogatott budapesti Rózsák terei görögkatolikus templom új másodlelkésze (1976–1983), Dr. Király Ernő lett a festőművész közeli beszélgetőtársa, majd az évek folyamán pedig idősebb barátja, aki fontosnak érezte, hogy erősítse az egyház iránti tevékenyebb elköteleződést, és Puskás Lászlót, családját a talentumok ezen a téren való kamatoztatására bízta. Az egyháztörténeti, teológiai kérdések megvitatása mellett az ő közvetítésével kapta meg Puskás László első egyházi megrendeléseit, ikonosztázokat, majd templomi falképeket kezdett tervezni és festeni.

Ezekről az első feladatokról így számol be Puskás László: „Az ikonok formai oldalával kapcsolatos tudást könnyű volt megszerezni Lembergben a múzeumokban, a főiskolai művészettörténeti előadásokon. Már a »Menyasszony« című első ismert munkámon is jelen vannak az ikonok világára jellemző megoldások a kompozícióban, rajzban és színhasználatban. De abban az időben nem volt lehetőség arra, hogy szakrális művészettel

3 Forrásként a teljes ukrán interjú kéziratát használtuk. Az interjú első részének bibliográfiai adatai: Пушкаш, Ласло (2014): «Мене називали сином «ворога народу» : [розмову із священником і художником – про Ужгород 1950–1960-их рр. вів О. Гаврош / Л. Пушкаш Неділя 6–12. черв. 2014, 13., Ін: Гаврош, Олександр (2014): Між журналістикою та літературою: Бібліографічний покажчик 1992–2014 років, Ужгород, 150.

4 Puskás László 2014-es interjúja. Ld. 2. jegyzet.

foglalkozunk. És csak a Magyarországra való költözés után kezdtem lehetőséget keresni templomi falképek és ikonok megfestésére (amiket nyári szabadságok idején kiviteleztem, mivel akkoriban még a kiadóban dolgoztam). Ezzel a gyakorlattal párhuzamosan továbbra is igyekeztem egyre jobban elmélyíteni ikonográfiai, azaz az ikonok tartalmára vonatkozó ismereteimet, amit mindmáig folytatok.”⁵

Puskás László első templomi munkái között az első ikonosztázok nagyon szerény megbízások voltak. Ezek megvalósítása, kivitelezési formanyelve olyan egyházi közízlés közepette próbált valami mást mutatni, ahol – néhány kivételtől eltekintve – még a neobarokk faragványok közé foglalt 19. századi iparos jellegű ikonfestészet jelentette a követendő hagyományt, miközben autodidakta képfestők fogtak ikonfestésbe és falusi neoelektikus megoldások születtek. Puskás László első két ikonosztáza valójában lakóházból átalakított ház-kápolnába készül, 1978-ban Legyesbényén, majd 1980-ban Hajdúsámsonban. Mindkét szerkezetet szinte minimalista egyszerűség jellemzi, aminek nemcsak a megrendelői anyagi korlátok szabtak határt. Az elv, amit később is gyakran hangoztatott a festő, az ikonok elsőbbségét hirdeti a szerkezeti vagy dekoratív elemekkel szemben.

Még főiskolás korában Puskás László társaival együtt Lembergben ikonmásolatokat is készíthetett festészeti gyakorlaton, mivel a korabeli kultúrpolitika az ikonokat megengedően tulajdonképpen a népi művészet régi példáinak tekintette. Akkor figyelhette meg a kevés erőteljes színnel, szinte absztrakt, síkszerű stílusban megfestett Kárpát-vidéki legrégebbi ikonok képi világát, amelynek formai megoldásai a szocreál közepette egyszerre voltak elvontak, középkoriasak és ugyanakkor modernek, korszerűek. Ikonográfiájuk ebben a régi, de változatlanul aktuális kifejezésmódban érthetően és hitelesen a transzcendencia felé vezette a nézőt. A múzeumi gyűjteményekben csak ikonokkal találkozhattak a művész hallgatók, középkori ikontartó szerkezetekből – lévén azok egyszerű vájatolt gerendák – egyet sem őriztek sehol. Ennek a tanulságával gondolkodik a kortárs ikonosztáz lényegéről Puskás László. Ahogy korai, majd későbbi művei is jelzik, az ikon elsőbbségét vallotta, a tartószerkezet kérdése számára teljesen mellékes maradt.

5 Puskás László 2014-es interjúja. Ld. 2. jegyzet.

1978-1979. Legyesbénye, Budapest – Rózsák tere

Legyesbényén, amely a szerencsi görögkatolikus egyházközséghez tartozik, egy egyszerű ház töltötte be a kápolna funkcióját. Az 1978-ban készült ikonosztázion megfestésére Vereczki András szerencsi paróchus kérte fel Puskás Lászlót. A szerkezet a lényegre figyelő, letisztult formavilág példája, melynek alapmotívuma a szerencsi görögkatolikus templomot is koronázó hármaskereszt. Mennyezetig érő, festetlen táblákból épül fel, amelyben mindegyik stilizált kereszt-forma alsó és felső szára vízszintes, középső szára pedig négyzetes mezővé szélesedik. A négy szélső elem az alapkép ikonok hordozója, amelyek tematikája balról jobbra a hagyományos képi rendet követi: Szent Miklós, Istenszülő a gyermekkel, Megváltó Krisztus – 78-as évszámmal és monogrammal – és Szent István első vértanú.⁶ A királyi ajtó két szárnya kisebb méretben ismétli a hármaskereszt motívumot. Ezeket a korai ikonokat szinte plakátszerű, már-már vázlatjellegű egyszerűség jellemzi. Az ábrázolások a kánonok lényegi elemeire koncentrálnak egyszerű formákból, egynemű színfoltokból építkeznek. A két központi ikont az arany háttér emeli ki, miközben a két szélső alapkép esetében alkalmazott dekoratív drapériaminták finoman ellenpontosozzák az általánosító formalkotást. Szándékoltan nagyvonalú, széles ecsetvonásokkal készülnek a

⁶ Görögkatolikus templomok a Miskolci Apostoli Exarchátusban, 2014. Szöveg: Terdik Szilveszter et al., Miskolc, 174. Itt még pontatlanul 1982-es évszámmal szerepelt az ikonosztázion.

keretsávok és a háttér. Dekoratív mintázatot alkotnak a protomártírra záporozó stilizált kváderkövek.

1979-ben Bihari Bertalan paróchus idejében Puskás Lászlót kérték meg, hogy fesse meg a budapesti Rózsák terei görögkatolikus templom előterébe a *máriapócsi Istenszülő ikonját*. Az előkép a ma Bécsben lévő első kegykép volt. Mivel a kortárs stilizálás a prototípushoz nem illett és a pontos másolás sem volt járható út, a festőművész az itt szolgáló atyákkal, így Király Ernővel is megbeszélve az eredeti ikon egy nemesebb

vonalvezetésű változatát festette meg. Az ikonon csillag ornamentalsbe rejtve látható a '79-es évszám.

1980. Garadna és Hajdúsámson

Puskás László első templomi falkép-sorozata 1980-ban készült az észak-magyarországi Garadnán, az Istenszülő születése görögkatolikus templomban, ahol akkoriban Dr. Szarka János szolgált paróchusként. A késő barokk stílusú templom hajója négy boltozott szakaszra tagolódik, a negyedik szakaszban karzat is épült.

A festőművész, ahogy mindegyik későbbi falkép-sorozata esetében is, a tervezésnél a templombelső vizuális egységének megteremtésére törekedett, amelyet néhány tiszta színből álló alapszínezés adott meg. A mennyezeti boltszakaszok égszínkékek, az oldalfalak és az ívek okkersárgák, az íveket és falpilléreket szegélyező fehér, tükrös keretezés összefogott és rendezett rendszert alkot. Ebbe a keretrendszerbe került az északi oldalfalon két félkörívvel záruló függőleges kompozíciójú jelenet, a boltozaton pedig fekvő ovális képmezők sora, melyeket egy-egy félalakot ábrázoló körmező kísér. Az ábrázolások ikonográfiáját átgondolt teológiai összefüggésekre építette fel a festőművész.

A templomba belépő a bejáratától balra drámai erejű kompozícióval találja szembe magát, Jézus a pusztában való megkísértésének jelenetével, amelyet a garadnaitól eltérő kompozíciókban a sienai Duccio, illetve XVI. századi athoszi falképek is megjelenítik. Máté evangélista megfogalmazásában: „Végül egy igen magas hegyre vitte az ördög, s felvonultatta szeme előtt a világ minden országát és dicsőségüket.” (Mt 4,8). A kétszintes kompozíció az esemény azon záró mozzanatát mutatja be, amint fent a dicsfényben látható Krisztust otthagya az ördög és angyalok jöttek a szolgálatára. A kísérő feliratok – *Nemcsak kenyérral él ember, Ne kísértsd Uradat, Istenedet, Távozz Sátán* – a Vízkereszt utáni szombat evangéliumi szakaszában szerepelnek (Mt 4,1-11), és a böjt és az ima erejére emlékeztetnek.

A hajó következő szakaszában látható kép első pillantásra akár formai párhuzamnak is tűnhet, annyiban, hogy ez szintén hegyen játszódó jelenet. Azonban tartalmában ellentétes, Jézus megdicsőülését, azaz Urunk színváltozását ábrázolja a hagyományos ikonográfiát követő kompozícióban: „Jézus maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, s csak velük fölment egy magas hegyre. Ott átváltozott előttük.” (Mk 9, 2-3.) A kísérő idézet *Megmutattad dicsőséged*. Ahogy Dr. Szarka János utóbb segített az ikonográfiai tematika értelmezésében: „Az oldalfalakra a bejárat felől a Jézus megkísértése jelenet mellé az Úrszínváltozás lett megfestve. Mondván, ha a

kísértések fölött győzedelmeskedünk Krisztussal, akkor a dicsőségében is osztozni fogunk vele.”⁷

A mennyezeti képek központi összekötő formai-tartalmi motívuma a paróchus atya kérésére a víz, melynek az ó- és újszövetségi jelenetekben a kiválasztott liturgikus és újszövetségi idézetek adnak mélyebb jelentést. A karzat felett ószövetségi jelenettel indul a képsor: Átkelés a Vörös-tengeren *A vízen áthaladván szárazon: a mi megmentő Istenünket dicsőítsük* felirattal. A jelenetet Kréai Szent András és Damaszkuszi Szent János himnuszszervezők félalakjai veszik közre.

A karzat alól kilépve, a hajó bejárati szakaszában szintén egy Ószövetségből vett előkép vezeti be a fő témát, amely itt már az Eucharisziára utal: Mózes vizet fakaszt a sziklából jelenet, *Jertek igyunk új italt, a halhatatlanság forrását* felirattal. A középső szakaszban a Találkozás a samariai asszonnal jelenetet *A víz, amelyet én adok, szökőkút vize az örök életre* idézet kíséri. Az eucharisztikus utalást erősítik a jelenetet közrefogó körmezőbe festett liturgiaszerzők, Nagy Szent Bazil és Aranyhajú Szent János.

A szentély előtti szakaszban Jézus nyilvános működésének kezdete, az Úrjelenés, Vízkereszt jelenete látható. Az ikonosztázion előtti első és harmadik jelenetet a négy evangélista körmezőkbe festett alakja kíséri, és így kapcsolja egybe a mennyezeti képeket.

A szekkek kazeines technikával készültek. Derkovits-öszöndíjjal támogatott művészként ekkori világi festményein Puskás László építészeti, figu-

7 Köszönöm szépen Dr. Szarka János atyának a válaszleveleiben megírt információkat.

rális motívumok sík absztrakciójával foglalkozik, a formai elemeket, kompozíciókat letisztult, néhol dekoratív, tüzes, néhol hűvös konstruktivista stílussal közelíti meg, különféle kifejezésformákkal kísérletezik. Azonban már első templomi falképein, Garadnán szinte azonnal kiérleltent megjelent a később is rá jellemző, a lényegesre figyelő ikonfestő stílus, amelyben az előképek pusztán kiindulópontot jelentenek. Az ősi ikonográfiai kánoni formákat, az alakokat, a környezetet alkotó tájat tovább egyszerűsíti. A szolgai másolás helyett minden alak, minden redővetés, minden szikla erőteljes dinamikus formaként érvényesül, amelyben a vonalvezetés, a stilizált árnyalás egyszerre őrzi az ikonszerűséget és egyszerre kortárs.

Ahogy Puskás László fogalmazott: „Mert az ikonábrázolások festése – bár a tájékozatlanok azt mondják, hogy kánonjainak betartása megköti a mestert – az azzal való foglalatosság bizonyos szintjén már valódi alkotói szabadság érzetét adja. Ahogy a szonett valaha elterjedt verselési formája, ahol szigorúan kötött a sorok száma, azok hossza, a hangsúlyok, satöbbi, nem akadályozta annak, hogy a költő egyedi költészetet alkosson a legmagasabb művészi minőségben.”⁸

Síkszerű kompozícióin egymást átfedő geometriai formákká absztrahálja az egyes színfoltokat. A sziklák, a vízfolyam az ikonok világára jellemzően, de az avantgárd festők számára is ismert módon, több elvont síkot képeznek, amelyek ugyanakkor rendezett egységgé állnak össze. A színpaletta kiegyensúlyozott tónusokból rakódik össze. Meleg színekből épül fel az alap, okker, szíenabarna, egy-egy vörös, zöld, néhol lila vagy világoskék, fehér hangsúllyal. A festő stílusa az általa vallott elvekhez igazodva lényeglátó, mellőzi a felesleges részleteket, az aprólékos dekorativitást, hiszen a monumentális festészet célja a lényegre, azaz a tartalmi mondanivalóra való figyelemfelhívás.

Garadna Puskás László számára papi körökben új ismeretségeket hozott és új megbízásokat. A templomi megbízások terveit a téli hónapokban készítette a festő az akkor Makarenkó (ma Horánszky) utcai műteremlakásán. A kivitelezés a nyári szabadság idejére esett, hiszen a megélhetést változatlanul a Képzőművészeti Kiadóban betöltött szerkesztői állása tette lehetővé.

A falképekkel párhuzamosan, 1980-ban ismét egy kis kápolna ikonosztázionjának megfestését bízták Puskás Lászlóra, Hajdúsámsonban. A haj-

8 Puskás László 2014-es interjúja. Ld. 2. jegyzet.

dúsámsoni ikonosztáz hat oszlopos, rácsos szerkezetébe – miként a kárpáti régióban a legkorábbi középkori ikonosztázionoknál is – csupán a két alapkép ikon tartozik, Istenszülő a gyermek Jézussal – évszámmal – és a Megváltó Krisztus, melyeket a metálarany háttér tesz hangsúlyossá. A további négy ikon, melyeket az előbbiekhöz hasonlóan ugyancsak feliratos mezők egészítenek ki, a kápolna oldalfalára készült: Damaszkuszi Szent János – *Fogadd esti imámat áldozat gyanánt*, Krétai Szent András – *Segítőm és pártfogóm az én Istenem*, Arany-szájú Szent János – *Isten, ami Istenünk,*

aki leküldted a mennyei kenyeret, végül Szent X. Piusz pápa, a Hajdúdorogi Egyházmegye alapítója, a kérésnek megfelelően nem ikonszerűen ábrázolva.

Az ikonok stílusukban a legyesbényei táblákat idézik. A nagyvonalúan megfestett háttérrel, a drapériák néhány színfolttal való megoldását rajzos részletek ellenpontozzák, ilyenek az arcok, Mária palástjának ornamentikája, a válogatott szövegek, melyek jelzik, hogy a színes foltok egyszerűsége nem esetleges, hanem tervezett.

1981. Galvacs

Következő falképeit Puskás László Galvácsra tervezte, ezek 1981 nyarán valósultak meg. A Szent István titulusú templom a község római és görögkatolikus híveinek közös használatában van. Dobos Imre abodi görögkatolikus paróchus kérte fel a filiális templomában való munkára. A közös használatból adódóan kérešként hangzott el, hogy a falképek tematikája ökumenikus jellegű legyen, stílusuk pedig ne bizáncias, ikonjellegű. A rendkívül egyszerű, tagolatlan, síkmennyezetes belső tér szinte megkívánta a négyszög mezőkre való beosztást, ami itt is fehér színű, hosszanti és keresztirányú sávokkal történt. A mennyezeten ehhez a négyszöghálózathoz egybehurkolódó körfonatos mezőkből álló szalagornamentika kapcsolódik hozzá, amelyet a Szent István-szarkofág kerubos oldalfalain látott szalagkeretek inspiráltak. Az égszínkék alapszín ebben a templombelsőben a falakra is lehúzódik, ahol a tituláris szent életét bemutató jelenetek kerültek elhelyezésre.

Az oldalfalakon egymás fölött két képmező kapcsolódik össze. Az északi oldalon fent a Kálmán-kori Hartvik püspök-féle István-legendából vett jelenet látható, amint Sarolt fejedelemasszonynak a szülés előtt tündöklő

égi fénymezőben Szent István protomártír jelent meg, mondván, miképp a mondatszalagon is olvasható: *Akinek először jár korona e nemzetben az én nevemet ruházd reá.* A jobboldali mezőben: *Az ifjú István apjával Gézával és nevelőivel.* Az alsó képsávban: *István megzabolázza a lázadókat.* *A szentségtelen szokásokat letöri.* A jeleneteket historikus elbeszélő stílus jellemzi. Az alakok ábrázolásánál ismét előjönnek a festő hetvenes évekbeli lemergi figurális képeire jellemző térbeli hatások. Ennek ellenére, ahogy a festőművész felesége, Puskás Nadia akkori leveleiben is írja, egyes római katolikus híveknek a festmények túl görögösek lettek, nehezen fogadták el azokat.

Szemközt, a déli oldalon fent *István király keresztelteti a magyarokat, templomokat épített*; lent *István és Gizella átveszik a koronázási palástot a veszprémvölgyi apácáktól*. A történelmi jelenetek ünnepélyes életképekként bontakoznak ki, a főszereplőket kísérő számos mellékalakkal. A képmezők teljes felülete szinte maradéktalanul kitöltött, visszautalva a középkorban ismert, üres felületektől való irtózásra, a „horror vacui”-ra. Puskás László fontosnak tarja, hogy korhű elemek, tárgyak megfestése révén tegye hitelessé az ábrázolást. Ilyen a koronázási palást, a viseletek ábrázolása, melyek László Gyula rekonstrukciós rajzaira emlékeztetnek, holott a régész-képzőművész könyve csak egy évvel később jelent meg. Az ikonográfiai hitelesség ilyen módon történő nyomatékosítását Puskás László később is előszeretettel használja, különösen mozaikjai esetében.

A szentély falán, az oltárkép köré komponálva az Utolsó vacsora jelenete látható. A nyugati reneszánsz hagyományt követve ablakos, mintás padló-csempéjű teremben játszódik az esemény. Az apostolok változatos beállításokban láthatóak Krisztus két oldalán, karakteres vonásokkal felruházva. A jelenetet balról keretező festett pillér lábzatán látható a monogram és a festés évszáma. A központi falhoz oldalról, ferdén csatlakozó falszakaszon két ikon-alapkép társul, és keretezi a főjelenetet, a trónoló Istenszülő a gyermekkel és a Trónoló Krisztus. A festőművész elgondolása szerint a központi Utolsó vacsora a római katolikus hagyományt képviseli közismert jeleneteként, a két alapkép pedig a bizánci hagyományt, így együttesen szólnak a templomban közösen imádkozókhoz. A szentélynél a mennyezeti síkon festett félkör benne kereszttel képzeletbeli apszist jelez. A mennyezet további részén, körmezőkben az evangélisták és Árpád-házi szentek, Imre herceg, Gellért püspök, Szent László mellképei láthatók.

A galvácsi falképektől kezdődően a festő minden murális feladatot textilművész feleségével, Nadiával együtt kivitelezett, aki a festékek keverésében, a felületek előrajzolását segítő felkockázásban, a nagyobb színfoltok felvitelében segédkezett.

Csak a szakrális

Ahogy Puskás László többször megvallotta visszaemlékezéseiben, a szovjet rendszerben, amely megtiltotta a görögkatolikus egyház működését, és erősen korlátozta hitélet gyakorlásának számos formáját, kezdet-

ben gondolni sem lehetett arra, hogy édesapja nyomdokaiba lépve a papi hivatást válassza. A család a katakomba-körülmények közepette működő egyház lehetőségei mentén gyakorolhatta hitét. Így a gyakorta a Húsvétra Lembergben kihirdetett állami központi kommunista szombatokról Ungvárra „menekültek” ünnepelni, utólag megbízható orvosok igazolásait vitték az iskolába, munkahelyre. S bár már Lembergben felmerült Puskás Lászlóban az illegális papi szemináriumba való jelentkezés gondolata és lehetősége, Volodimir Szternjuk érsek csak a Magyarországra való áttelepedés ellehetetlenülése esetén javasolta a tanulmányok megkezdését.

A Budapestre költözést követően a nyolcvanas évek elején merült fel ismét Puskás Lászlóban a teológiai tanulmányok gondolata, Dr. Király Ernő morálteológus és teológiai tanár biztatása mellett. 1984 és 1987 között így Puskás László feleségével együtt a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia levelező tagozatát végezte el.

Ez az időszak jelentős fordulatot hozott a festőművész életében. Még 1983-ban sok világi táblaképet festett, abban az évben két egyéni kiállítása is megnyílt. Azonban az ugyanebben az évben megfestett, *Török idők* című, Szombathelyen is bemutatott festménysorozata után, 1984-85-től alkotóként kezdődően már szinte kizárólag a szakrális művészet foglalkoztatta. Majd a rendszerváltás éveit követően pedig, már szabadúszóként, később számos más területen is Egyháza ügyének szentelte magát.

Így vallott erről később a festő: „Már korai időszakomban kezdett dominálni a vallási reláció művészetemben, a szokásos műfajú táblaképeimen is megjelent, pl. a már Magyarországon festett »A pomázi asszonyok az égbe mennek« c. képen is. De meggyőződésem szerint a szakralitás a művészetben markánsan csak a templomhoz, a szakrális térhez köthető. [...] Azonban a legnagyobb váltás a művészetfelfogásomban a teológiai tanulmányaim idején következett be, Krisztus szavai nyomán: Egy a szükséges (Lk 10,42). És párhuzamosan a papi hivatás lassú, kezdetben még bennem nem is teljesen tudatosodott növekedésével viszonylag rövid idő alatt teljesen elhagytam a világi jellegű táblakép-festészetet.”⁹ Lembergi tanítványa, Vaszilik Roman és mások később rácsodálkoztak erre nyilatkozataikban: „Emlékszel Puskás Lászlóra, az „avantgárd négyek” egyikére, ahogy nevezték őket? A nagyszerű festő teológiát végzett és abbahagyta a „civil” festészetet, csak ikonokat fest.”¹⁰

9 Puskás László 2014-es interjúja. Ld. 2. jegyzet.

10 WASYŁYK, ROMAN (2013): «Za malowanie ikon biorą się ci, ktorzy tego potrzebują». Wys-

1984. Abod és Nyírkáta

1984-ben, az abodi Istenszülő születése görögkatolikus templom számára a művész a címünnepet ábrázoló ikont festett Dobos Imre paróchus kérésére.¹¹ Az ikont a templom hajójában helyezték el, ahogy ez a középkorban is szokás volt az Ünneponoknál. Megfestéséhez előképül egy Lembergben közismert, késő középkori, 15. századi Kárpát-vidéki ikon szolgált (Istenszülő születése Vanivkáról, Lemberg, Nemzeti Múzeum). A kompozíció mind ikonográfiai részleteiben, mind színhasználatában meglehetősen pontosan követi előképét, azonban az eredetileg álló, ráadásul erősen nyújtott képformátum itt fekvő alakúra lett áttervezve. Az új elrendezést minden bizonnyal az indokolta, hogy a hagyományos ikonográfiai típus

tawa ikon powstałych na plenerach ikonopisów «Nowica – 2013 «Święci Pańscy – Męczennicy i Wyznawcy» (Polska) oraz «Zamłynie – 2013 «Święci Wołynia » (Ukraina). Monitor Wolyński № 21/22 (101/102) 21.II.2013, 10-11.

11 A fényképet Terdik Szilveszternek köszönöm.

alakjaihoz kissé szokatlanul, – feltehetően egy mára már elfeledett megrendelői szándék szerint, – három, János nevű szent alakja társul, Arany-szájú Szent János, Keresztelő Szent János, Evangélista Szent János.

Még ugyanebben az évben, 1984-ben, Pásztor Bazil paróchus idejében készült el Puskás László falképciklusa a nyírkátai Szent Mihály főangyal görögkatolikus templomban. A síkmenyezetes belsőtér világos geometrikus jellegű beosztást kapott térbeli hatást keltő okker, illetve barna keretek révén. Az ikonosztázion irányában, a mennyezet középtengelyében három jelenet sorakozik Krisztus életéből a sárgaokker háttérű képmezőkben. A bejárat felől hangsúlyos, kétszintes kompozícióként két Krisztus-ünnep képe tárul fel, a templom középpontjában a húsvéti jelenet, az Alászállás a poklokra, az

ikonosztázion előtt a Mennybemenetel. A kijárat felé fordulva a húsvéti ünnepkört bevezető szombat eseménye, Lázár feltámasztása látható. A jelenetek követik az ikonográfia általános előírásait, de miként máskor is, az egyes formáknál – akár épületekről, akár figurákról van szó – Puskás László szabadon kezeli az ikonelőképeket. A kompozíció egysége, új belső rendje érdekében, ha kell, változtat a vonalvezetésen, az alakok beállításán, csoportosításukon.

A mennyezet hosszanti kompozícióit négyzetes keretekben szentek féalakjai kísérik, a sorokban férfi és női szentek váltakoznak, kronológiai rendtől függetlenül. Az ikonosztáziontól indulva a jobb oldalon bizánci szentek sorakoznak: Nagy Konstantin, Szent Ilona, Nagy Szent Bazil, Alexandriai Szent Katalin, Remete Szent Antal, Szent Piroška, azaz Eiréné császárné. A bal oldalon Árpád-házi szentek társulnak hozzájuk: Szent István, Szent Margit, Szent Imre, Szent Erzsébet, Szent László, Szent Kinga. Az alakok szokásos viseletükben és ismert attribútumaikkal láthatók, kivéve Szent Ilonát, aki a görögkatolikus templomra való utalással, hármaskeresztel kezében van ábrázolva. Az alakok megfestésénél Puskás László szabadon alkalmaz hol bizánci, hol magyar előképeket, az ábrázolt személytől függően. Így például Szent László szándékosan nem ikonszerűen, hanem magyar királyként jelenik meg a hozzá leginkább kötődő formában, a győri fejereklyét, Szent László hermát idézve.¹²

A szentélyben a nem kézzel festett Krisztus-arc, az úgynevezett Mandylion nagyméretű ábrázolása készült, oldalt Szent II. János Pál pápa és dr. Timkó Imre hajdúdorogi megyéspüspök címerai. A hajó oldalfalain a kételkedő Tamás apostol megbizonyosodása és az Istenszülő elszenderedése jelenetek láthatók, melyek ikonográfiája kánoni, azonban az előképül választott eredeti függőleges kompozíciók a fekvő formátumra való áttervezés révén új belső rendet kapnak. Mind a Tamás-jelenet, mind az Elszenderedés-jelenet egységessége mellett hármaskeresztelésű, ahol két szélső figuracsoport keretezi a főcselekményt és benne Krisztust.

Miként Pásztor Bazil atya felidézte, a jelenetek kiválasztásánál a Feltámasztás gondolköre volt az irányadó: „Ezért került az oldalfalra Tamás apostol jelenete és a szentély falára pedig a Nem kézzel festett Krisztus-arc. A hajó másik oldalfalára Mária elhunytja és mennybemenetele jelenete lett megfestve. Tamásnak a feltámasztott Krisztus jelenik meg, Mária pedig a

12 TERDIK SZILVESZTER (2017): Szent László-ábrázolások görögkatolikus templomainkban, Görögkatolikus Szemlélet 4. évf. 2. sz. (2017. nyár), 65.

teremtmények közül elsőnek mutatta meg az Isten a feltámadás valóságát, ugyanis teste nem látott romlást!”¹³

A falképek színpalettája eltér a korábbi falképek színválasztásától. A világos alapszínű felületen erőteljesen érvényesül a meleg színekből álló geometrikus keretrendszer, amely rendezettsége mellett egyfajta dinamikát és lendületet sugall. A képmezőkben alapvetően világos tónusú meleg színek dominálnak, sárga okkerek, égetett sziéna. Nyugodt szövetükbe egy komplementer színpár, telített cinóber és a valamelyest tompább zöld foltjai hívják fel magukra a figyelmet és vezetik a tekintetet. A legerőteljesebb az arcok, kezek sötétebb tónusú vonalakkal való formálása, árnyalása, aminek révén sajátos kontraszt feszül az elsődleges testrészek és a ruházat, környezet tulajdonképpen másodlagos mivolta között. E megoldás ihletője a Puskás László által igen nagyra tartott 14. századi mester, Feofan Grek, azaz a Bizáncból Novgorodba érkezett Görög Theophanész, Andrej Rubljov mestere, aki szabad festőstílusával, sajátosan felépített kompozíciókkal óriási hatással volt a korabeli oroszöldi ikonfestészetre. Feofan fehér élfényekkel kiemelt sötét arcú szentjeinek expresszivitása és a róla feljegyzett sorok – melyek szerint festés közben sohasem nézegette a mintarajzokat, hanem szabad kézzel dolgozott – hatással voltak Puskás László falképfestő stílusára is.

1985. Balsa és Vencsellő

Folytatva a hetvenes évek második felében induló szakrális művek sorát, 1984-től kezdődően egy-két évente, majd szinte minden évben készült valamilyen műfajú, technikájú templomi munka, miközben a festőművész már főszerkesztőként tevékenykedett a Képzőművészeti Kiadóban.

Így a következő évben, 1985-ben Erdős Miklós paróchus idejében, a balsai görögkatolikus templomban dolgozott. Ez volt az első Puskás

13 Ezúton köszönöm Pásztor Bazil atya szíves válaszelevelét.

László által festett mennyezet, amelyen a hevederekkel tagolt csehboltozatok révén megidézhető lett bizánci templomi tér egyik fő eleme, a kupola, mégpedig az ott kötelező ikonográfiai ábrázolása, a Pantokrátor révén. A falképet 1992-ben, a későbbi paróchus idején, szakmai konzultáció és fotódokumentáció nélkül átfestették, miközben Puskás László Ungváron a papszentelésre felkészítő gyakorlati képzését végezte. Egy 1985-ből, munka közben készült fénykép maradt csupán, amely azt idézi fel, hogy az ikonosztázion előtti szakaszban az Alászállás a poklokra készül, a hajó központi boltozatában pedig egy fehér ruhás Pantokrátor látható, dicsfényben, kerubok gyűrűjében. Puskás László későbbi Pantokrátor-ábrázolásai közül talán ez volt a legmonumentálisabb, méreteivel és ünnepélyességével a középbizánci korszak mennyezeti ábrázolásait idézte. A szentély is festett volt, a visszaemlékezések alapján fehér tagoló sávokkal és jelképes égboltozattal.

A balsai falképekkel azonos évben, 1985-ben a kisméretű vencesellői Keresztelő Szent János születése görögkatolikus templomban is készültek falképek, Mező György paróchus megbízásából. A képsorozatot a templom titulás ünnepének jelenete vezeti be egy keskenyebb képmezőben. A jelenetet három strukturált formacsoport alkotja. A két szélén architekturális keretben Keresztelő Szent János szülei, balra Erzsébet szülőágyon, jobbra az ülő Zakariás, amint írotáblára jegyzi fel fia nevét. Mögötte olvasható a falkép készítésének évszáma és a szignók. A két alak között látható az Erzsébethez siető leányok összefogott csoportja, és a bölcső a gyermekkel.

A templomhajó két mennyezeti boltozati szakaszából az elsőbe a Megváltó Dicsősége ikonográfiai típus ünnepélyes kompozíciója került. Középpontjában az aranyokker viseletű trónoló Pantokrátor látható, aki körül hármás dicsfény terül szét, az ikonfestészetre jellemző absztrakt, geometrikus elemekként. Vörös rombusz képezi az első szintet, amelyet kerek zöld szféra foglal magába, a háttérből mindkettőt mintegy keresztülhasítja egy vörös négyszög. A dicsfény egyes rétegeinek foltjait alig-alig tónusozott, szinte áttetsző formák, vonalrajzok töltik ki. A belső rombuszban támlás trónus és lábtartó lebeg, az oválisban szárnyas kerubfejek kavarognak. A szélső négyzet világtájakat jelképező sarkaiban az ikonográfia szabályai szerint a négy apokaliptikus lény szimbólumának vonalrajza látható. Az anyagtalán fényben megjelent Krisztus mintegy alászállva tündöklik. A nyírkátai falképekhez hasonlóan itt is sötét tónusok emelik ki Krisztus arcát, kezét.

A szentély előtti szakaszban a Vízkereszt jelenete bontakozik ki. A hagyományos ikonográfiájú kompozíció a boltozat sarkai irányába megnyújtott, ebben rímelt az előző kép sziluettjére. Dinamikáját viszont aszimmetriája adja, mely egyrészt a Jordán keskenyebb bal partja és a szélesebb jobb part ívei között feszül, másrészt a mellékalakok elrendezése révén tapasztalható. A boltozatokat elválasztó falsávok színezése és körfonatos szalagornamentikával való díszítése is Puskás László tervei szerint készült, eredeti állapotában látható.¹⁴

14 Köszönöm Iski István atyának a kutatásban való segítségét.

Kitekintés

Puskás László műveit jól azonosítható, sajátos jegyek jellemzik. A falképeket tekintve, mindig az adott templomi tér egészét figyelembe véve kezdte meg a tervek készítését. Vallotta, hogy a falképek nem kifüggesztett, önálló képek vagy alakok, hanem egy képi rendszer, amely a templom korabizánci értelmezését hozza vissza, azaz, hogy a szakrális tér egy mikrokozmosz, amely szerkezetével és díszítményeivel emlékeztet az Isten által teremtett világ belső rendjére. Ezért minden festményciklust a templomi belsőhöz igazodó festett keretrendszerbe szeretett illeszteni. Helyenként ez a rendszer adott volt, például a késő barokk templomok építészeti tagozatai maguk is tagolták a teret, ehhez igazodott a festő is (például Garadna), ezeket tiszteletben tartva alkotott azokon belüli képmezőket. Máskor, síkmennyezetes, egyszerűbb terek esetében épp a festett tagolások révén kívánta ünnepélyesen rendezetté tenni (Nyírkáta).

Az ábrázolások tematikája szempontjából, összetett ikonográfiai programot állított össze, amelyben a kiválasztott jelenetek és kiválasztott szereplők nemcsak véletlenszerűen sorakoztak, hanem belső összefüggéseket rejtettek: előre-, illetve visszautaltak egymásra az ó- és új szövetségi témák, szereplők, és ha lehetőség volt, ehhez társultak a későbbi idők szentjei.

A lényegi bemutatását tartja fontosnak. Ezért ragaszkodik a monumentális műfaj azon elvéhez, hogy nagyméretű, ha lehet, az emberi léptéknél nagyobb figurákat fessen, különösen a Pantokrátor esetében, akit a közép-bizánci művek tekintélyes ábrázolásai nyomán kívánt megjeleníteni. Ezért használ redukált, csupán néhány pigmentből álló színpalettát. A figurák, épületek, táj ábrázolásánál kerüli az általa fölöslegesnek ítélt részletezést. Nem elbeszélne akar, hanem inkább emlékeztetni, hiszen ahogy vallotta, a lényegi a liturgikus esemény közben belőleg kell, hogy megjelenjen.

Az 1985-öt követő három évben Puskás Lászlónak még nyíltak nagyrészt korábbi műveiből rendezett kiállításai, 1986-ban a Csepel Galériában, 1987-ben Szobon, 1988-ban pedig vándorkiállítása volt Németországban, Nürnbergben, Neustadtban, Bambergben. Azonban figyelmét nagyrészt a Hittudományi Akadémián folytatott teológiai tanulmányok foglalták le, melyeket 1987-ben fejezett be. A rákövetkező évek pedig művészetének már egy új szakaszát jelentik.

Tabuk és értékek

Bevezetés

A tabu fogalmával ma is találkozunk. Foglalkoznak vele időnként tévéműsorok. Sokféle, főleg érzékeny területeket érintő témákban jelentkeznek, mint például vallásosság, szexualitás. Már maga a szó használata is bizonyos viszolygást kelt sokakban, s jelentkezik a szándék, hogy legjobb lenne megszüntetni, kiiktatni a szóhasználatból a tartalmával együtt. Ez indokolja, hogy kell róla beszélni, s elhelyezni azon témák között, melyeket érint: érték – értéktelen, jó – rossz, szabadság – szabadosság, szabadság – igazság.

1. A tabu és az etika

A tabu fogalmát megközelítve azt mondhatjuk, hogy valószínűleg Polinéziából származik maga a szó, s használata leginkább természeti népekre jellemző. Jelentéstartalma a következő: valamely hely, tárgy, személy érintésének konkrét tilalmából indul ki, majd bővül valamilyen szó kimondásának, illetve valamely témáról való beszédnek, bizonyos közösségekben vagy személyek előtti tilalmával.¹ Alapvető indoklása, hogy „szent és sérthetetlen” tartalomra vonatkozik, amit sem érintéssel, sem kimondással nem szabad megzavarni, mert súlyos következményei lehetnek. Ezt az Értelmező Kéziszótár még ki is egészíti azzal, hogy túlságosan féltett, kímélt értelmezésre is vonatkozhat.²

A közfelfogás általában súlyos, illembe és tisztességbe ütköző erkölcsi vétségeknek tartja valamely tabu megsértését. Régebben inkább csak a vallási

¹ Vö. BAKOS, F. (szerk.), *Idegen szavak és kifejezések szótára*, Budapest 1986, 831-832.

² Vö. JUHÁSZ, J. – SZÓKE, I. – NAGY, G. – KOVALOVSKY, M. (szerk.), *Magyar Értelmező Kéziszótár*, Budapest 1992, 1323.

vagy a szexuális élet területén voltak tabuk, amelyen némely tárgy vagy személy megnevezésének, érintésének, vagy bizonyos viselkedésformák súlyos, társadalmilag szankcionált tilalmait értették. Napjainkban is vannak tabuk, a magánélet és az intimszféra területén újak is keletkeznek, ill. az eltüntetésükre való törekvés irányai is olykor felerősödnek.³ Nyíri Tamás írja: „A tabuk nem intézhetőek el azzal a lekicsinylő megjegyzéssel, hogy „babonás vallási tilalmak”, hanem meg kell vizsgálni minden egyes esetben, hogy valódi értéket (emberi méltóság, személyes szabadság, stb.) védelmeznek-e, vagy merőben kényszerítő eszközök, amelyek kiterjesztik ellenőrző funkciójukat jóval a megengedhető határokon túlra is. A körülmények változása nyomán a tabuk is alakulnak; régiek elavulnak és újak keletkeznek.”⁴ Úgy tűnik tehát, hogy a tabu fogalmát úgy is ki lehet iktatni, hogy vallási vagy magánéleti értékek sérülnek, ami nem szerencsés, mert ami érték, azt védeni kell, akár más fogalmak szerepeltetésével. A tabu kérdését tanácsos józan szemléletű, és körültekintő kritikával kezelni.

2. A tabu, az értékek és a vallás

2.1. Értékalapú gondolkodás a filozófiában

Az értékelmélet egyik legfontosabb elemzője Max Scheler. Ő próbált reagálni a Kant által megfogalmazott, formálisnak nevezhető értékelméletre, és inkább az értékek és javak materiális tartalmából indult ki, mert ez jobban motiválhatja az ember cselekvését. Ezt kívánta kifejezni azzal, hogy az értékek érzéséről beszélt: „Az értékek világosan érezhető jelenségek” jelentette ki,⁵ s ez mégsem egyszerű anyagosság, hanem a tárgyak ideális tartalma, melyek közvetlenül a priori módon megragadhatók, vagy érezhetők különleges intuíció révén. Az értékek léte tehát nem empirikus lét, hanem szellemi, objektív minőségnek a léte. Az értékeknek sajátos magánvalóságuk, egzisztenciájuk van, ezért érvényesek még akkor is, ha valamely hordozójuk nem létezik többé.⁶

3 Ezt érhetjük tetten olyan tv műsorokban, mint pl. „Tabukról tabuk nélkül”, vagy egy olyan oktatási segédanyagban, mint a „Még mindig tabu? LMBT személyek az iskolában” címmel elérhető, a Labrisz egyesület 2018-ban megjelent kiadványban.

4 NYÍRI, T., *Alapvető etika*, Budapest 1988, 16-17.

5 SCHELER, M., *A formalizmus az etikában és a materiális értékétika*, Budapest 1979, 42.

6 Például a barátság értékét nem csökkenti, ha a barátom esetleg meghal, vagy hamisnak bizonyul, elárul engem.

Az értékérvényesség nemcsak önmagában ragadja meg az értéket, hanem a többihez való viszonyában is, amiből az értékek rangsora következik, mely jelzi, hogy adott esetben mely értékek részesítendőek előnyben. A személyi értékek a lényegükönél fogva magasabb rendűek a dologi értékeknél. Scheler négy, ún. érték modalitást különböztet meg. Az első és legalsó szint az érzéki érzés értékei, melynél a gyönyör-szenvedés, élvezet-fájdalom, s hasonlókra kell gondolni. A második a *vitális* érzés értékei, melyek a nemes és a közönséges megkülönböztetésére épülnek és, a jó és rossz közérzet kategóriájába tartoznak. A harmadik szinten már a *szellemi* értékek modalitásával találkozunk, mint a szép és a csúnya, a jogos és a jogtalan, az igaz és a hamis, melyre a tetszés és nem tetszés, helyeslés és helytelenítés válaszreakciói következnek. A negyedik modalitás a *vallásos* értékek szintje, a szent és a profán jelenik meg itt, s az ennek megfelelő állapotok és válaszok: boldogság – boldogtalanság, hit - hitetlenség, tisztelet, imádás, szeretet – gyűlölet.⁷ Az értékek magánvaló léte, érvényessége arra szólítja fel az embert, hogy valósítsa meg, realizálja őket, akár az értékek hierarchiája, akár az egzisztenciális célok hierarchiája szerint. A cselekedet akkor értékes, ha az adott helyzetben egymással versengő értékek közül a legmagasabb rangút valósítja meg. Ugyanakkor gondot jelent az értékek objektivitásának igazolása.

Scheler ezt a problémát is szeretné megoldani, amikor arról beszél, hogy az értékek filozófiai vizsgálata nemcsak formai, hanem tartalmi mozzanatot is jelent, annak ellenére, hogy a létezésétől független értékek világát az emocionális értékelés aktusában ragadjuk meg, s ebben szerepe van az intuíciónak is. Ráirányítja arra a figyelmet, hogy vannak szellemi érzelmek, mint például a szeretet és a gyűlölet, melyek az ember szellemi énjének magasabb rendű élményei. A személy fogalmát Scheler az etikában alapvetőnek tekinti. Az ember szellemi aktusai szoros kapcsolatban vannak az értékekkel, s minden személyi vonatkozású valósággal, vagyis a közösséggel és a személyek személyével, az Istennel is.⁸ Scheler úgy gondolta, hogy az ember lényegében rejlő transzcendens törekvéseket nem a racionális bizonyítás, hanem ezen túl, Isten lényegének intuitív megragadása elégítheti ki. Úgy tűnik számára is felsejlett az igazság, hogy az értékek megalapozásánál ebbe az irányba szükséges elmozdulni.

7 Vö. SCHELER, *Op. cit.*, 173-180.

8 Vö. KECSKÉS, P., *A bölcsélet története*, Budapest 1981, 492-493.

Az egyik legfontosabb lépést Schütz Antal tette meg, aki az értékek többoldalú elemzése kapcsán, „még egyszer nyomatékosan Istenre vezet vissza minden létet, létezési létet és értékrendet egyaránt, ezáltal is jelezve, hogy a létegyeséget az Abszolútumba való gyökereztetés által sértetlenül meg kívánja őrizni.”⁹ Amint Kant látta, hogy az erkölcs nem alapozható meg Isten feltételezése nélkül, úgy hasonlóképpen az értékek magalapozásánál is ezzel hasonló következtetésre jut az ember, s úgy tűnik ez alapigazság, hogy az értékrendről való gondolkodásban nem lehet a Teremtő Istent, minden érték alapját és létrehozóját nélkülözni, mert Ő és az Ő tevékenysége e gondolatkör sarkpontja. Hozzátehetjük, hogy az érték a jó helytartójának bizonyul. A jó egykori helyét foglalta el a modern etikában. Nem azért jó valami, mert az ember törekszik rá, hanem azért törekszik rá, mert jó, magának a jónak a szülötte.¹⁰ Ennek kapcsán pedig Jézus Krisztus maga mondja: „senki sem jó, csak egyedül az Isten.”¹¹ Az értékekről reálisan a bibliai értékrend alapján szükséges értekezni, hiszen ott kapunk egyértelmű hírt arról, hogy amit Isten teremtett az jó.¹² Az értékek háttéréből tehát elő kell lépnie az emberi gondolkodásban újra a jónak, s a jó alapjának: Istennek.

2.2. Az értékek és a vallás

Az értékek és a vallás kapcsolatánál is az értékek elemzéséből kell kiindulni, mely fölvonultatja a transzcendentális alapfogalmakat: az igaz, a szép és a jó fogalmát. Igaz az, ami megfelel a valóságnak az értelmi közlés formájában, ezzel a tudomány foglalkozik. Szép az, ami megfelel az ideálnak az ábrázolásban, ezzel a művészet foglalkozik. Jó az, ami megfelel az ideálnak az életben, a cselekvésben és a személyi kibontakozásban. Ezzel az erkölcs foglalkozik. Ezt a hármat kiegészíti negyedik alapértékként a szent, ami nemcsak egy a négy közül, hanem az előzők foglalataként szerepel.¹³ A szent tehát az, ami megfelel a valóság ősforrásának, a Lét Misztériumának, ezzel pedig a vallás foglalkozik. A szent tehát összetett érték, együtt jelenti az igaz, a jó és a szép tartalmát, hisz a valóság ősforrása,

9 Vö. Előd, I. (szerk.), *Deum docuit, Schütz Antal, a hittudós*, Budapest 1982, 60-61.

10 Vö. NYÍRI, *Op cit.*, 102. és PLATÓN, *Állam*, 502c-509c.

11 Mk 10,18.

12 Vö. Ter 1,1-31.

13 Vö. SCHÜTZ, A., *A bölcsélet elemei*, Budapest 1944, 386.

az Abszolútum egyben a legfőbb jó, s mint ilyen, minden érték alapja.¹⁴ A szent meghatározása az értékbölcselet szempontjából a következő lehet: „a tökéletes, teljes és titokzatos, ami fölötté áll a beszennyezettnek, a tisztátalannak, és ezért különös tiszteletet kelt abban, aki vele találkozik.”¹⁵ Ebből a definícióból világosan következik, hogy egyedül Isten a szent. Isten létének tagadása pedig megfosztja a szentet aranyfedezetétől, s mivel összetett érték, így az igaz, a jó és a szép is sérül, veszít értékéből. A filozófiai vizsgálódás eljut addig, hogy felfedezi a lét alapját, az Abszolútumot, mint egy a lét teljességét. Erre a valóságra építhet, s fogalmazhat meg többet a kinyilatkoztatás révén a Biblia, vagyis a hívő emberi értelem. A hit és az ész ugyanis egymást kiegészíti, és ebben a kérdésben sem áll, s nem állhat szemben kibékíthetetlenül egymással, hisz mind a kettőnek eredete, forrása az Isten. A vallástörténet tanúsága szerint az Istennel történő sajátos találkozás, tiszteletet kiváltó és megrendítő élmény az ember számára. Ez is alátámasztja, hogy az emberi racionalitás és a hitélmény tapasztalata összeér, találkozik, mert mindkettőt ugyanaz az igazság vonzza.

2.3. A tabu és a vallás

A Biblia nem elégszik meg azzal, hogy leírja az ember viselkedését az istenivel szemben, hanem „a szentséget annak forrásában, Istenben határozza meg, akiből minden szentség ered”. Fontos lesz az a megállapítás is, hogy „Ez a szentség több mint az isteni jelzők egyike, ez magát Istent határozza meg.”¹⁶ Az Isten és a Szent szó tulajdonképpen egymással fölcserélhető, mert ez utóbbiban benne van Isten titokzatos valósága, hatalma, ereje, fönsége, de egyben irgalma is.

Ugyanakkor az Ószövetség szemléletében, még gyermekinek nevezhető tudati szinten, és a primitív vallásokra jellemző értelmezésben alakul ki a szent személyekkel, helyekkel, tárgyakkal való kapcsolat. Amennyiben a szent az Istennek lefoglalt, fenntartott személyre, tárgyra, helyre, időre vonatkozik, úgy azok elkülönítését jelenti a profán világtól, léteztől, és tabuvá válik a kultikusan tisztátalan számára, ami azt jelenti, hogy nem szabad ránézni, megérinteni, róla beszélni egyszóval profanizálni. Ebben a viselkedésben megnyilvánul, hogy a Szent szemben áll a tisztátalannal,

14 Vö. BODA, L., *Adjátok meg az Istennek, ami Istené*, Budapest 1992, 22-23.

15 Uo. 22.

16 LÉON-DUFOUR, X., *Biblikus Teológiai Szótár*, Róma 1976, 1184-1185.

s ilyen értelemben a „tabu” a tisztátalantól védi az értéket. Ez a szándék önmagában nem kifogásolható.

Jogosan merül föl azonban a kérdés, hogy a szent értéknek szüksége van-e ilyen tabuval körvonalazott védelemre? Bizonyára nincs! Viszont az embernek szüksége van arra, hogy a szent irányában a tiszteletet megvalósítsa, kinyilvánítsa, de úgy tűnik, hogy ezt másképp kell tennie, mint az ószövetségi gondolkodás szerint láthattuk. Ezért át kell értékelnünk a tabu fogalmát, s mondhatjuk, hogy nem tabukra van szükség, de az általuk védett értéket meg kell vallani, meg kell tartani, vagyis a fürdővízzel nem szabad a gyermeket is kiönteni, s a tabu elutasításával az értéket is likvidálni. Erre a megőrzésre pedig maga Jézus Krisztus mutat példát.

Az Újszövetségnek lényeges eleme, hogy szerzője, Jézus Krisztus, az ószövetségi szemléletet alapul véve, de fölül is múlva, követelményként állítja tanítványai és követői elé a farizeusi vallásosság túlhaladását. Ennek igazolását azzal bizonyította, hogy Ő, bár az „Isten Szentje”, részese az Atya szentségének, mégis belép a bűnös világba, szóba áll a bűnösökkel, a különféle tisztátalanságot eredményező betegséget hordozókkal, megérinti őket, példaként állítja az irgalmas samaritánust. Benne erejüket veszítik az Ószövetségben megszokottnak mondható kultikus tisztasági törvények, mert a bűnöshöz és a tisztátalanhoz is a szabadítás, megváltás szándékával közeledik, fölülbírálva sok korábban írásba foglalt előírást. Fogalmazhatunk úgy is, hogy Jézus végre hajtja a „szent” értelmezésével kapcsolatban a „kopernikuszi fordulatot.”¹⁷ Valójában óriási gesztus ez, amely kellőképpen reagál, és egyben visszautasítja a mai szekularizált világ emberének nemtelen, de olykor jogosnak tűnő támadásait, amely nagyon jellemző a tabukkal kapcsolatban, például India „szent teheneinek” esetében. A „szent” Jézus által nem csupán egy természetfölötti érték hitelességét kapja meg, hanem egyben humanizálását is jelenti. Ehhez kapcsolódnak egyértelmű megjegyzések Jézustól. Például: „A szombat van az emberért, nem az ember a szombatért,”¹⁸ „Értük szentelem magamat, hogy ők is szentek legyenek az igazságban,”¹⁹ „A kenyér, amelyet adok, a testem a világ életéért.”²⁰ Ugyanakkor az Ószövetség maradandó hagyatéka nem veszíti érvényét.²¹

17 Vö. BODA, *Op. cit.*, 24.

18 Mk 2,27.

19 Jn 17,19.

20 Jn 6,51.

21 Vö. HÄRING, B., *Das Gesetz Christi*, Freiburg 1959, 632.

Isten neve változatlanul szent marad, akit Jézus imádságában így szólít meg: „Szent Atyám.”²² A szent újdonságnak nevezhető kiteljesedésének is tanúi lehetünk. A Levitikák könyvében így szól a felhívás: „Szentelődjete meg tehát, és legyetek szentek, mert én vagyok az Úr, a ti Istenetek.”²³ Ez a Péter levélben így ismétlődik meg: „mint ahogy szent, aki meghívott beneteket, legyetek ti is szentek bármilyen körülmények között, mert meg van írva: 'Szentek legyetek, amint én is szent vagyok'.”²⁴ Az Újszövetségben tehát a szent jelleget nem az Istennek tabuként való fenntartottság, vagy birtokjogi elkülönítettség jeleníti meg,²⁵ hanem Isten képmásának felragyogtatása a kegyelemben, azáltal, hogy a kiválasztott Krisztusba öltözve „új emberré” lesz, aki „Istenhez hasonlónak alkotott, megigazult és valóban szent teremtmény.”²⁶ Az életszentség pedig nem taszítja el a „profánt” és a „bűnöst”, hanem az a célja, arra törekszik, hogy fölemelje magához a szeretetben. A szeretet hiteles gesztusa pedig sohasem teheti az embert tisztátalanná.

A szent értéke erkölcszociológiai szempontból is fontos. Az értelem oldaláról alapozza meg a bűnről való reális beszédet. Valószínűen ez lehet az oka annak, hogy a szekularizált világ embere ki akarja iktatni a szent fogalmát, hogy így a bűn alól is kihúzza a talajt. Azonban ez az értelmi elutasítás nem érhet célt, mivel a szent és az ellene lázadó bűn objektív, ontológiai alapját döntően nem képes megszüntetni, mivel a szent léte felülírja az egyén és a közmegegyezés vélekedését.

A keresztény erkölcsi élet elválaszthatatlan a megszentelt élettől, vagyis attól, hogy a Krisztust követő ember az életszentségre törekedjen. Amint fentebb láttuk, az Újszövetségben is megmarad az erre történő felhívás. Ehhez nyújtanak segítséget a teológiai és az erkölcsi erények, melyek a természetfölötti, kegyelmi élet talajának ajándékait adják a krisztusi szőlőtőkéhez kapcsolódott élet növekedéshez. Így az ontológiailag kegyelemben öltözött emberi természet e megszentelődés útján válik pszichológiailag is megtapasztalható realitássá, s alkalmassá arra, hogy az egész teremtett világ felemeléséhez hozzájáruljon. S minél inkább valósul e folyamatban az átalakulás, annál kevésbé alkalmazható a szent és a profán merev elkü-

22 Vö. Lk 1,49, és Jn 17,11.

23 Lev 20,7.

24 1 Pét 1,15-16.

25 Vö. RAHNER, K. – VORGRIMMLER, H., Teológiai Kiszótár, Budapest 1980, 641.

26 Ef 4,23.

lönítését szolgáló vallástörténeti fogalompár a világ és az Isten, az ember és az Isten valamint az ember és a világ kapcsolatának leírásához.²⁷ Ebből eredően a tabu fogalmának is szükségszerűen változnia kell, ill. fel is válthatják olyan fogalmak, melyek az említett, különböző szintű kapcsolatokat, s azok harmóniáját biztosítani képesek. Az átalakulás folyamata az életszentségben élők és arra törekvők segítségével növekszik, s ezért maguknak a szenteknek alapvető szerepük van ebben. Tudjuk, hogy abszolút értelemben csak Isten szent, viszont relatív értelemben az emberekre is vonatkoztatható. Ez azt jelenti, hogy azok a személyek nevezhetők szentnek, akikben Krisztus képmása, vagyis a hozzá való hasonlóságuk az általánosnál kiemelkedőbb mértékben tükröződik.²⁸ S tágabb értelemben bizonyára sokkal több szent van, mint a konkrétan szentté avatottak, hiszen a szentté avatás csak a halál után történhet meg. Krisztus hiteles tanúi, akik a meghívottság erejében élnek az életüket mind szentnek tekinthetők. Szent Pál apostol bizonyára ilyen értelemben nevezi szenteknek a keresztyén hívőket.²⁹ A szentek nagysága a hiteles vallási érték felragyogtatásában, magában az életformájukban nyilvánul meg. Tiszteletük – és nem imádásuk! – hozzátartozik az egyház életéhez, mert példaképek, közvetítők Krisztus követésében, bennük a hatékonyvá vált Istentől kapott kegyelmet dicsérjük.

3. A tabu, az értékek és a szexualitás

Tudjuk és tapasztaljuk, hogy a szexualitás területén is sajátosan és állandó jelleggel jelentkezik a tabu fogalma, s legújabban különösen erős lebontásának, kiiktatásának a szándéka. Ezen a területen, az a fogalom, amit épp nem kellene tabuként kezelni, hanem újra felfedezni és szélesebb körben róla, az a tisztaságnak, mint értékörzésnek fogalma. Hiszen a szexualitás területén értékek vannak. Ezeket korábban a tabu alá akarták elrejteni. Ilyen értelemben változnia kellett a tabu fogalmának. A nemi tisztasággal együtt jár a szemérmesség, mely ezt az értékvédelmet próbálta átvenni, de kevés sikerrel, mivel félreérthetővé tették. A szemérmesség tulajdonképpen az intimitásnak, az intim szférának, mint értéknek a védelmét jelentené,

27 Vö. RAHNER - VORGRIMMLER, *Op. cit.*, 628-629; 640-642.

28 Vö. BODA, *Op. cit.*, 25.

29 Vö. 1 Kor 1,2.; Róm 1,7.

de félreérthetővé tette a közbeszéd, mert vagy szégyenérzettel azonosították, vagy a prudériával, holott egyikkel sem azonos. Sőt, a szexualitás kellő tudatosításával és a személybe történő integrálásával erénnyé tehető, mely a nemiség területén irányítja a szexuális késztetéseket, s az abból fakadó tetteket, hogy az egyén és a társas kapcsolatok tisztasága megvalósuljon. Gyakorlatilag a nemiség intim szférájának ösztönös védelméből indul ki, és helyezi magasabb szintre, így a személyi érték védőjének kell tekinteni, mert az egészséges szeméremérzet erkölcsi érték. Ezzel sokféle fogalom és tudattartalom szemben áll, amelyekről szót kell ejteni.

Az egészséges szeméremérzet erkölcsi érték, amit nem szabad összevetésztetni annak beteges, gátlásos, esetleg kifejezetten neurotikus formájával. Ebben ugyanis a nemiségtől való görcsös félelem mutatkozik meg. A szeméremérzetnek különböző formái vannak az egyes kultúrákban. A modern pedagógia képviselői is vitatkoznak a szemérmességre nevelést illetően, s vannak, akik a tabuhoz kapcsolják, és kiiktatásán fáradoznak. A keresztény pedagógia a szemérmesség helyett, ennek új szemléletű tartalmáról, vagyis az intimitás értékéről beszél, értéknek tekinti, amit meg kíván őrizni. Viszont elutasítja a prudériát, ami nem más, mint álszemérmesség, erkölcscsöszködés, vagy éppen a kényeskedő módon megjátszott szemérmetetességet jelenti, ami mögött épp felfokozott nemi vágy rejtőzködhet. De ugyanígy elutasítja egyik fő meghazudtolóját, az erre a területre vonatkozó exhibicionizmust, a magamutogató, öncélú mezítelenkedést, amely mind tettekben, mind szavakban megnyilvánulhat. Fenntartásokkal kezeli a nudizmus vagy natúrizmus gyakorlatát is. Ugyanis ez a naturalista irányú felfogás arra épít, hogy a valóságos egybeesik a természetessel (vagyis a felületes, hétköznapi tapasztalat világával). Ennek megfelelően fogalmaz meg magatartási és létértelmezési típusokat, s kiindulópontja miatt „komolyan fel sem merül benne a metafizika, a kinyilatkoztatott vallás és az olcsó életbölcsségnél többre igényt tartó etika kérdése.”³⁰ Mivel a természetes állapotunk – e felfogás szerint – naturalista, ezért fel sem merül a bűn jelenlétének lehetősége. Pedig a Biblia alapján egyértelmű, hogy világunkban az első bűn elkövetése óta természetes állapotunk nem naturalista, mert már a bűn utáni állapotban vagyunk, s ez már nem az a paradicsomai állapot, melyben a mezítelenség természetesnek volt mondható. S ennek a helyzetnek logikus eredménye lett, hogy az ember a bűn

30 RAHNER – VORGRIMMLER, *Op. cit.*, 515.

következményeként megjelent szégyen miatt „ruhát öltött”, hogy ezt a szégyenérzetet - amely korábban nem volt – megszüntesse. A mezítelenségnek ez a külsődlegesnek és szimbolikusnak tűnő megállapítása tulajdonképpen nemcsak testi, hanem lelki tisztaságot is jelentett, s a kegyelemmel körülölelt optimális ember – ember, ember - Isten kapcsolatát is jellemezhetette. A bűn ezt a kapcsolatot befolyásolta súlyosan, s helyreállítását csak az Újszövetség Megváltó Jézus Krisztusa tudta végrehajtani. Ezért nagyon felületes, naturalista törekvés csupán, a paradicsomi állapot után már nem természetesnek számító mezítelenkedést úgy tekinteni, mint az eredeti állapot visszaállításának reális eszközét. Hiszen, ha ilyen egyszerűen megszüntethető lett volna a bűn állapota, akkor bizonyára a Megváltó is csak erre ösztönözte volna a követőit, s nem adta volna véres áldozatul magát az emberek megmentéséért. S itt nem a teremtett ember testiségének az elítéléséről van szó, mert Isten mindent jónak teremtett, a testet is. Viszont szó van a bűnnek és következményeinek az elismeréséről és komolyan vételéről, melyről a Biblia egyértelműen beszél. A mai ember törekvései között is egyértelműen jelen van a bűn eltüntetésének szándéka, de sajnos nem a megfelelő iránnyal és eszközökkel. Hisz leginkább az Isten, a Biblia igazságának eltagadásával, s a féktelen szabadság délibábszerű eszméjének propagálásával - az élet minden területén - törekszik erre, és nem a gyökerénél orvosolja a problémát, csak „felületi kezelést” hajt végre. Ebben az irányban bukkant föl a nudizmus jelensége is, egy keresztényellenes és antiszemita mozgalom részeként, mely ősi vallási formát próbált helyreállítani, mint láthattuk eredménytelenül, mert a bűn gyökerét nem képes megszüntetni. Mindazonáltal a közerkölcsöt nem sértve, megfelelő keretek között a nudizmus gyakorlásának jogát nem kell elvitatni, hisz nem kell feltétlenül rossz ideológiai szándékot látni mögötte. Emellett viszont határozottan ki kell állni amellett is, hogy a testiség intim szférája személyi értéket hordoz, a nevelés része kell, hogy legyen annak tiszteletben tartása, annak tudatában, hogy az igazi érték mindig védelemre szorul. Tabukra nincs szükség, de értékvédelemre igen.

4. Szabadság és igazság

4.1. A közjó feltétele: a normák és a rend

„Tévesnek mondható ma a szabadságnak azon értelmezése, mely szerint egyre több normától kell megszabadulnunk, az egyén szabadságjogait pedig folyamatosan ki kell terjeszteni egészen addig, hogy minden rendtől is tökéletesen megszabaduljunk. A szabadságnak – amennyiben nem kíván hazugsággá és önpusztítóvá válni – az igazsághoz kell igazodni, vagyis ahhoz, amik valójában vagyunk, és ezen létünknek kell megfelelnie. Mivel az ember olyan lény, aki másoktól származik, a másokkal való közösségre és a másokért való létre teremtett, az emberi szabadság is csak a különböző szabadságok rendezett egymás mellett élésében létezhet. Az igazság ezért nem ellentéte, hanem feltétele a szabadságnak, amely nélkül az nem létezhet. A megszabadulást nem az igazság és a különböző normák fokozatos kiiktatása jelenti, hanem önmagunk megtisztulása és a normák megtisztítása oly módon, hogy a különböző szabadságok emberhez méltó együttélése biztosítva legyen.”³¹

4.2. Létezhet-e ideális társadalmi rend?

Az emberi lény igazságából következik a fenti kérdés, és fontos az erre adható válasz a szabadság szempontjából. A történelem tanúsága szerint soha nem fog létrejönni teljesen eszményi állapot, és soha nem fog megvalósulni a szabadság végleges rendje. Ennek egyik oka az állandó változásban levés, hiszen az ember mindig úton van és mindig véges lény a történelemben töltött idejét tekintve, s ez olyan tény, ami nem változik. Voltak már, akik a szocialista társadalmi rend nyilvánvaló igazságtalansága, és a liberális rend visszasságait látva föltették a kérdést, hogy talán nem is létezik olyan, hogy igazságosság, igazságos társadalmi rend? Erre a kérdésre sajnálatosan azt a választ kell adni, hogy a dolgok teljesen ideális rendje, amely tökéletesen igazságos, valóban soha nem fog létrejönni, amint ezt a II. Vatikáni zsinat egyik dokumentuma is alátámasztja, utalva arra, hogy „az emberiség közjává elsődlegesen és magában véve az örök törvény szabályozza ugyan, de az idők folyamán szüntelenül változnak a közjó feltételei, s így a béke sincs egyszer s mindenkorra bebiztosítva. Ezen felül ingatag

31 RATZINGER, J., XVI. BENEDEK, *Hit, Igazság, Tolerancia*, Budapest 2019, 212-213.

az emberi akarat és megsebezte a bűn.”³² S ezek sajnos olyan akadályok, melyek megoldása állandó küzdelmet követel az emberektől, ráadásul a bűn miatt különböző formában az akadályok állandóan újra termelődnek. Ezért, akik a tökéletesen igazságos társadalomra formálnak igényt, nem mondanak igazat. Sajnos mítosz és tévedés az, hogy a jövőben el fog jönni a szabad világ, ahol minden más és minden jó lesz. Az ember által létrehozott rend mindig viszonylagos, és az igazsága is mindig viszonylagos. Semmilyen történelmen belüli eszkatológia nem hozza el a szabadságot, hanem megtéveszt és szolgáshoz vezet. Le kell tehát leplezni a változás és a forradalom fogalmának tulajdonított mitikus fényt. Viszont ez a tény nem szabad, hogy depresszióba döntse az embert, épp ellenkezőleg! Arra szólít fel, hogy a valódi igazságot minél jobban megközelítsük, „az elért értékeket megőrizzük, a fennálló rosszat legyőzzük, a pusztítás hatalmainak betörését pedig megakadályozzuk.”³³

4.3. A vallási hagyományok fontossága

Az emberi értelemnek szüksége van arra, hogy nagy vallási hagyományokra támaszkodjon, még akkor is, ha egyes tradíciókat kritikával fog szemlélni. Mindenesetre az ész abszolút autonómiájának önelégültségétől és álmától, mely a felvilágosodás óta különösen jellemzi a szellemi életet, el kell búcsúzni. Amennyiben ezt nem teszi, a vallás hiánya patológikussá teheti a gondolkodást, és ez az ember legveszélyesebb lelki jelegű betegségévé válhat. Természetesen magának a vallásnak is előfordulnak patológikus megnyilvánulásai az emberben, de ott is megjelenik, ahol a vallást elutasítják és a viszonylagos értékeket abszolutizálják „Az újkor ateista rendszerei a legelrettentőbb példái a saját lényegétől elidegenedett vallási tájnak, ami azonban az emberi szellem életveszélyes megbetegedését jelenti.”³⁴ Ahol Istent tagadják, ott nem a szabadságot teremtik meg, hanem megfosztják az alapjától, vagyis éppen kihúzzák alóla a talajt és eltorzítják. A vallási hagyományoktól ilyen mértékű teljes elfordulás, elszakít az igazságtól és a szabadság elvesztéséhez vezet, s kiszolgáltatottá tesz önhatalmú emberi érdekeknek. Még a filozófiai etika sem lehet teljesen autonóm, mert nem mondhat le a lét etikai jellegű igazságról, s az azt feltételező Istengondolat-

32 Vö. „Gaudium et spes” (GS), in *A II Vatikáni Zsinat Tanítása*, Budapest 1975, 78.pont

33 RATZINGER, *Op. cit.*, 213-214.

34 Uo. 214.

ról. Ha az ember igazsága nem létezik, akkor nincs szabadság sem, márpedig csak az igazság tesz szabaddá.

Összefoglalás

A tabuk változhatnak, ki is lehet iktatni őket a szóhasználatból. Viszont az értékeknek maradniuk kell, s amennyiben azok valódi értékek, akkor megfelelnek az igazságnak. Az eddigi eszmélkedésünk eredménye tehát az igazsághoz vezetett bennünket, mely szabaddá tesz, szemben a féktelen szabadság igényével, melynek vége a szolgaság, még a modern világban is. S mivel leginkább a szexualitás széles körének értékvilágát érinti a tabuk lebontásának kérdése, ennek alapigazságaival kell válaszolnunk a kihívásokra. Mértékadó nemigen lehet más, mint a Biblia igazságára építő keresztény gondolkodás. Ennek az igazság rendszernek létjogosultsága még akkor is van, ha olykor vitatják.

Kiindulópont a Teremtés igazsága, létünk alapvető meghatározása Isten részéről, aki a világot, és benne a férfit és a nőt megteremtette. Életszövetségük a házasság, egy férfi és egy nő szeretet-kapcsolata, tabuk nélkül. Tehát nem csak emberi intézményről van szó, számos változása ellenére sem, melyeket el kellett szenvednie a házasságnak a századok folyamán, a különféle kultúrák, társadalmi struktúrák és lelki magatartások közepette. Ugyanakkor e különbözőségek ellenére, minden kultúrában létezik bizonyos érzékenység a házastársi egység méltósága iránt, mert sejtik, hogy ettől a személy és a társadalom közössége, s annak minősége is erősen függ.³⁵ Ennek a szeretetnek pedig, amit az Isten is megáld, az a rendeltetése, hogy termékeny legyen. A férfi és a nő egyesülése azt is eredményezi, hogy „már többé nem két test, hanem csak egy,”³⁶ amit kizárólag a heteroszexuális egyesülés képes betölteni. „A szexualitás a férfi és a nő szeretetének termékeny, testi nyelve. E testi nyelv használatának sajátos helye a házasság.”³⁷ Ez a megközelítés alapvető választ ad a homoszexuális kapcsolatra, ami mindig más, mint a házassági egyesülés, hisz a „testi nyelv” előbb említett „grammatikáját nem lehet át- meg átdefiniálni.”³⁸

35 Vö. *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1602, 1603. és GS 47,1. pont

36 Mt 19,6.

37 Vö. LAUN, A., *Szeretem és párkapcsolat*, Kecskemét 1999. 160-162.

38 Uo. 162.

Ma az LGBT lobbik képviselőinek, akik a nemi identitás különféle megnyilvánulásait szószólóiknak tekintik magukat, egyrészt tudomásul kell venniük, hogy bizonyos természeti adottságok egyszerűen vannak, s olyanok amilyenek, nem célszerű átformálni azokat a „szabadság” nevében. S természetesen tisztelni kell a „más orientáltságú” embereket is. Másrészt viszont „egy jogállamban nincsenek oktalan és alaptalan kiváltságok, mert senki sem „egyenlőbb” a másiknál. Ha azonban valaki mégis többletjogot szerez magának, ami másoknak nincs, azt csak valami többletjelző révén teheti meg. Vagy pedig azért, mert egyszerűen ügyeskedéssel jut kiváltsághoz. Eszerint látszólag minden rendben van. - A család nagyon fontos szerepet tölt be. A gyermekek biztosítják az állam fennmaradását és jövőjét. De a nyugdíjasoknak is nagy a jelentősége. Megteremtődik a helyzet, amelyben egy állam és egy nép identitása fennmarad. Ezért kell az államnak a családot, mint a társadalom sejtjét elismernie, ... mert nincs még egy olyan másik életforma, ami hasonló teljesítményt tudna felmutatni a közösség számára.... Joggal kell a törvényhozónak erre vonatkozólag törvényt hoznia, és világosan törvénybe kell iktatnia, hogy mi jár a családnak.”³⁹ A sajátos identitású emberek tiszteletének jogossága mellett nem válhat lényegtelenné az a tény, hogy bizonyos csoportok a „sajátosan” értelmezett szabadságfogalmuk nevében „egyenlőbbnek” tekintsék a kisebbségben levőket, csupán kisebbségük okán, s nem a teljesítmény, hanem „ügyeskedés” révén juttassák őket többletjogokhoz.

A bűn jelenléte miatt a világban sajnos minden területen kialakulnak visszasságok, melyeket újra és újra orvosolni kell. Ugyanakkor vannak, akik a bűn léte tagadásának alapján kívánnak másoknak meg nem érdemelt jogokat juttatni. Fel kell ismerni, hogy ez teljesen rossz és irreális irány! Mi már a bűn utáni állapotban vagyunk. Míg világ a világ, mindig harcolnunk kell a konkrét bűn, s a bűnös struktúrák ellen. Sajnos ideális társadalmat itt a földön nem tudunk létrehozni, de nagyobb harmóniára és igazságosságra is úgy tudunk szert tenni, ha mindenféle bűnös cselekedet ellen fellépünk és a szeretet győzelmét próbáljuk minden körülmények között érvényre juttatni. De ez a szeretet, nem a közmegegyezésből eredő norma, mint egyesek a „szabadság nevében” gondolják, hanem az a szeretet, amelyet Jézus Krisztus élt elénk, amely nem volt önzőnek, gyönyörhajszolónak, bezárkózónak tekinthető, mert önmaga odaajándékozására,

³⁹ Uo. 16o.

áldozathozatalra és élete feláldozására volt képes. Nem facsarta a szóhasználatot saját szája íze szerint, nem volt személyválogató, nem volt anyagiás, és végtelen alázattal tett tanúságot az Atyáról, s ugyanilyen alázattal fogadta el a keresztet irántunk való szeretetből. Csak őt követve tud az ember értéket teremteni a Földön. Tabukra nincs szükség, értékekre igen, de azok csak a krisztusi igazságok alapján lesznek jövőt építők és hitelesek.

MULTIDISZCIPLINÁRIS SEKCIÓ

CSAJBÓK ZOLTÁN ERNŐ (DE)

Durván folytonos valós függvények

I. Bevezetés

Az élet megkerülhetetlen velejárója a bizonytalanság. Mindannyiunknak van valamilyen képe, érzete ezzel kapcsolatban. Tudományos szempontból a bizonytalanság fogalmának számos megközelítése lehetséges. Vizsgálható többek között társadalomtudományi, filozófiai, pszichológiai és természetesen matematikai megközelítésben.¹ A széles körű kutatások ellenére jelenleg nincs a bizonytalanságnak és a kapcsolódó fogalmaknak általánosan elfogadott leíró rendszere.² Formális szempontból a bizonytalanságkezelésnek három alapfeladata van:

1. A bizonytalanság *reprezentálása*: numerikus vagy szimbolikus értékek rendelése a bizonytalan ismeretekhez.
2. Bizonytalan ismeretek *kombinálása* új ismeretek „előállítására” céljából: az erre vonatkozó szabályok rendszerint a logikai műveletek valamilyen általánosításai.
3. *Következtetés* bizonytalan ismeretekből: Egyáltalán hogyan lehet következtetni bizonytalan ismeretekből? Bizonytalan ismeretek következménye mennyire bizonytalan?

A véletlen matematikai természetét a XVII. század közepe óta kezdjük érteni, mindenekelőtt Pierre Fermat (1601-1665) és Blaise Pascal (1623-1662) munkássága nyomán, konkrétan a szerencsejátékokról folytatott levelezésükből. Mégis, közel további 300 évre volt szükség ahhoz, hogy a XX. század

¹ NOVOTNY, H. (2016): *The Cunning of Uncertainty*, Cambridge, UK: Polity Press

² SMITHSON, M. (1989): *Ignorance and Uncertainty. Emerging Paradigms*, Springer-Verlag New York

zad közepére, Andrej Nyikolajevics Kolmogorov (1903-1987) megalkossa a véletlen egzakt matematikai leírását. Kolmogorov 1933-ban német nyelven publikálta először korszakalkotó művét, hogy minél szélesebb körben elérhető legyen.³ Orosz nyelven 1936-ban jelent meg.⁴ Kolmogorov valószínűségelméletének általános szakmai elfogadottságát a német nyelvű megjelenést közel húsz év múlva követő első angol nyelvű kiadás jelezte 1950-ben.⁵

Érdekes, hogy ezek után hamarosan két matematikailag kifogástalan, de Kolmogorov elméletétől teljesen eltérő felépítésű, egyúttal a bizonytalanság más-más jellegű természetére utaló bizonytalanságelmélet is megjelent. Először Lotfi Aliasker Zadeh (1921-2017) fuzzy halmazelmélete (fuzzy set theory) 1965-ben,⁶ majd Zdzisław Pawlak (1926-2006) durva halmazelmélete (rough set theory) 1982-ben.⁷

Pawlak az elméletére alapozva számos cikkében⁸ kezdeményezte a durva kalkulus kidolgozását: durva folytonosság, durva differenciál- és integrálszámítás, durva differenciálegyenletek stb. Jelen cikk célja az eddigi eredmények áttekintésével a durván folytonos függvények érdekes világának a bemutatása.

2. Pawlak-féle durva halmazelmélet

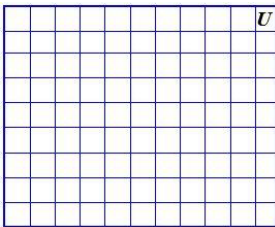
Jelölje U az *univerzumot* vagy más néven az *alaphalmazt*. Az U legyen az objektumok véges, nemüres halmaza. Az univerzum semmi más, mint

-
- 3 KOLMOGOROV, A. (1933): *Grundbegriffe der Wahrscheinlichkeitsrechnung*, Springer-Verlag, Berlin
 - 4 КОЛМОГОРОВ А.Н. (1936): Основные понятия теории вероятностей, Объединенного Научно-Технического Издательства (ОНТИ), Москва–Ленинград
 - 5 KOLMOGOROV, A. N. (1950): *Foundations of the Theory of Probability*, Chelsea Publishing Company
 - 6 ZADEH, L. A. (1965): *Fuzzy Sets*, Information and Control, Vol. 8, No. 3, pp. 338-353.
 - 7 PAWLAK, Z. (1982): *Rough Sets*, International Journal of Computer and Information Sciences, Vol. 11, No. 5, pp. 341-356.
 - 8 PAWLAK, Z. (1994): Rough real functions. vol. 50. Institute of Computer Science Report, Warsaw University of Technology, Warsaw
 PAWLAK, Z. (1995): *On some issues connected with roughly continuous functions*, vol. 21. Institute of Computer Science Report, Warsaw University of Technology, Warsaw
 PAWLAK, Z. (1996): *Rough sets, rough relations and rough functions* Fundamenta Informaticae 27(2/3), 103-108.
 PAWLAK, Z. (1997): *Rough real functions and rough controllers*, In: Lin, T., Cercone, N. (eds.) Rough Sets and Data Mining: Analysis of Imprecise Data. pp. 139–147. Kluwer Academic Publishers, Boston, MA

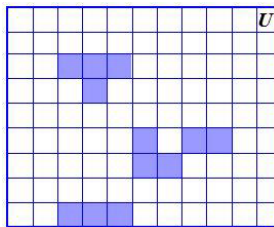
a valós világ vizsgálat alá vont részének összes szóba jöhető objektumának, jelen esetben véges gyűjteménye. A *halmazokat* az univerzum *elemei* alkotják. A halmaz adott, ha az univerzum minden eleméről eldönthető, hogy eleme vagy sem. A halmaz és az eleme reláció fogalmát nem definiáljuk, *alapfogalmaknak* tekintjük.

A $PAS(U) = (U, \mathcal{B}, \mathcal{D}_B, l, u)$ rendezett ötöst *Pawlak-féle közelítő térnek* nevezzük, ha

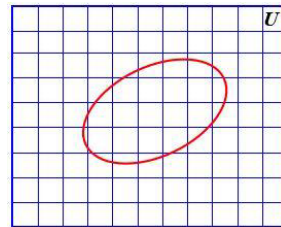
- U jelöli az univerzumot;
- \mathcal{B} az U alaphalmaz egy partíciója, a közelítés bázisa. A partíció az alaphalmaz olyan halmazainak családja, amelyek metszete páronként az üres halmaz, és az uniójuk kiadja az alaphalmazt. Az alaphalmaz partíciói és a rajta értelmezett ekvivalenciarelációk között kölcsönösen egyértelmű megfeleltetés áll fenn, tehát minden partícióhoz egyértelműen tartozik egy ekvivalenciareláció, és viszont. A partíciót képező halmazok egyben a megfelelő ekvivalenciareláció ún. ekvivalenciaosztályai. Az egy ekvivalenciaosztályba tartozó elemeket *megkülönböztethetetleneknek* tekintjük az adott ekvivalenciareláció szerint. A Pawlak-féle elméletben az ekvivalenciarelációt *megkülönböztethetlenségi* relációnak is nevezik. Az ekvivalenciaosztályok neve: *bázishalmazok* (1. Ábra).
- \mathcal{D}_B az ún. *definiálható halmazok* halmaza (2. Ábra). A \mathcal{D}_B halmazosztályt a következő induktív definícióval határozzuk meg:
 - (1) $\emptyset \in \mathcal{D}_B$ és $B \subseteq \mathcal{D}_B$ (ahol \emptyset az üres halmazt jelöli);
 - (2) ha $D_1, D_2 \in \mathcal{D}_B$, akkor $D_1 \cup D_2 \in \mathcal{D}_B$.
- A további definíciókhoz tekintsük az U alaphalmaz egy S részalmazát! Az S halmaz Pawlak-féle
 - *alsó közelítése*: $l(S) = \cup \{B \in \mathcal{B} \mid B \subseteq S\}$ (4. Ábra);
 - *felső közelítése*: $u(S) = \cup \{B \in \mathcal{B} \mid B \cap S \neq \emptyset\}$ (5. Ábra).

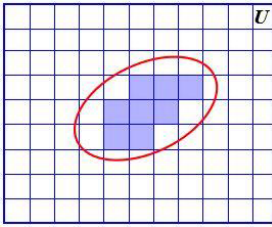
1. Ábra. Bázishalmazok

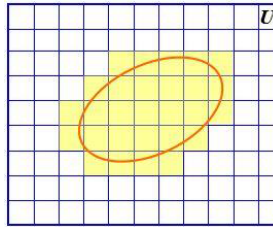
2. Ábra. Definiálható halmazok

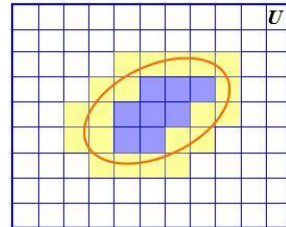
3. Ábra. Az S halmaz

4. Ábra. S alsó közelítése

5. Ábra. S felső közelítése

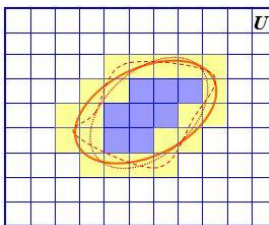

6. Ábra. S alsó-felső közelítése

A felső- és alsó közelítés különbségét az S határának nevezzük: $\text{bnd}(S) = u(S) \setminus l(S)$ (a 6. ábrán a sárgán maradt rész az S határa). Az S halmaz éles, ha $l(S) = u(S)$, különben *durva*. A határral átfogalmazva: az S éles, ha a határa az üres halmaz, ha a határa nem üres, akkor *durva*.

Az alsó- és felső közelítések, valamint a határ a következőképpen értelmezhetők:

- az alsó közelítéshez tartozó bázishalmazok minden eleme *biztos*, hogy hozzátartozik az halmazhoz;
- a felső közelítéshez tartozó bázishalmazok elemei *hozzátartozhatnak* az halmazhoz;
- a határon lévő bázishalmazok elemeiről nem állítható sem az, hogy *hozzátartoznak*, sem az, hogy *nem tartoznak* az halmazhoz.

7. Ábra. Durva halmaz

Az utolsó alapvető fogalom a Pawlak-féle elméletben a *durva halmaz*. A *durva halmaz* az alaphalmaz mindazon halmazai, amelyek az S alsó- és felső közelítése között helyezkednek el, tehát részhalmazai a felső közelítő halmaznak, illetve tartalmazzák az alsó közelítő halmazt, azaz formálisan:

$$\mathcal{RS}(S) = \{S' \subseteq U \mid l(S) \subseteq S' \subseteq u(S)\}$$

3. Pawlak-féle közelítő tér valós intervallumokon

Először megadunk néhány alapvető jelölést, hogy egyértelmű legyen a használatuk.

Legyen U és V két nemüres halmaz. Azt az f függvényt, amelynek értelmezési tartománya U , képhalmaza V úgy jelöljük, hogy $f: U \rightarrow V, u \mapsto f(u)$. V^U jelöli mindazon függvények halmazát, amelyek értelmezési tartománya U , jelben $\text{Dom}f$, képhalmaza pedig V , jelben $\text{Im}f$.

Ha $f, g \in V^U$, akkor az $f \odot g, \odot \in \{+, -, \cdot, / \}$ műveletet, és az $f \square g, \square \in \{+, -, \cdot, / \}$ relációt pontonként értelmezzük.

Bármely $S \subseteq U$ halmazra $f(S) = \{f(u) \mid u \in S\} \subseteq V$ az S direkt képe. Speciálisan, $f(U)$ az f értékkészlete.

Ha $a, b \in \mathbb{R}$ ($a \leq b$) kétvalósszám, akkor $[a, b] = \{x \in \mathbb{R} \mid a \leq x \leq b\}$ zárt intervallum, $]a, b[= \{x \in \mathbb{R} \mid a < x < b\}$ nyílt intervallum. A nyílt-zárt $]a, b]$, illetve zárt-nyílt $[a, b[$ intervallumok hasonlóképpen értelmezhetők. A $[a, a] = \{a\}$ zárt intervallumot az $a \in \mathbb{R}$ valós számmal azonosítjuk.

(a, b) az a és b valós számok rendezett párja.

Az $\mathbb{R}^{\geq 0}$ a nemnegatív valós számok halmaza. Jelölje $[n] = \{0, 1, \dots, n\} \subset \mathbb{N}$ természetes számok véges halmazát. Továbbá használjuk még: $]n] = \{1, \dots, n\}$, $[n[= \{0, 1, \dots, n - 1\}$, illetve $]n[= \{1, \dots, n - 1\}$.

Tekintsük az $I = [0, a]$ valós intervallumot, ahol $a \in \mathbb{R}^{\geq 0}, a > 0$.

Definíció. Az I intervallum *kategorizálása* vagy *diszkrétizálása* alatt egy $S_I = \{x_i\}_{i \in [n]} \subset \mathbb{R}$ sorozatot értünk, ahol $n \geq 1$ és $0 = x_0 < x_1 < x_2 < \dots < x_{n-1} < x_n = a$ (8. Ábra).

8. Ábra. Az I intervallum kategorizálása

Az S_I az I_S -sel jelölt ekvivalenciarelációt generál I -n. Ha $x, y \in I$, akkor x és y ekvivalensek, jelben: $xI_S y$, ha

- $x = y = x_i \in S_I$ valamely $i \in [n]$ -re, vagy
- $x, y \in]x_i, x_{i+1}[$ valamely $i \in [n]$ esetén.

Ekkor az I_S által generált I/I_S -sel jelölt partíció (9. Ábra):

$$I/I_S = \{\{x_0\},]x_0, x_1[, \{x_1\}, \dots, \{x_{n-1}\},]x_{n-1}, x_n[, \{x_n\}\},$$

ahol $[x_i, x_i] = \{x_i\}$ ($i \in [n]$).

Jelölje $\llbracket x \rrbracket_{I_S}$ az $x \in I$ valós számot tartalmazó ekvivalenciaosztályt.

9. Ábra. Az I intervallum I_S ekvivalenciarelációnak megfelelő partíciója

Ezek után, a fenti jelölésekkel, a Pawlak-féle $PAS(I) = (I, I/I_S, \mathcal{D}_{I/I_S}, l_S, u_S)$ közelítő tér az intervallumon a következőképpen adható meg:

- *bázishalmazok*: az I/I_S partíció elvivalenciaosztályai;
- *definiálható halmazok*: \mathcal{D}_{I/I_S} – az üres halmaz, a bázishalmazok, és a bázishalmazok tetszőleges unióinak halmaza;

Pawlak-féle *alsó és felső közelítő pár*:

- $l_S([0, x]) = \cup \{ \llbracket x' \rrbracket_{I_S} \mid x' \in I, \llbracket x' \rrbracket_{I_S} \in I/I_S, \llbracket x' \rrbracket_{I_S} \subseteq [0, x] \}$,
- $u_S([0, x]) = \cup \{ \llbracket x' \rrbracket_{I_S} \mid x' \in I, \llbracket x' \rrbracket_{I_S} \in I/I_S, \llbracket x' \rrbracket_{I_S} \cap [0, x] \neq \emptyset \}$.

Azt mondjuk, hogy az $x \in I$ valós szám *egzakt* a $PAS(I)$ közelítő térre *vonatkozóan*, ha $l_S([0, x]) = u([0, x])$, egyébként az x *durva*. Nyilvánvaló, hogy az $x \in I$ pontosan akkor egzakt, ha kategorizációs pont, azaz $x \in S_I$.

Az I/I_S partíció elemeit a $PAS(I)$ közelítő térre *vonatkozó durva számoknak* nevezzük.

Példa. Példák alsó és felső közelítésekre az I intervallumon.

Első eset: az $x_2 \in I$ kategorizációs pont, azaz $x_2 \in S_I$.

A 10. Ábraszerint: $l_S([0, x_2]) = \{x_0\} \cup]x_0, x_1[\cup \{x_1\} \cup]x_1, x_2[\cup \{x_2\} = [0, x_2]$. Az $u_S([0, x_2])$ értéket pontosan ugyanígy kell meghatározni, tehát $l_S([0, x_2]) = u_S([0, x_2])$.

10. Ábra. Alsó- és felső közelítés ha az x kategorizációs pont

Második eset: az $x \in I$ nem kategorizációs pont, azaz $x \notin S_I$.

A 11. Ábra szerint: $l_S([0, x]) = \{x_0\} \cup]x_0, x_1[\cup \{x_1\} = [0, x_1] \subsetneq [0, x]$.

11. Ábra. Alsó közelítés ha az x nem kategorizációs pont

A 12. Ábra szerint: $u_S([0, x]) = \{x_0\} \cup]x_0, x_1[\cup \{x_1\} \cup]x_1, x_2[= [0, x_2[\supsetneq [0, x]$

12. Ábra. Felső közelítés ha az x nem kategorizációs pont

4. Durva függvények durva folytonossága

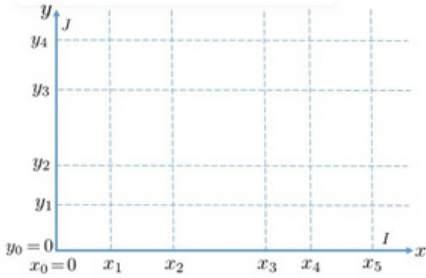
Tekintsük az $I = [0, a_I]$, $J = [0, a_J]$ zárt intervallumokat, ahol $a_I, a_J \in \mathbb{R}^{\geq 0}$, $a_I, a_J > 0$. Legyen S_I és P_J az I és J kategorizációja:

- $S_I = \{x_i\}_{i \in [n]} \subset \mathbb{R}^{\geq 0}$, ahol $n \geq 1$, $0 = x_0 < x_1 < \dots < x_n = a_I$,
- $P_J = \{y_j\}_{j \in [m]} \subset \mathbb{R}^{\geq 0}$, ahol $m \geq 1$, $0 = y_0 < y_1 < \dots < y_m = a_J$.

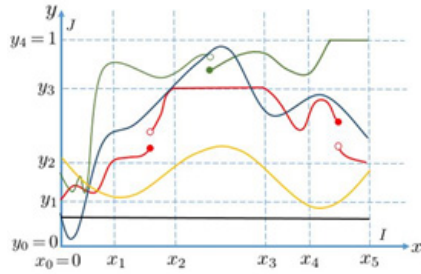
A hozzájuk tartozó Pawlak-féle közelítő terek a.

Példa. A durva függvények szemléltetésére legyen $I = [0, x_5]$, $S_I = \{x_0, x_1, x_2, x_3, x_4, x_5\}$, és $J = [0, y_4]$, $P_J = \{y_0, y_1, y_2, y_3, y_4\}$.

A 13. Ábra a $PAS(I)$ és $PAS(J)$ közelítő terekre vonatkozó durva koordinátarendszert szemlélteti. A 14. Ábra ebben a koordinátarendszerben néhány durva függvényt ábrázol.

13. Ábra. Durva koordináta rendszer

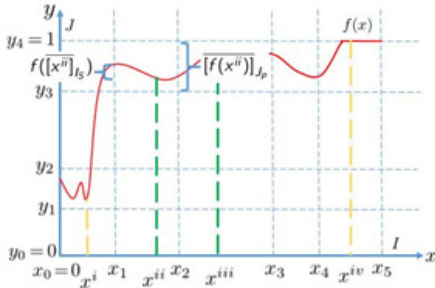

14. Ábra. Durva függvények

Definíció.⁹ *Pontenkénti durva folytonosság, szakadás*

Az $f: I \rightarrow J$ függvény (S_I, P_J) -folytonos vagy egyszerűen *durván folytonos* az $x \in I$ pontban, ha $f(\overline{[x]_{I_S}}) \subseteq \overline{[f(x)]_{J_P}}$. Egyébként az f függvénynek az $x \in I$ pontban (S_I, P_J) -szakadása vagy egyszerűen *durva szakadása* van.

Példa. Példák pontenkénti durva folytonosságra:

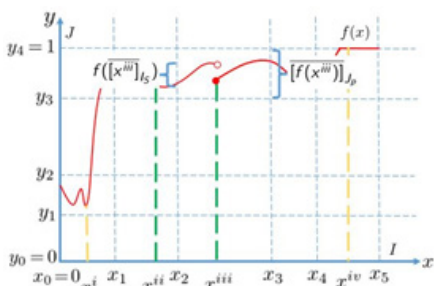

15. Ábra. f durván folytonos x^{ii} -ben

Az f függvény durván folytonos az x^{ii} pontban, mert

$$\begin{aligned} f(\overline{[x^{ii}]_{I_S}}) &= f([x_1, x_2]) \\ &\subseteq \overline{[f(x^{ii})]_{J_P}} \\ &= [y_3, y_4] \end{aligned}$$

9 PAWLAK, Z. (1996): *Rough sets, rough relations and rough functions*, Fundamenta Informaticae 27(2/3),103-108

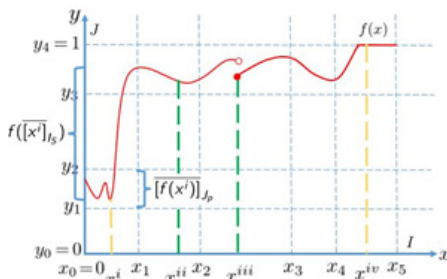

16. Ábra. f durván folytonos x^{iii} -ben

Az f függvény durván folytonos az x^{iii} pontban, mert

$$\begin{aligned} f(\overline{[x^{iii}]_{I_S}}) &= f([x_2, x_3]) \\ &\subset \overline{[f(x^{iii})]_{J_P}} \\ &= [y_3, y_4] \end{aligned}$$

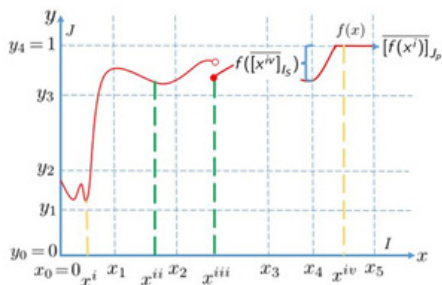
Példák pontonkénti szakadásra:

17. Ábra. f -nek durva szakadása van x^i -ben

Az f függvénynek durva szakadása van az x^i pontban, mert

$$\begin{aligned} f(\overline{[x^i]_{I_S}}) &= f([x_0, x_1]) \\ &\not\subset \overline{[f(x^i)]_{J_P}} \\ &= [y_1, y_2] \end{aligned}$$

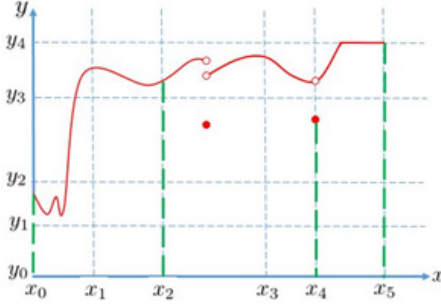
18. Ábra. f -nek durva szakadása van x^{iv} -ben

Az f függvénynek durva szakadása van az x^{iv} pontban, mert

$$\begin{aligned} f(\overline{[x^{iv}]_{I_S}}) &= f([x_4, x_5]) \\ &\not\subset \overline{[f(x^{iv})]_{J_P}} \\ &= \{y_4\} \end{aligned}$$

I. Tétel. (Proposition I.¹⁰) Az $f: I \rightarrow J$ függvény durván folytonos minden kategorizációs pontban.

Példa. Példák durva folytonosságra a kategorizációs pontokban.

19. Ábra. Durva folytonosság kategorizációs pontokban. Például:
 x_0, x_2, x_4, x_5

Az f durván folytonos valamennyi kategorizációs pontban.

Néhány példa:

$$\begin{aligned} f(\overline{\llbracket x_0 \rrbracket}_{I_S}) &= f(\{x_0\}) = \{f(x_0)\} \\ &\subset \overline{\llbracket f(x_0) \rrbracket}_{J_P} = [y_1, y_2] \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} f(\overline{\llbracket x_2 \rrbracket}_{I_S}) &= f(\overline{\{x_2\}}) = \{f(x_2)\} \\ &\subset \overline{\llbracket f(x_2) \rrbracket}_{J_P} = [y_3, y_4] \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} f(\overline{\llbracket x_4 \rrbracket}_{I_S}) &= f(\overline{\{x_4\}}) = \{f(x_4)\} \\ &\subset \overline{\llbracket f(x_4) \rrbracket}_{J_P} = [y_2, y_3] \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} f(\overline{\llbracket x_5 \rrbracket}_{I_S}) &= f(\overline{\{x_5\}}) = \{f(x_5)\} \\ &\subset \overline{\llbracket f(x_5) \rrbracket}_{J_P} = \{y_4\} \end{aligned}$$

Definíció.¹¹ *Durva folytonosság, szakadás halmazokon*

Az $f: I \rightarrow J$ függvény *durván folytonos az $I' \subseteq I$ részhalmazon*, ha durván folytonos az I' minden pontjában. Az f függvénynek *durva szakadása van az $I' \subseteq I$ részhalmazon*, ha durva szakadása van az I' minden pontjában.

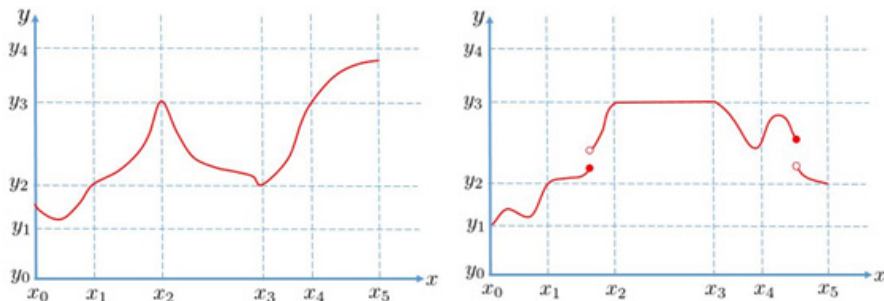
¹⁰ CSAJBÓK, Z.E. (2019): On the roughly continuous real functions. In: MIHÁLYDEÁK, T., MIN F WANG, F., WANG, G., BANERJEE, M., DÜNTSCH, I., SURAJ, Z., CIUCI, D. (eds.) Rough Sets. pp. 52-65. Springer International Publishing, Cham

¹¹ PAWLAK, Z. (1996): *Rough sets, rough relations and rough functions*, Fundamenta Informaticae 27(2/3),103-108

2. Tétel. (Corollary 1.¹²) Ha az $f: I \rightarrow J$ függvény durván folytonos az I intervallumon, akkor

- (1) az f görbéje nem metsz egyetlen $y = y_j$ ($j \in [m]$) egyenest sem;
- (2) nem érint egyetlen $y = y_j$ ($j \in [m]$) egyenest sem az I/I_S nyílt intervallumainak egyetlen valódi részhalmazán

Példa. A 2. Tétel szükséges feltételeit kielégítő durván folytonos függvényeket ábrázol a 20. Ábra. A függvények a teljes I intervallumon durván folytonosak.

20. Ábra. A teljes I intervallumon durván folytonos függvények

5. Durva függvények durva szakadása

A 2. Tétel szükséges feltételeket ad egy durva függvény durva folytonosságára. Más szóval, ha a f metsz egy $y = y_j$ egyenes szakaszt és/vagy egy nyílt intervallum részhalmazán egybeesik egy $y = y_j$ egyenes szakasszal, akkor a függvénynek szükségképpen durva szakadása van.

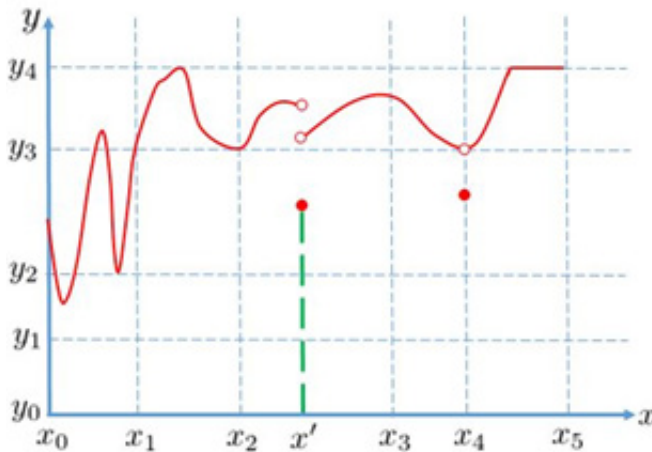
Definíció. Az $f: I \rightarrow J$ függvénynek

- (1) *elsőfajú durva szakadása* van ott, ahol érinti az $y = y_j$ ($j \in [m]$) egyenesek valamelyikét;
- (2) *másodfajú durva szakadása* van ott, ahol metszi az $y = y_j$ ($j \in]m[$) egyenesek valamelyikét;
- (3) az egyéb típusú szakadások neve *harmadfajú durva szakadás*. **Példa.**

A 21. Ábra különböző típusú durva szakadásokra mutat példákat.

¹² CSAJBÓK, Z.E. (2019): On the roughly continuous real functions. In: MIHÁLYDEÁK, T., MIN F WANG, F., WANG, G., BANERJEE, M., DÜNTSCH, I., SURAJ, Z., CIUCI, D. (eds.) Rough Sets.. 52-65. Springer International Publishing, Cham

- (1) *Elsőfajú durva szakadások.* Az f görbéje érinti
- az $y = y_2$ egyenest az $]x_0, x_1[$ intervallumban,
 - az $y = y_4$ egyenest az $]x_1, x_2[$ intervallumban;
 - az $]x_4, x_5[$ intervallum felett az $y = y_4$ egyenes egy szakasza az f görbe érintési pontjaival esik egybe.
- (2) *Másodfajú durva szakadások.* Az f görbéje kétszer metszi az $y = y_2$ egyenest és az $y = y_4$ egyenest az $]x_0, x_1[$ intervallumban.

21. Ábra. Különböző típusú durva szakadások

A 2. Tétel csak szükséges feltételeket ad a durva folytonosságra. Tehát hiába teljesíti egy függvény a tétel két feltételét, attól még lehet durva szakadása. Az ilyen típusú szakadásokat nevezzük harmadfajú szakadásoknak.

Ezt a típust szintén a 21. Ábra segítségével világítjuk meg.

- Látható, hogy az f függvény a x' pontban se nem metszi, se nem érinti az $y = y_j$ ($j \in [m]$) szakaszok egyikét sem. Ezzel szemben közvetlen számolással igazolható, hogy az f függvénynek az x' pontban szakadása van:

$$f(\overline{[x']}_{I_S}) = f([x_2, x_3]) \subseteq [y_3, y_4[\cup \{f(x')\} \not\subseteq \overline{[f(x')]_{J_P}} = [y_2, y_3]$$

Az $x' \in]x_2, x_3[$ pontban tehát harmadfajú szakadása van f -nek.

- Legyen x'' az x' -től különböző eleme az $]x_2, x_3[$ intervallumnak. Ekkor

$$f(\overline{[x'']}_{I_S}) = f([x_2, x_3]) \subseteq [y_3, y_4[\cup \{f(x')\} \not\subseteq \overline{[f(x'')]_{J_P}} = [y_3, y_4].$$

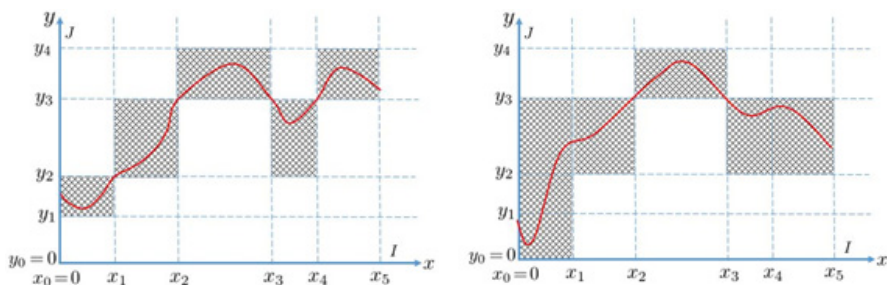
Az előző eredménnyel összevetve ez egyúttal azt is jelenti, hogy az f függvénynek a teljes $]x_2, x_3[$ nyílt intervallumon durva szakadása van.

- Legyen $x \in]x_3, x_4[$. Ekkor:
 $f(\overline{[x]}_{I_S}) = f([x_3, x_4]) \subseteq]y_3, y_4[\cup \{f(x_4)\} \not\subseteq \overline{[f(x)]_{J_P}} = [y_3, y_4]$.
 Mivel x tetszőleges eleme volt az $]x_3, x_4[$ intervallumnak, azért az f függvénynek a teljes $]x_3, x_4[$ nyílt intervallumon durva szakadása van.
- Az előzőhöz hasonló módon bizonyítható be, hogy az f függvénynek a teljes $]x_4, x_5[$ nyílt intervallumon is durva szakadása van.

6. Összefoglaló megjegyzések

A cikk a legalapvetőbb definíciókon túlmenően a durva függvények durva folytonosságának legfontosabb tulajdonságait ismertette.

A cikkben végig egy függvényről volt szó, de minden egyes ilyen függvény meghatároz egy pontosan ugyanazokkal a tulajdonságokkal rendelkező függvényekből álló függvénycsaládot. A 22. Ábra ezt szemlélteti. A besatírozott téglalapokban – bizonyos megkötésekkel – bármilyen alakú lehet egy görbe, tulajdonságai megegyeznek az ábrákba berajzolt görbékkel. A pontos jellemzése ezeknek a függvénycsaládoknak még nincs leírva.

22. Ábra. Azonos tulajdonságokkal rendelkező két különböző függvénycsalád sematikus képe

A kifejtett elmélet olyan történések interpretálására alkalmas, amelyek lefolyása szakaszonként – például időintervallumonként – jellegzetesen változik, de egy szakaszon belül a történet tényleges menete *adott korlátok között* voltaképpen nem számít. Az elmélettel felügyelhetők az ilyen történések. Kidolgozva az elvárható, normál lefolyás modelljét, a tényleges történetet megfigyelve felismerhetővé válnak az elvárt „viselkedéstől” való eltérések.

Magatartászavarok korrekciója az óvodában

A mindennapok nevelési és oktatási folyamata során legtöbbször az „átlagos” gyerekekkel találjuk szemben magunkat. Hogy, ki az átlagos gyerek, és melyek a jellemzői, azt elég nehéz lenne meghatározni. Mindenesetre a téma szempontjából tekintsük azokat a gyerekeket átlagosnak, akik megfelelő értelmi képességekkel és intelligenciával rendelkeznek, rendezett a szociokulturális környezetük és a tudás megszerzéséhez elegendő motivációs bázissal bírnak. (Kozma 2001) Az átlagtól el lehet térni pozitív-, illetve negatív irányban is. Pozitív irányú eltérés esetén beszélünk a tehetséges tanulókról, míg negatív irányú eltéréskor, a korrekciós nevelést igénylő gyerekekről.

Tanulmányomban a kevésbé jó képességű (retardált) gyerekekkel foglalkozom. A magatartászavar korrekciójának lehetőségét szeretném vizsgálni.

A retardáció, a rendellenes fejlődés egyik formája. A retardált gyermekek különböző eltéréseket, anomáliákat mutatnak a személyiségfejlődésükben. A fejlődés általános törvényszerűségeitől és az életkori sajátosságoktól való kismértékű eltérés jellemző rájuk. Ez az eltérés lehet testi-, személyiségbe- és értelmi. A retardáltak személyiségfejlődési elmaradásai másodlagos jellegűek, azaz valamilyen elsődleges okból származnak. Az elmaradás eredhet, biogén, vagy szociogén okokból vagy mindkettő együttes előfordulásából. Az elmaradás összetettsége és mértéke függ az elsődleges okok jellegétől, intenzitásától, tartósságától, a megelőzésre irányuló korrekciós neveléstől. (Kasik 2017)

A fejlődési retardációk szociális okokból való származása esetén a gyermek szocializálódási folyamata mutat elmaradást, melynek hátterében a társadalmi beilleszkedéshez szükséges értékek, normák, környezeti hatások hiánya áll. Ha a környezeti hatások nem megfelelőek, hiányosak akkor szociokulturális deprivációról beszélünk, melynek lényege a normális fejlődéshez szükséges szociokulturális segítségtől való megfosztottság, a humán szükségletek kielégítetlensége. A kedvezőtlen környezeti körülmények még erőteljesebben hatnak, ha a biológiai okokkal együtt lépnek fel. A biológiai

okok lehetnek öröklött testi -, idegrendszeri tulajdonságok és különböző sérülések, betegségek következtében szerzett biológiai anomáliák. A gyermekeknél előforduló biológiai anomáliáknak közös jellemzője, hogy csak enyhébb agykérgi működési zavart okoznak, amelyek jól kompenzálhatók és a személyiségfejlődésben csak enyhébb elmaradásokat jelentenek. (Bödör 1993)

A retardáltak fejlődési kompenzációja a személyiségfejlődéshez szükséges biológiai és szociális hiányok pótlására irányuló komplex feladatot jelenti. (Murányi, Kabainé 1998) Megkülönböztetünk orvosi-gyógyítói, szociológiai és pedagógiai kompenzációt.

Az orvosi gyógyítói kompenzáció a személyiségfejlődés biológiai feltételeinek zavarait és leküzdésének pszichofiziológiai, illetve biológiai törvényszerűségét vizsgálja, valamint számba veszi azokat az eszközöket, eljárásokat, kezeléseket, pl. (hallókészülék, szanatóriumi beutalás, stb.), amelyek a személyiségfejlődést segítik.

A szociológiai kompenzáció a személyiségfejlődés szociális feltételeinek hiányára, feltárására és azok pótlására irányuló kompenzáció, elsősorban szociális intézkedésekkel, pl. (gyermekvédelmi intézkedésekkel stb.).

A pedagógiai kompenzáció a személyiségfejlődés elmaradásait egyenlíti ki pszichofiziológiai törvényszerűségeken alapuló korrekciós neveléssel. A pedagógiai kompenzálást más néven korrekciós nevelésnek is nevezzük.

A fejlődési retardációk leküzdésében mindhárom kompenzáció típus elengedhetetlen és fontos tényezője a személyiségfejlesztésnek.

A továbbiakban szeretném bemutatni, hogy mely gyerekek tartoznak a szakirodalom szerint a retardáltak csoportjába.

A retardált gyermekeknek Bödör Jenő szerint (Bödör 1993) hat típusa különíthető el: infantilis, minimális cerebrális diszfunkciós, cerebroaszteniás, érzékszervi fogyatékos, kedvezőtlen szociokulturális körülmények miatt retardált és a beszédhibás gyerekek.

Infantilis gyerekek

Az óvodás- és iskoláskorú problematikus gyerekek egyik fő csoportját a pszichofizikai infantilizmus jellemzi. A testi fejlődés elmaradása mellett, a lelki fejlődés elmaradása is jelen van. A pszichofizikai infantilizmus mögött legtöbbször biológiai okok állnak, mint a koraszülés, szülési sérülés, terhességi toxikózis, stb., vagy testi fejlődésben való elmaradás.

A pszichofizikai infantilizmust mutató gyermekeknél előfordulhat ingerlékenység, mozgásos nyugtalanság, passzivitás, aluszékonyság.

A minimális cerebrális diszfunkciós (MCD) gyerekek

A pszichikus fejlődésükben biológiai okokból elmaradt gyerekek, akik nem szenvednek súlyosabb agyi sérülésben és funkciózavarokban. Az elmaradásaik organikus eredetűek. Az MCD az egyes kérgi területekre vonatkozik, ezért nem vezet az egész személyiségfejlődés zavarához, hanem csak egyes részkapességek kialakulásának nehézségeit eredményezi. MCD következtében alakulhat ki a diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia.

A lokális MCD-s gyermekeket már óvodás korban célszerű célzott korrekciós nevelésben részesíteni. Így egy részüknél elérhető, hogy iskolaérettek legyenek és az általános iskola első osztályában, tanuljanak.

A cerebroaszténiás gyerekek

Idegi-pszichikai gyengeség a cerebroaszténia. Kiváltó ok lehet a korai gyermekkorban elszenvedett krónikus betegség, gyulladásos folyamatok, szülési sérülés, stb.

A cerebroaszténiás gyermekeknél nagymértékű kimerülés, gyors elfáradás figyelhető meg bármely tevékenységben. A gyors kimerülés a munkaképesség csökkenését eredményezi, magatartási zavarokhoz vezet.

Az érzékszervi fogyatékos gyerekek

Ide soroljuk a látás- és halláscsökkenésben szenvedő gyermekeket. Az érzékszervi anomáliák miatt személyiségfejlődésük sajátos, ennek megfelelően nevelésükben speciális szempontok érvényesülnek.

A kedvezőtlen szociokulturális környezet miatt retardált gyerekek

A gyermek szocializációjának környezeti feltételei hiányosak, nem megfelelőek. Ekkor beszélünk szociokulturális deprivációról. Szociokulturális depriváció során a gyermeknek hiányos a környezetével való együttműködése, érzelmi szükségletei kielégítetlenek, a családi nevelése elégtelen, a kötődési-, önérvényesítési szükségletei hiányosak.

A beszédhibás gyerekek

A beszédfejlődési retardáció megnyilvánulhat megkésett beszédfejlődésben, kiejtési zavarban és ritmuszavarban.

A retardált gyerekek fejlesztése során alkalmazott korrekciós nevelés igen sokrétű. Pedagógiai kompenzálás vonatkozásában megkülönböztünk megismerő-, megelőző előkészítő-, tanácsadó-, felzárkóztató-, és a fejlődési elmaradások célzott leküzdésére irányuló nevelési eljárást.

A *megismerő korrekciós nevelés* feladata, a gyerekek személyiségfejlődésének minél részletesebb megismerése, illetve a magatartászavarok és tanulási nehézségek okainak feltárása, elemzése, a korrekciós nevelés megtervezése, eljárások, intézkedések, eszközök kiválasztása.

A megelőző- előkészítő korrekciós nevelés feladata a fejlődési elmaradások visszaszorítása, enyhítése.

A tanácsadó korrekciós nevelési eljárás tartalmazza a szülők nevelési problémáinak megválaszolását, pedagógiai együttműködésük fokozását.

A felzárkóztató korrekciós nevelésre akkor van szükség, ha a gyereknél személyiségfejlődési elmaradás tapasztalható.

A fejlődési elmaradások célzott leküzdésére irányuló korrekciós nevelés tartalmazhat képesség- és személyiségkorrekciót.

A korrekciós nevelés érintheti a nevelés minden területét, mely közérthető a személyiségfejlődés és a megismerő tevékenység minden olyan területe is, ahol szükséges a fejlődési elmaradások feltérképezése, megakadályozása és megszüntetése.

A korrekciós nevelés egyik legfontosabb feladata közé tartozik a fejlődési elmaradás feltárásán és megszüntetésén kívül, a lehetséges fejlődési elmaradások meglátása, bekövetkezésének megelőzése.

A korrekciós nevelés három területen alkalmazható. *A tanulási nehézségek megléténél:* amely során olvasás (diszlexia)-, írás (diszgráfia)-, matematikatanulási (diszkalkulia) akadályok leküzdése érdekében szükséges a korrekciós nevelést alkalmazni. *A megismerő tevékenység típusainál jelentkező fejletlenség esetében:* a kognitív képességek fejlődési zavarainak leküzdését kell szolgálnia a korrekciós nevelésnek. *A magatartászavarok típusainál és személyiségfejlődési problémáknál:* a kiváltó okok feltárására és azok megszüntetésére irányul a korrekciós nevelés.

Továbbiakban a magatartászavar korrekciójával szeretnék foglalkozni. Magatartászavaroknak azokat a viselkedésmódokat nevezzük, amelyek miatt a tanulók nem tudnak beilleszkedni a szociális környezetükbe és /vagy amelyekkel megsértik az együttélés szociális normáit. (Gál-Kasik 2014)

A magatartászavaros gyerekeknél a társas magatartásuk, a mindennapi életvitelük, erkölcsi és érzelmi életük kiszámíthatatlansága alapvető problémát jelent. Kudarcot élhetnek át az óvodában és a mindennapokban egyaránt, melynek oka az átlagosnál lassabb reakcióképesség és munkatempó. Ezek következménye lehet a teljesítmény csökkenése, amely még inkább a probléma felerősödését eredményezi az egyén számára önmagával szemben.

A szorongás, amely gyakran jelen van életükben az új információ elsajátításakor, szintén a teljesítmény romlásához vezethet. A sikertelenség következtében csökken a gyermek önbizalma, magabiztossága, bátorsága, önértékelése, amelyek egy nagyobb fokú magatartászavart eredményezhetnek.

Magatartászavaros gyerek esetében nélkülözhetetlen a családi környezet megvizsgálása. A kiváltó okok nagy többsége ebből a környezetből származik.

A magatartászavarban szenvedő gyermekek pozitív adottságait fel kell ismernünk és támogató megerősítéssel azok fejlesztését kötelességünk elvégezni. (Zsidi 1999)

A magatartászavaros gyerek fogalmának definiálására többféle meghatározás olvasható.

Bödör Jenő szerint „A magatartászavar szocializációs zavar, ami a társadalmi beilleszkedéshez szükséges szerepviselkedések és velük kapcsolatos ösztönzések, ismeretek és képességek elsajátításának és alkalmazásának anomáliája, a szociális tanulás gyengesége, vagy hibái miatt a társas kapcsolatokban és együttműködésekben fellépő önszabályozási nehézség és zavar megnyilvánulása.” (Bödör 1993:105)

Kósáné a magatartászavar definíciójánál három megközelítési módot különböztet meg. (Kósáné 1989) Intézményi normák megsértésén alapuló, a gyermek magatartását vizsgáló, illetve a szociális viszonyokon alapuló viselkedészavar.

Hudra Nikoletta szerint „A viselkedészavar kifejezés gyűjtőfogalom és viszonyfogalom is egyben. Gyűjtőfogalom, mivel azokat a viselkedésbeli eltéréseket tartalmazza, amelyek bármely irányban eltérnek a normától. A normától való eltérés meghatározása azonban változó. A norma meghatározása eltérő lehet földrajzi területenként, különböző időszakokban, illetve a viselkedészavar megítélése egy adott szituációban is függ a felnőtt ember toleranciájától, intoleranciájától is.” (Hudra 2005)

A magatartászavar kialakulását több tényező befolyásolja.

Egyesek szerint a gyermek személyiségfejlődésében akadályozó hatásuk van a pszicho-szociális okoknak. (Murányi és Kabainé 1998)

Mások szerint a teljesítmény-és magatartászavart, több, egymással általában összefüggő, egy időben jelentkező bio-pszicho-szociális okok, felhalmozódása eredményezi. (Volentics 1989)

György Júlia szerint gyermek egészséges fejlődését a fiziológiai tényezők és a környezeti ártalmak veszélyeztethetik. (György 1978) Fiziológiai tényezők között a méhen belüli, a szülés alatti és a szülés utáni ártalmakat határozza meg. Környezeti ártalmakként: az anya-gyermek kapcsolat zavarait, családi légkör típusos ártalmait és a helytelen nevelésből származó ártalmakat említi.

A magatartászavarokat többféle szempontból elemezhetjük, csoportosíthatjuk.

Eredet szerint a magatartászavar lehet öröklött és környezeti ártalmak következtében létrejött.

Mérték szerint beszélhetünk enyhébb és súlyosabb magatartászavarral. Enyhébb, amikor a magatartás éretlenségéről van szó, súlyos, amikor a magatartás kifejezett fogyatékosága jellemző.

Tartósság szerint beszélhetünk időszakos és tartós magatartászavarokról.

A személyiségzféra megjelenése szerint: Motivációs szféra zavara: fejlődési zavara pl. az érdeklődés gyengesége, passzivitás, pl. a kóros érdeklődés. Érzelmi- indulati élet: az érzelmi élet éretlenségében nyilvánul meg, (pl. szorongás, dacreakció), fogyatékosága a kóros közömbösségben, félelemben, eufóriában stb. Akarati élet: akaratgyengeségben, vagy túlzott akaratosságban. A regulációs szférában: az énkép nem megfelelő, kórosan alul értékeli -, vagy túlértékeli magát. Motoros funkció zavara: túlzott aktivitás, vagy kóros lassúság. Szociális képességek: nem tűri a belső feszültséget, nem tud kapcsolatot teremteni, empátia gyengesége stb. Jellemfejlődési zavar esetén: pl. felelőtlenység, megbízhatatlanság.

Közösségbe való beilleszkedés, szembeni hatás alapján a beilleszkedési zavar lehet disszociális, aszociális és antiszociális jellegű.

Korosság szerint megkülönböztetünk olyanokat melyek pedagógiai eljárásokkal kezelhetőek, illetve melyek terápiás eljárást igényelnek.

Csoportosítást alkalmazhatunk *nevelési eljárás, tünetegyüttesek*, illetve *rendellenes viselkedésmódok* alapján is. (Bödör 1993)

A magatartászavar, ha nincs megfelelően kezelve csak újabb problémákat szül és további negatív hatásokat eredményez. A gyermek kedvezőtlenül ítéli meg helyzetét, sikertelensége következtében énképe romlik, önbi-zalma, magabiztossága csökken. A magatartászavar újabb konfliktusokat generál, negatívan befolyásolja az óvónő és a gyerek kapcsolatát. (Kósáné 1989).

A magatartászavaros gyerekek segítségre szorulnak, mert önmaguk nem tudják kezelni a helyzetet. A problémamegoldás akkor eredményes, ha a konfliktus egészét vizsgáljuk és a gyermek tetteinek okát is figyelembe vesszük. A problémák kiváltó okait őszinte beszélgetésekkel lehet a felszínre hozni. (Zsidi 1999)

Dr. Linda Metcalf (2008) szerint a gyakori védekezés és háritás figyelhető meg a rossz magatartást produkáló gyermekek esetében. Viselkedé-

süket befolyásolhatjuk, javíthatjuk, ha azonosulni tudunk a gyermekek helyzetével, cselekedetük kiváltó okaival.

A magatartászavar megszüntetésére különböző megoldási technikák fogalmazódtak meg. Ezek közül egy lehetséges változat, tennivaló menete a következő:

a) *A tünetek, kifejezési formák megfigyelése, alapos tanulmányozása*

A magatartásprobléma diagnosztizálása, mikor, kiknek a társaságban és milyen helyzetekben alakul ki.

b) *Az okok kutatása, pontosítása*

A kiváltó okok feltérképezése, majd a hozzá kapcsolódó körülmények feltárása, illetve a központi problémákon keresztül a gyermek és a család, vagy az óvoda kapcsolatának megismerése.

c) *Feltárás – elemzés: A probléma kialakulásának folyamata, pszichikus mechanizmusa*

A probléma kialakulásának menetét, tüneteit elemezve reális kép kialakítása a gyerekről.

d) *Tervkészítés*

A magatartászavar kezelésére megoldási menet kidolgozása, a családdal való közös tevékenység megfogalmazása. (Kósáné 1987)

Gordosné Szabó Anna (2004) szerint a viselkedészavar kezelésére alkalmazható speciális feladatokat a következő sorrend alapján célszerű összeállítani:

1. Diagnózis felállítása, az információk begyűjtése.
2. A meghatározó tünetek feltérképezése.
3. A tennivalók, eljárások kidolgozása.
4. Feltételek biztosítása a megoldás kivitelezéséhez.
5. A munkaprogram megvalósítása, nyomon követése, esetleges további tevékenységek megtervezése.

A pszichopedagógia a viselkedészavar kezelésére a következő eljárást alkalmazza.

1. Figyelemzavar esetén, kompenzáló-gyógyító program
2. Teljesítmény-problémák esetén, hiánypótló program
3. Önértékelési zavar esetén, preferáló megerősítő program
4. Beilleszkedési zavar, agresszív viselkedés esetén viselkedésbefolyásoló program
5. A gyermek szűkebb- tágabb környezetére irányuló tevékenység esetén, tanácsadó program. (Hoffmann - Mezeiné 2006)

Bödör Jenő a magatartászavar korrekciójára egy 6 lépéses eljárást dolgozott ki, melynek pontjai a következők: 1. megnyugtató, 2. áthangolás, 3. lebontás, 4. átnevelés, 5. profilaxis, 6. a család és az iskola közös nevelési eljárása.

1. *Megnyugtató*: a konfliktusok nyomán keletkező negatív pszichés feszültségek oldása nevelői ráhatással. Megkülönböztetünk aktív és passzív megnyugtatót. Aktív megnyugtatóról beszélünk, pl. amikor a gyereket szabad levegőre viszem, a bábozás. stb. Passzív megnyugtatóról, mikor pihentetem a gyereket, az ebéd utáni pihenő
2. *Az áthangolás* nem más, mint a negatív önértékelés áthangolása pozitív érzéssel. Ez egy komplex és gyakran időigényes korrekciós munka. Az áthangolásnál fontos szerepe van a bizalomnak, a megfelelő pedagógus- diák kapcsolatnak. Nyújtunk neki érzelmi támaszt, orientálódjunk a pozitív személyiség tulajdonságai felé, győzzük meg, hogy félelmei indokolatlanok.
3. *A magatartászavar lebontása* történhet a hibás együttműködés megszüntetésével és figyelemeltereléssel. A lebontás mindig együtt jár a felépítéssel. Ha egy csoportban már nem tudnak együttműködni, akkor kiemelem a problémát okozó gyermeket a csoportból és átvezetem egy másik csoportba.
4. *Az átnevelés* a társas együttműködéssel szemben ellenséges viszony megszüntetése, pozitív attitűdök kialakítása. Az átnevelés eszközeként használhatom: segítem a baráti kapcsolatok kialakítását, meggyőzöm az együttműködés fontosságáról stb.
5. *A profilaxis* megelőzést jelent. Megelőzöm az előre látott rendbontásokat előzetes közlésekkel, amely növeli magatartáskontrolljukat.
6. *A családdal közös nevelési eljárás kidolgozása*. A pedagógus és a szülők együttműködésén alapszik. Közös eljárások kidolgozása, nevelési tanácsadó foglalkozások megszervezése.

A magatartászavar kezelésére számos megoldási lehetőség került kidolgozásra. Természetesen attól, hogy a magatartászavarral rendelkező gyereket egy csoportba sorolják, mind mások, különbözőek. Kezelésük is más-más megoldást követel. Megfogalmazhatjuk azonban, hogy mindegyik esetben fontosak az okok feltárása, a megfelelő eljárási terv kidolgozása, megvalósításhoz a feltételek biztosítása, a folyamat nyomon követés, illetve esetleges további teendők megfogalmazása, kivitelezése.

Irodalomjegyzék

- Bödör Jenő (1993): *Korrekciós nevelés*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fraiberg, S. H. (2005): *Varázsos évek*. Budapest, Park Könyvkiadó.
- Gál Zita - Kasik László (2014): Óvodások szociálisprobléma-megoldása szülei és pedagógusai véleménye alapján. *Magyar Pedagógia*, 114 (3) 189–213.
- Gordosné Szabó Anna (2004): *Bevezető általános gyógypedagógiai ismeretek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- György Júlia (1978): *A „nehezen nevelhető” gyermek*. Budapest, Medicina Könyvkiadó.
- Hoffmann Judit - Mezeiné Isépy Mária (2006): *Gyógypedagógiai alapismeretek*. Pécs, Comenius Kft.
- Hudra Nikoletta (2005): A viselkedészavar megítélése az alsó tagozatban. Új Pedagógiai Szemle, január.
- Kasik László (2015): *Személyközi problémák és megoldásuk*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Kasik László (Szerk.) (2017): *Társas problémák és megoldásuk 3-7 évesek körében*. Szeged, Mozaik Kiadó.
- Kósáné Ormai Vera (1989): *Beilleszkedési nehézségek és az iskola*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Kozma Béla (2001): *Pedagógia II. Neveléstudományi alapismeretek*. Pécs, Comenius Bt.
- Linda Metcalf (2008): *Megoldásközpontú tanítás*. h.n., Alexandra Kiadó.
- Murányi- Kovács Endréné - Kabainé Huszka Antónia (1998): *A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Török Balázs (2005): Óvodák és szülők. Vonzások és választások. *Educatio*, 4. 787–804.
- Zsidi Zoltán (1999): *Hagyjuk sorsára? Magatartászavar fiatalokban*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Zsolnai Anikó (2001): *Kötődés és nevelés*. Budapest, Eötvös Kiadó.
- Volentics Anna (1989): *Ismeretek a pszichopedagógia köréből*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

A „normalitás keretei” az intézményben élő sérült személyek életében

Bevezetés

A kutatási téma meghatározása: Értelmileg akadályozott felnőttek életminőség vizsgálata, normalizációs lehetőségei, különös tekintettel az önálló életvitelre, Nyíregyháza szociális intézményeiben (ápoló-gondozó otthoni, lakóotthoni vizsgálat keretében)

A vizsgálatom központi területe elsődlegesen az önálló életvitel megszerzésének és megőrzésének lehetőségei az ápoló-gondozó intézményi és lakóotthoni keretek között, a különböző fenntartói háttérrel vizsgálva /lehetőségek, felszereltség, finanszírozás stb.../

A kérdés főként az, hogy a **sajátságos szervezeti struktúra és fenntartói különbségekből adódó háttér** - mint kiindulópont - milyen lehetőségeket teremt az értelmi sérüléssel küzdő felnőtt emberek számára.

Mennyire van lehetőségük **saját maguknak irányítaniuk életüket**, mennyire **enged önállósodni** az intézmény, illetve, hogy van-e különbség a szakosított ellátás két igen jellegzetes típusának ellátásában?

Kutatási témám fő vezérelve a gyakorlatban szerzett tapasztalataim tudományos oldalról való megközelítése, mely révén a tudomány eszközeivel lehet rávilágítani a fogyatékkal élő személyek hátrányainak háttérére, és ezáltal közelebb jutni ezen akadályok leküzdésének megvalósításához, vagy legalábbis csökkentéséhez.

A statisztikai adatokból is nyilvánvalóvá válik, hogy az intézményi lét nagyszámú sérült embert érint, mely szerint az utóbbi népszámlálási adatok alapján látható, hogy több mint 16 ezer fő éli mindennapjait ilyen körülmények között. A fő kérdés, hogy ezen felnőtt személyek milyen életminőségben élik mindennapjaikat, hogyan befolyásolja életvitelüket az olykor – és sok esetben - igen korlátozó környezet, a házirend, a szak-

emberek? Mennyiben tér el életvitelük a családban élő társaikhoz képest, akadályozottságukból adódóan mennyire korlátozza őket környezetük az önálló döntéshozatalukban, önálló életvitelükben?

Kutatásom során ezekre a kérdésekre kerestem a választ, hogy eredményeimmel elősegíthessem a már folyamatban lévő tendenciát, mely a normalizációs elv valódi gyakorlatba történő átültetését igyekszik megvalósítani.

I. A fogyatékossgal élő felnőtt személyek intézményi életkörülményei

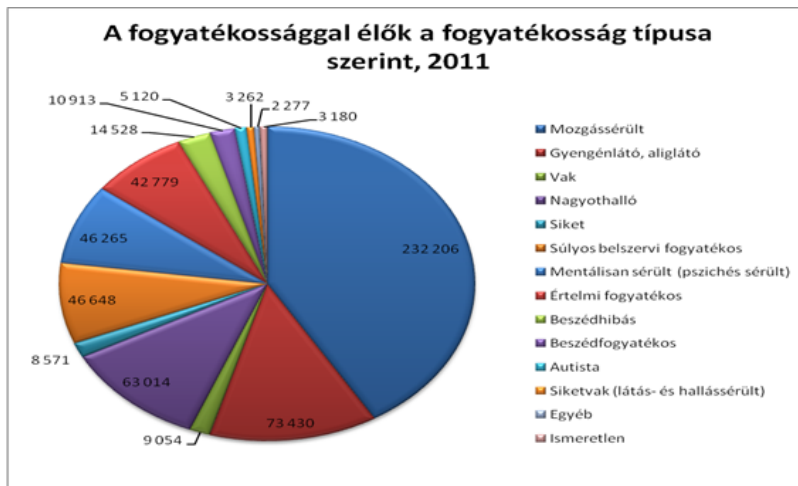
I.1. Fogyatékossg számokban

A fogyatékossgal élő személy – bármely sérültség esetén egész életét egy „más létben” éli, élete során mindig akadályokkal fogja szembetalálni magát, és naponta szembesül a többiektől eltérő állapotával. Azt, hogy a körülette lévő környezet ezt mennyire érzékelteti, milyen mértékben korlátozó, vagy segítő, nagyban befolyásolja a személy élőhelye. A legszerencsésebbek egy óvó-védő családi háttérben élhetnek mindennapjaikat, mely azért szintén hordoz magában negatívumokat, mint például a túlgondozás – ahogyan a szakemberek megfogalmazzák.

Az intézményi lét azonban mégis sokkal több sérülést okozhat az amúgy is már komoly akadályokkal küzdő felnőttek számára. Egy több száz fős intézményben is lehet az egyén magányos, beszűkülhet a környezete, gondolkodása, önellátási törekvései csökkenhetnek. Fogyatékos szerepe, függősége, az erőteljes beszabályozottság következményeként felerősödik. A fogyatékos személy mindennapi problémáit, küzdelmét leginkább ő maga tudja megfogalmazni, amelyre némi – bár igen szűkös –lehetőséget nyújt a teljes lakosság körében végzett népszámlálási adatbázis készítése, melyből megismerhetjük létszámukat, összetételüket, korlátozottságuk mértékét.¹

- I. A következő diagram jól érzékelteti a fogyatékkal élő személyek típus szerinti összetételét, és azt, hogy valójában milyen széleskörű népességrétegről beszélünk.

¹ DEMETER, (1998).

1. ábra saját szerkesztés, Forrás: 2011. évi Népszámlálási adatok!

2. A következő adatsor összevetésében jól érzékelhetőek a korcsoportonkénti különbségek a két utolsó népszámlálási felmérések vonatkozásában. Jól látható, hogy az első vizsgálathoz képest a 2011-es adatok már újabb kategóriákat is tartalmaznak, mint például az autisták és a mentálisan sérültek típusait is.

	20-29	30-39	40-49	50-59
Fogyatékossg típusa				
	2001			
Mozgássérült	6708	9953	30816	49846
Vak	514	479	910	1343
Értelmi fogyatékos	10870	8482	8151	5902
Siket	1196	1420	1672	1671
Fogyatékossgal élők	32916	37496	84335	120900
	2011			
Mozgássérült	5256	9573	16861	50416
Vak	457	699	780	1358
Értelmi fogyatékos	7307	7719	6076	5182
Autista	1071	364	165	88
Mentálisan sérült	2804	5216	7392	12770
Siket	645	1025	1190	1544
Fogyatékossgal élők	23059	33817	45102	98384

2. ábra: saját szerkesztés, 2011. évi népszámlálási adatok, KSH/

1.2. Fogalommeghatározások

A fogyatékoság megélése nagyban függ attól, hogy a társadalom hogyan határozza meg a fogyatékoság fogalmát, és kit tekint fogyatékkal élőknek, és hogy mindezt nem személyes szerencsétlenségként, karitatív lehetőségként, vagy csupán orvosi feladatként definiálja. A fogyatékoságot az egyén másként, kirekesztettként, különbként éli meg. A fogyatékoságot társadalmilag konstruált identitásként, valamint reprezentációs rendszerként fogja fel a társadalom, ezáltal a fogyatékos személy a társadalom részévé válik, így a hangsúly a hatalmi viszonyokon, a diszkriminációkon, az elnyomáson, és a társadalmi viszonyokon áll.²

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) 1993. december 20. 48/96. számú határozata így határozta meg a fogyatékoság fogalmát: „A világ tetszőleges országának bármely népességcsoportjában előforduló nagyszámú különböző funkcionális korlátozottság. A fogyatékoság okozója lehet fizikai, értelmi vagy érzékszervi károsodás, egészségi állapot vagy lelki betegség.”³

A határozat továbbá még azt is kimondja, hogy a fogyatékoság az egészségi állapotban fellépő veszteségként értelmezhető, melynek jellemzője, bizonyos képességek sérülése, vagy akár megszűnése, amely az egész életre hatással van. A fogalom lényege, hogy bizonyos működések károsodnak, mely a csekély mértéktől, az igen súlyosig is terjedhet, lehet akár összetett jellegű is, de az bizonyos, hogy egy egész életre szóló állapot.

Az újabb fogalom már az alábbiakat tartalmazza, amelyet a WHO 2001-ben alkotott meg a funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozásában, és amelyben már megjelenik a szociális és orvosi minta is. Ebben a fogalomrendszerben már szerepel az ok-okozati összefüggés is. A fogyatékoság, mint gyűjtőfogalom nemcsak károsodást, hanem a tevékenységek akadályozottságát, illetőleg a részvétel korlátozottságát is magában foglalja. Az *orvosi felfogásban* a lényeg a fogyatékoság gondozása, kezelése, rehabilitációja, valamint a személyes attitűdök megváltoztatása. A *szociális felfogásban* viszont a fő kérdés a szemlélet, a viszonyulás kérdése, ebből adódóan közösségi átalakulást igényel, a politikában pedig az emberi jogok témájává válik, így lesz a fogyatékoság a politika tárgya.⁴ A nem-

2 Fogyatékoságtudományi fogalomtár, (2009).

3 CHIKÁN, (2001).

4 BODNÁR, (2012).

zetközi megállapodás alapvető jogforrása az Egyesült Nemzetek keretében 2006. december 13-án New Yorkban elfogadott és Magyarországon 2007. évi XCII. törvényben kihirdetett „Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv.” Ezen jogszabályok egyik legfontosabb alapelve a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalma, amely az emberi méltóság és az emberi érték megsértését jelentené.

A fogyatékossgal egy változó fogalom, amely a fogyatékkal élők és az attitűdbeli, valamint a környezeti akadályok egyfajta kölcsönhatásának a következménye, amely révén a fogyatékos személy gátolva van a társadalomban való teljes, hatékony részvételben. Az akadályozottság mértékét leginkább maga a személy és az őt közvetlenül ellátó, gondozó környezet érzékeli.

1.3. A fogyatékossgal társadalmi értelmezései

A történeti fogalomalkotást vizsgálva megállapítható, hogy elsődlegesen a fogyatékossgalot, mint betegséget azonosították, egyenlő volt egyfajta betegszereppel, ez például az egészségpszociológiában is megjelenik. A beteg egy legitim helyzetben lévő, törvényes státusz, aki mentesítve van bizonyos tevékenységektől, mindemelllett szükségszerű a beteg ellátásához az orvosi segítség, és ez a helyzet, állapot javítható, vagy akár megszüntethető.

A fogyatékossgal viszont más, hiszen a fogyatékkal élő személy állapota nem változtatható meg, nem szüntethető meg, nem gyógyítható, egy változatlan, örök állapot, ezáltal válik a fogyatékos személy védtelenné, kiszolgáltatottá. Az ő helyzetében a betegszerep egy egész életre szól.⁵

A fogyatékos emberre, illetve a fogyatékos létre használható legfontosabb kifejezés talán az, hogy „más.” Ez a lét nem több, nem kevesebb, mint az egészséges emberi lété, csak és kizárólag „más”. Mindemelllett nagyon fontos, hogy a fogyatékos személy ebben a „más” létben segítségre szorul. A következőekben nézzünk tehát néhány fontos alapvetel a fogyatékos személyekkel kapcsolatosan:

- a viszonyulás egyik lényeges pontja, hogy a „más” személyt olyanak kell elfogadni, amilyen,
- mindemelllett olyanak is el kell fogadnunk, amilyené lehetne, itt lesz tehát kiemelt tényező a segítség és a rehabilitáció,

⁵ KÁLMÁN, KÖNCZEI, (2002).

- a harmadik lényeges szempont továbbá: a rehabilitáció résztvevője maga a sérült ember, tehát rá kell, hogy irányuljon a tevékenység, ő lesz a központi szereplője ennek.⁶

Ezen szempontok figyelembevétele és szem előtt tartása segíti a fogyatékos társadalmat céljaik elérésében, életminőségük javításában.

2.1. Társadalmi megítélés

Az emberi életet és fejlődést befolyásoló károsodások, fogyatékoságok a különböző korokban sokféleképpen ugyan, de mindig befolyásolták az emberek hozzáállását, szemléletét, gondolkodását. Az egyes időszakokban eltérő módon voltak képesek feldolgozni, megbirkózni ezzel a különleges állapottal, ez a fajta gondolkodásmód pedig befolyással van az adott társadalomban élő fogyatékos személy életére, életének minőségére. Olykor igen szélsőséges reagálási módokat is találhatunk (pl.: Taigetosz hegyéről letaszítás, olykor viszont tisztelet megbecsülés jellemezte a hozzájuk fűződő viszonyt pl.: valamiféle Isteni csodaként való tisztelet megjelenése.) A fogyatékos személyek csoportjain belül is az értelmi akadályozott személyek azok, akik mindig még külön nehézségekkel is szembenéztek az állapotukból kifolyólag. Ahogy Jean Vanier fogalmaz: „Az értelmi fogyatékos emberek talányt jelentenek a társadalmak szemében. Pusztán létük is számtalan megválaszolatlan kérdést vet fel. Nehéz meglátni életük értelmét. Mivel akaratukat és értelmüket nem képesek kifejleszteni, életük gyakran meddőnek és haszontalannak tűnik. Jól szervezett, bonyolult szerkezetű társadalmunk csupán gazdasági tehernek tekinti őket. Jelenlétük zavaró mások számára!”⁷. A károsodott, fogyatékos ember ugyan kérhet támogatást, segítséget, de gyakran kap mindemellett kizárást, elutasítást, leértékelést.

Ezek a nézetek a köztudatban jelenleg is megvannak, talán nem ki-mondva, de az előítéletekben megjelennek a mai napig. A fogyatékos emberekkel foglalkozó segítő szakembereknek is szembe kell nézniük ezekkel az előítéletekkel.

⁶ ZÁSZKALICZKY, (1987).

⁷ JEAN VANIER (1993): 18.

2.2. Emberi méltóság és fogyatékoság

Az emberi méltóság, mint alapvető jog 1948-ban jelenik meg az Emberi Jogok Nyilatkozatában, melyet az Egyesült Nemzetek Szervezetében került megfogalmazásra. A Nyilatkozat kifejezi az ENSZ népeinek alapvető hitét az emberi jogokban, az emberi méltóság értékében. Az Európai Unió által megfogalmazott alapvető Emberi Jogok Chartájában (2000. Nizza) az emberi méltóság külön fejezetet kapott. Ehhez kapcsolódóan fontos azonban megjegyeznünk, hogy az ember az alapvető emberi jogait nem a társadalomtól vagy államtól kapja, hanem ezek a jogok veleszületettek, méltóságból fakadó értékek.

Ehhez kapcsolódva a magyar törvénykezés jogszabályban mondja a fogyatékos személyekre vonatkozóan az alábbiakat:

„A fogyatékos személyek a társadalom egyenlő méltóságú és egyenrangú tagjai, akik a mindenkit megillető jogokkal és lehetőségekkel csak jelentős nehézségek árán, vagy egyáltalán nem képesek élni.”⁸

Mit értünk az egyenlő és emberi méltóság kifejezése alatt, és mit is jelent ez a fogyatékos emberek életében? Hogyan lehet erősíteni az értelmi fogyatékosággal élők esetében ezt az értéket, hogyan befolyásolja a társadalmi környezet a fogyatékkal élő egyént? Az emberi méltóság talán leginkább, mint megbecsültség, mint társadalmi helyzet, mint rang vagy elismertség jelenik meg, amelyek az ember belső értékeire vonatkoznak. Tehát ebből a nézőpontból az emberi lény egy sajátossága. Más szemszögből vizsgálva azonban az ember önmagára vonatkoztatva úgy foghatja fel a méltóságot, mint értelmes cselekedetet, azt, hogy képes értelmes dolgokat véghezvinni, van eredménye annak, amit csinál, önérzete erősödik ezáltal. Ebből a gondolkodásmódból kiindulva azt látjuk, hogy ez egyaránt vonatkozik a károsodással élőkre és az egészségesekre is. Itt már az is sértő lehet, hogy elkülönítjük a sérülteket az egészségesektől, ezáltal már sérülhet a méltóságuk, sőt így a közös léttől is megfoszthatjuk őket.

Dizseri Tamás gondolataival tolmácsolva: „Az ember méltósága egyre kisebb körben, egyre kevesebb embernek jelent értéket. Különösen igaz ez, ha az ember állapotából erre csak nagyon tudatosan következtethetünk. Az ember méltósága önérték, mely hitünk szerint teremtett voltából fakad, s Isten ajándéka minden teremtmény számára. Ezt a méltóságot gyakran szakadék választja el az ember állapotától s mi, akik segítő szakmában

8 A fogyatékos személyek jogairól szóló 1998. évi XXVI. törvény preambuluma

dolgozunk, tudjuk, hogy ezt a szakadékot csak az irgalom, a megbocsátás, a cselekvésre indító szeretet hidalja át. Az embert méltósága, hitünk szerint, fogantatástól megilleti, s még a halálon túl is elkíséri.”⁹

Az egyenlő méltóság az értelmi akadályozottsággal élők esetében még nehezebben értelmezhető. Talán azt nehéz megérteni, hogy kevésbé értelmes, gyenge képességű egyénnek is egyenlő méltósága van az okossal, széppel, erőssel szemben. Filozófiai szempontból vizsgálva, Nyíri szavaival értelmezve a személy önérték, tehát önmagában van értelme és értéke.¹⁰ Ezek alapján az önértéket értelmezve, azt mondhatjuk, hogy a személyt nem a képességei, a teljesítménye vagy szorgalma alapján kell minősíteni, jogai nem abból következnek, ami tesz, vagy amit elér az életben, hanem csakis abból adódik az alapvető értéke, hogy él, létezik. Ebből következik, hogy az egyenlő jogok mindenkit megilletnek, mindenkinek azonos mértékben „járnak”, akkor is, ha ép, és akkor is, ha sérült.

A jelenkor mindennapjaiban azonban az emberi méltóság érvényesítése sok nehézségbe ütközik, ha csak abból indulunk ki, hogy a gazdasági szempontok alapján a teljesítőképesség meghatározó jellegű érték.¹¹

3.1. A felnőtté válás nehézségei a sérült fiatal életében

Felnőtté válni, a felnőtt szerepet és annak elvárásait teljesíteni egy egészséges, ép személynek sem könnyű. A felnőtté válás kríziseit elsősorban a kommunikáció nehézségei, a nemi szerepek elsajátítása, a pályaválasztás, az identitás megtalálása jelenti. Komoly gondot jelent a sérült személy életében továbbá a megfelelő pár megtalálása, a családalapítás, a munkavállalás, az egzisztenciateremtés. A modern társadalom éles határvonalat húz a gyermek- és felnőttkor közé, elkülöníti az élettereket, mint pl.: iskola, munkahely stb.

A felnőtté válás során a gyermek el kell, hogy sajátítsa az önálló életvitelhez, az alkalmazkodáshoz szükséges képességeket, továbbá az elfogadott viselkedésformákat, normákat, szerepeket, és képessé kell válnia a követelményeknek való megfelelésre. Ekkor jelenik meg az önálló életvitel lehetősége, az alkotó munkatevékenység végzése, társadalmi szerepek vállalása. Mindezen lehetőségek és új szerepek betöltése az értelmileg sérült fiatalok körében akadályozott, mely különböző mértékben tetten érhető a

⁹ DIZSERI TAMÁS (1996): 192.

¹⁰ NYÍRI KRISTÓF, (1990).

¹¹ HAEBERLIN, (1985).

cselekvőképesség korlátozásában, ami elsősorban az érintettek érdekében történik, hiszen az értelmi képesség befolyásoltsága okán problémák jelennek meg a kommunikáció, a beszéd, a társas kapcsolatok, a megértés és irányítás területén.¹²

A felnőttkor alapvetően nem értékek csoportjába tartozik, hanem ez egy életkori kategória, amelyhez mindenkinek joga van, mindenkit megillet az, hogy életkorának megfelelő környezetben, megfelelő bánásmódban élje életét. Lényeges szempont, hogy gyakorolhassa a felnőtt szerepeit, kihasználhassa a meglévő képességeit és lehetősége legyen ezek fejlesztésére is. Ez komoly gondot jelenthet az értelmileg akadályozott fiatal esetében, hiszen sem a kommunikációja, sem az értelmi képessége, sem a készségei nem állnak szinkronban az életkorával, mivel attól jóval elmaradnak. A szintbeli különbséget - az életkor és a képességek tekintetében – a segítő munka során kell kompenzálni, amelyhez megfelelő szintű támogatásra van szüksége a fiatalnak.

A segítő tevékenység során hangsúlyos a partnerség kialakítása, továbbá „az önérvényesítés, a megerősítés, és a hatalommal való felruházás, melyek lehetővé teszik a sérült ember számára, hogy beleszóljon az életének a történéseibe, egészen a mindennapi gondozástól, az életvezetésen keresztül a jövőbeli tervekig. Támogatja, serkenti az aktivitását, cselekvéseit, számít rá, hogy részvételével hozzájárul környezetének alakításához. Felelősséget vállal, az őt és a közösséget érintő döntésekben részt vesz.”¹³

Fontos azonban látnunk, hogy egészséges, ép értelmű fiatal esetében is krízisekkel terhelt a felnőtté válás megélése, tehát ebből adódóan az értelmi sérült személy a személyiségfejlődés során többszörös hátránnyal indul, mely egész életén át meghatározó lesz. Ebben az esetben jellemző, hogy a mentális kor lényegesen elmarad az életkortól, továbbá a szükségletek és képességek fejlettsége is elmaradást mutat. Az elmaradás mértékétől függ, hogy mennyire vannak jelen a korábbi életkorok szükségletei, milyen mértékű a külső környezeti ingerek feldolgozása, milyen szintű a kommunikáció, és ezek a képességek hogyan tudnak megfelelni a felnőtt szerephez kapcsolódó elvárásokkal (párkapcsolat, gyerekvállalás, önálló életvitel). Ebből adódik az, hogy az értelmileg sérült felnőttek biztonságérzete jóval elmarad az elvárttól, és ezért reagálnak a változásokra olyan intenzíven.¹⁴

12 ZOLNAI, (2009).

13 NATASHA GLAUTIER (2004): Fogyatékosság, identitás és befogadás.

14 ZOLNAI, (2009).

3.2. Pszichológiai támogatás lehetősége és szerepe a sérült fiatalok körében

Mára felnőtt egy olyan generáció, akiknek a szülei már ismerték és igénybe is vették a korai gondozás és tanácsadás nyújtotta lehetőségeket, ezáltal aktívan részt vettek gyermekük fejlesztésében, megismerték a diagnózisuk hátterét, és minél szélesebb körű ismereteket szereztek a fejlesztés lehetőségeiről.

Az értelmi sérült személyek többsége még felnőtt korában sem egyedül, hanem vagy gondozóval vagy pedig a saját maga alapította családdal él, így a pszichés problémákat a családtagoknak, vagy a sérülteket gondozó segítőknek kell **észrevenniük**. Sokszor a probléma észlelése és kezelés igénylése is rájuk hárul. A magatartási problémák kezeléséhez sok esetben nem is szükséges pszichológiai beavatkozás, gyakran a mindennapi élethelyzetben történő változtatások segítenek.

A legfontosabb az intenzív odafigyelés, a tartalmas napirend és megfelelő környezeti ingerek kialakítása, az egyéni érdeklődésnek megfelelő elfoglaltság biztosítása, a megfelelő és az egyén számára elvégezhető munkaforma megtalálása, de a hasznos szabadidőtöltés is lehet az alapja a lelki egészség megőrzésének. Mindezek mellett lényeges az emberi kapcsolatok megléte, amelyek elősegítik a beilleszkedési és a magatartási problémák megelőzését. Az intézményi élet során elsősorban a segítők, gyógypedagógusok töltenek be jelentős szerepet abban, hogy elősegítsék az „én” megfelelő kialakulását, és támogató, elfogadó környezetet biztosítsanak az egyén számára. A nagyobb létszámú szociális otthonokban a gondozók együttesének feladata a segítői elv kialakítása és betartása, mellyel elősegíthetik a kliensek lelki egészségét, ezért is működnek mentálhigiénés csoportok ezekben az intézményekben. Az egyénre szabott fejlesztési terveknek is ez a szerepe, illetve kiegészíthetőek még egyéb terápiás eszközökkel is.

A súlyosabban sérült személyek esetében azonban elsősorban a rítusoknak, szokásoknak van jelentős szerepe az énjük megerősítésében, csoportba való beilleszkedésükben. A szokások kialakítása és megtartása meghatározó az egyén és társak szempontjából is, továbbá a szokások rendszere felnőttkorban is eszköze a fejlesztésnek. Arra azonban figyelni kell, hogy nehogy megmerevedjenek ezek a szokások, mert ebben az esetben akadályozhatják az alkalmazkodást. Minden kedvező környezeti hatás mellett is

jelentkezhetnek pszichés problémák, és itt a környezetnek jelentős kulcsfontosságú szerepe van.¹⁵

Sok esetben a magatartási problémák hátterében az olyan rossz döntések állnak, mint például kedvezőtlen választások, a szobát, a szobatársat stb. illetően. Negatívan befolyásolja a munkatevékenységet, ha nem abba a munkacsoportba kerül a fiatal ahová szeretne, és ezen események hatására, akár fizikai, akár pszichés romlás is bekövetkezhet, amiből sokszor arra a következtetésre jut a környezet, hogy nem is érdemes a fiatalt bevonni a döntésekbe. A negatív feltételezések pedig az elvárások csökkenése miatt még kedvezőtlenebb helyzetet hoznak létre (pl.: reakciók gyengülése, indíték szegénység). A korlátozásokra, az élményektől való megfosztottságra a reakció sokszor passzivitás, vagy egy megelőző fejlődési állapotba való visszatérés formájában mutatkozik meg, esetlegesen nagyfokú passzivitás, vagy akár fizikai tünetek is megjelennek. Gyakran előfordul, hogy a környezet ezt félre értelmezi, és akár gyógyszeres kezelésben látja a probléma megoldásának módját.

„Önbeteljesítő jóslatként” írják le azt a folyamatot, amikor egy negatív kör indul be, mely szerint az akadályozott személy esetében a szükségesnél alacsonyabb elvárásokat támaszt a környezet, ezáltal sokkal kevesebb lehetőséget biztosít a sérült személy számára. Ennek következménye a gyenge teljesítmény, a fejlődés elmaradása, és alacsony készség szint kialakulása lesz.

A sérült személlyel együtt kialakított környezetben fejleszhető az alkalmazkodó képesség, a készségek társas kapcsolatban, együttműködésben alakulhatnak ki, mindezek lehetővé teszik, hogy a sérült személy kompetensnek, eredményesnek érezhesse magát. Amennyiben azonban a segítők a gyakran tapasztalt túlgondozás csapdájába esnek, sokkal nagyobb passzivitásra kényszerül a fiatal, ezáltal képességeit nem élheti ki, illetve meg.

Éppen ezért fontos a segítség tervszerű, állapothoz igazított fokozott csökkentése, az ellenőrzések visszavonása, és a rutinok kialakítása a minél önállóbb életvitel kiformalódásának érdekében, mely elősegítheti a normalizáció megvalósulását.¹⁶

¹⁵ KÖNCZEI, (1992).

¹⁶ JÁSZBERÉNYI, (1997).

Felhasznált irodalom:

- Demeter Miklós (1998): A tartós bentlakást biztosító állami (önkormányzati) fenntartású intézetek és a bennük élő értelmi fogyatékos felnőttek jellemzői –különös tekintettel az eddigi és a folyamatban lévő 52 Központi Statisztikai Hivatal _ Népszámlálás, 2011 kitagolási kezdeményezésekre. In: A függőségtől az autonómiáig. Kézenfogva Alapítvány, Budapest
- Dizsery Tamás (1995): „Az ember méltósága, az ember állapota” in: Kézenfogva Nemzetközi Konferencia, Sérült ember a családban, Lilafüred,
- Fogyatékoságtudományi Fogalomtár (2009.) Budapest: Eötvös Lóránd Tudományegyetem BGGYK
- Haerberlin, U (1985): Allgemeine Heilpädagogik, Bern –Stuttgart
- Jászberényi Márta: Gyógypedagógia és szupervízió, Pszichoterápia 1997 (2): 87-99.
- Kálmán Zsófia - Könczei György (2002) A Taigetosztól az esélyegyenlőségig, Budapest: Osiris
- Könczei György (1992): Fogyatékosok a társadalomban. Újabb adalékok a kirekesztettség anatómiájához. Budapest, Gondolat Kiadó
- Kullmann Lajos: Funkcionális diagnosztika a gyógypedagógiában és a medicinában. In: Gyógypedagógiai Szemle, Különszám, 2006. 68-76.
- Népszámlálás 2011. Módszertani megjegyzések, fogalmak, 17. oldal
- Zászkaliczky Péter (1998): A függőségtől az autonómiáig, Budapest, Kézenfogva Alapítvány,
- Zolnai Erika (2009.): A felnőtté válás pszichológiai mozzanata (11-58), in: Felnőtt élet, Budapest, Kézenfogva Alapítvány

A görögkatolikus oktatás és nevelésügy a püspöki rendelkezések és a korabeli sajtó tükrében (1913-1948)

I. A püspökök oktatás- és nevelésüggyel kapcsolatos rendelkezései

A katolikus egyház oktatási és nevelési intézményei esetén vagy az egyházmegye, vagy az adott szerzetesrend az iskola fenntartója. A Hajdúdorogi Egyházmegye 1912-es megalapításától kezdve az államosításig a görögkatolikus fenntartású oktatási intézmények működésének irányvonalait az állami rendelkezéseken kívül/mellett (?) a megyéspüspökök körleveleiben megfogalmazott rendelkezések határozták meg, alapul véve Magyar Püspöki Kar rendelkezéseit. Jelen időszakban Miklósy István (1912-1937) és Dudás Miklós (1939-1972) megyéspüspökök rendelkezései voltak meghatározóak az oktatás és nevelés ügyével kapcsolatban.

A Görögkatolikus Püspöki Levéltárában az 1913., 1914., 1916., 1917., 1918., 1922., 1923., 1924., 1925., 1928., 1929., 1931., 1932., 1934., 1936., 1939., 1940., 1941., 1942., 1943., 1944., 1946., 1947., 1948. évi püspöki körlevelek maradtak fenn ebből az időszakból, ezeket tudtuk alapul venni az elemzés során.

Összesen 166 darab rendelkezés született ebben az időszakban, amik kifejezetten a görögkatolikus oktatáshoz, neveléshez kapcsolódtak. Ebből 122 Miklósy István és 44 Dudás Miklós nevéhez köthető. A rendelkezésekből 131 darab tíz nagy téma köré csoportosítható (1. táblázat):

1. táblázat: Miklósy és Dudás hajdúdorogi megyéspüspökök rendelkezései tematikus megoszlásban (db)

Témák	Rendelkezések száma (db)
Tanítók	48
Tanügyi szabályozás	10
Iskolai adminisztráció vezetése	20
Tanmenetek, tankönyvek	16
Iskolaépület	14
Új intézmény alapítása	2
Iskolafenntartás	4
Statisztikai adatok bekérése	4
Könyvtár	2
Gyűjtés valamilyen célra	11

Forrás: Püspöki körlevelek, 1913-1948

A tanügyi szabályozás esetén alapvetően a vallási és közoktatásügyi miniszter nevével fémjelzett törvényeket, rendeleteket, illetve a Magyar Püspöki Kar rendelkezéseit közvetítette a két püspök a papság felé a körleveleiben. Ez elsősorban a tanügyi szabályozásra és az iskolai adminisztráció területére terjedt ki.

A tankönyvek területén a Szent István Könyvkiadó könyveit, később a saját görögkatolikus tankönyveket ajánlották.

Az iskolaépülettel kapcsolatos rendelkezések nagy része az iskolaépület valamilyen célra történő átadásáról szólt, pl. hadi célokra, napközi otthonos célokra, szabad oktatási célokra, továbbá nyaraltatási célokra. Négy esetben kért a két egyházi vezető részletes kimutatást a papságtól az egyházközsége területén található iskoláról.

Mind a két megyéspüspök nagy gondot fordított a gyűjtésre, pl. háborús árvák vagy az elszegényedett kárpátaljai falvak számára. Két esetben az iskolai könyvtárakkal kapcsolatban is adtak iránymutatást.

A legnagyobb körültekintéssel a tanítók sorsa felől rendelkeztek a püspökök, 48 rendelkezés született velük kapcsolatban (2. táblázat).

2. táblázat: Miklósy és Dudás hajdúdorogi megyéspüspök tanítókkal kapcsolatos rendelkezéseinek tematikus megoszlása számszerűsítve (db)
(saját készítés)

Témák	Rendelkezések száma (db)
bérezés, járandóság	16
helyettesítés	2
továbbképzés	4
lakás, kert	3
segélyezés	1
minősítés	3
alkalmazási feltételek	6
új állások megszervezése	5
jövedelem felülvizsgálat	5
lelkigyakorlat	3

Forrás: Püspöki körlevelek, 1913-1948

A tanítókat érintő rendelkezések nagy része a bérezésükre vonatkozott. További irányvonalakat a továbbképzésükkel, lelkigyakorlataikkal kapcsolatban határoztak meg az egyházi vezetők, az alkalmazás feltételeinek körülhatárolása, illetve a minősítések mellett.

Az iskolák államosításának hírére mind Mindszenty József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek, mind Dudás Miklós, a Hajdúdorogi Egyházmegye akkor regnáló megyéspüspöke körlevél formájában reagált, amely felolvasandó volt a templomokban a hívek körében.

Mind a két egyházi vezető nagy fájdalomként és veszteségként jellemezte a katolikus iskolák államosítását, külön kiemelve a szerzetes tanárok lehetetlenné vált helyzetét. Összességében mind a két püspök arra bízta a híveit, hogy a család, az egyházközösség és a templom keretein belül folyassák gyermekeik keresztény szellemiségű nevelését.

2. Az oktatás és nevelés kérdése a korabeli görögkatolikus sajtóban

Tekintettel arra a tényre, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye szinte mindegyik parókiáján működött az egyházmegye által fenntartott görög-

katolikus felekezeti iskola, így a görögkatolikus sajtóorgánumok rendszeresen és tematikusan is beszámoltak a tanügyi eseményekről.

Kifejezetten a görögkatolikus oktatás-nevelés támogatására jött létre a Görög katolikus Népiskola és a Görögkatolikus Tanító című folyóirat.

A Görög katolikus Népiskola (szerk. Melles Gyula) a Görög katolikus Kántortanító Egyesület közlönye volt, amely kezdetben Ungváron, majd 1921-től Máriapócson jelent meg. Minden szám a hivatalos közleményekkel kezdődött, amelyek általában az oktatásirányítással, illetve az iskolai adminisztrációval kapcsolatos változásokról adtak tájékoztatást. Ezt az aktuálisan kitüntetettekről való megemlékezés követte. A folyóirat mindig tartalmazott egy vezércikket, amely értékelt valamilyen eseményt vagy körvonalazta a görögkatolikus oktatás jövőjét. Ezután didaktikai tartalmú cikkek következtek, mindig volt egy elméleti és egy gyakorlati kérdés tárgyalása. Számos esetben konkrét óravázlattal segítették a tanítók munkáját. Végül a Szerkesztői üzenetek és egyéb hírek is helyet kaptak az újságban.

A másik folyóirat, ami kifejezetten a görögkatolikus oktatás-nevelés ügyének segítésére jött létre, a Görögkatolikus Tanító címet viselte. Nyíregyházán került kiadásra havi rendszerességgel, mint a Görög katolikus Tanítók Országos Egyesületének hivatalos közlönye.

A vezércikket nagyobb részben az egyházmegye főtanfelügyelője írta valamilyen buzdító céllal: „Szeressük hivatásunkat”¹, „Szózat a görögkatolikus magyarsághoz”², „A haladás útján”³. A folyóiratnak mindig volt egy „Paedagógia” elnevezésű rovata, amely pedagógiai témájú kérdéseket boncolgatott. Időnként a tanterv anyagához vagy a törvényi rendszabályokhoz kapcsolódóan, máskor konkrét, gyakorlati helyzetek megoldásához adott útmutatót.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye már megalakulásától kezdve folyamatosan a saját identitásának a kialakításán fáradozott, ezt a folyamatot mind a püspökök, mind pedig a korabeli görögkatolikus sajtó támogatta.

Rendszeres rovata volt még a Budapesti Szent Miklós Agapé Társaságnak is. Megjelent benne egy kis irodalom, könyvajánlás, illetve az egyházmegye oktatásügyének hírei.

1 Bányai 1926: 2

2 Bilkei Gorzó 1927:2

3 Reskó 1928:1

A görögkatolikus népoktatást a Tanügyi hírek és a Görögkatolikus Iskola elnevezésű rovatával támogatta még a Görögkatolikus Szemle című, havonta megjelenő folyóirat. A Tanügyi hírek mindig az aktuális tanítói kinevezéseket, az új tanítói állásokat, tanítói nagygyűlésekről készített beszámolókat tartalmazta. A Görögkatolikus Iskola rovat a Görögkatolikus Tanítók rovata, amelynek vezércikkét nagy részben Mátyás József rovatvezető írta, s leginkább a tanítói hivatás kérdéskörét boncolgatta. Ezen kívül a rovat alkalmas volt arra, hogy a görögkatolikus oktatás-nevelés eseményeiről hírt adjon, illetve értékelje azokat.

A Görögkatholikus Tudósító Nevelésügy elnevezésű rovata is havi rendszerességgel értékelt egy-egy, az oktatáshoz szorosan köthető témát, pl. tankönyvkérdés, népfőiskolák kántorképzés kérdése vagy a hitvallásos iskolák megváltozott szerepe az I. világháború után.

A Görögkatolikus Élet elnevezésű havilap Iskola-Népnevelés címmel indított rovatot az oktatás és nevelésügy kérdéseinek boncolgatásához. Határozott hangvételű tanulmányok kerültek be ebbe a rovatba, pl. hitvédelem az iskolában, a tanítók lelki gyakorlatának fontossága.

Rendszeresen jelentek meg írások az évenként kiadásra kerülő Máriapócsi Naptárban és a Máriapócsi MAGOSZ Naptárban is.

A könyvmentés dilemmái

Közismert, hogy a görögkatolikusság legjelentősebb és teljesen feldolgozott hazai muzeális könyvgyűjteménye a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola (SZAGKHF) könyvtárának különgyűjteményében található, mely reprezentálja a görögkatolikusság szellemi kultúráját.

Gyűjteményünk ellentétben a nagy múltú, régen kialakított és napjainkban is az eredeti helyükön, sokszor műemléképületben, eredeti bútorok között található történelmi könyvgyűjteményekkel (pl. Pannonhalma stb.), újabb alapítású. Veszélyeztetett dokumentumok egy helyre gyűjtése révén jött létre a 20. század derekán.

1950-ben, a szeminárium megalapításakor, Dudás Miklós püspök úr könyvgyűjtést indított el, melyben ó- és újszövetségi magyar, latin vagy görög nyelvű szentírásokat, szótárakat, bölcseleti tankönyveket, lelkiolvasmányokat kért a hallgatók tanulmányainak a segítésére. A gyűjtés eredményeként számos, több száz éves kötet is bekerült az intézménybe. Ez az időszak egybeesett az egyházak felszámolásával. Így a szeminárium könyvtárába mentődtek át értékes kötetek a parókiákról, szerzetesi közösségekből. Az alakuló könyvtár művei eleinte komolyabb rendezés nélkül sorakoztak a szeminárium könyvszekrényében.

A szakszerű állományszervezés és feldolgozás a hetvenes években kezdődött el. Mindehhez hozzájárulhatott az is, hogy akkortájt olyan jogszabályok láttak napvilágot, amelyek szabályozni próbálták a háború után szétszóródó és veszélyben lévő muzeális könyvek helyzetét és bejelentési kötelezettséget írtak elő vonatkozásukban.¹ Ojtozi Eszter és M. Pandur Júlia, a KLTE munkatársai nemcsak kiemelték a könyvhalomból és feldolgozták a régi köteteket – mintegy megteremtve a muzeális különgyűjte-

¹ 1/1967. (VI. 18.) MM.a muzeális értékű könyvek, zeneművek, térképek és egyéb nyomtatványok, valamint kéziratok bejelentéséről és 3/1975. (VIII. 17.) KM-PM számú együttes rendelet a könyvtári állomány ellenőrzéséről (leltározásáról) és az állományból történő törlésről szóló szabályzat kiadásáról

mény alapjait – hanem publikálták is azokat.² Ezzel a gyűjtemény a hazai kulturális vagyron elismert részévé vált.

Ugyanekkor Ivancsó István a modern könyveket lajstromozta a saját maga által konstruált – egyébként a szakmai elveknek teljesen megfelelő – leltárkönyvbe. Ez a régi leltárkönyv egyaránt tartalmazta a ma már muzeális állomány részét képező régi és modern köteteket.

Az 1987 júniusában megszakadt leltározás szerint a gyűjtemény akkor 8146 kötetet tartalmazott, 1.101503.-Ft értékben.

1981-87 között tudatos, szervezett könyvmentés és -begyűjtés is indult Ojtozi Eszter és Dudás Bertalan részvételével. Újabb értékek kerültek a könyvtárba, de a sokszor egyedi ritkaságok felbukkanása a mai napig tart. Így került be állományunkba pl. 2017 februárjában a dr. Dohanics Sándor nyugalmazott sebész főorvos által adományozott 1748-ból származó Apostol, vagy a Szemán András atya által 2019 nyarán Pátyodról behozott 17. századi Evangélium. És a sor reményeink szerint majd folytatódik...

A gyűjteményalakítás kérdőjelei

A nyolcvanas években folyó könyvbegyűjtés és állományrendezés során a cél az értékmentés és a fellelt dokumentumok lajstromozása volt. Akkor nem gondoltak rá, és valószínűleg nem is remélték, hogy idővel újabb kincsek bukkanhatnak fel. Nem definiálták előzetesen, hogy az idő múlásával hogyan alakítsák, fejlesszék majd a különgyűjteményt. Nem született gyűjtőköri szabályzat, mely hosszú távra rögzítette volna, mi kerüljön a védett dokumentumok gyűjteményébe.

Érthető módon akkor a cirillikákra koncentráltak, és figyelembe vették az akkoriban újnak számító 1/1967 MM rendelet előírásait is. Ennek nyomán kerültek az állományba azok a 17-18. században keletkezett nem szláv, valamint világi tartalmú művek is, melyek jelentős kultúrtörténeti értékek és bejelentési kötelezettség vonatkozott rájuk.

2 OJTOZI ESZTER (1985): A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárának szláv és román cirillbetűs könyvei, Debrecen.

OJTOZI ESZTER (1987): A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárának megalakulása és fejlődése. TIMKÓ IMRE (szerk.), A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi emlékkönyve 1912-1987, Nyíregyháza, 137-157.

PANDÚR JULIANNA (1985): Két XVI. századi cirill-szláv tetraevangélium a nyíregyházi Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárában. Könyv és könyvtár. 14. sz. 121-135.

A gyűjtési elvek definiálatlansága a későbbiek során kezdett problémát okozni. Az elmúlt években lezajlott állományrevízió és leltározás során ugyanis rá kellett döbbernünk, hogy a raktári, sőt olvasótermi állományban is fellelhetők olyan kötetek, amelyek a görögkatolikus múlt szempontjából jelentős értéket képviselnek. Senki sem kételkedhet abban, hogy fokozottan kell védenünk például az alábbi műveket:

- Hodinka Antal: A munkácsi görögkatolikus püspökség története. Bp. 1909.
- Denkschrift der griechisch-katholischen Ungarn an seine heiligkeit Papst Leo XIII. Bp. 1900.
- Papp-Szilágyi, Josepho: Enchiridion juris ecclesiae orientalis catholicae. M.-Varadini, 1862.
- Fenczik Jenő: Liturgika... Bp. 1878.
- A szent misei népénekek a görög szertartásban [kéziratossal] : kettős gyermek hangokra, népiskolák használatára. Szerk. Medvigy Mihály. Nagy Váradi, 1912.
- Kis- és nagy temetések a g. kat. egyház rendje szerint. Kézirat. 1882?

Ugyanakkor szembesültünk azzal is, hogy az 1970-80-as években bekerült a muzeális dokumentumok közé olyan kiadvány is, amelynek nem lenne ott a helye. Például az 1897-ben Lvovban nyomtatott Evangélium (Ant 30005) a hungarika elvet figyelembe véve nem tartozik a védendő értékek közé, hiszen csak a 19. század végén és nem az egykori Magyarország területén készült.

Meg kell jegyezni, hogy a gyűjteményben számos olyan kötetet található, melyek kora és keletkezési helye nem határozható meg pontosan. Ezek a hiányzó adatok a bibliográfiai leírásokban sine loco (s.l.) és sine anno (s.a.) jelöléssel szerepelnek. Amennyiben egy ilyen kötet nyomdászati, ikonográfiai stílusjegyei alapján legalább 19. századnak vagy az előttinek tűnik, a pontos adatai ismerete nélkül is a muzeális gyűjtemény részének tekintjük.

A vázolt problémák sürgetővé tették a gyűjtés elveinek meghatározását és szabályzatban történő rögzítését.

A gyűjtés alapelvei – gyűjtőkör

Minden gyűjteményben a könyvtári SZMSZ részét képező gyűjtőköri szabályzat határozza meg azon dokumentumok körét, melyek gyarapítása biztosítja a könyvtár alapfeladatainak megfelelő állomány kialakítását, a gyűjtemény kontinuitását és megszünteti a gyűjtés esetlegességeit.

Elkészítéséhez figyelembe kellett vennünk könyvtárunk küldetését, mely szerint gyarapítjuk, megőrizzük, valamint külön szabályok szerint használatra bocsájtjuk a tematikájában a hazai görögkatolikusághoz köthető történeti értékű bármilyen formában kiadott dokumentumokat.

Emellett át kellett tekinteni a muzeális gyűjteményekre vonatkozó újabb jogszabályokat is.³

Az ezredfordulót követően megjelent kulturális törvény kulcsmondata, hogy „*kulturális örökségünk hazánk múltjának és jelenének pótolhatatlan, egyedi és meg nem újítható forrása*”. Ennek alapján a görögkatolikus egyházhoz köthető írott szellemi örökség sem csak az egyház, hanem az egész magyar kultúra egyedi és pótolhatatlan kincse, melyet védeni kell.

2005-ben jelent meg az a rendelet, mely a muzeális könyvtári dokumentumok kezeléséhez és nyilvántartásához nyújt útmutatást. Ez a jogszabály az 1969-es elődjéhez képest lényeges különbségeket tartalmaz. Ötven év távlatában például jelentősen kitolódtak a Magyarországon és a világon keletkezett könyvek védelmének időbeli határai (100-140 évvel), de ez a határ a hungarikumok esetében is növekedett 50 évvel. A rendelet ráadásul már nem csak könyvekről szól, hanem könyvtári dokumentumokról, ami egy tágabb értelmezést jelent, köszönhetően az időközben általánossá váló újabb információhordozóknak (film, video stb). A 2005-ös rendelet szabadságot biztosít a könyvtáraknak abban a tekintetben is, hogy a saját szempontjaik szerint, a maguk által meghatározott és gyűjtőköri szabályzatban lefektetett értékeket muzeális gyűjteményük részének tekintsék. És ez az az újabb pont, ami még inkább indokolta a gyűjtőközi szabályzat megalkotását. Alapos megfontolást követően 2019-ben lefektettük a muzeális különgyűjteményünk gyarapítási elveit és gyűjtőköri szabályzatban rögzítettük azokat. Ennek értelmében a SZAGKHF könyvtárának muzeális gyűjteménye gyűjti az:

- 1851 előtt keletkezett nyomtatott és kéziratos dokumentumokat (+ 10 év türelmi idő a teológiai témájúak esetében)

3 A kulturális örökség védelméről szóló 2001. LXIV. törvény és a 22/2005 NKÖM rendelet a muzeális könyvtári dokumentumok kezelésével és nyilvántartásával kapcsolatos szabályokról,

- 1851-1920 között Magyarország területén kiadott görögkatolikus vonatkozású nyomtatott dokumentumokat, valamint muzeális és modern kéziratokat
- 1950 előtt keletkezett magyarországi kiadású periodikákat.

A szabályzat több pontja azonban némi magyarázatot igényel.

Egyetlen magyarországi görögkatolikus gyűjteményként kötelességünk őrizni a Trianon előtti ország területén kiadott görögkatolikus vonatkozású dokumentumokat. Köztudott, hogy a tianoni döntés miatt sok görögkatolikus település (pl. Eperjes, Balázsfalva, Ungvár, Munkács stb.) az új határon kívül rekedt. Az új államalakulatok pedig igyekeztek beolvasztani és ortodox-szá tenni a görögkatolikusokat. Ez együtt járt az írott kultúra veszélybe kerülésével, sok esetben megsemmisülésével is. Kötelességünk ezért az egykor Nagy-Magyarország nyomdáiban készített és ma már sokszor létükben veszélyeztetett, de még fellelhető görögkatolikus nyomtatott műveket vagy manuscriptumokat összegyűjteni, megőrizni és az utókor számára átmenteni.

A védendő értékek közé emeltünk egy „fiatal” dokumentumtípust, a pediodikákat is. Ezek a dokumentumok hiteles képet adhatnak egykor élt személyek életéről, gyülekezetek mindennapjairól, ezért a kutatók számára nagy forrásértékkel bírnak. Ugyanakkor igen rossz minőségű papír alapanyagra készültek és az olvasók efemer jellegüknél fogva elolvasás után könnyen váltak meg tőlük. Ezért többségük ma már ritkaságnak számít, anyaguk miatt pedig fizikailag is veszélyeztetettek.

Meg kell jegyeznünk, hogy ugyan nem tartoznak szorosan a muzeális gyűjteményhez, de mégis védendő az intézmény- és képzéstörténet szempontjából fontos modern kéz- és gépiratok, valamint az egyedi és sérülékeny hordozóanyagú audiovizuális (AV) dokumentumok.

A fenti elvek alapján összeálló muzeális gyűjtemény tartalmilag tehát három nagy egységre bontható. Ezek:

- egyházi szláv cirill dokumentumok, melyek országos jelentőségűek és nemzetközileg is figyelemre méltóak
- nem szláv nyelvű, 1851 előtt keletkezett főleg magyar, latin, német nyelvű művek, melyek kultúrtörténeti értékeket képviselnek és
- 1950 előtti magyar egyházi periodikák.

A régi könyvek sorsa – állományvédelem

Az elmúlt évtizedek során könyvtárunkba bekerült kötetek fizikai állapota azonban sok aggodalomra ad okot. A fizikai romlás egyház- és nyomdászattörténeti okokkal magyarázható. A cirill betűs nyomdászat jóval Gutenberg felfedezését követően kezdődött csak el. Különösen érvényes ez a kijelentés hazánkra, ahol csak a 17-18. században indult be, az Egyetemi nyomda budai működés alatt. A liturgiához szükséges nyomtatott könyveket ezért külföldről hozták be, amit gyűjteményünk is jól reprezentál sok Lvovból, Kievből származó kötetével. Elterjedt volt az is, hogy a bizánci szertartású katolikus papok kézírással sokszorosították a szertartásaik végzéséhez szükséges könyveket. A nagy becsben tartott és sokszor évszázadokig használt művek a hosszú igénybevétel során rongálódtak; megégették, olaj-, gyertya-, tintafoltosak, hiányosak lettek, elszakadtak, megcsonkultak. Ráadásul a használatból kikerülés után sokszor a tárolásuk is extrém körülmények között történt; a padlásokon, pincékben és egyéb nedves, piszkos, poros helyeken, ahol szennyeződtek állati ürülékkel, penésszel vagy rágcsálók martalékaivá váltak. Többségük ilyen állapotban került be intézményünkbe.

Tovább tetézte a gondot, hogy begyűjtésük után a fertőzékenységű kötetek nem kerültek karanténba, így tovább vihettek kórokozókat, az időközben légkondicionált raktárban elhelyezett állományra, ahol a polcokon egymás mellé kerültek a frissen restaurált és rossz állapotú kötetek. 2018-19 nyarán a különgyűjtemény leltározásakor, miután minden egyes kötetet kézbevettünk, megfogalmazódott a módszeres és tervszerű állományvédelem szükségességének kérdése. Ennek első lépése egy állományvédelmi felmérés volt. Ilyen átfogó felmérés korábban nem készült és nem létezett sok szempontra figyelemmel lévő restaurálási terv sem. Az állományvédelmi beavatkozások, melynek során a cirill betűs egyházi szláv kötetek prioritást élveztek, többnyire nem előre tervezetten és alaposan előkészítve történtek. Ennek ellenére az ezredforduló után a Nemzeti Kulturális Alap pályázati lehetőségeit és a saját forrásokat kihasználva már 60 kötet (36 egyházi szláv nyelvű és 12 kéziratos) újult meg, köztük pl. az 1481-ből származó latin nyelvű ősnymtatványunk és a pontosan száz évvel később kinyomtatott Osztrogi biblia is.

2019-ben aztán egy állományvédelmi szakember segítségével sor került a muzeális különgyűjtemény kötetének átfogó állapotfelmérésére. Kézbe-

vétel után minősítettünk minden egyes kötetet. Az eredmény meglehetősen lehangoló volt. A felmérés alapján ugyanis a gyűjtemény fele (931 kötet) igényel valamilyen mértékű beavatkozást. (ld. 1. táblázat) Ezen felül van még 148 olyan kötet, amely csak esztétikai javítást kíván, amennyiben pl. kiállításra kerül.

minősítés	kötet
veszélyeztetett	67
restaurálandó	274
kötésrestaurálás	248
savtalanítás	187
helyszíni javítás	155
Összesen	931

1. táblázat: A beavatkozást igénylő kötetek száma

Érdeemes egy kicsit közelebről áttekinteni a különböző kategóriákat. A veszélyeztetett kategóriába került 67 kötet közül 20 db egyházi szláv nyelvű, tehát különös figyelmet érdemel. Állapotuk annyira rossz, hogy sürgős beavatkozást igényelnek így prioritást élvez a javításuk.

A restaurálandó minősítésű 274 kötet között is jelentős a szláv nyelvűek aránya (167 db), de akad köztük 48 latin, 28 magyar, 22 román, és néhány egyéb nyelvű is. A keletkezés korát tekintve a kötetek 20 %-a (56 db) 1501-1700 évek közötti időszakból származik. Ez még az a kor, amikor kisebb példányszámban készültek művek. Ráadásul elég korosak ahhoz, hogy napjainkban már kevesebb példány lelhető fel közülük, tehát kiemelkedő figyelmet érdemelnek. A restaurálandó kategóriába tartozó 56 db 16-17. századi kötet közül 21 db számít ritkaságnak, közülük 17 db egyházi szláv és van a csoportban néhány darab kéziratos könyv is. Ez persze nem jelenti azt, hogy a 17. század utáni kötetekkel nem kellene törődnünk, hiszen körükben is található számos ritka vagy egyedi és egyháztörténeti szempontból fontos példány. Az állományunkban található pl. az igencsak savas papírú és elhasználódott kötésű Lucskai Mihály: *Grammatica Slavo-Ruthena*, melyet 1830-ban Budán nyomtattak, de ez a kötet könyvtárunkon kívül csak a Széchényi Könyvtárban és az Akadémián található meg.

Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy ekkora mennyiségű könyv rendbetétele jelentős anyagi forrást és időt igényel. Két restaurátor szakember egy-

behangzó véleménye szerint ma már a legrosszabb állapotú kötet is rendbe hozható, de az bizonyos esetekben horribilis pénzt és sok időt emészthet fel. Szükséges ezért figyelembe venni a költség-hatékonysági szempontokat is. Ilyen nagy szellemi értéket képviselő kollekció esetében nehéz költséghatékonyságról beszélni, de muszáj! Esetünkben ezért arra kellett törekedtünk, hogy a veszélyeztetett és sürgős restaurálásra váró kötetek közül határozzuk meg azokat a ritkaságnak számító, unikális és jelentős történeti értékkel bíró köteteket, melyek sürgős megmentése feltétlenül indokolt.

Ritka vagy tucatpéldány?

Az unikum szó egyedülállót, ritkaságot jelent. A régi könyvek esetében azonban nem olyan egyszerű eldönteni, hogy mit tekintünk unikumnak. Egyedülálló ritkaság az a könyv, amelynek nincs más fellelhető példánya az országban, vagy a világon. A könyvtáros számára evidencia, hogy ugyanannak a műnek más kiadása, vagy esetleg olyan utánnyomása, mely eltérő illusztrációkat, sordíszeket tartalmaz, szintén egyedülálló. A könyvtárosi szempontokon túl más tényezők is unikumká tehetik az azonos kiadású könyvek egyes példányait. Gondoljunk csak a kutatók számára fontos margináliák, possessor bejegyzések, kommentárok meglétére. Vagy arra, hogy azonos kiadású példányaink esetén más-más részek hiányozhatnak.

Az unikalitás vizsgálatát azzal kezdtük, hogy a 70-es évek végén készült Ojtozi-féle részletes leírásokból megpróbáltuk kigyűjteni az azonosnak tartott példányokat. Bonyolították a helyzetet Golub Xénianak, az OSZK munkatársának a 2010-es évtized elején végzett felmérése után tett egyes megjegyzései.⁴ A szakember művészettörténészként elsősorban ikonográfiai jegyek alapján próbálta pontosítani Ojtoziék meghatározásait. Több esetben, azonos oldaltükör, de eltérő sordísz vagy illusztráció esetén a „variáns” vagy „változat” terminológiát alkalmazta. Ezek a hasonló kötetek könyvtári szempontból nem tekinthetők egy mű azonos példányának. A különbségek csak az azonos kiadásúnak vélt kötetek kézbevétele után derültek volna ki, márpedig ez az autopszia akkor nem minden esetben történt meg. Gyűjteményünkben viszonylag sok olyan Anthologion, Apos-

4 GOLUB XÉNIA (2014): Szláv kéziratok és régi nyomtatványok katalógusrevíziója a nyíregyházi Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola könyvtárában. *Athanasiana*, 38. 143-154.

tolos könyv, Ménea, Oktoich stb. példány található, melyek azonosság-, variáns- vagy más kiadás voltának meghatározása további elmélyült kutatómunkát igényel. Ez a vizsgálat viszont fontos az egyedi példányok kiszűrése miatt.

Következő lépésben annak néztünk utána, hogy muzeális köteteink mennyire számítanak egyedülnek az országban, mivel ez a tény befolyásolhatja a restaurálásának, rendbetételének sürgősségét. Annak ellenére, hogy könyvtárunk az egyetlen egyházi szláv műveket tartalmazó gyűjtemény, más nagy könyvtárakban is bukkannak fel időről időre cirillikák. Ehhez a munkához központi katalógusokat hívtunk segítségül. Legfontosabb forrás a Kárpát-medence könyvtáraiban fellelhető régi nyomtatványok közös katalógusa a MOKKA-R és az egyházi könyvtárak közös katalógusa, az UNITAS központi katalógusai voltak.

A behasonlítás kezdetén még csak terv volt az Országos Könyvtári Platform (OKP) megalkotása, melynek egyik szempontunkból lényeges elemét a Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartását 2019. október 31-én mutatták be a szakmának. Úgy gondoljuk az átfogó állománybeazonlítás elvégzéséhez, meg kell várni a teljes rendszer 2020-as kiépülését, mely optimálisabb lehetőséget biztosít az azonos muzeális példányok kiszűrésére.

Sok dilemmát okoztak a könyvhiányok és a hiányzó adatokat (s.l., s.a.) tartalmazó leírások is; adataik kiegészítése szintén a jövő munkaigényes feladatai közé tartozik.

Teljes, hiányos, töredékes...

A könyvhiányok, melyek elsősorban a cirill betűs könyvekre jellemzőek, többnyire az elhasználódás következményei. Ezek a hiányok nemcsak a kötet korának és a kiadás helyének a meghatározását akadályozzák meg, hanem gátolják a fent említett azonos vagy más kiadás problémájának tisztázását is. Sokszor csak hosszas lapozgatás után sikerült találni olyan oldalakat, melyek betűképeit és illusztrációit összevetve eldönthető az azonosság vagy különbség.

Gyakori eset, hogy azonos kiadású példányok más-más részei hiányoznak: egyiknek eleje van meg, a másiknak a vége. Erre könyvtárunkban számos példa található: más-más részt tartalmaznak pl. az Ant 20334, 20375 és 20376 jelzetű Ménea, az Ant 143 és 198 számú Euchologion vagy a fél tucat

Ant 10...-es helyrajzi számú Pszaltir példányai. A más-más hiányzó részek miatt ezek a példányok egyedinek tekinthetők.

Számos könyvünk teste teljesen szétesett, a lapjai összekeveredtek. A lógó ívek, kiszakadt lapok feladatot jelentenek a javításra való előkészítés során is, hiszen ezek sorrendbe illesztése nem restaurátori feladat. Ez a munka azonban nem csak a cirill betűk ismeretét feltételezi, hanem egyéb könyvészeti ismeretek birtoklását is; pl. betűs lapszámozás mikéntje.

Fejtörést okozhatnak, ha hiányoznak a lapszámozások, mert leszakadtak, vagy újrakötés következtében levágódtak. A szétesett köteteknek és a nehezen beazonosítható lapoknak a sorba rendezéséhez pedig már nem elegendő a könyvtáros szakismerete sem, hanem szlavista és/vagy teológus segítségére is szükség lehet. Csak ők tudják a szövegösszefüggés alapján biztonsággal meghatározni a sorrendiséget. Ráadásul ez egy nagyon időigényes sziszifuszi munka.

Tervezett könyvmentés

A fizikális felmérés során készült állapotminősítés és az unikalitás-vizsgálat után elkészítettük a muzeális gyűjtemény restaurálási tervének első változatát, mely elején a veszélyeztetett kötetek a végén a kisebb javítást igénylők helyezkednek el. És bizony, itt első változatról kell még beszélni, hiszen mint az előzőekben is utaltunk rá, mind az egyediség megállapítása, mind a rongálódott kötetek restaurálásra előkészítése sokszereplős feladat, mely hosszú ideig tart. A felelősségünk nagy, abban a tekintetben, hogy amennyiben egy kötet rendbetételére jelentős pénzösszeget kell investálni, akkor a munka előkészítésének a legalaposabbnak kell lennie.

Ezt alátámaszthatjuk saját példánkkal is. Az alapos vizsgálódások során ugyanis megállapítást nyert, hogy a SZAGKHF muzeális könyveinek felmérés során 67 veszélyeztetettnek minősített kötet közül 38-nak van másodpéldánya, köztük találunk olyat is, ami jó állapotú, sőt restaurált. Ez a megállapítás döntő szempont lehet a restaurálás tényének és sorrendiségének meghatározásánál.

Másik lényeges szempont a nagy költségek miatt, hogy a restaurálásnak a legjobb minőségben kell történnie. Azt kellő referenciákkal rendelkező szakembernek kell végeznie, aki a kötet állapotát, az elvégzett munkafolyamatokat megfelelően dokumentálja, hiszen ezeknek a kísérődokumentumoknak a későbbiek folyamán fontos információs értékük van.

Minden restaurálás előtt meg kell fontolni a digitalizálás lehetőségét is, ugyanis a kötetek elektronikus változatai kiválthatják az eredeti példány használatát, tehát ez a művelet állományvédelmi szempontból is fontos. Intézményünk esetében el lehetne gondolkozni egy speciális könyvszkenner beszerzésén, amely ennyi digitalizálásra váró dokumentum mellett gazdaságosan működtethető lenne.

A rossz állapotban lévő gyűjtemény mielőbbi rendbetételét másik irányból is el lehetne kezdeni. A prioritást élvező veszélyeztetett művek restaurálása mellett el lehetne végeztetni olyan kisebb költségigényű feladatokat is, mint a savtalanítás, vagy helyszíni javítás. Ennek eredményeként egyszerre 342 db kötetet állapotán lehetne javítani gyorsan annyi pénzből, mint amibe 1-2 súlyosan károsodott mű restaurálása kerül.

Kalkulálni kell az olyan esetekkel is, amikor egy projekthez soron kívül kell megfelelő állapotba hozni egy könyvet pl. a 2020-ban megrendezésre kerülő Eucharisztikus Kongresszusra vagy egyéb kiállításra. Az ideális megoldás ez esetekben is az lenne, hogy történjen teljes helyreállítás, ne csak tűzoltás.

Nehéz döntéseket kell hozni, és anyagi forrásokat kell biztosítani, mely feladat minden esetben a fenntartóra hárul. Mi könyves szakemberek viszont körültekintő és felelősségteljes munkánkkal fontos segítséget adhatunk egy olyan döntéshez, mely ezeknek a szellemi kulturális értékeknek a megóvását szolgálja.

Migráció versus multikulturalizmus

A cikkemben szeretném a migráció fogalmát körbejárni, és a migráció folyamata során esetlegesen felmerülő kérdéseket megfogalmazni.

A **migráció**, mely emberek helyváltoztatását jelenti elsődlegesen, egyidős az emberi társadalmak kialakulásával. A történelemben a társadalmak egyes csoportjai mindig is mozgásban voltak.

Eleve voltak olyan csoportok, amelyeknek az életmódja követelte meg a vándorlást. Ilyenek voltak az állattartással foglalkozó népek, mint kezdetben az ősmagyarok is. Hosszas vándorlás után érkeztek meg a Kárpát-medencébe, hogy letelepedve megtalálják a mai hazánkat.

Vannak olyan államok, mint például az Amerikai Egyesült Államok, melyek kifejezetten a migráció hatására jöttek létre. A nagy „olvasztótégely” alakította ki sok-sok nemzet bevándorolt fiaiból a mára olyan büszke és irigyelt amerikai állampolgár fogalmát.

Bár a migráció fogalmának elsődleges tartalmát a népvándorlás szó adhatja vissza, mely a kezdeti időszakban, tényleg teljes népek vándorlásához kötődött, mára már a migráció fogalma leginkább **egyéni motivációkon** nyugszik. A legfontosabb mozgatóerő az egyéni életminőség javításának vágya. „A migráció így egy visszacsatolási folyamat, hiszen a racionális vándor csak akkor vállalja a vándorlás terheit, ha mindent összevetve mérlege többet mutat.”¹

Fontos azt is látnunk, hogy a migráció fogalma elvileg egy értéksemleges kifejezés, ami csakis a helyváltoztatásra utalhat. Azt is fontos megjegyezni, hogy a jelenlegi migrációs folyamatok feltárásához nem elegendő egyetlen tudomány eszköztára, a folyamat mindenképpen összetett, és több tudomány komplex vizsgálata szükséges a megértéséhez.

A folyamatok átlátásához elsősorban az egyes személyek **migrációs döntését** kell vizsgálat alá vonni. Ebben az esetben a kiindulási és a be-

¹ NAGY BOLDIZSÁR (2012): A magyar menekültjog és a menekültügy a rendszerváltoztatástól az Európai Unióba lépésig. Gondolat Kiadó, Budapest, 41.

fogadó ország politikai, gazdasági fejlettségét és az egyén szubjektív elégedettségi szintjét kell megvizsgálni.

Az első elméletet, mely a migrációs döntéssel foglalkozik, **Ernest George Ravestein** földrajztudós és katona alakította ki. Elméletét **push és pull elméletnek** nevezte el.

A migráció típusa szerint beszélhetünk:

1. **Külső** vagy **belső migrációról**, attól függően, hogy történik-e államhatár átlépés, vagy sem. Egy kicsi országban, mint Magyarország, is megfigyelhető belső migráció, ahol gazdasági érdekek miatt a kvalifikált munkavállaló útnak indul Szabolcsból a nyugat-magyarországi régió felé. A nyugati régiók munkaerő piacán meglévő komoly munkaerőhiány pedig pont abból alakult ki, hogy az ottani emberek jobb élet reményében könnyebben indulnak el Ausztria felé.
2. Irányultság alapján megkülönböztethetünk kifelé vagy befelé irányuló migrációt is, vagyis **beszélhetünk kivándorlásról és bevándorlásról**. Sokszor az is előfordulhat, hogy ez a két folyamat párhuzamosan fut egymás mellett. Gondoljunk például arra, hogy Tiszaújvárosban az ottani munkák elvégzését a magyar munkaerő kivándorlása miatt csakis török munkásokkal tudják megoldani.²
3. A résztvevők száma szerint megkülönböztethetünk **egyéni** vagy **csoportos** (tömeges) migrációt. Az volt a kiinduló pontunk, hogy a migráció mindig egyéni motiváción, a befogadó ország jobb feltételein (szociális háttér, jobb fizetés, jogállami garanciák) múlik. De vannak olyan helyzetek, mikor ezek összekapcsolódnak, és a csoport (rokon, baráti, vagy azonos helyzet) adta nagyobb biztonsági tényező erősítheti a migrációs hajlandóságot.
4. Fontos beszélni a migrációs szándék szerinti csoportosításról is. Így lehet szó önkéntes, és **kényszerszülte** migrációról is. Utóbbi esetben talán nem is a migráció a jó kifejezés, hanem a menekülés. Itt az egyénnek nincsenek mérlegelési lehetőségei, életben maradásának feltétele, hogy elhagyja addigi otthonát! A korábban említett „racionális vándor” nem érzelmi vagy gazdasági érvek mellett fogja dönteni, hogy útnak indul-e, vagy sem. Ebben az esetben az életét kívánja menteni, valamilyen külső kényszer (természeti katasztró-

2 Jelenlegi adatok szerint több, mint 2000 török vendégmunkás él és dolgozik ott konténerlakásokban, eléggé elkülönülten, a város lakóival kapcsolatot nem tartva.

fa, háború, üldöztetés) miatt. Ezért szükséges, hogy a migráns és menekült fogalma között éles különbséget tegyünk, ahogy ezt a menekültekre vonatkozó jogszabályok meg is teszik.³

5. A kiváltó okok szerint megkülönböztethetünk **gazdasági, politikai, ökológiai, és kulturális** migrációt is. A jelenünkben talán az ökológiai migrációval érdemes foglalkozni, mert a migrációnak ezt a fajtáját a klímaváltozás okozza, és milliók kényszerű elvándorlásához vezet. De a jelenlegi menekültekre vonatkozó fogalom szerint pl. az ivóvíz hiánya miatti migráció,⁴ nem tartozik a menekültként való elismerés elfogadható okai közé. Természetesen a klímaváltozás új kihívásai miatt valószínűleg a jövőben módosulni fog ez a kategória is.
6. Sajnos a jelenkori történelem legnagyobb feladatai közé tartozik, hogy az **illegális** és a **legális** migrációt helyén kezelje, és az egész folyamatot törvényes keretek közé szorítsa!

A migráció fogalmának pontosításakor az volt a kiinduló pontom, hogy a vándorlásra vállalkozó ember nézőpontját vizsgáltam. A **push pull modell** alapján a vándor racionális indoka, hogy a körülményein javítson, ez lesz a vándorlásának kiváltó oka.

Most fordítsuk meg a helyzetet és vizsgáljuk meg a fogadó, jobb esetben **befogadó államok** nézőpontját. A migrációra adott választ mindig a fogadó állam igényei formálják.

Az európai államok demográfiai mutatói nagyon rosszul alakulnak, a társadalmak előregednek, a születések száma folyamatosan csökken. Ez magával hozza a munkaerőhiányt: a cégek termelékenység csökkenhet, a gazdaság növekedése lassulhat.

Ez volt a helyzet a II. világháború után Németországban. A probléma megoldására szívesen hívtak be vendégmunkásokat. Ekkor kezdenek a törek vendégmunkások nagyobb számban megjelenni, először még család

3 „Az a személy lehet menekült, aki faji, illetőleg vallási okok, nemzetiségi, vagy meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása, avagy politikai meggyőződése miatt hazájában üldöztetés szenvedett el, vagy ilyen üldöztetéstől megalapozottan fél.”
https://www.unhcr.org/hu/wp-content/uploads/sites/21/2016/12/UNHCR_Kezikonyv.pdf
http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=421&Itemid=392&lang=hu#
 (2020. 01. 22.)

4 <https://24.hu/kulfold/2019/06/25/india-csennai-vizhiany-klimavaltozas/> (2020. 01.23.)
 Öt millióan állnak sorba ivóvízért Indiában.

nélkül, majd egyre többen hozzák a családjukat is. A németeknek szükségük volt rájuk, mivel a bombázott területek hatalmas építőipari munkálatait nem tudták volna más képpen megoldani.

A családok minden szempontból idegen közegbe kerültek: más volt a nyelvük, sokszor a kinézetük is, de főleg a vallásuk különbözött.

A fogadó államokat nagyon sokáig a **monokultúra** elsődlegessége jellemezte, ahol egy erős identitással bíró nemzet keresztény zsidó hagyományok alapján határozta meg a mindennapjait. Ehhez az értékrendhez a beérkezők nem mindig tudtak kapcsolódni. (Akkor még nem vizsgálták, hogy van-e egyáltalán hajlandóságuk erre!)

Érdekes tény azonban, hogy az első bevándorlás elleni törvényt (Aliens Act), 1905-ben az angol parlament szavazta meg a főleg Kelet Európából betelepülni kívánó zsidósággal szemben. Arthur Balfour miniszterelnök szerint „egy ilyen törvény hiányában az angol nemzetiség nem lesz többé ugyanaz – nem az lesz, aminek mi szeretnénk látni a következő nemzedékekre.”⁵ Azóta is zajlik a vita arról, vajon a sokszínű etnikai, kulturális és vallási összetétel milyen hatással van egy nemzetre.

Érdekes ennél a pontnál elolvasni a Szent István intelmeinek 6. pontját, ahol a vendégek befogadásáról és gyámolításáról ír a fiának: „A vendégek s a jövevények akkora hasznot hajtanak, hogy méltán állhatnak a királyi méltóság hatodik helyén. Hiszen kezdetben úgy növekedett a római birodalom, úgy magasztaltattak fel és lettek dicsőségessé a római királyok, hogy sok nemes és bölcs áradt hozzájuk különb-különb tájakról. Róma bizony még ma is szolgálta volna, ha Aeneas sarjai nem teszik szabaddá. Mert amiként különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettenti. Mert az egy nyelvű és egy szokású ország gyenge és esendő. Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakarattal gyámolítsad és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak.”⁶

Az idegen kultúrák megjelenésére egy állam többféle választ adhat:

1. Megmarad a monokulturalizmus szintjén, mely a bevándorolt személyek és kultúrák teljes mértékű asszimilációját követeli meg.

5 http://www.hetek.hu/hit_es_ertekek/201607/a_multikulturalizmus_tortenete (2020.03.19.)

6 <http://mek.oszk.hu/00200/00249/00249.htm> (2020.03.19.)

2. Az „Olvasztó tégely” (melting pot) politikájában csak fokozatosan alakul ki a követendő kultúra a sok egymás mellett létező kultúra összeolvadásával, ezekből egy új entitás kialakításával. Erre jó példa az Amerikai Egyesült Államok kultúrája. De ellenpélda lehet Kanada kulturális politikai küzdelme, mely először próbálta a multikulturalizmus alapján a szláv, az afrikai, ázsiai és más kisebbségeket külön támogatni, és az embereket nem állampolgárként, egyénként, hanem egy csoport tagjaként kezelni. Mára azonban komoly feszültségekkel kell megküzdenie a kérdésben.
3. Megjelenik a multikulturalizmus politikája, mely sem az asszimilációt, sem a kultúrák egymásban való feloldását nem követeli meg.

A 60-70 es években alakul ki a **multikulturalizmus** fogalma, mely az állami politika szintjén jelenik meg követelményként. Ez az eltérő kultúráknak a teljes mértékű tolerálását, elfogadását jelentette, mely megteremtette az eltérő etnikumok, tradíciók, vallások, civilizációk együttélését, egy adott politikai-adminisztratív közösségen belül.

A multikulturalizmus ideológia és politikai állásfoglalás is egyben. Ezzel akarták a „befogadó” és „nyitott társadalom” fogalmát elfogadtatni a monokultúrát képviselő nemzetállamokkal szemben.

A multikulturalizmus térnyerését az adott állam **jogegyenlőségéről** vallott nézetei, és a mindennapokban hangoztatott **diszkrimináció -titalom** teremtette meg. Talán az volt a legnagyobb hiba, hogy a multikulturalizmus nem csak egy általános elvként volt jelen a társadalomban. Az elv érvényesülését a törvényhozással, adminisztratív eszközökkel fenntartották vagy hangsúlyozták.

További hiba lehetett, hogy a fogalmat két különböző jelentéstartalommal használták, de ezeket nem különítették el. Egy jelentéstartalma a **sokféleséget** hangsúlyozza, mely szerint a többféle kultúrák egymás mellett élése nyitottabbá, befogadóbbá, izgalmasabbá teszi az adott társadalmat.

A másik jelentése értelmében a fogalom egy olyan **politikai folyamatot** jelöl, ahol az eltérő kultúrákat egymástól elkülönítve, saját értékrendjük megtartásával, „felcímkézve” kívánják kezelni. Ez a politika a kulturális különbségeket fenntartva, aszerint alakul, hogy melyik „címkével” bíró csoportról van szó! Ilyen értelemben a multikulturális politika mindig az adott kultúrához tartozó csoportot veszi alapul, és nem az adott társadalomban élő egyént.

Ezzel az is lehet a probléma, hogy a fenti fogalom az adott társadalmakban levő kultúrákat úgy tekinti, mintha azok között **csakis külsődleges kapcsolat** lenne, és ezek a kultúrák egymással nagyon kevésbé érintkeznének. A kultúrák azonban eleve önmaguk is folyamatos változásban vannak és ezeknek a változásoknak sokszor egy másik kultúra értékrendje is lehet a kiváltó oka. Elég itt a Kárpát - medencébe megjelenő magyarokra gondolni, akik az állattartás után választották a letelepedett életmódot, és a nyugati kultúrák hatására felvették a kereszténységet. A kezdeti ellenállást mára már mindenki elfelejti, és úgy tekint erre, mint a magyar kultúra meghatározó elemére.⁷

A multikulturalizmust támogató politika hibájának tartják, hogy bár kimondva küzd ellene, de tudatosan fenntartja a diszkriminációt. Azzal, hogy támogatja az egyes kulturálisan eltérő csoportok saját iskola, saját kulturális rendezvények megszervezése iránti igényét, mindenképpen nehezíti az együttélés szempontjából fontos integrációs folyamatokat.

A sokféleségnek az az eltérő felfogása egy idő után azonban Európában nagyon komoly ellenérzéseket váltott ki. A fogadó állam lakosai a saját nemzeti értékrendjük gyengülését, veszélybe kerülését látták a multikulturalizmus eszméjében. Gondoljunk itt a „rendezett házasság”, vagy a „becsületgyilkosság” intézményére. A jobboldali szavazók a bevándorlókat tették felelőssé különböző szociális problémákért, a baloldaliak pedig úgy élték meg, hogy a multikulturalizmus több alapvető szabadságjog korlátlanságát gyengítette. Itt leginkább a szólásszabadságra kell gondolni, hiszen ennek a bizonyos fokú korlátozásával az a téves nézet terjedt el, hogy a szólásszabadság korlátlan gyakorlásával megsérthetnek más kultúrákat.⁸

Az eltérő kultúrák fennmaradásának állami politikájával szemben az a legnagyobb kritika, hogy **párhuzamos társadalmak** létrejöttét támogatta.

Érdekes itt Berlin Kreuzberg nevű kerületére gondolni, ahol a beszélt nyelv, az illatok, a lakosok öltözéke, kinézete alapján teljesen el tudjuk képzelni, hogy Törökországba csöppentünk.

„A multikulturalizmus, mint politika nem az eltérő kultúrák, hagyományok, vallások együttélését, egy közös társadalmi szövetbe integrálódását,

7 De a közelgő húsvét kapcsán érdemes elgondolkodni azon, hogy miért váltotta/válthatta fel a mai magyar családok életében a locsolkodás évszázados szokását a „nyuszí tojta tojáskeresés”? Talán itt is érezhető, hogy az egyes kultúrák igen is hatnak egymásra, nem lehet a kultúra fogalmait soha állandónak tekinteni! (a szerző megjegyzése)

8 Gondoljunk itt a Mohamed karikatúrák esetére. (a szerző megjegyzése)

hanem a közösségek izolációját, elkülönült egymás mellett élését eredményezi.⁹

„A multikulturális, soketnikumú, soknyelvű társadalom eszméje elhibázott és törvényszerűen roppant súlyos problémákhoz vezet el.”¹⁰

A multikulturalizmus politikai elvként való alkalmazásával elérték a kormányok, hogy a pluralizmust kezdték korlátozni, pedig a plurális társadalmakban a viták, vélemények ütköztetése elkerülhetetlen, jobb, ha ezek a feszültségek a felszínen, látható formában vannak jelen. Hiszen a rosszul értelmezett tolerancia ezeket elnyomva akár a rasszizmusba torkolhat.¹¹

Sokan a kultúrák összekapcsolódását nem tudják elfogadni és a civilizációk harca alapján a nyugati társadalom értékeit féltik az Iszlám tanításaitól. Samuel P. Huntington jóslata szerint századunk konfliktusait kulturális – civilizációs törésvonalak fogják kialakítani. Így az eltérő kultúrájú társadalmakban ezekre az összeütközésekre fel kell készülni!¹²

Ezzel a sokféleségtől való félelem kialakít egy olyan félelempolitikát, melyben a nyitott társadalmaknak nincs helye. Itt is nagyon komoly önvizsgálatra lenne szükség, hiszen a nyugati társadalmakban a keresztény egyháztól való elfordulás csakis az iszlám európai térnyerésével magyarázható?¹³

A kultúrák egymás mellett élésének elve, illetve az egyes kultúrák elszigetelése, az izoláció vezethet oda, hogy az adott államon belül létrejönnek a **párhuzamos társadalmak**, pedig az egyes ember szintjén a tényleges integráció sokkal nagyobb haszonnal járhat. Ezek a párhuzamos társadalmak térbeli elkülönülésben is megjelennek, az egyes etnikumok maguk hoznak létre gettókat, vagy szegregátumokat.

9 https://hvg.hu/velemenye/20151005_A_multikulturalizmus_tenyleg_halott?s=hk (2020.03.19.)

10 <https://polgariszemle.hu/archivum/23-2006-junius-2-efolyam-6-szam/106-a-multikulturalizmus-dilemmái-nagy-britannia-peldaja> (2020.03.19.)

11 A magyar társadalom esetében a cigány elnevezést nem illik használni a tolerancia, nagyobb fokú elfogadás jegyében. A roma elnevezést maguk a cigányok is idegennek tartják, a többségi nemzet tagjai pedig, ha egymás között vannak, akkor továbbra is a cigány elnevezést használják. (a szerző megjegyzése)

12 Huntinton, Samuel P. (2019): A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa Kiadó, Budapest

13 „ma már a 82 milliós németországi népesség alig több mint fele tartozik valamelyik keresztény felekezethez. Egyre több templomot zárnak be, bontanak le, adnak el, vagy éppenséggel mecsetté alakítanak át” https://www.magyarhirlap.hu/velemenye/Uj_reformaciara_varva (2020.03.19.)

A német társadalom esetében többen úgy gondolták, hogy a török vendégmunkások 5-10 év után haza fognak menni és így nem okozott nekik az elején gondot elfogadni és hagyni a másságuk megtartását. Ez kezdetben így is volt, a „Gastarbeiterek” azonban egyrészt nem tértek haza, hanem ott maradtak, másrészt a hivatalos kormányzati politika hatására nem is tanultak meg németül, így egyre jobban eltávolodtak a német élettől, saját iskoláik, boltok, közösségi színtereik jöttek létre. Az elsőnek érkezők nem voltak nagyon vallásosak, a nők közül kevesebben hordtak kendőt, főleg az Atatürk politikai hatásaként. Mára azonban már lényeges változás figyelhető meg ezekben a kérdésekben. A felmérések szerint minden 3. németországi török vallásos és mecsetbe jár, a nők többsége fejkendőt hord.

Természetesen nem lehet mindent a német kormány multikulturalizmust engedő politikájával magyarázni, fontos tényező volt a törökök integrációs hajlandóságának hiánya is, illetve az ismert radikalizálódási trendek is.

2010-ben ezek a tapasztalatok mondatták ki Angela Merkelkel egy potsdami CDU gyűlésen: „Ez a multikulturális megközelítés, miszerint egyszerűen együtt élünk egymással, egymás mellett, boldogan, ez megbukott. Siralmasan megbukott.”

Nemcsak Németországban jelent komoly gondot az eltérő kultúrák elfogadása, illetve térhódítása. Az angoloknál politikai szinten is komoly vita figyelhető meg a brit konzervatívok és a baloldali értelmiség között. A konzervatívok, bár elismerik más kultúrák létezését, de komoly harcot hirdetnek az állam „elnemzetietlenítése” ellen. Korábban a patriotizmus szinte a sovinizmus negatív tartalmát jelenthette, mára már ez a helyzet is változott, és egyre pozitívabb kicsengése lett, a brit állampolgárságra való büszkeséget kell alatta érteni. A Brexit folyamata is erről szólt, hiszen az uniós polgár kifejezést egyre többen fel kívánták váltani a brit állampolgár kifejezéssel!

A multikulturalizmust kezdettől elutasító Franciaországban is komoly problémákat jelentenek a bevándorlás következtében kialakult párhuzamos társadalmak közti feszültségek. Ez azért is érdekes, mert a francia jogalkotók eleve elutasítják a nemzeti etnikai kisebbség fogalmát és mindenkit, a diszkrimináció tilalmára hivatkozva, csakis francia állampolgárként kezelnek. A francia politika azonban nem tudta egyértelműen kijelölni, és ezzel megtartani a francia kultúra határait. A globalizáció vagy a kultúrák egymásra hatása következtében egyre jobban oldódott a francia

identitás jelentéstartalma. Persze nem szabad elfelejtenünk, hogy Franciaország abból a szempontból különleges helyzetben van, hogy a gyarmatok megszűnésével Észak-Afrikából rengeteg fekete, francia állampolgár (főleg Algériából) került be az országba úgy, hogy a kultúrája semmiképp nem nevezhető franciának. Ezeknek az embereknek a hajlandósága a francia kultúrába történő betagozódásra nagyon alacsony, ami oda vezetett, hogy már a harmadik generációjuk él Franciaországban, akár francia nyelvismertet vagy a többségi nemzeti identitás minimális elfogadása nélkül.¹⁴

Látható, hogy a korábban oly sokat hangoztatott multikulturalizmus gyakorlata teljesen megbukott. Talán az az egyetlen pozitív következménye van a mai folyamatokra nézve, hogy a kultúrák egymás mellett éléséről egyre több beszélgetés, vita alakult ki. Talán az is érzékelhető, hogy politikai szinten már nincs éles különbség a konzervatívok és a baloldal felfogása között. Abban egyre többen egyetértenek, hogy az adott nemzet megmaradásának egyik feltétele a közös kulturális háttér biztosítása kell, hogy legyen. A nemzeteknek nem elutasítani kell a másságot, de közösség együttélése érdekében meg kell követelniük az adott állam minimális értékrendjének való megfelelést. Jó példa erre a burka tilalmára vonatkozó, egyre több nyugat-európai államban bevezetett szabályozás.

Az is a vita kiindulópontja lehet, hogy az állami szabályozást milyen alapra helyezzék. Itt az lehet a kérdés, hogy a bevándorlás okozta problémák csakis kulturális törésvonalak mentén alakulnak-e ki? Többen vannak azon a nézeten, hogy ebben az értelemben ez sokszor gazdasági és szociális kérdés. Nem lehet a multikulturalizmus politikájának kudarcáért csakis a többségi politikát hibáztatni. Fontos az eltérő kultúrával rendelkező bevándorlók fogadó államhoz való hozzáállását, integrációs hajlandóságát is vizsgálni. Például Angliában a jómódú középosztály státuszát elérő bevándorlók eleve elutasítják a brit kultúrába való beilleszkedésüket, magukat „felsőbbrendűnek” tartva, ezzel is élezve az együttélés feszültségeit.

Zárásul megállapítható, hogy a multikulturalizmus helyébe még nem sikerült olyan új politikát találni a nyugat európai társadalmaknak, mely a békés együttélést segítené. 2017 után Németország állami szinten keresi a jó integrációt eredményező gyakorlatokat.

Magyarországon is ideje lenne komoly vitát kezdeni a témáról. A már régóta hirdetett monokulturalizmus véleményem szerint tarthatatlan, hi-

14 A Batlacan elleni párizsi merényletet olyan merényletek követték el, akik Párizsban születtek, és mégis szülővárosuk lakosai ellen fordultak. (a szerző megjegyzése)

szen vagy a népességcsökkenés, vagy a migrációs trendek alakulása előbb vagy utóbb megköveteli a téma újragondolását!

Ennek a vitának egyik mottója lehet:

“Si fueris Romae, Romano vivito more, si fueris alibi, vivito sicut ibi”
Aurelianus Ambrosius¹⁵

Irodalomjegyzék

- Egedy Gergely (2001): (Multi)kultúra konzervatív olvasatban, in: Konzervativizmus az ezrefordulón, Magyar Szemle Könyvek, Budapest.
- Egedy Gergely (2006): A multikulturalizmus dilemmái: Nagy Britannia példája, <https://polgariszemle.hu/archivum/23-2006-junius-2-evfolyam-6-szam/106-a-multikulturalizmus-dilemmai-nagy-britannia-peldaja> (2020.03.19.)
- Hautzinger Zoltán – Hegedüs Judit – Klenner Zoltán (2014): A migráció elmélete, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest, http://old.tarki.hu/hu/about/staff/sb/Migracio_Szociologiaja_1.pdf (2020.03.19.)
- http://www.hetek.hu/hit_es_ertekek/201607/a_multikulturalizmus_tortenete 2020.03.19
- https://hvg.hu/velemeney/20151005_A_multikulturalizmus_tenyleg_halott
- https://www.magyarhirlap.hu/velemeney/Uj_reformaciora_varva (2020.03.19.)
- Huntinton, Samuel P. (2019): A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása, Európa Kiadó, Budapest.
- Schöplin György (1998): Ráció, identitás és hatalom, Régió. 2.
- Turner, Terence (1997): Az antropológia és a multikulturalizmus, in: Multikulturalizmus, szerk. Feischmidt Margit, Osiris, Budapest.

¹⁵ https://hvg.hu/velemeney/20151005_A_multikulturalizmus_tenyleg_halott (2020.03.19.)

A hallgatók mentálhigiénés állapota a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán¹

Bevezetés

A mentálhigiéné a lelki egészséget jelenti. Mivel az ember pszichoszomatikus egység, így a lelki egészség nem választható el a testi egészségtől. A pszichoanalízis ingerspecifitás elmélete alapján a lélek sérülése a test betegségeihez is vezethet és ez fordítva is igaz: a nem megfelelő életmódtól meggyengült szervezet a lelki jelenségeinkre is hatással van.

Buda Béla megfogalmazásában a mentálhigiéné nem csupán a pszichés megbetegedések és magatartászavarok megelőzése, hanem a lelki egészségvédelem is, azoknak a folyamatoknak, tevékenységeknek az összessége, amelyek az emberi személyiséget és közösségi kapcsolatot erősebbé, fejlettebbé teszik.²

Bóta Margit értelmezésében a lelki egészségvédelem a lélek egészségének védelmét, megőrzését jelenti, azaz olyan egészséges életmód, életforma kialakítását, amelyben a személy számára adottak az az optimális testi, lelki, társas fejlődés feltételei. Az ezzel foglalkozó tudományterület a mentálhigiéné.³

A Főiskola mentálhigiénés feladatait a következőkben látjuk. Segítjük az optimális fizikai, intellektuális és érzelmi állapotok kialakulását. Támogató közösséget biztosítunk a nehéz élethelyzetek sikeres megoldásához. Megküzdési stratégiákat, kommunikációs, konfliktuskezelési és probléma-

¹ Az anyagot Nagy Edit hagyatéka alapján Schmercz István állította össze

² BUDA BÉLA (2003): A lélek egészsége. Mentálhigiéné alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

³ BÓTA MARGIT – GYŐRI KÁLMÁNNÉ A lelki egészségvédelemre való felkészítés feladatai, követelményei a tanárképzésben
http://mek.oszk.hu/04600/04669/html/balogh_pedpszichoo10/balogh_pedpszichoo10.html
(2018. 07. 10.)

megoldó mintákat adunk. A hallgatóknak segítünk alkalmassá válni a sikeres közösségi beilleszkedésre, társadalmi feladataik hatékony teljesítésére.

A tanulmány célja: egy diagnosztikus kép felállítása a hallgatók mentálhigiénés állapotáról. Ehhez, a mellékletben található kérdőívet küldtük ki hallgatóinknak 2019. május 9-én.

Alkalmazott kutatási módszerek

1. Myers-Briggs személyiségteszt az analitikus pszichológia, elsősorban C. G. Jung elmélete alapján készült eljárás, mely négy domináns funkciót tart fontosnak az emberek információfeldolgozással és döntéshozással kapcsolatos viselkedésében és ez alapján csoportosítja az alanyokat.⁴ Az intuitív személyiség típusba tartoznak a racionalisták és az idealisták, az érzékelő típusba pedig az életművészek és a gondviselők.

2. Back depressziós skála szenvedélybetegek viselkedésének klinikai megfigyelésén alapul.⁵ Az eredeti 21 ítemes kérdőív 9 tételes magyar változatát használtuk. Ez a depressziós tüneteket érzelmi, kognitív, motivációs és szomatikus területeken tárja fel. Ezek: a szociális visszahúzódság, alvászavar, döntési képtelenség, túlzott aggodalom a testi tünetek miatt, fáradékonyság, munkaképtelenség, pesszimizmus, elégedetlenség, az öröm hiánya és az önvádaskodás.

3. Egy másik módszert is alkalmaztunk: a depressziós tünetek megjelenéséhez a Debreceni Egyetem által kidolgozott depressziós tesztet alkalmaztuk.⁶ A tesztet két ítemmel egészítettük ki: a feszült, ideges állapotra és az indokolatlan félelemre, szorongásra vonatkozó kérdésekkel. A skálát a differenciáltabb értékelés érdekében ötfokozatúvá alakítottuk át és az utóbbi egy hónapra visszamenőleg kértük az élmények megadását.

4. Rövid stressz kérdőív lényeges jellemzője, hogy nem a stresszhez kapcsolódó érzelmi állapotokat, azaz a szorongást, a depressziót méri, hanem a stresszreakció elemeit jelzi. Alkalmazható a mindennapi stresszre adott emocionális, fiziológiai, kognitív és kanatív reakciók jelzésére.⁷

4 ISABEL BRIGGS MYERS (1962): The Myers-Briggs Types indicator. Consulting Psychologist Press. Palo Alto (California).

5 AARON T. BECK – ROBERT A. STEER – MARGERIE G. GABIN (1988): Psychometric properties of the Beck Depression Inventory: Twenty-five years of evaluation. Clinical Psychology Review. Elsevier.

6 <http://lelkiero.unideb.hu/dev/depresszio/> (2019. 09. 22.)

7 PUREBL GYÖRGY – RÓZSA SÁNDOR – KOPP MÁRIA (2006): A rövid stressz kérdőív

5. Társas támogatáshoz saját készítésű kérdéssort állítottunk össze, melyben azokra a személyektől kapott támogatásra kérdeztünk rá, amelyek közel állnak a válaszadóhoz (fontos személy, barát, család).

6. Általános egészségügyi problémák észlelése. Ehhez egy 12 itemes kérdőívet készítettünk, melyben az elmúlt két hét negatív eseményeinek gyakoriságára kérdeztünk át. A kérdéseket az Egészségügyi Minisztérium Egészségfejlesztési Kutatóintézetének vizsgálati anyaga alapján állítottuk össze.⁸

7. Pszichoszomatika. Alexander hat bástyájára építve fogalmaztunk meg kérdéseket olyan testi tünetekre, amelyek háttérben lelki problémák fordulhatnak elő. A válaszlehetőségeknél adtunk teret annak is, hogy mennyire tudja elfogadni ezeket a tüneteket, illetve mennyire zavarják.

8. A magabiztosság és az önbizalom mértéke. Ezzel kapcsolatban négy kérdést fogalmaztunk meg. Ezek a fontos dolgok kézbeartására, a felhalmozódott nehézségekre, a személyes problémák megoldására és az események alakulásának szubjektív megítélésére vonatkoztak. A skálát úgy transzformáltuk, hogy az önbizalom hiányát és az alacsony magabiztosságot jelezze.

A hipotézis

1. Feltételezzük, hogy a mentálhigiénés állapotot a következő jellemzőkkel tudjuk leírni (ezek a függő változók):
 - Depresszió mértéke, melyet a Beck skálával és a tünetek intenzitásának becslésével jellemzünk
 - Stressz, melyet a rövid stressz kérdőívvel, a szubjektív becsléssel és Koppenhágai-tesztrel írunk le
 - Társas támogatás mértéke
 - Általános egészségügyi állapot és a pszichoszomatika percepciója.
2. Feltételezzük, hogy a következő tényezők határozzák meg a mentálhigiénés állapotot (független változók):
 - Nem
 - Lakóhely

kifejlesztése és pszichometriai jellemzőinek előzetes adatai. Mentálhigiénés és pszichoszomatika, 7. évfolyam, 3. szám 217-224.

8 <http://regi.oefi.hu/olef/OLEF2000/Kerdoivek/kerdoiv.pdf> (2019. 09. 22.)

- Testtömeg szubjektív megítélése
 - Családi állapot
 - Munkavégzés (levelező hallgatóknál)
 - Kitől vár, illetve kap lelki segítséget
 - Magabiztosság és az önbizalom mértéke.
3. Feltételezzük, hogy a Myers-Brigs-féle személyiség típusok alkalmazásak a függő változók alapján csoportok képzésére.

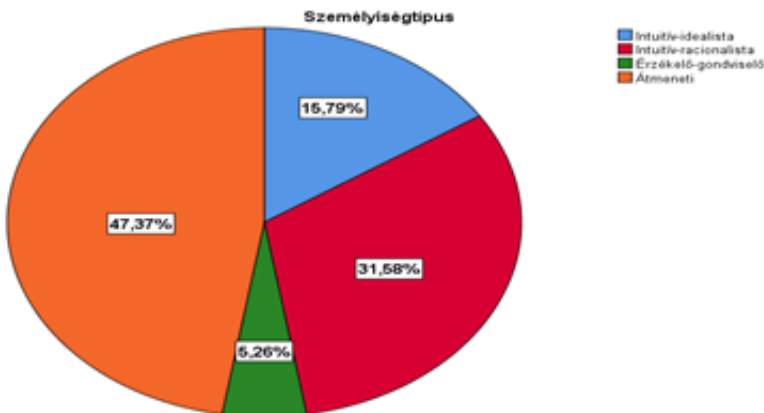
A minta jellemzői

A Szent Atanáz Hittudományi Főiskola valamennyi hallgatója (207 fő) a Google-Drive rendszeren keresztül 2019 nyarán megkapta a kérdőívet, 38-an küldték vissza. Ez a hallgatóság 18%-át jelenti, így vizsgálatunk csak a tendenciák jelzésére alkalmas.

A válaszadók 34%-a nappali, 66%-uk pedig levelező képzésben vesz részt. 45%-uk férfi és 55%-uk nő. A válaszadói hajlandóság mindkét csoportban azonos volt (18%).

Eredmények

1. Myers-Briggs teszt

Az adatokat az emberi kapcsolatok dimenziójában értelmezzük.

Legkevesebben az érzékelő-gondviselő típusba tartoznak. Ők látják a problémákat, objektíven ítélik meg a helyzetet és törekszenek a segítségnyújtásra is. Ennél többen vannak az intuitív idealisták, akik fejlett empátiás képességükkel érzelmileg tudnak azonosulni a partnerükkel és feltétlenül bíznak is bennük, ez alapján hozzák meg döntésüket. Jelentős az aránya az intuitív racionalistáknak is: ők a jó empatikus képességük segítségével veszik a jelzéseket, de érzelmileg kívül tudnak maradni és tényeknek megfelelően tudnak segíteni. Legtöbben (a válaszadók csaknem fele) nem sorolható be egyetlen típusba sem, ez arra utalhat, hogy mindegyik típus jellemzői közül van bennük, így ez lehetővé teszi, hogy a helyzetnek megfelelően tudjanak viselkedni.

A típusok egyetlen változóval sem mutatnak szignifikáns összefüggést, így ez a módszer nem alkalmas a hallgatói populáció csoportosítására, így a harmadik hipotézis nem igazolódott.

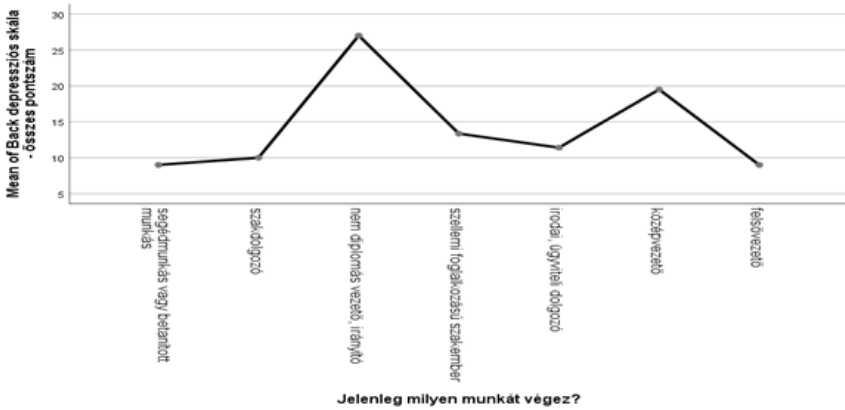
Depressziós kérdőív

A 9 pontos normális hangulati állapot a kitöltők alig több, mint negyedére jellemző (26,3%). Az enyhe depressziót jelentő 10-18 pontos intervallumba a hallgatók több mint a fele (55,3%) tartozik. A 19-25-ös közepes depressziót négy főnél, a súlyosat pedig 3 válaszadónál diagnosztizáltuk.

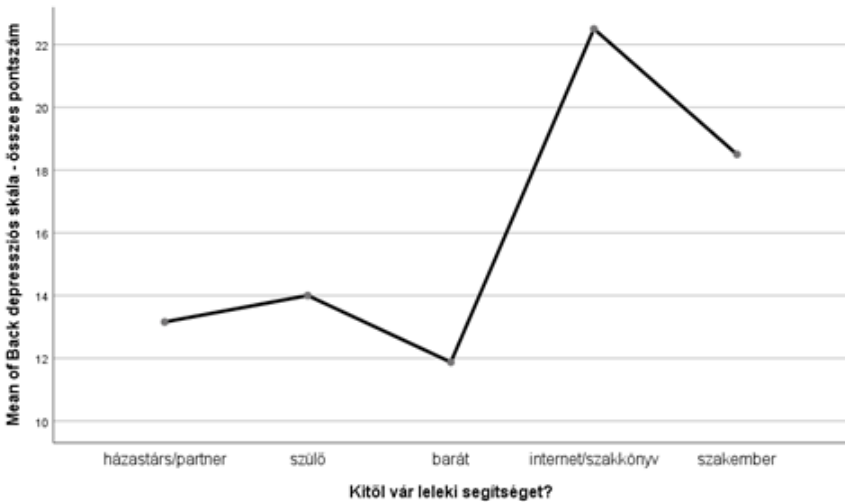
Az eredmények a kérdőív következő területeivel függenek össze:

a. Levelező tagozaton lévő hallgatók munkavégzése

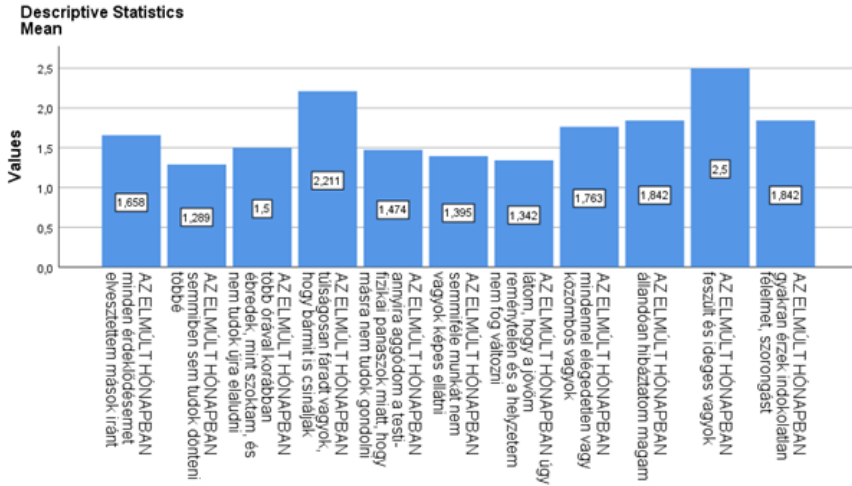
A nem diplomás, de vezető beosztásban dolgozók a legveszélyeztetettebbek: átlagérték 27,0, ugyancsak magas a középvezetők átlaga 19,5. Ez arra utal, hogy ennél a két rétegnél a munkahelyi problémák hangulati rendellenességet okozva gátolhatják az eredményes főiskolai teljesítést. (A különbségek $p < 0,043$ szinten szignifikánsak).

b. Elvárás lelki segítségnyújtásra

Akik a házastársuktól, partnerüktől, a szülőktől vagy a barátoktól várnak segítséget ők az enyhe depresszió szintjén vannak. A szakkönyv olvasása, az internet böngészése nem segít, de még a szakember is alig csökkenti a depressziót. (A különbségek $p < 0,039$ szinten szignifikánsak).

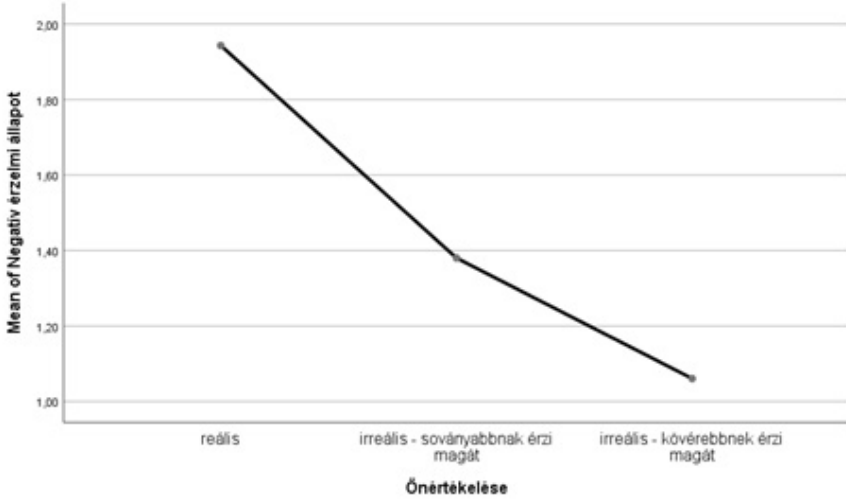
A depressziós tüneteknek az elmúlt egy hónapban történő megjelenésének intenzitását nézve a következő eredményeket kaptuk:

Az adatok szerint a feszült és ideges állapot, valamint a szubjektív fáradtságélmény tükrözi leginkább a depresszióra való hajlamot. Az 1,71-es átlagérték csak enyhe depresszióra utal, vagyis a kitöltők hangulati és érzelmi élete csak kissé tűnik kiegyensúlyozatlannak.

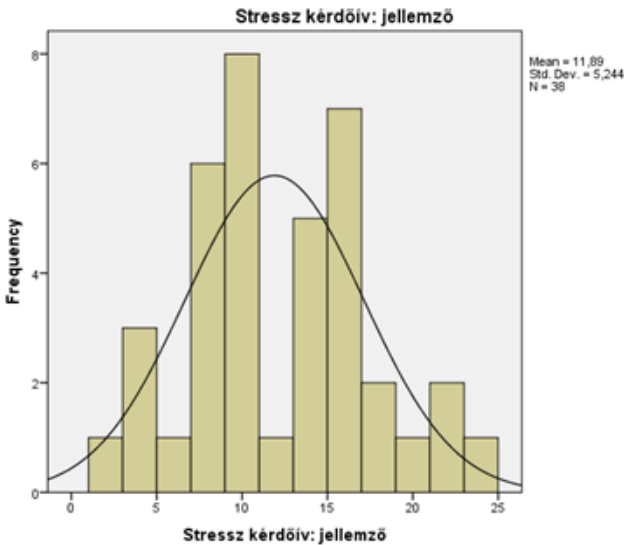
A kérdőív alapján képzett aggregált változó két területen jelent szignifikáns eltérést:

1. A nemek tekintetében a nők sokkal inkább hajlamosak a depresszióra, mint a férfiak (átlagértékek: 1,9 és 1,5; szignifikancia: $p < 0,049$).
2. A másik terület a testtömeg szubjektív megítélésével függ össze:

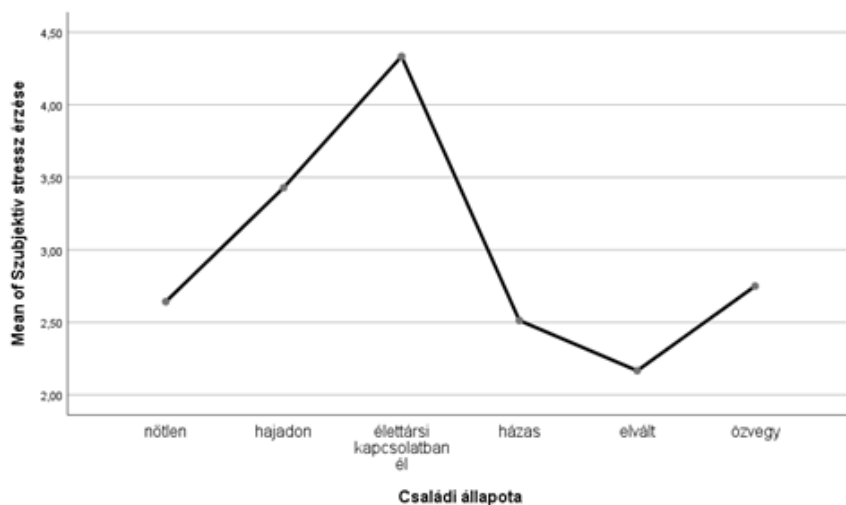
Meglepő módon azok hajlamosabbak a depresszióra, akiknek reális az önértékelésük (átlagérték 1,9), míg akiknek irreális az önértékelésük (soványabbnak vagy kövérebbnek érzik magukat a valóságosnál) sokkal kevésbé hajlamosak a depresszióra. (A különbség a három csoport között szignifikáns $p < 0,028$).

2. Stressz kérdőív

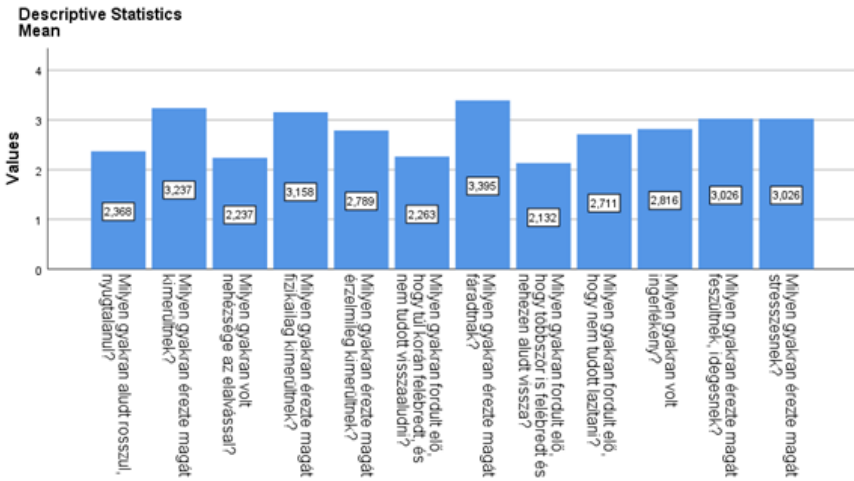
Elhanyagolható stresszt mutat (0-6 pont) 13,2%, alacsony a stressz értéke (7-9 pont) 21,1%-nál, nagyfokú stressz jellemző (10-12 pont) 18,4%-ra míg igen jelentős stresszre (13-26 pont) következtethetünk 47,3%-nál. Ez nem rossz érték, hiszen ahhoz, hogy valaki jól teljesítsen szükséges a facilitáló szorongás állapota, ami jelentős mértékű stresszt is jelent. Purebl György és munkatársai vizsgálatánál az átlag és a szórás $10,42 \pm 4,05$ volt ($N=152$), míg nálunk ez $11,89 \pm 5,24$ ($N=38$). A két átlagérték eltérése nem szignifikáns (kétmintás t-próbánál a $t = 0,875$).

Ezt a vizsgálatot kiegészítettük a stressz szubjektív érzésére vonatkozó emocionális és szomatikus területre vonatkozó 12 kérdéssel, melynél az itemek előfordulásának intenzitását egy ötfokozatú skálán kellett értékelni. Ennek az átlagértékei jelentősen magasabbak az élettársi kapcsolatban élőkénél (4,3) és a hajadonoknál (3,4), mint a nőtleneknél (2,6), az elváltaknál (2,2) és az özvegyeknél (2,8). A különbség $p < 0,20$ szinten szignifikáns.

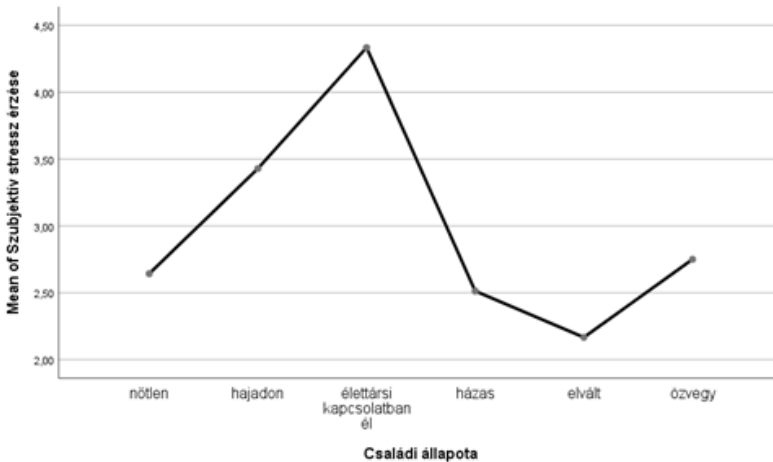
Ugyancsak a munkahellyel összefüggő szubjektív stressz érzéseinek feltárására beépítettük a Koppenhágai Kérdőívben⁹ a 72-től 83-ig szereplő kérdéseket. A válaszok arra vonatkoznak, hogy a felsorolt tünetek az utóbbi hónapban milyen gyakran fordultak elő.

9 NISTOR KATALIN – ÁDÁM SZILVIA – CSERHÁTI ZOLTÁN – SZABÓ ANITA – ZAKOR TÜNDE – STAUDER ADRIENNE (2015): A Koppenhágai Kérdőív a Munkahelyi Pszichoszociális Tényezőkről II (COPSOQ II) magyar verziójának pszichometriai jellemzői. Mentálhigiénés és Pszichoszomatika 16. évfolyam 2. szám 179-207.

A három legmagasabb értéket az általános és fizikai fáradtság, valamint kimerültség kapta. A függő változókat tekintve két területen találtunk kapcsolatot.

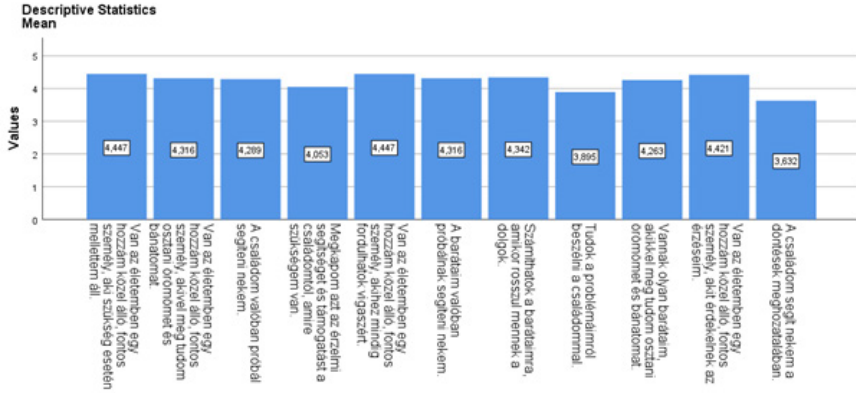
1. A szubjektív stresszélmény a nőknél szignifikánsan nagyobb, mint a férfiaknál. Az átlagértékek: 3,1 és 2,4 ($p < 0,008$).
2. A másik terület a családi állapot.

Az élettársi kapcsolatban élők és a hajadonok esetén a legmagasabb a stressz érzése (4,3 és 3,4). A hat csoport szignifikánsan különbözik egymástól ($p < 0,02$).

3. Társas támogatás

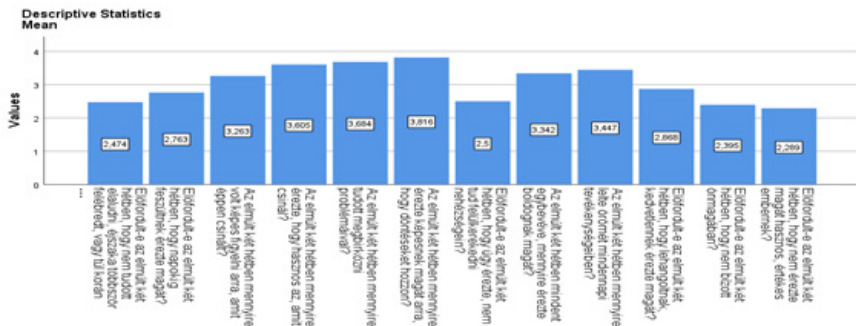
A kérdéssor egyes elemeire adott válaszok átlagértéke (5 fokozatú skálán) a következő:

Valamennyi item átlaga a 4 közelében van (egyérték az állítással). A szórás a „Barátaim valóban próbálnak segíteni nekem” kérdéskor a legkisebb (0,842), azaz itt a leghomogébb az ítéletalkotás.

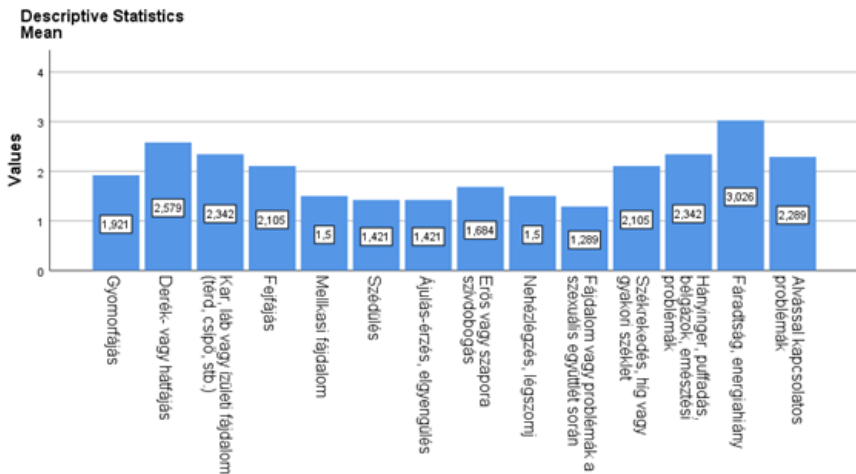
Mivel minden kérdés egy irányba mutat, ezért a társas támogatás változót a kérdések átlagértéke alapján képeztük. A többi független változóval egy összefüggést találtunk. A társas támogatás mértéke azoknál a legkisebb (2,46), akik GYES-en vannak. (A különbség $p < 0,044$ szinten szignifikáns). Ezt úgy értelmezhetjük, hogy a GYES időszaka beszűkíti a külső kapcsolatokat, így onnan kevésbé jöhet támogatás.

4. Az általános egészségügyi állapot negatív percepciója az elmúlt két hétre vonatkoztatva a következő:

Az átlagértékek alapján a nehézségekkel való megbirkózás jelenti a legkevesebb gondot, a döntés hozatallal, a problémák megoldásával és hasznosság érzésével van inkább gond. Az átlagértékek alapján képzett aggregált változó a férfiak és a nők között szignifikáns ($p < 0,05$) különbséget mutat: a nőkre sokkal inkább jellemző ez a probléma (az átlagérték 3,2), mint a férfiakra (átlagérték 2,9).

6. A pszichoszomatikus jelenségek percepcióját mutatja a következő ábra. A skála a következő: Nem voltak ilyen tünetek (1); Egyáltalán nem zavart (2); Kissé zavart (3); Eléggé zavart (4); Nagyon zavart (5). Zárójelben a metrikát tüntettük fel.

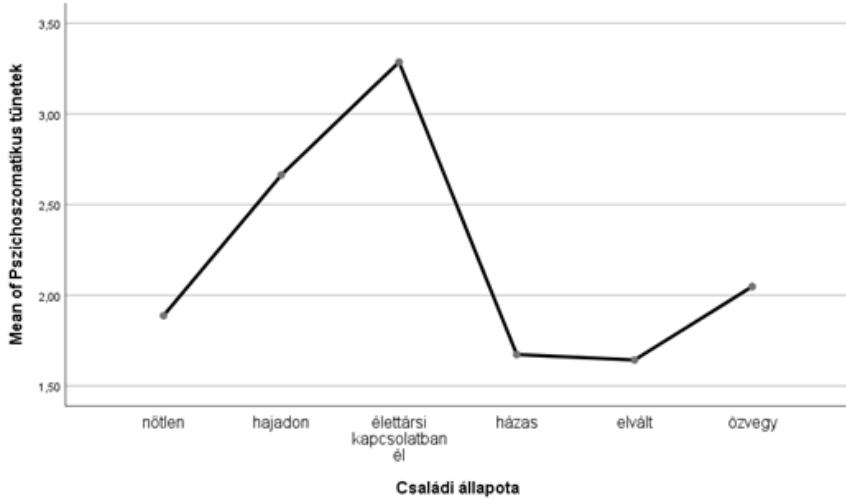

A jelenségeket külön-külön tekintve a válaszadók számra az energiahiányra visszavezethető fáradtság jelenti a legnagyobb problémát. Ez az, ami a tanulási motivációt és így a tanulás eredményességét is rontja.

Az átlagértékek alapján képzett aggregált változónak a függő változókkal való kapcsolatánál három területen is találtunk kapcsolatot.

1. A nemeket tekintve a nők lelki problémáikat sokkal intenzívebben fordítják át testi tünetekbe, mint a férfiak (átlagértékek: 2,3 és 1,6; szignifikancia: $p < 0,002$).
2. Ez a grafikon azt mutatja, hogy az élettársi kapcsolatban élők és a hajadonok esetében intenzívebb a testi tünetek előfordulása (3,3

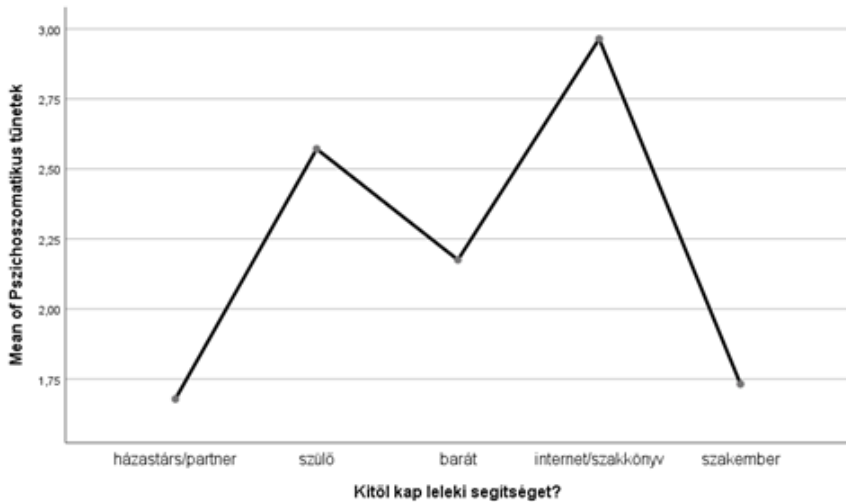
és 2,7 az átlagérték). A görbe lefutása teljesen hasonló a szubjektív stressz érzésnél látottal. Ez arra utal, hogy a stressz élménye és a pszichoszomatikus tünetek ok-okozati kapcsolatban állnak egymással.

A hat csoport szignifikánsan különbözik egymástól ($p < 0,013$).

3. A harmadik terület a külső segítségkérés:

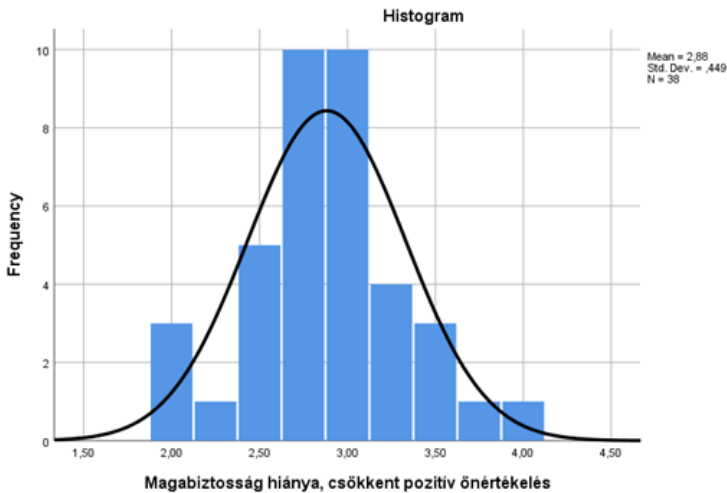
4.

Itt látjuk, hogy akik a szakkönyvekből, internetről keresik a segítséget, sokkal jobban szomatizálnak, mint a többi csoport (a csúcstérték 3,0). Ugyanakkor a szakember és a házastárs hatékonyan tudja a tünetek kialakulását gátolni (kb. 1,7). Az öt csoport szignifikánsan különbözik egymástól ($p < 0,032$).

7. A magabiztosság és az önbizalom hiánya

Az eredmények a normál eloszlást mutatják: a legtöbb hallgató a középérték közelében helyezkedik el:

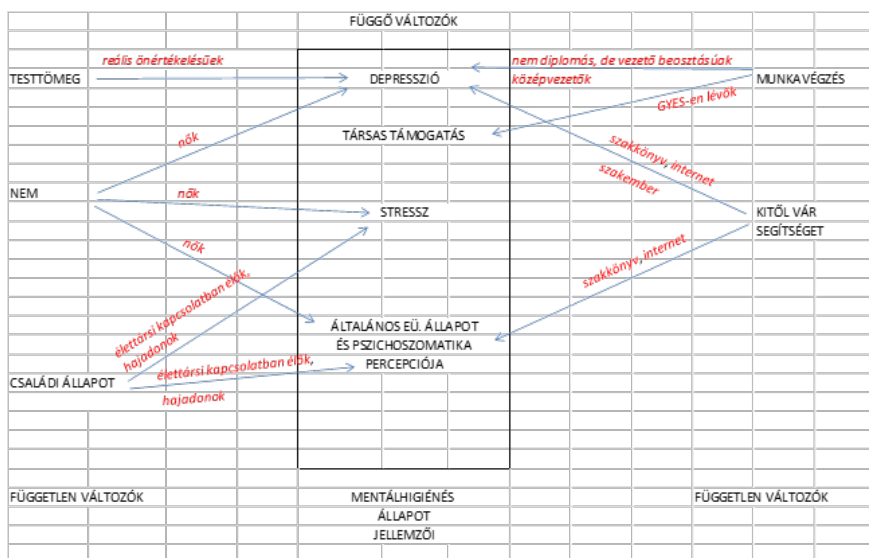
Az alacsony önértékelési tartományba a hallgatók csaknem negyede (23,7%) tartozik. A túlzott magabiztosság viszont csak 5,2%-ra jellemző.

A változórendszer elemzése

Az első hipotézisben megfogalmazott változók, eloszlásukat tekintve, alkalmasak a mentálhigiénés állapot leírására.

A második hipotézisben leírt magyarázó változók közül a lakóhely, a magabiztosság és az önbizalom mértéke nincs hatással a mentálhigiénés állapotra. A lelki segítségnyújtás terén pedig az elvárásnál találtunk kapcsolatot.

A változórendszeren belüli kapcsolatokat a következő ábra mutatja:

Összegzés

A női hallgatók a depresszió, a stressz és az általános egészségi állapotuk valamint pszichoszomatikus tüneteik szubjektív megítélésében is veszélyeztetettek. A családi állapotot tekintve az életvársi kapcsolatban élőknek és a hajadonoknak van szükségük nagyobb támogatásra. Akik reálisan látják testüket, azok inkább hajlamosak depressziós tünetekre (ez ellentmond a szakirodalomnak). Akik GYES-en vannak nagyobb szükségük van a társas támogatásra, mint azoknak akik dolgoznak rendszeresen (levelező hallgatókra vonatkozik ez a megállapítás). Ugyancsak a levelező hallgatók körében, azok akik megfelelő képzés nélkül látnak el vezetői feladatokat vagy középvezetők szintén hajlamosak a depresszióra.

Javaslat

- A hittanár szakos hallgatók tantervében a meglévő konfliktuskezelési gyakorlat mellé önismereti sajátélményű tréning bevezetését javasoljuk.
- A levelező hallgatók számára vezetéselméleti, vezetéslelektani ismeretekkel lehetne növelni magabiztosságukat.

NAGY ROLAND (NYE)

A robotika, mint az IKT eszköze

Az elméleti tudás gyakorlati vetülete

Oktatási tapasztalataimat széles spektrumú közegben szereztem. Kisgyermekkortól a fiatal felnőttig, illetve az idősebb korosztályt is volt szerencsém tanítani. Kutatásomat arra alapoztam, hogy az elméleti tudás mellett a gyakorlati rutin könnyebben megszerezhető, ha specifikusan használjuk az oktatási eszközöket, kiegészítőket.

Napjaink rohanó világában szükséges időt szánunk a gyakorlati megjelenésre is hiszen, sokszor mondjuk, hogy vizuális típusok vagyunk, így egy gyermek is hasonlóan fogékony lehet a látottakra, tapasztaltakra. A rohanó és rohamosan fejlődő világnak köszönhetően számtalan technikai eszköz, fejlesztés a rendelkezésünkre áll az oktatás során. Nem csak az elméleti tudást tudjuk reprezentálni különféle eszközökkel, hanem a gyakorlati munkát is könnyebben szemléltethetjük. A nyers elméleti tananyagon kívül lehetőségünk van olyan tényezők fejlesztésére is mint például a kreativitás, amely leginkább a gyakorlati órákon jelentkezik. A materiális tényezők érintése, munkálata a gyermekeknél egy teljesen új ajtót nyit ki, a kreativitást. Az „átlagos” IKT eszközök, mint egy rajztábla, interaktív tábla lassan már unalmassá válik a gyerekek számára, nem okoz akkora élvezeti faktort. Kutatásom alatt robotikai eszközöket alkalmaztam és több perspektívából vizsgáltam a módszertan eredményességét.

Kutatásomat az AHP (Analytic Hierarhy Process) döntési problémák alapeszközére a páronkénti összehasonlításra alapoztam. A páros összehasonlítás mátrix általános esetben a következő, ahol

$w_{ij}, i = 1, \dots, n$, tetszőleges, pozitív valós számok.

	A_1	A_2				A_n
A_1	w_1/w_1	w_1/w_2	\cdot	\cdot	\cdot	w_1/w_n
A_2	w_2/w_1	w_2/w_2	\cdot	\cdot	\cdot	w_2/w_n
A_3	w_3/w_1	w_3/w_2	\cdot	\cdot	\cdot	w_3/w_n
\cdot	\cdot	\cdot	\cdot	\cdot	\cdot	\cdot
\cdot	\cdot	\cdot	\cdot	\cdot	\cdot	\cdot
A_n	w_n/w_1	w_n/w_2	\cdot	\cdot	\cdot	w_n/w_n

i. melléklet: Páros összehasonlítás mátrix

A páros összehasonlítási mátrixok főbb jellemzője, hogy a mátrixok elemei n darab pozitív valós szám közül választott két szám hányadosaként jönnek létre. Ezáltal belátható, hogy a páros összehasonlítás mátrixokra teljesül:

$$Aw = nw, \quad w \in R^n$$

ahol A jelenti a páros összehasonlítási mátrixot, R^n az n -dimenziós Euklideszi tér, a w vektor elemeiből képződő A mátrix elemeit és n az A sorainak a száma.

Mivel a páros összehasonlítás mátrix rangja 1, ezért az A mátrixnak csak egy nem nulla sajátértéke van, ami a fenti egyenlet miatt n .

Pozitív elemű mátrixok két érdekes új mátrixosztálya a

$$\text{reciprok mátrixok: } (a_{ij}) = \left(\frac{1}{a_{ji}}\right), \quad a_{ij} > 0, \quad i, j = 1, \dots, n;$$

illetve

$$\text{a konzisztens mátrixok: } (a_{ik}) = (a_{ij} \cdot a_{jk}), \quad i, j, k = 1, \dots, n.$$

A konzisztencia azt jelenti, hogy a páros összehasonlítások eredményei összhangban vannak minden indexpár esetén. A konzisztenciából következik, hogy bármely, az alábbi formában adott, 3 elemből álló ciklusra teljesül a következő állítás,

$$a_{ij}a_{jk}a_{ki} = 1, \quad i, j, k = 1, \dots, n.$$

A páros összehasonlítás mátrixból az egyes alternatívák fontosságát úgy érzük el, hogy meg kell határozzuk a legnagyobb sajátértékhez tartalmazó sajátvektort.

A mért értékeket felhasználva adódik, hogy a páros összehasonlítás mátrix és a legnagyobb sajátértékhez tartozó sajátvektor triviális. A döntéshozatal során a döntéshozó a döntési feladat szempont súlyainak meghatározására és az alternatívák minden egyes kiértékelésére megadja a páros összehasonlítás mátrixokat. A páros összehasonlítás intervallum skálája az AHP módszertanban a következő:

1. egyformán fontos / előnyös;
3. mérsékelten fontosabb / előnyösebb;
5. sokkal fontosabb / előnyösebb;
7. nagyon sokkal fontosabb / előnyösebb;
9. rendkívüli mértékben fontosabb / előnyösebb.

A döntési feladatok megoldása során keletkező tapasztalati páros összehasonlítás mátrixok sok esetben nem konzisztensek, ezért erre a mátrix osztályra is ki kell terjeszteni a páros összehasonlítás módszert. A páros összehasonlítás mátrixok elemei pozitívak, így ez a mátrixosztály részosztálya a pozitív elemű mátrixoknak. Kutatásom során a mátrixokban csak a főátló fölötti elemeket tölti ki a válaszadó, a reciprokok mátrix tulajdonsága miatt a többi elem megadása automatikus.

Méréseim céleszközeként fejlesztettem egy erre kifejezetten alkalmas weboldalt, amely a háttérben képes elvégezni ezen számításokat. Figyeli az egérmozgásokat, hezitálásokat. Az összehasonlítás alatti időt szintén mérem, így meg tudom állapítani, hogy egyes kérdések között mennyi az eltelt idő.

Az elméleti tudás mellett a gyermeknek szüksége van a gyakorlati megvalósulásra is. Ebben a korban szükséges a gyakorlati interakció, legyen segítségére számítógép, egyéb IKT eszköz.

Az élvezeti faktort és a szabadságérzetét növelheti, ha hasonló eszközök használatával érzük el egyes fizikai, matematikai, informatikai feladatok (esetlegesen problémák) megoldását. Fontos megemlíteni, hogy a készségfejlesztés ezen eszközök használatához már szinte elengedhetetlen. Már az alap használathoz szüksége van alapszintű logikai feladványok megoldására, mint pl.: egy robot összeszerelése.

Az összeszerelés során további tényezők is szerepet kapnak. Ilyen fontos tényező a kreativitás, amelyet szabadjára engedve lehetőség van kiterjesz-

teni a képzeletet a valóságra és az ember az energiáját a megvalósításra koncentrálhatja.

A divergens gondolkodás teszi lehetővé egy probléma több oldalról való megközelítését annak megoldása során, illetve olyan elemek összekapcsolását, amelyeket rendszerint egymástól függetlennek, vagy össze nem illőnek tartunk.

Mi is az a kreativitás?

A kreativitást az 50-es években Guilford kezdte el vizsgálni. Szerinte a kreativitás alkotóképességet, teremtőképességet jelent, amely során a különféle képességek szerveződése lehetővé teszi az elszigetelt tapasztalatok összekapcsolását, újszerű értelmezését és új formában történő megjelenését. Guilford szerint a kreativitás a divergens (széttartó) gondolkodásban nyilvánul meg.

A divergens gondolkodást segítő feladatoknak egyszerre több helyes megoldása is létezik. Összefoglalva a divergens gondolkodás megmutatkozik:

- A problémák iránti érzékenységben
- A gondolkodás könnyedségében (fluencia), amely a szavak, gondolatok közötti kapcsolatok gyors képzésében nyilvánul meg.
- A gondolkodás rugalmasságában (flexibilitás), ez teszi lehetővé a megoldások célszerű variálását.
- A gondolkodás eredetisége (originalitás), a szokatlan megoldások képességében rejlik.

Többen is vizsgálták, hogy melyek azok a személyiségjegyek, amelyek az alkotó embert jellemzik. Cropley a kreatív ember a következő tulajdonságait említi:

- Változásra törekvés
- Merészség
- Impulzivitás (kevésbé képes kontrollálni magát)
- A fegyelmezetlenségre való hajlam, az általuk elért cél érdekében
- Nyitottság az új elképzelések iránt
- Nonkonformizmus
- A tekintély megkérdőjelezése
- Gyors, rugalmas reagálás az új helyzetekre

Az intelligencia a divergens gondolkodással ellentétes konvergens (összetartó) gondolkodáson alapszik. A konvergens gondolkodás lényege, hogy egy adott probléma megoldásánál, már a jól bevált megoldást, sémát alkalmazzuk.

A kreativitás osztályzásának, értékelésének több kutató is jelentős munkát szentelt. Taylor a produktum szempontjából a kreativitásnak 5 szintjét különbözteti meg:¹

- Kifejező (expresszív) kreativitás: jellegzetessége a kifejezés függetlensége, tekintet nélkül a produktum minőségére (pl. gyermekrajzok)
- Produktív kreativitás: lényege a befejezettségre, teljességre törekvés, melynek érdekében az alkotó akár saját szabadságát is korlátozza.
- Inventív feltaláló kreativitás: az ismeretlen összefüggések észlelése, a régi felhasználása új módon.
- Innovatív kreativitás: lényegi vonása a módosítás és tökéletesítés folyamata.
- Teremtő kreativitás: gyökeresen új produktum teremtése, a kreativitás legmagasabb szintje.

Motiváció

A kreativitás után fontos vizsgálnunk az azt fenttartó „erőt” a motivációt. A motiváció esetében három fő csoportot különböztetünk meg.

- Érzelmi (affektív) és értelmi (kognitív)
- Belső és külső
- Rövid távú és hosszú távú motiváció

Az oktatás szempontjából a legfontosabb mind a gyermeknek mind az oktatónak a belső motiváció fejlesztése, fenntartása. A tanulás szeretetének kialakítása egy hosszú folyamat, a megfelelő tudásvágy elnyerése az adott témával kapcsolatosan. Amennyiben a gyermek belső motivációja fejlett, akkor az oktató (pedagógus) erre támaszkodva képes ennek megőrzésére és továbbfejlesztésére összpontosítani. Amennyiben ez a belső motiváció nem adott vagy esetben nem teljesen erősen van jelen, akkor a pedagógus törekszik eme szintet elérni, és a külső motivációs eszközöket ugyan szemléltetve igyekszik mindezt belsővé alakítani.

¹ <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/egeszsegneveles/pszichologia/a-kreativitas/a-kreativitas-szintjei> (2020.02.11.)

Tapasztalataim alapján a gyermekeket legtöbbször érdekli a technológia az újítások, a mobiltelefon, a számítógép minden, ami IKT eszköz. Innentől kezdve már csak a pedagógusnak kell ezt a tanítási formát alkalmaznia és jól reprezentálnia.

Az együttműködésre alapuló oktatási módszereket alkalmazva a gyermekekben a magabiztosságon kívül a versenyszellem és az egységben található erővel is találkozhatunk.

Problémamegoldó kompetencia

A kompetencia olyan felkészültség, amely alkalmassá tesz arra, hogy különböző helyzetekben hatékonyan cselekedjünk. A kompetencia ismeretek, általános és specifikus képességek, készségek, motívumok és attitűdök együttese.² Szemantikailag gazdag egy probléma, ha a gyakorlati élethez hasonlóan nemcsak a megoldáshoz szükséges adatok, hanem annál jóval több, esetleg zavaró információ is adott.

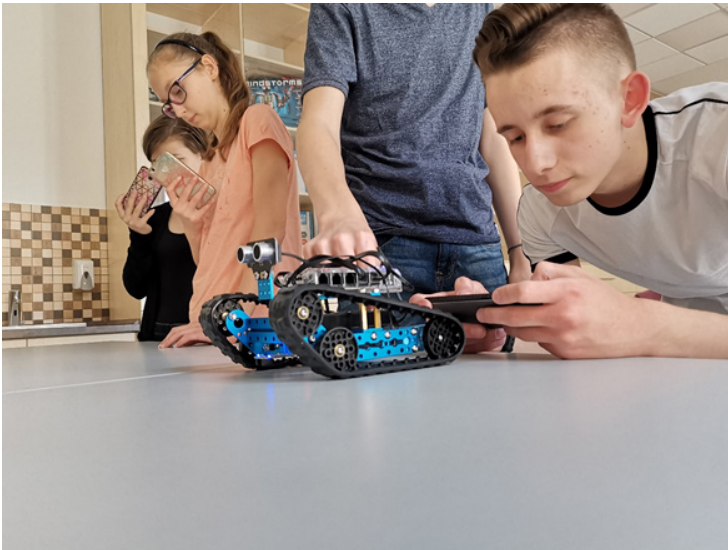
Az oktatások alatt többféle problémával is találkoztam. Az egyik és legfontosabb, hogy az eszközök érintése, illetve használata okozza a legnagyobb félelmet a gyermekben. A közoktatásban sajnos az elméleti síkon való elsajátításra összpontosítanak jobban mintsem a gyakorlati hasznosságát megértessék a gyermekkel. Az egyes probléma típusoknak három csoportját vettem alapul. Az egyik csoport, ahol a háttér információk rendelkezésre állnak, így csak, mint egy puzzle-t össze kell rakni, össze kell építeni. A második szinten csak részben állnak rendelkezésre adatok, így olyan intuitív megoldásokra is szükség van, amikkel nem a mindennapi életben találkozhatunk. A harmadik szint pedig az, ahol teljes mértékben a hétköznapi életből vett problémákat veszem alapul, ezek megoldásához nem áll rendelkezésre konkrétum, önállóan kell teljesíteniük.

2 <https://ofi.hu/problemeamegoldo-kompetencia-fejlesztese> 2020.02.11.

2. melléklet: Robotika alapjainak elsajátítása

A gyermekek képesek az elektronikai ismereteik mellett a szoftveres képességeik fejlesztésére is hiszen, minden egyes robot építéskor felmerülő igénypalettát ki kell elégítenünk. Az elektronikai ismeretek mellett fejleszhető a technikai gondolkodás, kézügyesség és az érzékelési intelligencia, térérzékelés is.

Kutatásom során sikerült bebizonyítanom, hogy a Robotika, mint az IKT eszköze, nagy szerepet töltött be a tanulás -hatékonyságban. Számításaim szerint az oktatások előtt és után átlagosan 36%-os javulást sikerült elérnem. Beláthatjuk, hogy a 8-12 éves gyermekek esetében a technológia használatával a tanulási folyamat nagymértékben hatékonyabb.

SZABÓNÉ BERTA OLGA (NYE)¹ – OROSZNÉ ILCSIK BERNADETT
(NYE)²

Az influencerek és a marketing kapcsolata a digitalizált világban - avagy egy marketingkutatás módszertani kérdései

Internethasználati trendek a nagyvilágban

Napjainkban az országok GDP-re vonatkozó statisztikái alapján megállapítható, hogy a mutató szoros kapcsolatban áll az internet eléréssel: a gazdagabb országok nagyobb internet eléréssel bírnak, és fordítva. A statisztikák szerint 98,4% a különbség az észak-koreai és a katari internet felhasználók aránya között. Az Internet használat a legszélesebb körben Észak-Amerikában, valamint Észak- és Nyugat-Európában terjedt el, több mint 90%-os internet hozzáféréssel. Ugyanakkor továbbra is alacsony Közép- és Kelet-Afrikában, kevesebb, mint 20%-kal, ami túlnyomó részben a gyéresebb infrastrukturális hozzáférhetőség következménye. Mérete és népessége ellenére Észak-Korea internet elérhetősége csupán 0.06%, míg Katar vagy az Egyesült Arab Emírátsok majdnem 99%-os hozzáféréssel rendelkeznek.³

A Facebook még mindig a legnépszerűbb közösségi felület szerte a világon, több milliárdan használják aktívan az oldalt. A havi felhasználók száma meghaladja a 2 milliárd embert, amelyből 1 milliárdan rendszeres látogatók az oldalon. A YouTube csatornáin több mint 1,5 milliárd felhasználó van jelen, ezáltal a második legnépszerűbb platformnak számít a közösségi média területén. Ugyanakkor annak ellenére, hogy a Facebook a legnépszerűbb minden kontinensen, Észak-Amerikában szembesül

¹ Nyíregyházi Egyetem, GTI, főiskolai tanársegéd

² Nyíregyházi Egyetem, GTI, mestertanár

³ BENNET J. (2020): 23 lenyűgöző statisztika az Internetről és a közösségi médiáról 2020-ban; <https://hu.wizcase.com/blog/23-lenyugozo-statisztika-az-internetrol-es-a-kozossegi-media-rol/> Sajtó fordítás (2020.04.06.)

a legkeményebb versenytárssal, ahol a Pinterest 30,42% felhasználói arányt szerzett. Ez többek között a legutóbbi botrány hatása, hiszen a Facebook felhasználók adatvédelme leginkább az USA területén került veszélybe. Általánosságban elmondható, a közösségi média használata csökkenő tendenciát mutat a kor előre haladtával, ezzel szemben a LinkedIn és a WhatsApp használata kb. 5%-kal fokozottabb a 30-49 évesek körében, mint a fiataloknál. A LinkedIn azért népszerűbb ezen korcsoport esetében, mert egy professzionális közösségi oldalról van szó, és számukra a legidősebb a karrierépítés. Másfelől, a WhatsApp használata ebben a korcsoportban inkább a kényelmességnek tudható be. Az internet 2018-ban már többnyire inkább mobil készülékeken, mint asztali gépeken volt használatos, ez a irányzat pedig még inkább hangsúlyos lett 2019-ben, amikor az emberek további 6%-a váltott mobil eszközre. Valószínű, hogy ez a folyamat folytatódik a jövőben, mivel a mobilokra egyre több lehetőség és alkalmazás kerül.⁴ A fenti adatok is megmutatják, hogy egy olyan még mindig növekvő piacról beszélhetünk, ami egyre több felületre költözik (TikTok), újabb és újabb felületen érhető el (okosóra, okoskarkötő stb.).

De ki is az az influencer? Ő az a személy, vagy dolog, aki/ami valamilyen módon hat másokra.⁵ Az influencer marketinges pedig egy olyan személy, aki bír azzal a képességgel, hogy a termék vagy szolgáltatás potenciális vásárlóit befolyásolja a termék közösségi felületen való reklámozásán, ajánlásán keresztül.⁶ Ugyanakkor az influencer egy olyan ember, aki a különböző közösségi média felületeken több tíz- vagy százazres, (sőt akár milliós) aktív feliratkozó, követői táborral rendelkezhet, és ennek segítségével hat, illetve gyakorol befolyást mások döntéseire. Az elnevezés eredete: az influencerek videóikkal, képeikkel, szöveges posztjaikkal ötleteket adnak, tanácsokkal látnak el, szórakoztatnak és inspirálnak: hatással vannak/lehetnek ránk, befolyásolhatják a véleményünket az élet számtalan különböző területével kapcsolatban (ruhavásárlás, játékok, nyaralás vagy szabadidő).⁷ Kutatásunkban tehát rájuk, illetve a fogyasztókra kívánunk koncentrálni és azt szeretnénk megtudni, hogy valójában milyen mértékben hatnak a tényleges fogyasztói döntésekre, van-e korosztályonként, nemenként, esetleg földrajzi területenként eltérés a fogyasztók „influencer fogyasztási szokásaiban”.

4 uo.

5 <http://www.businessdictionary.com/definition/marketing.htm> (2020.04.06.)

6 uo.

7 www.creatorok.hu (2020.04.06.)

A vizsgálati módszer meghatározása

Minden kutatási tevékenység széleskörű módszertani alapokon nyugszik, a kutató egyaránt alkalmazza mind a primer, mind a szekunder kutatási technikákat.

A vizsgálati célok eléréséhez elsődleges és másodlagos adatokra, valamint ezek feldolgozására volt szükség, ezért a megfelelő elméleti háttér kidolgozása és az összefüggések feltárása volt az elsődleges célkitűzés. A hazai és nemzetközi szakirodalom rendszerezése, feldolgozása, összefoglalása, valamint a statisztikai háttér megteremtése fontos szerepet kapott a munka kezdeti időszakában.

Vizsgálatunk kezdetén felállítottuk a hipotéziseinket, melyekhez a célkitűzések, konkrét feltételezéseink kapcsolódtak. A kutatás első időszakában összeállítottunk egy logikai modellt, melynek segítségével körvonalazódtak a feladatok, kérdéskörök. Célrendszerünket létrehozva arra a felismerésre jutottunk, hogy a logikai modell segítségével egységes koncepciót kell kialakítani a hatékony és eredményes primer vizsgálat lefolytatása érdekében. A logikai modell megalkotása segít áttekinteni, milyen kérdéskörre érdemes fókuszálni, melyet a primer kutatás során fel lehet tenni, emellett a probléma összetettsége és szűk szakirodalmi háttere meggyőzött minket arról, hogy a primer vizsgálat során előzetes felmérést is kell készíteni.

A logikai modell összeállításánál a szakirodalom által javasolt módon részletesen áttekintésre kerültek a tervezett feladatok, megvizsgáltuk a célkitűzéseket és arra próbáltunk választ keresni, hogy milyen kutatási módszerrel és tényezőkkel érhetjük el leghatékonyabban céljainkat. Az 1. táblázat tartalmazza azokat a fókuszpontokat, amelyeket megfogalmaztunk és összegeztünk a logikai modell segítségével.

1. táblázat: A kutatás logikai modellje

A válaszadók általános demográfiai jellemzői	<ul style="list-style-type: none"> • a válaszadók demográfiai jellemzői: • kor, nem, iskolai végzettség, • kereseti, jövedelmi helyzet; földrajzi elhelyezkedés: lakhely, lakhely jellemzői,
A válaszadók IKT használatának feltételrendszere	<ul style="list-style-type: none"> • internet és informatikai eszközök használata • jellemző közösségi média platformok használata
A válaszadók IKT és közösségi médiával kapcsolatos tapasztalatok	<ul style="list-style-type: none"> • kapcsolattartásra és az új technológiák alkalmazására irányuló kérdések • válaszadói attitűd a használatot követően, esetleges következtetések

Forrás: Saját összeállítás⁸

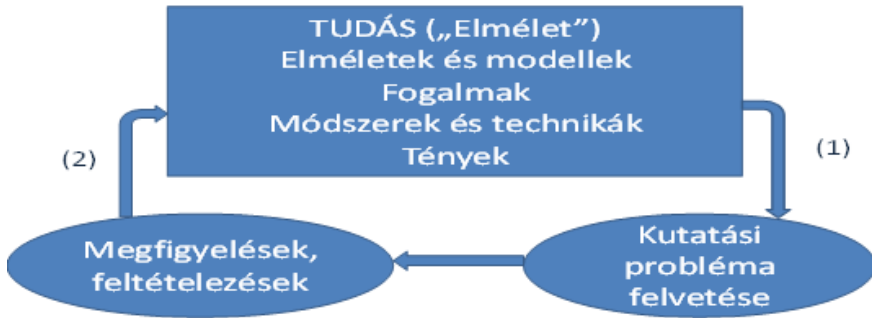
A vizsgálati minta meghatározásának módszertani alapjai

A kutatásaim módszertanának meghatározásánál a szakterület kutatóinak a véleményét mérlegeltem. Majoros megfogalmazása szerint az elemzés a kutatásnak és a megismerésnek olyan módszere, amelynek segítségével feltárhatók a gazdasági folyamatok és események közötti kapcsolatok, a környezet és az egyes elemek közötti hatáskapcsolatok, a különböző folyamatok kialakulása, fejlődése, valamint az azokat befolyásoló tényezők összefüggései.⁹ Ghauri - Grønhaug¹⁰ szerzőpáros az üzleti tanulmányokban folytatott kutatással foglalkozó könyvében megjegyzi, hogy két módszer létezik a szakirodalom szerint: kutatás előtti elmélet és elmélet előtti kutatás. Az 1. ábra az induktív és deduktív eljárás közötti kapcsolódást és a két stratégia eltérését szemlélteti, ami a kutatási probléma meghatározásának feladatából az első (1) esetben, a második (2) esetben pedig az elmélet elsődleges meghatározásának feltételéből adódik.

8 GHAURI, P – GRONHAUG, K (2010): Research Methods in Business Studies: A Practical Guide (4rd Edition); Prentice Hall, London; pp 265;

9 MAJOROS, P. (2004): A kutatómódszertan alapjai. Perfekt Kiadó, Budapest; p.250

10 GHAURI, P -GRONHAUG, K. (2010): Research Methods in Business Studies: A Practical Guide (4rd Edition); Prentice Hall, London; pp 265

7. ábra: A kutatási stratégiák kapcsolódásai

Forrás: saját szerkesztés ¹¹

E megfogalmazásoknak megfelelően a kutatás célkitűzései a következők: az adatokból származó információkat elemzése, értelmezése, a közöttük lévő kapcsolatok feltárása, illetve ezek alapján a következtetések levonása. Összeállítottuk kutatási tervet, annak érdekében, hogy minél hatékonyabban és gyorsabban a legmegfelelőbb válaszokat kapni, - ahogy a szerzőpáros is fogalmaz - „a keresett információt a kutatót korlátok közé szorító feltételek (pl. idő, pénz, készségek)” között.¹²

A vizsgálati minta kiválasztása

A **minta** az alapsokaság egy olyan részhalmaza, amelyet megfigyelünk, hogy ennek alapján a teljes sokaság tulajdonságaira következtethessünk.¹³ A korábbi időszakokban használt mintavételi módszerek gyakran vezettek téves következtetésekhez, a napjainkban használt eljárások sokkal pontosabbak és megbízhatóbbak. Egy minta egyik legfőbb ismérve az, hogy mennyire reprezentatív: azaz mennyire egyeznek meg a tulajdonságai annak a teljes sokaságnak a tulajdonságaival, amelyből vettük. Azonban még a leggondosabb mintavételi eljárással sem kapunk szinte soha az eredeti sokaságot tökéletesen reprezentáló mintát. Bizonyos mértékű mintavételi hiba mindig marad, véli Babbie. A valószínűségi mintavételi eljárások lehetővé teszik, hogy megbecsüljük, mekkora mintavételi hiba várható egy

¹¹

¹² uo. p. 56

¹³ BABBI, EARL (2008): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata; Balassi Kiadó; Budapest

adott mintánál. A valószínűségi mintavétel egyik fő alapelve, hogy az alapsokaság minden elemének ismert, nem-nulla esélyének kell lennie a mintába kerülésre. A mintavételi keret a populáció tagjainak listája vagy egyfajta összesítése. Ezt a forrást használjuk a minta kiválasztásánál. A minta reprezentativitása közvetlenül függ attól, hogy mennyire tartalmazza a mintavételi keret a reprezentálni kívánt populáció összes tagját.

A mintavételi eljárás Babbie szerint 5 lépésben valósítható meg: először meghatározzuk a sokaságot, majd a mintavételi keretet. A harmadik lépésben a kiválasztásra kerül a mintavételi technika, a negyedik lépésként pedig a minta nagyságát határoljuk körbe. Végül a minta kivitelezési feladatai maradnak. Fontos tehát egy jó mintavételi terv és ehhez kapcsolódóan egy megfelelő célsokaság meghatározása, ami segíti a kutatás megalapozását és így a végső következtetés meghozatalát.¹⁴ Mivel jelenlegi lehetőségeink nem tesznek lehetővé egy teljes körű reprezentatív kutatást, így a nem reprezentatív kutatást választottuk a vizsgálatunk lefolytatásához.

Nem reprezentatív mintavételezés

Nem szükséges, hogy a minta minden szempontból reprezentatív legyen, elegendő, ha a konkrét kutatás szempontjából fontos jellemzőkre korlátozódik. Például nem, életkor, iskolai végzettség, területi elhelyezkedés.¹⁵

A mintavételi eljárások alapvetően két nagy csoportra oszthatók: a véletlenszerű és a nem véletlenszerű mintavételre. A véletlenszerű, vagy valószínűségi, más néven random (probability sample) mintavétel során a mintába való bekerülésre a sokaság minden egyes elemének egyforma esélye van.

A kutatások során törekedni kell a valószínűségi mintavétel kivitelezésére, amely azonban sokszor nehézségekbe ütközik pl. adatvédelmi, anyagi okok, vagy, mert nem áll rendelkezésre a kiválasztáshoz szükséges lista a vizsgálni kívánt sokaság alanyairól.

A mintavétel többféleképpen végezhető:

- Véletlen mintavétel (simple random sample) esetében a sokaságról rendelkezésre álló listáról véletlenszerűen választják ki a minta

¹⁴ uo.

¹⁵ PAKAI és KIVÉS (2013) a szakirodalom többi adata?

tagjait. A nem véletlenszerű (non probability sample) mintavételi formák nem biztosítják a reprezentativitást, így a belőlük levonható következtetések korlátozottak. Az egyes elemeknek kisebb vagy nagyobb esélye van bekerülni a mintába.

- Az egyszerűen elérhető alanyok módszere kényelmi, vagy esetleges (accidental or convenience sampling) mintavétel, amikor ismerősök, munkatársak körében stb. könnyen, kényelmesen elérhető alanyokra támaszkodnak a vizsgálat kivitelezésekor. Ez akkor alkalmazható, ha a kutatót éppen azok érdeklik, akik adott időpontban jelen vannak, vagy egyéb eljárások kivitelezése nem megoldható. Ez a módszer alkalmas kérdőívek tesztelésére, nagyobb reprezentatív vizsgálat megalapozásához.
- A célirányos vagy szakértői kiválasztás (purposive or purposeful sample) során a kutató tudja, hogy milyen tulajdonságú alanyokra van szüksége és azokat keresi meg. Ezt a módszert főleg kvalitatív vizsgálatok esetén alkalmazzuk.
- A hólabda módszer (snowball sampling) akkor használható, ha nehézségbe ütközik a populáció tagjainak körülhatárolása (pl. bevándorlók). A kutató adatokat gyűjt a megcélzott populációba tartozó néhány személytől, akiket meg tud találni, majd megkéri őket, hogy adják meg más, általuk ismert, a populációba tartozó személyek elérhetőségét. A „hólabda” szó a fokozatos felhalmozódásra utal, mivel a már elért személyek újabb embereket javasolnak. Ez a metódus elsősorban feltáró céllal használható.
- A kvótás mintavétel (quota sampling) a korábban már említett rétegzett random mintavétel nem véletlenszerű módszere. A populációt részcsoportokra osztjuk (akár arányosan is), melyből azonban nem véletlenszerűen választjuk ki az elemeket. Megbízhatóbb eljárás, mint az egyszerű, nem véletlenszerű mintavétel, de a reprezentativitást nem biztosítja.¹⁶

A nem valószínűségi mintavételi módszerek ugyan a valószínűségi mintavételi módszereknél kevésbé megbízhatónak tekinthetők, de alkalmazásuk gyakran egyszerűbb és olcsóbb.¹⁷

¹⁶ PARAHOO (2006), LEHOTA (2001), LÁZÁR (2009), PAKAI és KIVÉS (2013), BABBIE (2008)

¹⁷ BABBIE, i.m.

Beválasztási és kizárási kritériumok kiemelten fontosak a kutatás kialakítása során. A mintavételt megelőzően célszerű meghatározni azokat a - főleg szélsőséges - jellemzőket, tulajdonságokat, melyek torzíthatják az eredményeket, illetve biztosítják a minta homogenitását. Sok esetben a beválasztási kritériumok részletezése egyúttal meghatározza a kizárási kerülőket is, de előfordul, hogy csupán néhány kizárási kritériumot határolnak körül. Ilyen kritériumok lehetnek több esetben az életkor és a területi elhelyezkedés. A minta nagyságát részben szakmai megfontolások, részben statisztikai módszerek határozzák meg. Lényeges a mintavétel szempontjából, hogy a kapott eredmények mennyire fontosak, milyen célra kívánják őket felhasználni.¹⁸ Ebből a szempontból a mi kutatásunk még gyermekcipőben jár: amikor elindítjuk a kérdőíves vizsgálatunkat, akkor fogjuk pontosan látni a válaszadási hajlandóságot illetve az online térben a válaszadók nyitottságát.

Összefoglalva:

A nem véletlenül alapuló (tudatos) kiválasztások esetében jól kell ismereni a sokaságot és nagy gyakorlattal és szakmai ismeretekkel kell rendelkeznie a mintavető egyénnek vagy intézménynek. Az elfogulatlanság alapvető követelmény a mintát kiválasztóval szemben. A mintaelemek tárgyilagos kiválasztásának nagy a jelentősége, ami különösen igaz a nem véletlen mintavételezések esetében. A tudatosan eltorzított mintaelemek a vizsgálat eredményeit és az ebből származó információkat is torzíthatják. Előnye, hogy kevésbé munka- és költségigényes,¹⁹ mint a reprezentatív vizsgálatok.

A KÉRDŐÍV

A kérdőív összeállítás módszertana

A kutatás fő vázát egy kérdőíves megkérdezés adja. Ahogy a szakirodalomban Babbie megfogalmazza, egy felmérés egy bizonyos népesség jellemzőit egy adott populációból vett minta összegyűjtésével és a statisztikai módszertan felmérésével értékeli. A kérdőív vagy egy felmérés kérdéseinek feltevése a válaszadók konkrét információinak kiszűrésére szolgál. Négy alapvető célja van: először összegyűjti a megfelelő adatokat, másodsor biz-

18 BONCZ IMRE (2015): Kutatásmódszertani alapismeretek

19 BÁRCZI JUDIT – LÓKÖS KLÁRA – GÁL ZSOLT (2017): A statisztika módszertani lehetőségeinek alkalmazása az üzleti elemzési eljárásokban

tosítja az adatok összehasonlíthatóvá tételét és az elemzésre való alkalmasságot, harmadszor minimalizálja a félreértést a kérdés megfogalmazásában és feltárásában, végül kérdéseket tesz fel és változtat.²⁰ A kérdőív összeállításánál során segítséget jelenthet egy előzetes, félig strukturált mélyinterjú keretében végzett vizsgálat, amikor felmérünk 10 különböző válaszadót, hogy milyen főbb kérdésekre érdemes koncentrálni a téma keretei között. Ackroyd és Hughes²¹ szerint az interjú egy olyan, a kutató és a válaszadó közötti létrejövő találkozás, amelyben utóbbi a kutatott téma szempontjából fontos (releváns) kérdések sorozatát teszi fel. A válaszadó válaszai pedig a nyersanyagot képezik, amelyet egy későbbi időpontban elemeznek. A mélyinterjú egy négy szemközt megvalósuló eljárás, amelynek célja, hogy felmérje a fogyasztó legmélyebb motivációit és a tudattalan indítékait megismerje.²² Ezek az interjúk lehetnek strukturált, strukturálatlan és félig strukturált mélyinterjúk. Ahogy Lehota megfogalmazta, a félig strukturált interjú egyik előnye, hogy egyaránt könnyen alkalmazható kvalitatív és kvantitatív szemléletű piackutatásban.²³ A strukturált és a nem strukturált kérdések kombinációjával nagy mennyiségű adattal fedhetjük le az adott témakört. A rugalmas kérdésekkel és a vizsgálandó témakörök fókuszban tartásával mély és összetett adatsorokhoz juthatunk.

A mélyinterjú egyik legismertebb válfaja a célinterjú. A célzott interjúk készítése során egy adott probléma, jelenség áll a kérdező érdeklődésének középpontjában, nem pedig az interjúalany személyisége. Ezen interjúk célja az adott témával kapcsolatos tények, vélemények összegyűjtése, adekvát információk beszerzése. Az interjú körülményei hasonlítanak a mélyinterjúhoz, de a célzott interjú, mint a neve is mutatja, jobban strukturált és csupán szakmai kérdésekre, problémakörre koncentrálnak. A tapasztalat azt mutatja, hogy a célzott interjúk hatékonyan egészítik ki az empirikus adatfelvételi módszereket, mivel készítésük során a hangsúlyt azokra a problémákra, kérdésekre helyezik, melyeket nem, vagy csak áttételesen lehet vizsgálni más eszközökkel.²⁴

20 BRACE, IAN (2008): Questionnaire Design: How to Plan Structure and Write Survey Material for effect Market Research; Kogan Page, London & Philadelphia; 2nd Edition OLDAL-SZÁMOK ide és a többi jegyzetbe is!

21 ACKROYD, S. . HUGHES, J A (1992): Data Collection in Context; Longman; 2nd Revised edition;

22 MALHOTRA, NARES (2005): Marketingkutató, Akadémiai Kiadó, Budapest

23 LEHOTA JÓZSEF (2001): Marketingkutató az agrárgazdaságban, Mezőgazda Kiadó,

24 TÓTH, T. + KÁPOSZTA, J. (2013): Tervezési módszerek és eljárások a vidékfejlesztésben; -49-2, Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma

Ezek alapján a célinterjú készítés tűnt a legmegfelelőbb módszernek, annak érdekében, hogy a legpontosabb és legalaposabb felmérést lehessen előzetesen elvégezni, ami alapján össze tudjuk állítani a kérdőívet a kutatás teljes lefolytatásához.

Ezen közvetlen megbeszélések, fókuszcsoportos interjúk eredményei, tapasztalatai alapján állítottuk össze a kérdőív végleges kérdéseit. Ezek a célinterjúk rávilágítottak arra is, hogy ne csupán a közösségi médiával való kapcsolatra, hanem általános és a mai kornak megfelelő egyéb kérdésekre is fókuszáljak.

A kérdőív szerkezete, a kérdések összetétele

A vizsgált területeket a fő kérdéscsoportok tematikája alapján építettük fel - és mutatjuk be majd az eredményeket is -, melyek a következők: a válaszadó és a demográfiai tényezők; az IKT használattal, közösségi médiához kapcsolódó attitűddel összefüggő kérdések; a válaszadó esetleges terveivel, véleményével kapcsolatos kérdéskör.

A kérdőív összeállítása során törekedtünk arra, hogy a legszélesebb elemzési és vizsgálati lehetőséget biztosítsák a beérkezett válaszok. Ennek megfelelően igyekeztünk úgy megszerkeszteni a kérdéssort, hogy minél szélesebb körű válaszadási lehetőséget biztosítson a válaszadók részére. Általános kérdések, feleletválasztásos és eldöntendő kérdések jellemzik a kezdeti szakaszát a kérdőívnek. Ugyanakkor megjelennek a fogyasztói attitűdre irányuló 5 fokozatú Likert skála kérdések, valamint az általános skálakérdések, sorrendi skálák, melyek egyértelmű válaszokat tesznek lehetővé. A válaszadási hajlandóság növelése érdekében igyekeztünk kevés strukturálatlan, kifejtést igénylő kérdést megfogalmazni, mivel a tapasztalat alapján erre kevésbe fordítanak időt a válaszadó vezetők. A bizalmas információkat tapasztalataink szerint nem szívesen adják meg, így a végleges kérdőívben a jövedelmi viszonyokra vonatkozó kérdéseket kategóriákban fogalmazzuk meg. A próbainterjúkon és a végleges kérdőíves kérdések során saját magunk és segítő családtagok lesznek a kérdezőbiztosok, így könnyebb a visszacsatolás és az esetlegesen felmerülő kétes kérdések, válaszok beazonosítása, illetve visszakérdezéssel történő javítása. A kérdőív összeállításakor a fő motiváló tényező az, hogy viszonylag könnyen áttekinthető, kitölthető legyen, amiben a nemleges válasz esetén végig sem kellene néznie a válaszadónak a felesleges és rá nem vonatkozó kérdéseket.

A kérdéseket személyes megkereséssel, valamint papír alapon és elektronikusan is eljuttathatjuk a megkérdezetteknek. Jelenleg itt tart a kutatásunk kérdőíves része.

A kutatás során alkalmazható statisztikai módszerek

A közgazdaságtan a kutatások, elemzések tudománya. A gazdasági jelenségek folyamatos, egymást meghatározó, feltételező és egymást erősen befolyásoló hatással bírnak. Az adatok elemzése során ezeknek a kapcsolatoknak és a különböző változóknak statisztikai vizsgálatát végezzük el. Lázár szerint vizsgálatok során három kapcsolattípust említhetünk meg²⁵:

1. *Függetlenség*, amikor két változó között nincs (vagy nem ismert) a kapcsolat, ha az egyik változó értékeinek ismerete nem befolyásolja a másik változó értékeit, nem nyújt új ismeretet a másik változó értékeire vonatkozóan.
2. *Sztochasztikus kapcsolat* esetében a két változó közötti kapcsolat bizonyos mértékben megmagyarázható. Ebben az esetben az egyik változó értékeinek ismerete fényében lehet következtetni a másik változó értékeire, de ezt nem indokolhatjuk egyértelműen oksági összefüggéssel.
3. *Determinisztikus vagy függényszerű kapcsolat* áll fenn két változó között, ha az egyik értékei alapján biztosan tudunk következtetni a másik változó értékeire.

Az empirikus kutatások esetében, mint amilyen ez is, ha az adatok nem függetlenek egymástól, leggyakrabban sztochasztikus kapcsolatot lehet vizsgálni az adatok között.

A nominális változónak nincs olyan tulajdonsága, ami számok esetében értelmezhető lenne (pl. sorba rendezhetőség, értelmes összegük van, stb.). Ez a változó olyan adatokat jelez, melyek értékei nem állíthatók sorrendbe, szemben az ordinális változókkal. Mindkettő kvalitatív változó, de az ordinális esetében az értékek rangsorolhatók, de nem értelmezhető az arányuk (például itt sem számszerűsíthető minden jellemző, ahogy Lázár is megfogalmazta).²⁶

25 LÁZÁR, E. (2009): Kutatásmódszertan a gyakorlatban az SPSS program használatával; Scientia Kiadó Kolozsvár

26

A numerikus változó, amely számszerűsíthető, vagy a kvantitatív változó mérhető, megszámlálható adatok halmaza. A változók két típusát különböztetjük meg: folytonos és diszkrét változók.

2. táblázat: A változók közötti kapcsolatok vizsgálatára használt módszerek

	Nominális	Ordinális	Numerikus
Nominális	Keresztábra	Keresztábra Varianciaanalízis	t-próba Varianciaanalízis
Ordinális		Keresztábra Rangkorreláció	t-próba Varianciaanalízis
Numerikus			Korrelációanalízis Regresszióanalízis

A 2. táblázat a változók típusa alapján mutatja azokat a módszereket, amelyekkel a sztochasztikus kapcsolatok vizsgálatát tudjuk elvégezni. Fontos megjegyezni, hogy a folytonos változók bármilyen értéket felvehetnek a mérési folyamat eredményeként, míg a diszkrét numerikus változók esetében véges számú értékek jelennek meg.

Kutatás legfontosabb célja a válaszadók által adott információk alapján az összefüggések vizsgálata volt. Ahogy azonban Balogh – Nagy megfogalmazta, ritkán adódik a gyakorlatban arra lehetőség, hogy a teljes sokaság vizsgálata alapján hozzunk döntést, így minták alapján vagyunk kénytelenek elvégezni ezt. Ennek érdekében statisztikai módszereket alkalmazva igyekeztem az összefüggéseket megtalálni, illetve megvizsgálni, van-e bármilyen kapcsolat az adott változók, válaszok között.

Vizsgálataim során végeztem:

- keresztábra elemzést,
- korreláció elemzést,
- variancia analízist,
- regresszió analízist,
- faktoranalízist.

A statisztikai elemzések segítségével az SPSS programban dolgoztam fel az adatbázisomat, ami tág teret engedett a széles körű és alapos statisztikai elemzéseknek. Ennek segítségével változatos lehetőségem nyílt olyan

statisztikai vizsgálatok lefuttatására, melyek biztosították az adatok széleskörű elemzését.²⁷

Keresztábra elemzés

Ahogy a Sajtos – Mitev megfogalmazza, a *keresztábra elemzés* egy széles körben elterjedt elemzési módszer.²⁸ Két vagy több nominális vagy ordinális változó között fennálló összefüggést vizsgál, illetve ezeknek mutatja meg a kombinált gyakorisági eloszlását. Kiemelik ugyanakkor: nagy előnyt jelent a kutatások esetében, hogy ez az elemzés viszonylag egyszerű, könnyen értelmezhetőek az eredmények a kutatók és a felhasználók számára egyaránt. A keresztábra elemzés során az egymástól független vagy függő változókat keressük. Ebben az esetben a nullhipotézis szerint a változók egymástól való függetlensége a kiinduló pont. Ha a szignifikancia szint a változók között kisebb, mint 0,05, akkor elvethetjük a nullhipotézist, azaz összefüggés van a két változó között. Ennél a vizsgálati módszernél a változók közötti kapcsolat iránya nem lényeges, csak maga a kapcsolat megléte számít.

A keresztábra elemzés jól alkalmazható vizsgálati módszer melynek segítségével a rendelkezésemre álló adatállományban a változók közötti összefüggést ki lehet mutatni.

Korreláció elemzés

Két numerikus változó közötti kapcsolatot, annak szorosságát mutatja meg a *korrelációanalízis*. Ez az elemzés a kapcsolat szorossága mellett információt ad annak irányáról is. Ha pozitív a korrelációs együttható előjele, akkor egyenes arányú a két változó közötti kapcsolat, ha negatív, akkor pedig fordított az arány. A korrelációs együttható abszolút értékét vesszük figyelembe az elemzésnél, ahogy a 0 érték jelzi a kapcsolat teljes hiányát és a két változó függvényyszerű kapcsolatát mutatja, írja Lázár.²⁹ A korrelációs elemzés során a változók közötti lineáris kapcsolat irányára és szorosságára

27 KETSKEMÉTY, L. (2007): Egy korszerű eszköz statisztikai elemzésekhez: az SPSS rendszer; http://epa.oszk.hu/02000/02051/00007/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozleme-nyek_17_137-142.pdf Elektronikus Periodika Archívum;

28 SAJTOS, L. – MITEV, A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv; Alinea Kiadó, Budapest;

29 LÁZÁR, E (2009): Kutatásmódszertan a gyakorlatban az SPSS program használatával; Scientia Kiadó Kolozsvár

keressük a bizonyítékot. Ebben az esetben metrikus változókkal dolgozunk (mind a függő, mind a független változó metrikus), azonban ennél az elemzésnél ismeretlen a változók viszonya, azaz nem tudjuk megadni, melyik a magyarázó és melyik a független változó.

Ezt a módszert alkalmaztam a minta elemzésénél annak érdekében, hogy a változók közötti kapcsolat erősségét, irányát és a mérés megbízhatóságát meghatározzam.

Variancia elemzés

A *varianciaanalízis* esetében olyan elemzési módszerről beszélhetünk, melynek során azt vizsgáljuk meg, milyen hatása van egy vagy több független változónak egy vagy több függő változóra.

A variancia elemzés és a keresztábra elemzés abban tér el egymástól, hogy egyrészt előbbi esetében meg kell adni a kapcsolat irányát, vagyis tudni kell, melyik változó befolyásolja a másikat, másrészt a változók mérési skálája eltérő (a független változó nem metrikus, míg a függő változó metrikus lehet). A varianciaanalízis a vizsgált sokaságok átlagai közötti különbségek feltárását teszi lehetővé.³⁰ A kategorizált független változókat faktoroknak nevezzük. A varianciaanalízis lehet egyszempontos, kétszempontos vagy többszempontos. Az egyszempontos analízis egy kategorizált (nominális vagy ordinális) és egy numerikus változó közötti kapcsolatot vizsgál. Ebben az esetben a numerikus változó részátlagát hasonlítja össze a nominális vagy ordinális változó valamennyi kategóriájával. A kiinduló hipotézis szerint nincs különbség az egyes csoportok átlagai között, vagyis ha a vizsgált elemek között a szignifikancia szint nagyobb, mint 0,05, akkor a kiinduló feltételezésünk megtartható, mert az átlagok megegyeznek. Amennyiben azonban a 0,05-nél kisebb a szignifikancia szint, ebben az esetben elvetjük az eredeti feltételezésünket. A többszempontos varianciaanalízis során annyi az eltérés az előző elemzéshez képest, hogy itt egyszerre több független változó hatását vizsgáljuk egy függő változóra, és a független változók között fellépő kölcsönhatást vizsgáljuk. Fontos, hogy ez nem egyezik meg a többváltozós varianciaelemzéssel.³¹

30 SAJTOS, L. – MITEV, A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv; Alinea Kiadó, Budapest;

31 MALHOTRA, NARRESH (2005): Marketingkutatás, Akadémiai Kiadó, Budapest

A módszer összefüggések vizsgálatát teszi lehetővé a minta alapján: van-e és ha igen, akkor milyen kapcsolat van az egyes független változók, mint pl. a területi elhelyezkedés, olyan függő változókra, mint pl. az információs rendszer használata, integrált rendszer használata.

Regresszió analízis

A korreláció analízis a változó közötti összefüggés szorosságára, a kapcsolat erősségének és intenzitásának vizsgálatára irányul, addig a *regresszió analízis* az összefüggés jellegét, a kapcsolat tendenciáját mutatja meg.³² Ezeknek az összefüggéseknek a keresése azért is lényeges, mert ha ezek a tényezők kapcsolatban állnak egymással és kapcsolataikat nem csupán a véletlen hatás befolyásolja, akkor esetleg szignifikáns összefüggés is kimutatható közöttük.

A regresszió elemzés során egy metrikus függő változó és egy vagy több független változó között keressük az összefüggéseket azért, hogy meghatározzuk a segítségével:

1. a független változók hatását a függő változókra; hogy van-e összefüggés közöttük.
2. hogy a független változók milyen mértékben magyarázzák a függő változó ingadozását; azaz a kapcsolat erősségét.
3. a kapcsolat struktúrájának és formájának megvizsgálását is lehetővé teszi: a függő és független változók közötti matematikai egyenlőségek felállításával biztosítja ennek a lehetőségét.
4. a függő változó értékének előrejelzését lehetővé teszi.
5. más független változók hatásának ellenőrzésére szolgál, amikor vizsgáljuk a változók vagy változócsoporthatását.

Van *kétváltozós* regresszió elemzés, amikor matematikai kapcsolatot keresünk egy metrikus függő és egy metrikus független változó között; és *többváltozós* regresszió analízis, amikor egy függő és két vagy több független változó vizsgálatával keressük az összefüggést egy adott probléma esetében.

Regresszió elemzést azért alkalmaztam a vizsgálat során, mert arra voltam kíváncsi, hogy van-e kapcsolat az integrált rendszer használata és a vállalkozások számszerűsíthető eredményei között.

32 SAJTOS, L. – MITEV, A (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv; Alinea Kiadó, Budapest; pp 402.

Faktoranalízis

A *faktoranalízis* nem egyetlen statisztikai eljárást jelöl, hanem ez egy gyűjtőfogalom, mely a többváltozós statisztikai eljárások egy halmazára vonatkozik. „A többváltozós elemzések előnye, hogy olyan matematikai-statisztikai módszereket alkalmaznak, melyek lehetővé teszik a nagyszámú adatállomány kezelését és feltárják a mutatórendszer belső összefüggéseit, ezáltal megállapíthatóak a megfigyelt jelenségek sajátosságai. A többváltozós adatelemzés módszereinek alapvető feladata, hogy olyan információösszegzést adjon, amely áttekinthetővé teszi a vizsgált gazdasági rendszer struktúráját.”³³

A faktoranalízis lényege, hogy adattömörítésre és adatstruktúra feltárására alkalmas és a kiinduló változók számát úgynevezett faktorváltozókban fogja össze, amelyek közvetlenül nem alkalmasak megfigyelésre. A legfontosabb jellemzője a faktorelemzésnek Lázár szerint, hogy egy faktor akár több változót is értelmezhet, így tulajdonképpen alkalmas a változók „összecsomagolására”, illetve különösen szívesen alkalmazzák a sok homogén jellemzővel rendelkező sokaság esetében a változók közötti kapcsolat feltárására és az adatcsökkentés segítségével az adatok értelmezésének egyszerűsítésére.³⁴

A faktoranalízis módszerét akkor alkalmaztam a minta vizsgálatára, amikor nagy számú változó állomány állt rendelkezésemre, így igyekeztem csökkenteni a rendelkezésemre álló adatmennyiséget. Az elemzés olyan új változókat (faktorokat) eredményez, ami további többváltozós elemzés elvégzését teszi lehetővé.

Összegzés

Vizsgálatunk kezdeti szakaszban van, de úgy véljük, minden alapos és kiérlelt vizsgálathoz fontos a jó kutatási terv, módszertan és metodika meghatározása. Cikkünkben ezért foglalkoztunk a kutatásunk kezdeti lépéseivel és tértünk ki ilyen statisztikai és marketing kutatási módszertani tényezőkre is.

33 REKE, B. (2007): Többváltozós módszerek a vállalkozói kontrolling munkában. http://alia.karolyrobert.hu/upload/upload/KJT_publikacio_RB_07.pdf. (2020.045.06.)

34 LÁZÁR, E.. (2009): Kutatásmódszertan a gyakorlatban az SPSS program használatával; Scientia Kiadó Kolozsvár

Egy új területet, a marketing és az influencerek (véleményvezérek) kapcsolatát szeretnénk feltérképezni – először a fogyasztói oldal szemszögéből. Ugyanakkor a B2B és a B2C marketing területén is vannak további lehetőségek, melyek a kutatás eredményeinek fényében egyre inkább érdeklődést válthatnak ki nem csak a multinacionális vállalkozások, de a mikro és KKV szektorban is. Emellett kiemelt nemzetgazdasági érdekünk a hatékony és eredményes, a digitális világban eligazodó vállalkozói réteg kialakítása és megerősítése nem csak a nagyvállalatok világában, hanem a hazai mikro, kis és középvállalatok között is.

A pedagógiai szakirodalom online forrásai

I. Bevezetés

Mindennapi oktató-nevelő, pedagógiai munkánk során szükségünk lehet különböző típusú információkra akár szakmánk gyakorlásához, akár szülőként. A felmerülő kérdések, problémák megoldásában nagy segítséget nyújthatnak az interneten elérhető elektronikus dokumentumok. Mielőtt részletes ajánlást adnánk, néhány elméleti szempontot, jellemzőt, sajátosságot vegyünk sorra témánkkal kapcsolatban.

Az egyik megvizsgálandó általános kérdéskör az információ-vissza-keresésre vonatkozik webes környezetben. Ennek előnye, hogy gyorsan juthatunk hozzá az információhoz, ill. nincs „helyhez” kötve a keresés: munkahelyi, otthoni gépeken és mobil eszközökön böngészhetünk a nap 24 órájában.

További pozitívumot jelenthet az aktualitás, amely bizonyos információ típusoknál kulcsfontosságú. Ilyenek pl. a joganyagok, melyeket elsősorban oktatásvezetők használnak mindennapos munkájuk során.

Hátránya, hogy sok a redundáns találat (Google és más indexelő eljárás esetén). Felvetődik továbbá a pontosság, ill. a megbízhatóság kérdése is. Végül az sem mellékes, hogy hiteles-e a forrás - aranyrögre, vagy csillogó szemétre bukkantunk?

2. A pedagógiai információszerzés jellegzetességei

A pedagógiai információszerzést több tényező is befolyásolhatja. Nem mindegy például, hogy milyen a felmerülő információszükséglet, vagy van-e motiváció ennek a szükségletnek a kielégítésére.

Az is szempont lehet, hogy rendelkezésre állnak-e tárgyi (otthoni, munkahelyi, könyvtári), technikai (pl. számítógép, internet kapcsolat), illetve személyi feltételek (egyéni kompetenciák, pedagógus, könyvtáros) egy keresés során?

A. A pedagógiai információs szükséglet tehát számos összetevőtől függ. Nézzük, melyek ezek!

- A felhasználói kör rendkívül heterogén. Találhatunk közöttük pedagógust, pszichológust, szülőt, kutatót, felsőoktatásban tanuló hallgatót.
- Az említett vegyes érdeklődésű célcsoport eltérő szintű és színvonalú információt keres, amely lehet tudományos, ill. népszerűsítő jellegű.
- A pedagógiai szakterületet különböző dokumentumtípusok használata jellemzi. Így a kezdő oktató, a speciális információkat igénylő kutató, az érdeklődő szülő/nagyszülő, a gyakorlott, ill. kezdő pedagógus részéről más-más elektronikus dokumentumtípus és forrás jelenhet meg a keresés során (pl. jogszabálygyűjtemények, útmutatók, tematikák, folyóiratcikkek).
- Az igények között megkülönböztetünk bibliográfiai típusú és teljes szövegű (fulltextes) igényeket.
- Végezetül eltérő lehet a nyelvi igény: magyar, ill. idegen nyelvű szakirodalmat is kereshet a célcsoport.

B. A motiváltság szintén differenciált lehet, amelyet számtalan tényező befolyásolhat:

- Napjaink egyik legnagyobb kihívása, hogy a hagyományos oktatási módszerek új lehetőségekkel bővültek. A mai gyerekek „belenőttek” az infokommunikációs eszközök használatába (Y, Z generáció).³⁵
- Ld. 1. ábra

35 SZIBRIK GABRIELLA: Az internethasználat és a generációk közötti különbségek, URL: <https://osztalyfonok.hu/cikk.php?id=906=2020.06.13.>

GENERÁCIÓ	SZÜLETÉSI IDŐ	AZ ELNEVEZÉS EREDETE
Veterán	1925 - 1945	A világháborúkat megélt generáció
Baby Boom	1946 - 1964	A II. világháború utáni népességrobbanás gyermekei
X generáció	1965 - 1979	Coupland ³⁶ (2007) nyomán terjedt el a fogalom, fiatal felnőtteként találkoztak először a számítógéppel
Y generáció	1980 - 1994	Az X generáció utáni generáció, kisgyerekként már használták a számítógépeket
Z generáció	1995 - 2009	Az Y generációt követő korosztály, „beleszülettek” a digitális világba, a legkülönbözőbb eszközöket használják
Alpha generáció	2010-	A Z utáni gyerekek...

2. ábra, Netgenerációk

- A pedagógusoktól elvárás, hogy kövessék az információs társadalom generálta új technológiákat; az újfajta eszközök által kínált lehetőségeket, adekvát módszereket pedig építsék be a tanórába, a tanítás-tanulás folyamatába.
- A szülőknek szintén igazodniuk kell a változásokhoz, ha segíteni, követni szeretnék gyermekük iskolai és szabadidős tevékenységeit.

C. A pedagógiai információszerzés iránya szerint kétirányú tevékenység:

- elméleti információgyűjtés és rendszerezés, valamint
- a pedagógia gyakorlatból szerezhető információk keresése.

Elméleti és gyakorlati kérdések megválaszolásakor - az elektronikus tájékozódás esetén - a hitelesség és megbízhatóság kérdése egyaránt fontos számunkra. A világhálón tudományos, szakmailag megbízható tartalmakat a kiadók elektronikus szakkönyveiben vagy folyóirataiban találunk, többnyire nem ingyenes hozzáféréssel. A jelentősebb hazai könyvtárak,

36 COUPLAND, DOUGLAS: Generation X. Budapest, Európa, 2007. 302 p., ISBN 9789630782517

felsőoktatási vagy kutatóintézményeink számos - egyébként korlátozott -, hozzáférést ingyenesen biztosítanak látogatóik, hallgatóik, oktatóik számára.

„Az igényes szakember internetes keresése tehát a pedagógia világában is jóval szélesebb területet érint, jóval gyorsabb és nagyobb mennyiségű információelérést biztosít, mint egy tényleges könyvtárépület meglátogatása, ám stratégiai szempontból nem jelent annál kisebb szellemi kihívást. Egy egyszerű kereső használata csupán akkora lépés, mint ha belépünk egy könyvesboltba, s az eladó a pedagógiai könyvek polcára mutat.”³⁷

3. Elektronikus pedagógiai információforrások

Vegyük hát sorra ajánlásunkban azokat a leginkább használható forrásokat, melyek az eddig említett szempontok alapján megfelelnek a felmerülő igényeknek. A válogatás a teljesség igénye nélkül készült, ugyanakkor a legjelentősebb és legismertebb eszközökre koncentrált adott dokumentumtípuson belül.³⁸

- Online katalógusok

A nemzeti dokumentumtermés az Országos Széchényi Könyvtár NEKTÁR-jában,³⁹ illetve a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Központi Katalógusában⁴⁰ ölt testet.

Az OSZK honlapján elérhetőek a Magyar Nemzeti Bibliográfia⁴¹ különböző válfajai is. A kurrens anyag 2002 óta kizárólag e-folyóiratként jelenik meg.

- MNB Könyvek Bibliográfiája-KB,
- MNB Időszaki Kiadványok Bibliográfiája- IKB,
- MNB Időszaki Kiadványok Repertórium- IKER,

A fontosabb katalógusok közé tartozik még a Nemzeti Periodika Archivum és Adatbázis⁴² – NPA, valamint a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA).⁴³

37 GLOVICZKI, Z.: Bevezetés a pedagógiába : egyetemi jegyzet, 2015., URL: <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/gloviczki-Bevped.pdf> (2020.03.13.)

38 A megadott webes elérhetőségek a 2020. januári állapotot tükrözik.

39 OSZK NEKTÁR, URL: http://nektar1.oszk.hu/librivision_hun.html

40 DEENK KK, URL: <https://webpac.lib.unideb.hu/WebPac/>

41 Magyar Nemzeti Bibliográfia, URL: <http://mnb.oszk.hu/>

42 Nemzeti Periodika Archivum és Adatbázis, URL: <https://epa.oszk.hu/>

43 Magyar Országos Közös Katalógus, URL: <http://www.mokka.hu/web/guest>

- Elektronikus hazai lexikon

Jelenleg friss kiadású elektronikus lexikon nem található a weben. Az ARCANUM Digitális Tudománytár⁴⁴ viszont több kiadványt is elérhetővé tett, melyek tudománytörténeti értékkel bírnak. Ilyen pl. az a 2 kötetes Pedagógiai Lexikon,⁴⁵ amely 1936-ban, a Révai Irodalmi Intézet kiadásában jelent meg Fináczy Ernő, Kornis Gyula és Kemény Ferenc szerkesztésében. Megtekintése regisztrációhoz kötött, ill. bizonyos intézményekben ingyenesen használható, melyeknek listáját a honlapon elérhetjük.

- Történeti összefoglalók

Ebben a kategóriában a legismertebb Pukánszky Béla és Németh András műve, a Neveléstörténet.⁴⁶ Az eredeti nyomtatott művet a Nemzeti Tankönyvkiadó jelentette meg 1996-ban. Jelenleg a teljes szöveget a Magyar Elektronikus Könyvtáron⁴⁷ (MEK) keresztül érhetjük el.

- Bibliográfiák

Szakirodalmi ajánló bibliográfiák is támogathatják információszerzési igényünket.

Kiváló példát találunk a Pedagógiai szakirodalom elnevezésű oldalon, mely egy magánszemély (Nagy Szabina) gyűjtése, kezdeményezése.⁴⁸ Folyamatosan frissül és más dokumentumtípusok is megtalálhatóak a weboldalon.

- Szakirodalmi adatbázisok

A kategóriában kiemelkedik a Pedagógiai Adatbázis (PAD).⁴⁹ Létrehozója, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum 1989-től nyilvántartja a Magyar Pedagógiai Irodalom c. nemzeti szakkönyvtár teljes anyagát, és a feldolgozott idegen nyelvű szakkönyvek, a válogatott folyóiratcikkek adatait a neveléstörténet, neveléslelektan, oktatásmélt, oktatásügy, közoktatás, módszertan, gyógypedagógia témájában, valamint a gyűjteményes műveket analitikus feltárásban saját tárgyszórendszerrel.

44 Arcanum Digitális Tudománytár, URL: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

45 Arcanum Digitális Tudománytár, Pedagógiai lexikon, URL: https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/Lexikon_PedagogiaiLexikon/

46 PUKÁNSZKY BÉLA – NÉMETH ANDRÁS (1996): Neveléstörténet. Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó, URL: <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/index.htm> (2020.03.13.)

47 Magyar Elektronikus Könyvtár, URL: <https://mek.oszk.hu/>

48 Pedagógiai szakirodalom, URL: <https://sites.google.com/site/pedagogiaiszakirodalom/annotalt-pedagogiai-bibliografia>

49 Pedagógiai Adatbázis, URL: <http://opac.opkm.hu/pages/modules/opac/opac.php>

Az Educational Resources Information Center, az ERIC, a világ legnagyobb amerikai pedagógiai adatbázisa 1966-tól negyedévente bővül a pedagógia és a határterületi könyvek, folyóiratcikkek, kutatási jelentések, disszertációk tételeivel. Teljesen ingyenes az <https://eric.ed.gov/> weboldalon, ahol kevés számú cikk érhető el teljes szöveggel, ill. a szolgáltatóknál (pl. EBSCO), melyen keresztül a cikkek többsége teljes szövegű.

FIS Bildung:⁵⁰ A német kultúrkör neveléstudományi és oktatásügyi irodalmát tárja fel. Előállítója, együttműködve több európai ország intézményeivel, a Német Nemzetközi Pedagógiai Kutatóintézet.

British Educational Index⁵¹ – Az Egyesült Királyság folyóiratokban leközölt neveléstudományi és oktatásügyi szakirodalmát dolgozza fel. A Leeds Egyeteméhez kapcsolódó non-profit részleg készíti. Elérhetősége: az International ERIC részeként, online szolgáltatásként és interneten.

- Folyóiratok hazai tartalomjegyzék adatbázisa

A MATARKA⁵² magyar kiadású szakfolyóiratok tartalomjegyzékeit dolgozza fel (1800 folyóirat, több mint 2,5 millió feldolgozott cikk, melynek 30%-a ugrópontról teljes szöveggel is elérhető) 50 könyvtár, 30 szerkesztőség, 8 magánszemély együttműködése keretében a Miskolci Egyetemi Könyvtár és Levéltár vezetésével.

- Adattárak

Az adatok és információk kutatások kiinduló eszközei lehetnek. A nemzetközi gazdasági és fejlesztési együttműködési szervezet, az OECD oktatással kapcsolatos adatai,⁵³ illetve az Európa Tanács Eurydice⁵⁴ programja Európán belül szolgáltató információkat kutatásokról.

Hazánkban az internetes tájékozódásban a fenti kritériumok szerint az Oktatási Hivatal,⁵⁵ valamint az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet⁵⁶ elektronikus felületei lehetnek szakmai szűrőink. Az Oktatási Hivatal elsősorban a jogszabályok, az országos mérések, statisztikai adatok hiteles lelőhelye, melyek jól strukturáltan óriási információmennyiséget kínálnak a szakképzés, a közoktatás és a felsőoktatás világából.

50 FIS Bildung, URL: https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/produkte/fis_bildung/fis_bildung.html

51 British Educational Index, URL: <http://www.leeds.ac.uk/bei/>

52 MATARKA, URL: <https://matarka.hu/>

53 OECD, URL: <https://www.oecd.org/>

54 EURYDICE, URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/index_en.php_en

55 Oktatási Hivatal, URL: <https://www.oktatas.hu/>

56 Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, URL: <http://ofi.hu/>

- Szakkönyvtár

Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet elektronikus kiadványaival segítheti munkánkat, egyben az Országos Pedagógiai Múzeum és Könyvtár⁵⁷ fenntartójaként működik. A szakkönyvtár pedagógiai történeti dokumentumok megőrzése mellett korszerű elektronikus szolgáltatásokkal is segíti az érdeklődőket. Nélkülözhetetlen információkat találhatunk a portálon. Így pl. Bod Péter könyvtárhasználati verseny, EBSCO adatbáziscsomag, iskolai értesítők bibliográfiája, valamint fontosak a határterületi dokumentumok is állományukban (pszichológia, szociológia).

- E-folyóiratok

A friss információs tartalmak hordozói a szakmai folyóiratok. A pedagógiának számos nemzetközi és hazai szakfolyóirata is létezik. A nevelés-oktatás napi gyakorlatához legközelebb álló folyóiratokat minden érdeklődő haszonnal forgathatja az OFI honlapján.⁵⁸ Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet elérhetővé teszi saját elektronikus kiadványait.

Az OFI mint a Magyar Pedagógiai Múzeum és Könyvtár fenntartója, a szakkönyvtár állományában fellelhető számos történeti szempontból lényeges dokumentummal és több elektronikus szolgáltatással is segíti a pedagógiai tájékozódást.

Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet portálján a következő folyóiratok elérhetők el:

- Új Köznevelés
- Új Pedagógiai Szemle
- Educatio
- Könyv és Nevelés
- MikkaMakka

Külön említést érdemel az a linkgyűjtemény, amely a Kompetens Pedagógus⁵⁹ weboldalon érhető el. Ez tartalmazza – szinte a teljesség igényével – a magyar és külföldi pedagógiai e-folyóiratok, valamint adatbázisok⁶⁰ elérhetőségét.

57 Országos Pedagógiai Múzeum és Könyvtár, URL: <http://www.opkm.hu/>

58 Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, URL: <http://ofi.hu/>

59 Kompetens Pedagógus – Magyar pedagógiai folyóiratok, URL: <http://www.kompetenspedagogus.hu/magyar-pedagogiai-folyoiratok>

60 Kompetens Pedagógus – Pedagógiai adatbázisok, URL: <http://www.kompetenspedagogus.hu/pedagogiai-adatbazisok>

4. Joganyagok és információs portálok

Pedagógiai munkánk során gyakran van szükség a közoktatást szabályozó jogi anyagokra, valamint egyéb hasznos információs portálokra.

Az alábbiakban ezeket vesszük sorra személyes ajánlásunkként.

4.1. Joganyagok

- Oktatási és Kulturális Közlöny⁶¹

A portál tartalomszolgáltatója és a szolgáltatás üzemeltetője a nagy múltú Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Az online rendszert bizonyos megkötésekkel bárki használhatja, de a regisztrált felhasználóknak korlátlan hozzáférést és jogszabály adatokkal kiegészített keresési lehetőséget biztosítanak. Az oktatás vezetőinek elengedhetetlen tájékozódási lehetőség mindennapos munkájukban.

- Jogtár,⁶² előállító, kiadó: Wolters Kluwer Hungary Kft.

Ingyenesen használható hatályos jogszabálygyűjtemény. Az adott napon hatályos magyar jogszabályokat tartalmazza, és a jogszabály hatályos időállapotán túl az azt közvetlenül követő időállapotát.

A Jogszabálykereső egy vagy több mezőjének kitöltésével lehet keresni az adott napon hatályos jogszabályokban. A találati listában a jogszabály címére kattintva a jogszabály aznapi hatályos szövege olvasható.

- Magyarország.hu – Oktatás⁶³

Sokan ismerik a Magyarország.hu-t, mivel igen népszerű az Ügyintézés menüpontja. Kevésbé használatos az Oktatás rovat, viszont olyan kérdéskörökre tér ki, amelyek az átlag állampolgároknak nélkülözhetetlenek. Témái: Érettségi, Középfokú oktatás, Felsőoktatás, Művelődés, Nyelvvizsga, Tankötelezettség, Tanulmányi támogatások. Alapja a Jogtar.hu, a szövegekben paragrafus jel figyelmezteti az olvasót arra, hogy elolvashatja az eredeti jogszabályt is. Rákattintva külön ablakban nyílik meg a Jogtár.

- Joggyakorlat a közoktatásban online kézikönyv

A Raabe Kiadó⁶⁴ online szakkönyvei a közoktatásban dolgozó vezetőknél nyújtanak segítséget. A kiadványok nagy része jogi tartalmú, de a kiadó tartalmi kínálata igen széleskörű. Pl. egyéni fejlesztési lehetőségek, retorikai kiadványok, beszédek, pedagógiai tervezés stb.

61 Oktatási és kulturális közlöny, URL: <http://okk.kozlonyok.hu/>

62 Jogtár, Előállító, kiadó: Wolters Kluwer Hungary Kft. <https://jogtar.hu/>

63 Magyarország.hu – Oktatás, URL: <https://ugyintezes.magyarorszag.hu/ugyek/410005>

64 RAABE KLETT Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft., URL: <https://raabe.hu/>

A Joggyakorlat a közoktatásban c. online kiadvány az intézményeket érintő jogszabályi változásokat követi nyomon. Tudósít a legújabb változásokról, tájékoztatja a vezetőket, mi mindent kell előkészíteniük, felkészíti őket a változásokra, valamint segít az ellentmondó szabályozások értelmezésében. Az online könyv tartalma folyamatosan frissül.

4.2. Információs portálok

A webportál olyan információs rendszer, amely egyetlen pontból, integrált módon, személyre szabható, rugalmas elérési lehetőséget biztosít a portál felhasználói számára fontos információkhoz és szolgáltatásokhoz. A portálok alapvető feladata a szolgáltatás, a tájékoztatás, valamint a szórakoztatás.

Felhasználói kör szempontjából megkülönböztetünk nyilvános és zárt (szervezeti) portálokat.

Bár a legtöbb portált már érintettük tanulmányunkban, most más szemszögből adunk áttekintést tevékenységükről, szerkezetükről, rovatokról.

- Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, OFI⁶⁵

Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet az oktatási ágazat stratégiai kutató-fejlesztő és szolgáltató intézménye. Alapfeladatát a magyar közoktatás, esetenként a felsőoktatás fejlesztése érdekében végzett kutatási, fejlesztési, innovációs és szolgáltatási tevékenység jelenti. Rovatai: Tankönyvek, Tantervek, Tanmenetek, Az iskola világa, Kutatás, Kiadványok, Projektek

- Nemzeti Köznevelési Portál⁶⁶

A portál a „Nemzeti alaptantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz”, a „Nemzeti Köznevelési Portál fejlesztése” valamint a „Köznevelési reformok operatív megvalósítása” című projekt keretében készült pedagógusoknak, szülőknek és diákoknak.

Az oldal a gyerekek digitális kompetenciáját fejleszti azzal, hogy elektronikus tananyag egységeket tartalmaz 1-12 osztályig, tantárgy szerinti bontásban. „Jó gyakorlatok, innovációk” néven játékos feladatokat, ötleteket is találhatnak a pedagógusok, amelyek nagy segítséget jelentenek a gyerekek motiválásában.

65 Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, URL: <http://www.ofi.hu>

66 Nemzeti Köznevelési Portál, URL: <https://portal.nkp.hu/>

- Oktatási Hivatal⁶⁷

Az Oktatási Hivatal az Emberi Erőforrások minisztere irányítása alá tartozó, központi hivatalként működő központi költségvetési szerv. Alapfeladatai közé tartozik a közoktatás, a felsőoktatás és szakképzés, valamint a továbbképzések koordinálása. A hivatal külföldi oklevelek elismerésével, valamint nyelvvizsgáztatással és nyelvvizsga-akkreditációval kapcsolatos feladatokat is ellát.

Működteti a KIR-t (Köznevelési Információs Rendszer),⁶⁸ mely a köznevelés feladataiban közreműködők által szolgáltatott adatokra épülő, országos, elektronikus nyilvántartási és adatszolgáltatási rendszer.

A portált a központi államigazgatási szervek honlapjára vonatkozó tartalmi és formai egységesítési követelményeknek megfelelően alakították ki.

- Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum⁶⁹

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum országos feladatkörű, nyilvános, tudományos szakkönyvtár. Az OPKM könyvtári funkciójából eredő alapfeladata a teljes körű magyar nyelvű és a válogatott idegen nyelvű pedagógiai szakirodalom gyűjtése, megőrzése és védelme; feldolgozása és rendelkezésre bocsátása, korszerű szakirodalmi szolgáltatások üzemeltetése.

Tartalomszolgáltató, információ-előállító intézményként fontos feladata adatbázisok előállítása: pedagógiai szakirodalmi adatbázis, tankönyv-adatbázis, gyermek- és ifjúsági irodalmi adatbázis, taneszköz-adatbázis, iskolatörténeti adattár.

Adatbázis-szolgáltatóként számos neves hazai és nemzetközi adatbázis elérhető kínálatukban, így pl. az ERIC, FIS-Bildung, EISZ-adatbázisok, EBSCO-adatbázisok.

Saját szakmai folyóirata a Könyv és Nevelés, amely olvasáspedagógiai, könyvtár- és múzeumpedagógiai szakfolyóirat. Számos neveléstörténeti, kultúrtörténeti és aktuális pedagógiai kérdésekkel foglalkozó kiadványt jelentet meg. Könyvsorozatai: Mesterek és tanítványok, Tudós tanárok – tanár tudósok.

Az OPKM üzemelteti és fenntartja a Magyar Pedagógiai Tárgyszójegyzéket.⁷⁰ Az MTP célja, hogy a neveléstudományi szakirodalom tar-

67 Oktatási Hivatal, URL: <https://www.oktatas.hu/>

68 Köznevelési Információs Rendszer, URL: https://www.oktatas.hu/hivatali_ugyek

69 Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, URL: <http://www.opkm.hu/>

70 Magyar Pedagógiai Tárgyszójegyzék, URL: <http://opac.opkm.hu/pages/modules/opac/mpt>.

talmi feldolgozásához és a szakirodalmi adatbázisban történő kereséshez egységes terminológiát biztosítson. Jelenleg mintegy 3500 lexikai egységet tartalmaz, fejlesztése során meghatározott szabályok szerint követi a neveléstudomány terminológiájának változásait.

- Magyar Pedagógusok Háza Portál⁷¹

A portál tartalmát képezik a neveléstudomány érdeklődési körébe tartozó információforrások. Az MPHP tulajdonképpen egy gyűjtőportál: minden oktatással, neveléssel kapcsolatos kérdéssel, ezek elméleti, politikai, módszertani, történeti, szociológiai, pszichológiai aspektusával foglalkozik. A portál célja az oktató-nevelő munka, a pedagógiai innováció, a neveléstudományi kutatás számára készült hazai és elektronikus források rendszerezése, elérésük biztosítása.

Közvetlen hozzáférést biztosít a Magyar Pedagógiai Tárgyszójegyzékhez és az OPKM-hez.

- Sulinet.hu⁷²

A Hírmagazinban⁷³ olvashatjuk a Sulinet portál cikkeit, anyagait, ismeretterjesztő tartalmait. Ez az alportál egy folyamatosan frissülő információs oldal, ahol a tartalmakat kategóriákba rendezve, az egyes cikkeket felcímkézve találhatjuk meg.

A Közösség⁷⁴ alportál oldalain hasonló érdeklődésű csoportokkal találkozhatunk, itt lehet kommunikálni azok tagjaival. Pl. „Vers mindenkinek” csoport, „Ovinet” csoport, „Pályázatok és rendezvények” csoport. A közös eszmecsere során lehet tapasztalatokat megosztani, motiválni másokat.

A Tudásbázis⁷⁵ alportál a Sulinet digitális anyagait, tananyagokat, kiadványokat, tesztek tartalmaz - tudományterület, tantárgy és évfolyam szerint csoportosításban.

- Digitális Tankönyvtár⁷⁶

Eredetileg a Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtár az Educatio Kht. 2005-ben elindított, jelenleg több ezer elektronikus tankönyvet, folyóiratokat, videókat tartalmazó ingyenes szolgáltatása. Ezen elektronikus dokumentumok a tudományágak széles spektrumát ölelik fel a pedagógi-

php

71 Magyar Pedagógusok Háza Portál, URL: <http://www.mphp.hu/>

72 Sulinet, URL: <https://hirmagazin.sulinet.hu/hu>

73 Sulinet - Hírmagazin, URL: <https://hirmagazin.sulinet.hu/hu>

74 Sulinet – Közösség, URL: <https://kozosseg.sulinet.hu/hu>

75 Sulinet – Tudásbázis, URL: <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu>

76 Digitális Tankönyvtár, URL: <https://dtk.tankonyvtar.hu/>

ától a mezőgazdasági technológiáig. A könyvtár többek között az Osiris, Mezőgazdasági, Panem, Balassi, Mundus, Typotex könyvkiadók és a Nemzeti Tankönyvkiadó egyes tankönyveit, a História folyóirat 1979-2004 közötti számait, valamint a Mindentudás Egyeteme egyes előadásait adja közre térítésmentesen.

Jelenleg a portál teljesen átalakul, a Digitális Tankönyvtár fejlesztésének utolsó szakaszához érkezett.⁷⁷ A repozitórium 3 nagyobb egységet tartalmaz: Digitális Folyóírat, Digitális Tankönyvtár, Egyetemi Digitális Tankönyvtár.

A honlap fenntartója az Oktatási Hivatal.

5. Összegzés

Tanulmányunkban rámutattunk arra, hogy a hagyományos taneszközök és nyomtatott eszközök használata mellett jelentős szerepe lett az online elérhető forrásoknak. Mindamelllett, hogy az iskolában megtanulandó tananyag folyamatosan gyarapszik, a technikai fejlődésnek köszönhetően a tudás átadására szolgáló eszközök kínálata is kibővült.

Jelenleg a szakemberek számára az egyik legnagyobb kihívás, hogy a weben levő hatalmas információhalmazból „kihalásszák” a nekik releváns ismereteket. Így a mindennapi, operatív feladatok ellátása és a hosszútávú tervezés egyaránt problémát jelenthet a pedagógiával foglalkozó tanárok, kutatók, szülők számára.

Vizsgálódásunkban áttekintést adtunk a szóba jöhető pedagógiai források sokszínűségéről, konkrét elektronikus forrásokat említve a teljesség igénye nélkül.

Reméljük, hogy a tisztelt olvasó kedvet kapott ezeknek a digitális anyagoknak az olvasásához, böngészéséhez!

⁷⁷ E köztes időszakban a régi Tankönyvtárhoz a <https://regi.tankonyvtar.hu/hu> linken férhetünk hozzá.

Irodalom:

- Varga Tamás (2016): Tankönyvek mindenkinek. A Digitális Tankönyvtár, URL: <https://www.papirontul.hu/tankonyvek-mindenkinek-a-digitalis-tankonyvtar/>
- Beke Ottó (2011): Írásbeliség, szóbeliség, digitális kultúra, URL: http://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/96/beke_ott_rsbelisg_szbelisg_digitlis_kultra.html#auto_top
- TARI Annamária (2010): Y generáció. Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban, Generációs különbségek a munkahelyen című rész, Jaffa Kiadó, Budapest, 185-189 o.
- Nádasi András (2015): Oktatáselmélet és technológia. Online tananyag, URL: <http://okt.ektf.hu/data/nadasia/file/tananyag/oktataselmelet/index.html>

